

u Reinoldi *u*
HEIDENSTENI

SECR. REGII
de Bello Moscouitico
quod STEPHANVS Rex
Poloniæ gessit

COMMENTARIORVM
LIBRI VI.

Basileæ
Per CONRAD. VALDKIRCHIVM.
CIO IO XXCVIII.

SIGISMUNDO

BATTORI DE SOM-

LIO, PRINCIPI TRANS-

SILVANIAE

Reinoldus Heidenstenius.

HISTORIAM suis legibus scribere, Sigismunde Princeps Illustrissime, & maiorem utilitatem communi hominum vita affert, quàm cuiusquam oratione explicari potest: & maius quiddam esse videtur, quàm non modò ab eo expectari debeat, qui inter continua negocia in aula versetur: verùm etiam quàm vulgò homines opinantur. Quae enim in re singulis etatibus plurimi homines doctissimi, ac non modò doctrina atq; ingenio, verùm ocio etiam abundantes elaborarint, quod tamen paucissimi in ea praestiterint, quis non summam difficultatem in causa esse dicat? sed tamen historiarum non unum idemq; genus est: diuersitas in sola tractandi ratione, ac orationis ornatu posita videtur: ab eadem autem re difficultas omnis esse. ceteris enim rebus omnibus ferè inter se conueniunt, hac sola summus historicus à mediocri, seu ut rectius dicam, historicus à narratore differt. Nam & res dignas cognitione hominum qualibet historia scribere se proficitur, & eas ad veritatem quàm maximè scribere existimari vult: easdem verò sententiarum grauitate, & verborum luminibus exornare, ac non modò rebus ipsis, verùm sententiis e-

tiam & verbis magistrum vita agere, præclarum quiddam est: nec tamen omnis historiae proprium. Nam ut de cæteris taceam, ei, quam Commẽtarios vocari iam obtinuit, quæ iuste historiae quasi subseruiens, ea quæ illa exornet, simpliciter ac nudè scribit, quis nescit iure ab omnibus propemodum concessum iam esse, ut etiam sine ullo orationis ac præceptorum ornatu, quàm verissimè saltem, quæ gesta sint, narret? Hoc igitur scriptionis genere, bellum, quod à Patruo tuo Stephano Polonia Rege, cum Ioanne Magno Moscouia Duce gestum est, à me pertextum, non tam ut ab historico, quàm à qualicunq; narratore, ad te nunc mitto. Quanquam minimè hîc quidem me fugit, huius etiam generis Commentariorum propriam quandam esse elegantiam ac dignam homine erudito puritatem. quæ nisi maxima difficilimaq; essent, minimè, qui princeps in hoc genere est, Cæsar tantam laudem consecutus Commentariis suis fuisset, ut ne imitatione quidem à quoquam exprimi posse iudicentur. Verùm hæc quoq;, quæ ego quidem ipse in me requiro, si quis alius præterea in Commentariis hîcere requirenda putabit: is vellem perspiceret, quàm non modò breui tempore, sed quàm alieno etiam ac impedito, interq; quot aliarum rerum occupationes in Aula non solùm negociosissima, sed & quæ nullo certo in loco consistens perpetuis quodammodo profectionibus circumfertur, scribendi mihi fuerint. Id certè consequar, ut quò minùs à me ad hæc res scribendas studiù allatum videbitur: eò libentiùs alij, qui possunt, ad easdem ornandas se conferant. Reliquis duabus rebus, quas historiae propositas esse suprà ostendi, rerum grauitatem, ac narrationis veritatem, videor mihi non debere dubitare, cumulatè omnibus eos satisfacturos. Non enim indignam eius belli cognitionem iudicaturos homines opinor: quod cum eo hoste gestum est, cuius potentia non vicinis modò nationibus, verùm remotioribus nonnullis formidolosa iam erat, quemq; qui etiam non metuebant, antequam victus esset, vix tamen vinci posse iudicabant. Tibi quidem, Sigismunde Illustrissime, vel incun-

disimam

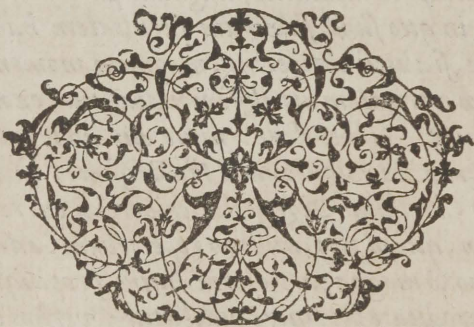

disimam futuram certò iam mihi promitto. Accedunt ad bellicas, domestica res: quae ut tempore ac natura ferè cum bellicis coniunctae fuerunt; ita à me etiam disiunctae non sunt. Verùm potissima ac propria cuiuscunque historiae laus veritas est: de hac nihil necesse est me dicere. Primum enim minimè de remotis à memoria nostra rebus scribo, in quibus vel errare facile possim, vel fingere, si quid velim, nullius memoria iam refellente: sed edo hac iis cognoscenda, qui ijs ipsis rebus, de quibus scribo, interfuerunt; ut res per huius belli tempus gestas, iis, qui ab illis abfuerunt, eorum, à quibus administratae sunt, viutorum & presentium memoria teste commendem. quae in re utrunque fuit, ut & ego facilimè ea à multis, qui iis interfuerunt, cognoscere potuerim; à veritate autem vlla in re recedere non potuerim, tot hominum conscientia constrictus. Accedit huc, ut publicorum actorum, quibus res, quae hisce libris comprehenduntur, magnam partem testatae sunt, pro eo loco, in quo sum, summam facultatem habuerim. Ita quae singula, si alicui obtigerint, magnum momentum ad cognoscendam veritatem attulisse ei videantur, ea mihi uniuersa ferè fuerunt. Habes dere: nuno cur ad te potissimum eos mittam. Primum, Sigismunde Illustrissime, cum de rebus à Patruo tuo Clarissimo Rege gestis scriberem, cui rectius dicare eos deberem, quàm tibi, nullum reperiẽbam: ad quem nimirum non modò magna pars gloriae huius propinquitatis iure, ac quasi hereditate pertinere videbatur; verùm quem ad similitum rerum gloriam iam incensum non minori contentione ipsum etiam olim aspiraturum omnes expectarent. Itaq; iam antè mea sponte tui obseruantissimum, ad hanc tamen voluntatem meam non minùs summa quoque de virtute tua expectatio me adduxit: quae caue existimes quicquam illustrius esse. Tantum enim in omni optimarum artium genere studium, tantaq; indoles, quanta eà in te esse nouimus, minimè vel obscura cuiquam esse possunt, vel Transsylvania tantum sinibus se tenere. Ab hoc igitur tuarum laudum fonte,

PRÆFATIO.

*ut aliquam meo etiam huic labori laudem, hominem illarum
studiosissimum, haurire non molestè me feras: singularis ve-
rò erga te observantia mea qualemcunque hanc significatio-
nem ut gratam tibi esse patiaris, ita te rogo; ut quam-
vis, pro summa tua humanitate, tua sponte id
facturum te non dubitem; ego ta-
men maximi beneficij loco
id sim acceptu-
rus.*

R. HEIDENSTENII

SECR. REGII

de

BELLO MOSCO-
VITICO

Commentariorum

Liber Primus.

STEPHANVS Rex, quo cōfirmata foris cum finitimis omnibus pace ac amicitia, dissidia ex Electionis studiis inter Partes exorta facilius componeret, ac in tranquillo statu Remp. collocaret; ad plerosque vicinos Principes literas dedit; quibus more inter Principes recepto Regnum sibi delatum, suamque & in illos benevolentiam, & cum omnibus pacis studium declarabat. In hisce ad Ioannem Basilij filium, magnum Moscouiæ Ducem, Stephanum Grudfensium Polonum, & Leonem Bukouieciū Lituānum cum literis mittit: se prouidētia diuina ac Ordinum studiis ad Regnum assecitum; id ita gerere instituisse, vt cum omnibus Principibus Christianis pacem & amicitiam coleret: eodem animo erga illum quoq; vt finitimum & Christiani nominis Principem esse: si quæ inter ipsum ac regnum Poloniæ magnumq; Ducatum Lituaniæ à Maioribus vtriusq; traditæ controuersiæ intercederent; de iis ex æquo & bono amicè inter eos agi posse. Respondit Moscus: Etsi audierit Maximilianū Imperatorem in Regem electum: quò minùs tamen cum ipso quoque gratia ac amicitia sibi essent, non se recusare: placere sibi, vt maiores Legati more Maiorū mitterentur: interim ab iniuria & maleficio vtrinque abstineretur. Rex responso hoc accepto, ad domesticas res componendas, maximeq; Gedanensium motus sedandos totus conuersus, Thoruniæ conuentum habet: in eodem Legatos etiam in Moscouiā pacis tractandæ causa mittendos ex Senatus autoritate decernit. Fuere ij Sta-

nissius Kriscius Masouia, Nicolaus Sapieha Minscensis Palatini,
 Theodorus Skuminus Palatij Lituanici Quæstor. Quibus rebus
 perfectis, dissensionibus ac in iisdem perseuerantia Gedanensium
 permot⁹, armisq; ciuitatem persequi coactus, primum copiis illo-
 rum vrbe egredi ausis per Ioanem Sborouium, aulici militis Præ-
 fectum, quem ad exercitum cum imperio reliquerat, ad Dirsau-
 am fulsis, ad urbem castra promouet. Quo tempore Moscus occu-
 pandæ Liouoniæ tum maximè opportunitatem se nactum ratus,
 ad vim atq; arma astum adiungit. Regebatür Liouonia sub nomine
 Administratoris à Ioanne Chodkeuicio: in præsidiis pauci Polo-
 ni, pleriq; Lituanici nominis Præfecti erant: à quibus immodera-
 tius indigenæ habitati, simulq; non satis in illis præsidij contra po-
 tentiam Moscouiticam existimantes, ad res nouas ferè spectabant.
 Non ignarus harū rerum Moscus miserat in Liouoniam Magnum
 Holsatiæ Ducē, quem, cum iam antè ad se transisset, promissis ac
 affinitate deuinctum tenebat. Rumorē de eo tradit, fore, vt si vl-
 trò Liouones se dedant, ad exēplum Ducis in Prussia beneficiario
 iure Liouoniam regendam ei traderet: vt autoritas ac administra-
 tio omnis penes Magnum, penes se nomen collati beneficiij ac ma-
 iestas Imperij essent. quibus reb. adducti Prouinciales, hinc odio
 seu tædio externi imperij, illinc spe & nimia cupiditate eiusdē lin-
 guæ ac nationis magistratus, simul à factiosis quibusdam ac noua-
 rum rerū cupidis impulsī, præsidia ex arcibus & oppidis ferè om-
 nibus eiiciunt: ipsi Vendam, vbi tum Magnus erat, cōfluunt: no-
 men insigniaq; regia illi circumdant: inq; verba eius sacramēto se
 adigunt. Moscus interim maximo exercitu coacto, in Liouoniā nul-
 lo impediēte, præsidiis omnibus pulsīs, ac plerisq; arcibus à Ma-
 gno occupatis penetrat: acceptisq; in deditionem Marienhausio,
 Rosittenio, Ludsenio, Duneburgio, Kokenhausio, Ascherotū vsq;
 sine maleficio, vt initio rerum gerendarum clementiæ fama colli-
 geretur, progreditur. Confluxerat Ascherotum magnus vtriusq;
 sexus, ac omnis conditionis hominum, maximè autē matronarum
 ac virginum, numerus: erat ibidem Landmarschalcus, vir ætate, &
 summis olim in Prouincia ea gestis honoribus venerabilis. Mo-
 scus omnibus, qui arma ferrent, promiscuè trucidatis, imbellem
 sexum Tartaris constuprandum obiiicit. Inde Vendam rectā pro-
 ficiscitur: qui ibi erant fama tantæ immanitatis perterriti portas
 clausērunt. Egressus pro illis deprecator Magnus, cōposito ad hu-
 militatem habitu, ac genibus illius supplex in genua prouolutus
 adrepens, cōuicio ac verbere ab ipso Duce in os ingesto excipitur.
 Cum tantum abesse ab eo intelligerent, vt Magni autoritate salui
 esse

esse possent, vt ne ipse quidem periculo vacaret, hostili fraude circumuentos se videntes, ira, metu & desperatione incensi, puluere tormētarium fundamentis subdunt; quo succenso magna vtriusq; sexus, omnisq; ætatis & cōditionis hominū multitudo, ac flos fere eius, quę reliqua adhuc erat, nobilitatis Liuonicę, absintus fuit. Accepta ita in potestate Venda, ac Rumburgo, quod Vendę inimi-
net, eodem tempore per deditionem potitus, iam vniuersam Liuo-
niā, Reualia & Riga, paucisq; circa eas castris exceptis, in potesta-
te habebat. Parnauia siquidem post discessum Henrici interregni
eo tempore interceperat: Veissensteinium nobile castellum opere
ac natura munitissimum de Suecis: Naruam verò, Derpatum, Fe-
linum, ac Marienburgum aliaq; nō nulla, iam multò antè partim
de Episcopo Derpatensi, partim de Marianis Liuonicis ceperat; ab
iisq; prinū initiis profectus, cū continuas deinde impresiones
in prouinciā faceret, vt in Sigismundi Aug. ac Regum Poloniae fi-
dem ac ditionē Prouinciales tum se conferrēt, plurimis detrimen-
tis eos adegerat. Ea q; res, cū ad superiores cōtrouersias, quas de
Rusis locis quibusdam cum Magnis Ducibus Lituanię habebat,
accessisset, ppetua deinde inter ipsum ac Reges Poloniae belli cau-
sa fuit: quod aliquando quidem per inducias positū, vt plurimū
tamen variā fortunā, tam in Liuonia, quā in Lituania gestū, in hūc
vsq; Regem transmissum fuerat. Cæterū Moscus abducto secum
Alexandro Polubenscio Chodkeuicij Legato, cæterisq; Præfectis,
in Moscouiam se recepit. Ex itinere literas ad Regem dat: quibus
vt à Liuonia omninō abstineat, Regi præscribit. iisdē ad Prussum
quendam Augusti Cæsaris fratrem, nulli ante hac cognitum, qui
Koinicij & Marienburgi quondam, & in reliqua Prussia latē im-
peritasset, genus suum referebat, quo ad ipsos Prussię fines ius Im-
perij extenderet. Legati, qui ad tractandas pacis condiciones mit-
tebantur, iter cœptum nihilominus prosequiebantur: nouis in iti-
nere mandatis acceptis; vt de iniuriis induciarum ostentatione fa-
ctis quererentur, satisfactionemq; postularent. Dum ad Geda-
num Rex castra facit, exercitum in Liuonia Lituaniāq; per o-
stentatam pacem, maximē autem propter difficultates ærarij, quę
initia regni eius exceperant, nullum parauerat: sub ingruentis ta-
men hostis famam, nobilitatem Lituanicam literis euocauerat, mi-
litareq; per ducatum eum imperium Nicolao Radiuilo Palatino
Vilnēsi, Gregorio Chodkeuicio, qui antè illi præfuerat, defuncto,
tradiderat. Hic non exigua cum voluntarij militis manu, Seelbur-
gum peruenerat. Interim verò & Gedanenses ad humiliores æ-
quioresq; condiciones, multis malis victi & maiora timentes, de-

Roneburg

Prussia a
Lo Aug: Cæs.
primo in Pru
regnate, per
nal: Ruthen.
nomē adcepta

scendere cœperant: cumq; Electores duo, alijq; Germaniæ Principes quidam suas pro illis preces per Legatos interponerēt, recepit Rex in fidem ciuitatē: tum verò ad bellum Moscouiticum, quod iam multò antè animo agitārat, totum se conuertit. Ad quod suscipiendum, secundū acceptas iniurias, ac Liouoniæ recuperationē multæ causæ illum hortabantur: quarum hæc vel iustissima, quòd egregio aliquo facinore, non modò de sui regni hominibus, verum tot aliis, quibus Imperium Moscouiticum summa cum immanitate coniunctum, vel formidolosum erat, vel graue, bene mereris; eamq; ad posterorū nominis sui famam propagare studebat, ex qua omnes non modò Regem, sed dignum etiā regno fuisse cognoscerent. Præterea verò ad maiores res, quas cogitādas suscepērat, & de quibus missō in Vrbe[m] Paulo Saionskouio cū Gregorio XIII. Summo Pontifice communicārat, si prius Mosci potentiam fregisset, aditum se habiturum sperabat. Hoc animi proposito, in mensem Ianuariū Varſauiam Comitia edixit. Agebatur aut̃ tum annus septuagesimus septimus, supra Millesimum Quingentesimum. Rediit interim in potestatem Duneburgum à Borissio Saua, ac Vilhelmo Platero receptū. Hi in omnes occasiones intenti, cū cōmeatus inopia laborare præſidiarium militem animaduēterent, per speciem officij ac comitatis esculentorum, ac poculentorum nonnihil, ac in his vini cremati, quod inopia verū maximo apud Moscos in honore est, vas ei miserant: de quo cū ad ebrietatem Mosci bibissent, illi, qui id futurum cogitārant, noctu scalis adnotis, in vallum, quo solo castrum cinctum est, & in ipsum castrum euadunt: Moscos ex somno & mero vix se colligentes deturbant: caſtro potiuntur. Non multo inde tempore interiecto, Venda etiam huiusmodi ratione recuperata fuit. Erat sub Matithia Dembinio ex rusticis Lotſinis fabrilis artis peritus quidam, qui sororem Vendæ in Moscorum potestate habebat; per cuius visendæ speciem & rusticorum commerciorum libertatem cū sapius Vendam venisset, opportunitatem nactus, ceram clauibus oppidi impresserat, adq; eiusdem exēplum alias parauerat. rem ita instructam ad Dembinium detulit. Cumq; is die cōstituto, quem festum Mosci agebant, sub oppidi portas cum Ioanne Buringio, ac tumultuaria militum manu accessisset, ab vna parte scalas Burin-gio admovente, ac à Lotſinis ipsis, qui Vendæ erant, concursu facto, reliquos portis reclusis in oppidum immisit. Dum Varſauiam ad Comitia Rex contendit, nuncium in itinere accepit, ab iis rebus, quas tum agitabat, alienum. Limes regni Polonici & magni Ducatus Lituanici magna ex parte Borysthenes est: qui in Mosco-

via ortus modico in occidentem flexu, in meridiem deinde & Pontum Euxinum magnam aquarum vim trahens fertur: superior fluminis pars, ad Lituaniam pertinet: ad inferiorem diuersarum gentium confinia cōcurrunt: præter Moscos & Poloniæ ditionis Russos, nonnullæ Turcicæ præfecturæ attingunt: non longo etiā intervallo Valachi ei imminet. In hac tot nationum nec satis pacatarum colluie, non potest adhuc quamuis à tot seculis pax consistere. Itaque immensa ibi camporum spacia, multi agri inculti, ac deserti ob latrocinia vel metum iacent. Confluere huc ad prædas ex hostico agēdas solent: cum ex aliis gentibus, tum Polonis quoque & Lituanis, ut quisque est egentissimus, vel rerum capitalium damnatus, quosque vel fortuna eorum, vel leges in patria esse non sinunt. Superioribus tamen temporibus, cum publicè bellum non esset, etiam ex primaria iuuentute quidam loca ea petebant, odio quietis, ac ne situ, ac ocio torperent, virtutis exercendæ causa. Magnam partem in aquis ac flumine piscatu ac latrocinii viuunt: hostemque ut ex quoque plurimum prædæ sperant, ducentes, barbaris tamen, ut maiori inter eos Christianorum numero, ac Tartaris præsertim infestiores sunt, magisque Poloniæ regibus operam nauant. quòd infimam Poloniæ partem, quæ ad flumen pertinet, tenent, à loco Nisouij appellantur: interq; reliquos Kosakkos: ita enim communi nomine vocantur omnes tam equites, quam pedites, qui ad latrocinia in finibus exercenda, incursionibusq; hostiles ditiones vexandas priuato instituto, ac voluntaria militia cōeunt: hi & numero & virtute plurimum ferè valent. Inter hos cum vixisset aliquandiu Ioannes Podkoui, natione Valachus obscurus alioquin loco natus: sed corporis viribus præstans, & qui soleis equorum ferreis manu disrumpendis nomen inuenisset; partim vitæ ac studiorum similitudine, partim promissis faciliè homines ex præda viuentes ad inuadendam vnâ secum Valachiam, imperiumque eius sibi tradendum adduxit. Petrum Palatinum Valachiæ nihil tale expectantem occupant, & prius sede Imperij exuunt, quam ille vlla arma imminere sibi suspicari potuisset. Quòd cum Rex intellexisset, & præterquam, quòd sine autoritate sua alieni fines bello tentati essent; Petrum, cuius dignitati fauebat, restitutum vellet, cum per Poloniam, tum in Transsylvaniam ad fratrem Christophorum Principem, ut auxilio suo Petrum iuualet, literas misit. qui cum alas aliquot equitum & peditum cohortes Stephano Battoreo Andreæ fratris filio Duce auxilio ei misisset; Podkoui Nimirouam Polonicum oppidum recipere se coactus in Nicolai Sienuij Ca-

in/auri 1578

stellani Kamenecēsis, qui finitimæ in Russia militiæ præerat, potestatem venit: ab eoque ad Regem missus fuit. Postquàm ad comitia vêtum fuit, primo die solenni sacro peracto, altero de Rep. sigillatim de Mosci & Tartari iniuriis ad Ordines Rex fert: bellumque ne cum his, aut cum vtro horū velint, rogat. Cum Mosco bellum iussum, cum Tartaro in præsens dilatum. Hic sub discessum Regis Henrici, sollicita ac in omnia alia intenta Rep. fines incurfârat, populationibusque ac rapinis, omni que immanitatis genere vexârat: obsidionis Gedanensis tempore magna manu facta prædas egerat: illis ipsis Comitiorum diebus, famâ nuptiarum, quas Constantinus Ostrogia Dux Palatinus Kiouiensis, propinquæ suæ faciebat, excitus, in Voliniam excurrerat: Ducem Ostrogia obsederat. Pacato tumultu Gedanensi, exercitum, quem sub Gedano habuerat, in Russiam Rex ad fines tuendos miserat: iamque aliquot turmæ in Voliniam peruenerant. quarum imperium, cùm de Tartarorum excursione rumor interim allatus esset, Ioanni Sbarasio Palatino Braslauiensi, extra ordinem tradiderat. Ex iis quidam non longè Torcino in agmen hostium, vt aduentu exercitus nondum cognito, incuriosius prædas agentium, inciderant, prælioque subito contracto superiores discefferant: vnde de appropinquantibus copiis certior Tartarus factus, cùm delectos ab exercitu contra Sbarasium misisset, qui ex instituto eorum, quid virium, ac animi hostis haberet, explorarent: lique ad Saslauiam in nostros incurressent: fortiter impetu eorum à nostris excepto, mox se receperant: Tartarusque pactus inter cætera à Duce, vt de amouendis à finibus Nisouitis apud Regem laboraret, quorum latrocinia solam bello causam obtinebat, recesserat in præsens tamen hæc dissimulari placuit. Ex hoste enim inope & vago quæ in nam magnopere fructum expectari. Cùm arma potius Turcica ad ipsius iniurias prouocaretur: qui solum in quo insisteret, suum ipsos fiduciaris possessores esse diceret. Ex Mosco quò maior eius potentia fama, eò maiorem gloriam in præsens, nomen ad posteros parari: vrbi ac opibus florentissimam olim provinciam Liuoniam, & cum aliis opportunitatibus: tum maris commodis affluentem victoriæ præmium peti. Ita contra Moscum susceptum bellum, simulque vt in hostico exercitus haberetur, scitum, priori intra fines continendi militis, ac propulsandi hostis ratione domesticis incommodis, ac superioris ætatis exemplis refutata. Proxima huic de pecuniis fuit. Delecti fuerunt è Senatu primores, qui quanto in bellum milite, quanto in militem stipendio opus esset, dispicerent. scitum tributum in singula iugera floreni vnus: cereuisiale item in oppidis

in/auri 1578

& vrbibus, quo in singulas tonnas duo de vigesima cuiusque precij pars exigeretur. Maius id fuit, quàm vllum ante hac quisquam meminisset: consensere tamen omnes, præterquàm Krakouiensis, Sandomiriensis, & Siradiensis Palatinatum Legati: quòd nulla eius tributū sciscendi mandata se à suis habere dicerent. Noluerat Nobilitas vel bellum vel tributum sciscere: nisi de iudiciis simul, quæ iam Sigismundi Augusti temporibus postulare cœperat, in interregnis autem ipsa sibi sanxerat, perfecisset. Antiquitus à iudiciis municipalibus ad conuentus Palatinatum, ad quos quodq; municipium pertineret, inde ad Regem in Comitia prouocatio erat. Cùm à Sigismundo Augusto propter tenuiorem valetudinem infrequentiùs iudicia haberentur, vt ex suo corpore constituere sibi iudices liceret, Nobilitas petierat: Restitit Augustus, dum vixit. vnde illa à Rege id impetrandi spe deiecta, tempore interregni priusquàm in Regem Henricum eligeret, inter alias hanc quoque de translatione iudiciorum conditionem ei tulerat, isq; acceperat. Post discessum igitur Henrici, Nobilitas per singulos Palatinatus, vt cuiq; maximè expedire visum fuerat, ex suo Ordine, qui causas appellationis iudicaret, delegerat. qua ex re cùm, quod euenire necesse erat, magnam omnium rerum perturbationem consequi Rex animaduerneret, in causa minimè ampliùs sibi integra, pro re nata optimum ratus, si ad vnam formulam omnia reuocaret, sanxit hic: vt non per singulos Palatinatus iudicia haberentur: sed in singulis Palatinatibus maioribus bini, minoribus quibusdam singuli è Nobilitate quotannis delecti, primùm à Martini vsq; ad Paschatos, Poloniæ maioris Nobilitati Petricouiæ, minoris deinde à Paschatos vsq; ad messem Lublini, ius dicerent, itaq; omnia priuatarum rerum iudicia penes Nobilitatem deinceps essent: publica, iuris item Regij atq; fisci iudicia, in eo quo antea statu fuerant, penes Reges manerent: quemadmodum & earum terrarum, quæ suis legibus, ac diuerso à cæteris iure vterentur. Moram huic rei nonnullam afferebat, quòd Nobilitas à munere iudicandi Senatorium Ordinem exclusum volebat: hi contrà tenderent, iniquum esse, dignitatem suam, quæ commodo sibi esse debebat, in iniuriam suam verti: & qui alios in Nobilitate, honore anteirent, à communi Nobilitatis corpore in re publici iuris, & ad omnes pertinente seiungi. obtentum tandem, vt tam ex Senatoribus, quàm reliqua Nobilitate, pro arbitrio Nobilitatis rebus iudicandis præficerentur. Inter Regem quoq; & Nobilitatem cōtrouersia nonnihil fuit, quòd Nobilitas regias quoq; vrbes rebus à se iudicatis teneri vellet, superioribus etiam temporibus quasdam causas earum iudicasset. remisit:

In d'iga' h'bu'

T. p'ficia &

F & p'ficia

Nobilitas: inuentaq; ratio fuit, vt quia iam causas aliquas huiusmodi iudicasset, easdem in iudicium vocatas denuò inisdẽ Comitiiis Rex cognosceret. Cumq; Magistratus quoq; ac Præfectos regio ad iurisdictionem suam pertinere Nobilitas vellet, quod cum ij ferè res iudicatas exquerentur: frustra sibi iudicia tribui diceret, si ne vlla in eos, qui res à se iudicatas exquerentur, iurisdictione. assensit Rex, vt quatenus rerum iudicatarum executio à Magistratibus cæterisque Officiis peteretur, autoritati iudicum parerent. supererat certamen inter Ecclesiasticum & Civilem Ordinem: cum hic eodem, quo reliquam Nobilitatem, Ecclesiasticos iure vti vellet: illi iudicia hæc Nobilitatis, quæ cum diuersæ religionis hominibus communicari intelligebant, multis nominibus suspecta sibi esse, obligariq; se illis nolle confirmarent. Ostendit his Ioannes Samoscius Cancellarius, non maius periculum eos suscipere, si in iurisdictionem consentiant, quàm si cum obtemperare ei nolint, pœnis deserti vadimonij, & contumaciæ coerceri se patiantur: quod in Palatinatum iudiciis eò vsque factum antea fuerat, vt præter alios Archiepiscopus in maiorem ferè centum quinquaginta millium condemnaretur: Addidit consilium, vt quoties Ecclesiastica res in iudicium veniret, ad sex ex nobilitate, Ecclesiastici Ordinis totidem, qui pari autoritate de ea cognoscerent, adiungerentur. quorum si pares sententiæ extitissent, ad Regem in Comitia ampliaretur. Res per aliquot dies ducta, cum tandem ad modum composita fuit. Agitatum in hisce Comitiiis & de proscriptionibus fuit. Moribus gentis Polonicæ, qui creditarum cæterarumve priuatarum rerum condemnantur, iis si sententiæ iudicis non pareant, multa dicitur: quæ si sprete fuerit, priori triplo maior dicitur: si ne tum quidem obtemperatur, manu militari in bonamissio decernitur: contra quam si quis se opponat, à Præfectis proscribitur. Quod olim acerrimum contra decoctores telum fuerat, luxuria temporum, per eamq; multitudo obæeratorum labefactauerat. itaq; vulgo contemnebatur, resq; magis multorum sermonibus iactata fuit, quàm noua remedia vlla ei allata. Auditis deinde externorum Principum Legatis Georgius Fridericus Marchio Brandeburgensis ad valetudinarij agnati sui Alberti Friderici, Alberti Prussicæ Ducis filij curâ admissus fuit. inuestitura, quam vocant accepta, solenne iuramentum Regi præstitit. Adfuere ei in ceremoniis iis Saxonie Electoris, & Wirtembergici Principum Legati. Brandeburgensis Electoris Legati cum Principis sui nomine tanquam ad simultanæ inuestituræ ius pertinentis vexillum contingerent, Nobilitatis nuncij contrà protestati, quòd primis illis

inter

inter D. Sigismundum & Gētem Brandenburgicam conuentionibus ea Marchionum Brandenburgensium stirps feudo cōprehensa non esset, quæ postea priuata autoritate & Ordinibus insciis acta essent, rata se non habere ostendebant. Aderant & Pomeraniæ Ducum Legati, Principumq; suorum nomine in Bithouiensem Leoburgensemq; tractum ius maiestatemque regni agnoscebant, literasq; inuestituræ accipiebant. Legati interea, quos ad Moscum missos suprâ demonstrauius in Moscouiam peruenerant, àque Mosco suo ipsius ingenio feroci, tum ob rem in Liuonia prosperè gestam multò etiam superbiore, contumeliis ludibrioque excepti indignissimè habebantur: multa in nomen Polonicum & Lituanicum contumeliosè ab eo dicta factaq; fuere: cumq; ex instituto vtriusq; gentis lautia vtrinq; legatis, qui missi fuerint, prebeantur: emere victum, nec moris sit, nec si velint, in Moscouia possint: non nisi fordida ac vilissima quæq; cibaria per summam indignitatem iis ministrari iussit. In colloquiis deinde cum Legati nō nisi de induciis agendi madata se habere significassent, trium annorum inducias iis dat: literas autem quas Legati obsignare debebant, sine vlla cōditione purè perscribi iubet: alias deinde, quas ipse Legatis traderet, sub signo suo subiicit: in iis hæc conditiones adiecerat, vt vniuersa Liuonia vnà cum Riga & Churlandia, quæ in potestate Regis adhuc erant, & quidquid vsq; ad fines Prussiæ pertineret, Rex sibi cederet: Liuonem nullum præsidium suum implorātem, multò minus ciuitatem vllam reciperet, vllāve ope auxilio suo iuaret. Hæc cum ex more iureiurando placita confirmare deberet, amotis iis, in quas Legati antè iurauerant, solas profert: iureiurandoq; in eas se obstringit: atq; ita nullo ampliùs de his tractandi loco relicto, ex Moscouia abire Legatos iubet. nouisq; eodem tempore in Liuoniam copiis missis acerrimè Vendam oppugnat. quæ sub exitum Comitiorum audita omnium animos ad bellum Moscouiticum iam conuersos irā ac indignatione eò magis accenderunt. Venda tamen à Moscis frustrā oppugnata fuit. Nam cum per aliquot dies tormentis vehementer muros verberassent, aliquam etiam partem muri diruissent: Dembinus ob exiguitatem præsidij vrbi metuens, cohortatus suos, vt eam secum ingrederentur, cum tenere non potuisset, quod illi propter inopiam cōmeatum, & non exoluta stipendia minùs prompti ad pericula suscipienda essent: & quia magna ex parte equites erant, minùs etiam virtuti suæ locum in præsidio fore putarent: tandem vt propiùs saltem secum accederent, si fortè excubias & castra hostium turbare possent contendit. quod cum impetrassent, noctu silenti agmine eos du-

Stacye dawe

cens, paulò ante lucem sub portis vr̃bis sistit: ostenditque quòd ab hostibus iam videri cœpissent, à tanta hostium multitudine facile circumueniri posse: itaque potius vt viros fortes ac militares deceret, vr̃bem ingrederentur, virtuteq; sua vr̃bem contra hostem, & vr̃be se tuerentur: ita vr̃bem ingressi eidem saluti ac præsidio fuerunt. Muris enim, qui diruti ab hostibus erant, magna cura subitario opere noctu expletis, omnibus in locis fortissimè hosti occursum fuit. Itaq; vere iam imminente Mosci soluta obsidione, præmissis primùm tormentis discesserunt. quos Alexander Chodkeuicius Præfectus Grodnensis, cuius Ioannes Chodkeuicius Patruelis vicariâ in administranda reliqua Liuania operâ utebatur, quamuis minùs commodavaletudine esset, contractis tamen vndique ad Seeualdum copiis aliquandiu persecutus, adipisci tamen haud potuit. Sub idem ferè tempus Magnus Dux Regis fidem secutus, à Mosco discessit. Adolescens hic summo genere natus cum Churoniæ & Osiæ Episcopatum in Liuania teneret, perditis quorundam consiliis, ac promissis Mosci & adolescentia adductus, cum per ætatem ipse rebus suis consulere non posset, ad Moscum transferat. Ab eo fratris patruelis filia in matrimonium ei tradita, speq; iniecta fore, vt suo beneficio totius Liuniæ regno potiretur, ad Reualiam obsidendam magno cum exercitu missus fuerat. à qua infecta re discedere coactus, tempore obsidionis Gedanensis iisdem cum promissis in Liuniam, quemadmodum suprâ dictum est, remissus fuit. vbi territus crudelitate Mosci, quodque ademptis ei, quæ tenebat in Liuania castellis, ad fines Scythiæ deportare eum in animo haberet, per indicium cognito, cum quanto in periculo versaretur, cogitaret: transeundi ab eo consilium cepit: paulatimq; è potestate eius se subducens Lempsaliam, inde propius Rigam ac fines regios se recepit: Regemq; per Duce Churladiæ crebrosq; internuncios ac literas, vt in fidem se reciperet, sollicitabat. Rex in earum rerum incertitudine, cum & varia de discessu eius iactarentur, vt neq; an fratri eius Regi Daniæ, cæterisve propinquis ipsius cõsilium id eius probaretur, aut fortunæ eius curæ omnino essent, perspectum habere posset, de deditioe nihil quidem tum cum illo constituit: fide tamen publica versari eum in Liuania se passurum ostendit. Postea profecto in Liuniam Nicolao Radiuilo Palatino Vilnensi, eidem vt cum Duce Magno, quod in re præsentis è Repub. esse perspexisset, ibidem constitueret, permisit. Hic cum in Churladiam venisset, ad eumq; Magnus accessisset, in fidem illum cum omnibus ditionibus eius regio nomine recepit, inq; verba regis sacramento adegit. conditiones deditiois hæ fuerunt: vt quas condi-

teneret possessiones, eo quo alij beneficiarij Principes sua possiderent iure, à Rege ei permitterentur: aut pro illis aliæ non deteriori conditione pro amplitudine generis & familiæ eius aliquo alio in loco darentur. Vbi de euentu Legationis Rex certior factus fuit, mittit statim ad Moscum Georgium Haraburdam, qui non aliter induciis iis teneri se velle Mosco renunciaret, quàm si de Liouonia cōditionem, quæ nec à Legatis accepta esset, remisisset. Moscus retento Haraburda, Legationem interea ad Regem, quæ ad rata habenda pacta induciarum, iuramentoq; confirmanda eum adduceret, destinat. ac præcipitante iam æstate exercitum alium multò priore validiorem, maioriq; apparatu instructum, ad Vendam, quam à nostris interceptam ab eoq; postea obsessam supra ostendimus, mittit. Priusquàm vltcrius progrediar, pauca hoc loco de Principum Moscorum origine, potentia, moribus Gentis, totiusq; Imperij statu præmittere placet. Antiquissima Imperij Russici sedes primùm Nouogardiæ, inde Kiouiæ, posterioribus verò temporibus priusquàm Moscouiam trāsferretur, Vlodimiræ etiam fuit: cuius hanc ob causam hodie adhuc titulos Moscouiæ titulis Dux anteposit. Genus Principum ad Varagos annales Russici referūt: Gentem, vt pleræq; priscæ, nunc obscuram: sed tamen quam vltra marinam fuisse iidem annales testentur. Ex ea tres fratres asscitos primò à Nouogardiensibus, qui Slaui iam tum fuerint receptos, imperium Nouogardiæ condidisse, eiq; Ruricum natu maiorem fratrem præfuisse, reliquis duobus alias Russiæ partes Bialoiefensem, & Isbōriensem obtigisse tradunt: Ruricus ex Olga Plescouiensi Suēntoslaum deinde filium habuit. Hic magno cum exercitu in Bulgariam ad Danubium vsq; progressus, deuictis Bulgaris & Græcis, quibus tum Bulgari parebant, cum agros & cultum, & copias Prouinciæ adamasset, sedem Imperij in ea sibi delegit. Iaropolcho filio Kiouiam, alteri Olego Dreulanos administrandos reliquit: Nouogardiam Vlodimiro Malci cuiusdam Lubkani, vt annales habent, filio ex ancilla Olgæ Plescouiensis suscepto concessit. qui cum à Iaropolcho regno pulsus trans mare fugisset, auxiliis maritimis comparatis reuersus, cum quæ primæ obiectæ ei fuerant ditiones, tum Kiouiam deiecto Iaropolcho occupauit, tenuitq; . Ab hoc omnes deinde principes Russiæ profecti traduntur. Nam cum duodecim filios reliquisset, diuisa inter eos omni Russia imperium ac domicilium imperij Kiouiam maiori natu Suēntopolcho tradidit. Huic sine liberis mortuo, duo alij fratres Iaroflaus, & Isfolaus ordine in regno successerunt: Post eos Vlodimirus Monomachus Vseulodi Vlodimiræ Ducis filius, cuius hodie ad-

Moscouiæ origo, pro
in imperij su

исбѣрск

huc magnum apud Russos nomen est, ex eadem stirpe potitus imperio fuit. quod interpellatum quidem interim ab Vseulodo Suentossai ex Oigo nepote, & Igoro pronepote, qui auitum regnum recuperare conatus fuerat, penes Vlodimiri posteritatem nihilominus remansit: sequentibusq; temporibus Andreas Dux Susdaliensis ab eadem Vlodimiri stirpe profectus, fœdere cum vndecim aliis cognatis Ducibus inito, deiecto Micislao, qui ex Monomachi posteris regnum Kiouie tenebat, Micislaum filium ei imposuit. hic primus sedem imperij Volodimiriam, principatumque in Susdaliensium domum transtulit. quem qui tenebat, etsi imperium in reliquos agnatos Duces non habebat: magni tamen Ducis nominis utebatur, dignitateq; ac honore cæteris, qui comiter quasi maiestatem eius colebant, antecedebat. cumq; honor is antea vel successione, vel reliquorum omnium studiis vni deferretur, non nunquam vi ac armis occuparetur: posteaquàm in Tartari potestatem concesserunt, ab eo peti cœpit. Imperij autem Tartarici circa annũ ab orbe condito VI. M. DCC. XXXII. quemadmodum Russi annos numerant, à nato autẽ Christo ducentesimo vicesimo quarto, supra millesimum in annalibus eorum mentio fit. quo Tartari contra Cottianem Ducem Polouisciorum cum exercitu progressi, Russiam vastârunt. cumq; Cottian Micislaum Romani filium Ducem Siernouiensem seu Kiouiensem: utroq; enim nomine in annalibus appellatur: qui filiam eius in matrimonio habebat, & complures alios Russicos Duces in auxilium euocasset, die xvij. Mensis Iulij ad Kalkam magno prælio eos Tartari superârunt: vndecim Russicos Duces: Heroes, ut annales appellant, equitum forte genus quoddam, ad septuaginta interfecerunt: multos captos egerunt. Reuersi deinde Batti duce tredecimo anno post quadragesimo quinto nimirum supra VI. M. DCC. subiugatis primum Rosanensibus & Vlodimirienfibus, cæterisq; ferẽ omnibus Ducibus, vniuersam Russiam sibi subiecerunt: & quamuis non rarò deinceps quoq; bello cum iis Russi contenderent, tributariam tamen semper ferẽ inde habuerunt. Ab eo igitur tempore magni etiam Duces à Tartaris Russiæ dari cœperunt. Dabantur autem ferẽ quemadmodum ostendimus è Susdaliensibus. Moscorum Ducum, atque ipsius aded ciuitatis æqualis temporum Batti ac vastationis, quæ ab illo Russiæ illata est, memoria in annalibus eorum extat. Inter alias enim vrbes Moscouiam quoq; à Batti expugnatam, ibidemque Philippum quendam Palatinum & Vlodimirum Georgij magni Ducis filium captum à Tartaris tradunt. Anno ab orbe condito XII. S. VI. M. DCCC. Andrea Alexandri filio magno

gno Duce mortuo inter Michaelem Iaroslai filium Tuerensem, & Georgium Danielis filium Moscouiæ Ducem, de principatu magnoq; Vlodimiræ Ducatu contentio fuit: quem cum vterq; à Tartaro peteret, Tartarus primò Michaelem, retento penes se Georgio, inde aliquo tempore interiecto xxv. anno supra vi. m. dccc. Georgium regno confirmavit: indeq; ad hocvq; tempus, quamuis aliquando Rusi vniuersi Susdaliensem iterum dari sibi à Tartaro peterent, perpetuò tamen in Moscouiæ Ducum familia honoris permansit. ex quibus cum proauus huius, qui nunc rerum potitur, Basilus Basilij filius post patrem & patruum Constantinum imperasset, cõspiratione à Demetrio Georgij filio cognomento Siemacha Duce Seueriensi, Ioanne Andreæ filio Mosaiscense, Borisso Alexãdri filio Tuerense Ducibus contra eum facta, regno ab iis exutus, luminibusq; à Georgio Seueriense orbatus fuit: verum à Nouogardiensibus adiutus regnum recuperavit, pacateq; deinde id obtinuit. Successit huic Ioannes filius: qui primus eam ad quam nunc excreuerunt, potentiam fundauit. Ducem Tuerensem, quamuis vxorem ex ea domo haberet, regno pepulit, principatumq; obtinuit: haud multò post & Nouogardia magna per fraudem capta, in seruitutem eam redegit, & alios principatus tentare cœpit: eoq; potentia peruenit, vt cæteris ducibus metu concedentibus, nemo qui cupiditati eius resistere auderet, reperiretur. Idem Tartarorum iugum primus excussit, coniugis Sophiæ Græcæ è Palæologorum genere, quam mortua Tuerense superinduxerat, ingentis spiritus mulieris vocibus impulsus. Haud dissimili deinde ratione filius eius Basilus potentiam, cuius pater fundamenta iecerat, in immensum ferè auxit. Ad ea quæ pater pepererat, Smolenscen. Ducatum maximum, ac quidquid Seueriensis ditionis reliquum erat, adiecit: Kasanos mari & terra tetauit, Principes omnes agnatos ditionibus suis exutos, tum Plescouiensem ciuitatem maximam in seruitutem redegit. Successit ei in imperio hic, qui nunc rerum potitur, Ioannes: qui & ipse regnum amplissimum à patre acceptum, fortuna ac industria adiutus multò id fecit amplius. Kasanense & Astrakanense regna à patre summis viribus oppugnata cuniculorum & puluerum maximè, quos cuniculis in vrbium oppugnationibus subiecerat, nouo iis temporibus apud illas gentes artificio adiutus, in ditionem redegit: inariq; omni Caspio vnà cum iis in potestatem accepto, ad Persidem ferè Imperium protulit: Liouoniæ maximam partem per dissensiones Liouonum occupauit: Suecos multis sæpè cladibus affecit: Polotiam temporibus Sigismūdi Augusti cepit: cumq; Selymus Turcarum

aimy Czauis & nobili
in Pto familia naly

Imperator Tanaim flumen cum Rha flumine maximo, quem Rus-
si Volgam suâ linguâ hodie appellant coniungere statuisset, vt clas-
se ex Ponto Euxino aduerso Tanai in Rha inuectus, Astrakanum
in ostio fluminis Rha, quo in mare Caspium intluit, situm, ac per id
vniuersum mare Caspium potestatis suæ faceret, Turcæ quoq; vi-
cti fama ei quæsitâ fuit. Nam cum Selymus à Sigismundo Augu-
sto per Ibraimum Chauisum, qui ex nobili Strassorum familia in
Polonia natus, à pueritia impietate Turcica imbutus, ac maximis
deinde præmiis ob ingenij elegantiam affectus fuerat, per ditiones
eius transitum exercitui postulasset, is verò à Sigismundo Augu-
sto negatus ei fuisset, Selymus nihilominus per Tartariam ad per-
fodiendum spacium Isthmi, quod inter duo hæc flumina angustis-
simum est, iamq; Moscouitico solo cōtinetur, exercitum misit. qui
cū per vastissimas solitudines iuisset, Tartaris ipsis inuitis nego-
cium administrantibus, ac antè viarum incommodis attritus Mo-
scis obiectus fuisset, nullo operæ precio perfecto discedere coactus
fuit. Ita repente collecta potentia non finitimis modò omnibus,
sed remotioribus etiam quibusq; Nationibus terrori Moscus iam
erat: eoq; factus in tanta finium, ac rerum gestarum amplitudine
processerat, vt omnes alios Principes præ se cōtemneret: nullamq;
Gentem esse existimaret, quæ opibus ac potentia cōtendere secum
posset: Cū ante hac Knesiorum, Ducum scilicet nomine, magni
cognomento, quo eos, qui ipsis parebant, præirent addito, vsi es-
sent: Pater huius Basilus repetito ex interpretibus Slaucis sacra-
rum literarum nomine, primus Ciarium, quod Regem eorum lin-
gua significat, appellari se voluit: eoq; à Maximiliano eius nomi-
nis Primo Imperatore appellatum se iactabat. Ad religionem Chri-
stianâ à Basilio quodam Archiepiscopo Constantinopolitano no-
men Rusicum perductum, sacrisque Christianorum initiatum i-
psorum annales, ac Byzantina etiam historia habet. Itaque vt pri-
mo religionis autore Græco, ac frequentibus deinde inter Græ-
cos & Russos per Mæsiâ ac Illyrium, quæ à Slaunonicis eiusdem-
que linguæ Gentibus tenebantur, tum Kiouiam, quæ per Boryste-
nem cum Ponto Euxino coniungitur, commerciis, cū literas
Græcas tū ritus à Romanæ Ecclesiæ institutis diuersos magna ex
parte retinent: vt non pauca tamen ex illis ipsis cū tempus, tum
Metropolitaram ac aliorum Episcoporum Principi suo obsequen-
di studium deprauarit. Leges quibus vtantur, paucas admodum
habent: eamq; ferè solam, vt Principis voluntatem pro lege obser-
uent: De eo ita illis persuasum est, Metropolitæ maximè opinio-
nem hanc eorum iuuantibus, per Principem tãquam interpretem

Deum secum coniungi: ac prout de Deo meriti sint, ita Principem vel benignum in se vel asperum esse. Itaque voluntati eius non secus ac diuinæ, seu turpia seu honesta, seu mala seu bona iubeat, omnibus in rebus parendum pro fidei decreto habent: illeque vitæ ac necis omniumque rerum summam in suos potestatem obtinet. Quod ut ad potentiam comparandam conficiendaque bella maximum habet momentum: vnum omnibus rebus summa cum auctoritate præesse: omnia imperia solum administrare: eundem & consiliorum dominum, & rerum omnium autorem esse: exiguo temporis spacio copias quàm maximas cogere posse: fortunis ciuium ad potentiam suam stabiliendam pro suis uti: & quemadmodum iis rebus maximè auctoritas ac opes Mosci creuerunt; ita crudelitas quoque eius ac dominandi asperitas vehementer confirmata est. Itaque cum infinitos penè variis cædibus sustulit: tum maximè Andream fratrem patruelem, ob nouarum rerum suspensiones quasdam cum liberis omnibus ac vniuersa familia, vnâ solâ filiollâ, quam Duci Magno deinde locauit, relictâ, exquisitissimis cruciatibus necauit: Nobilitatem Nouogardiensem amplissimam, quam fratris rebus studuisse suspicatus fuerat, funditus penè excidit: popularium quacumque incederet, sæpè magnam stragem fecit: cum ut turbæ hominum miserorum gratiam ac misericordiam eius implorantes illi sese obtulissent, à satellitibus minutim eos concidit vel maximo numero sub glaciem, qua magnâ partem anni lacus ac flumina consistunt, mergi iuberet. de quo cogitanti eò magis mirum videri necesse est, quomodo quæ à cæteris Principibus indulgentia ac obsequio in suos vix parari soleant, in tanta nihilominus immanitate singularis erga eum populorum charitas atque incredibilis, quæ eorundem in Principes suos est fides, existere possint; ac non modò seditiosè nihil ferè contra eum ab iis suscipi, sed & in præfidiis tuendis incredibilem constantiam præstari: paucosque omninò ab eo transfugere: non raros autem repertos hoc ipso bello, qui vel maximis præmiis propositis fidem tamen erga Principem vel cum periculo suo iis anteposuerint. Huius rei cum aliæ nonnullæ causæ sunt, tum maximè præter eam, de qua suprà dictum est, duplex religionis opinio. Nam & omnes, qui in religione ab iis dissentiunt, etiam eos, qui Romanæ Ecclesiæ ritu vtuntur, Barbarorum loco habent, ac tamquam pestem aliquam detestantur: nihilque omninò cum iis commune habere fas ducunt. ex qua existimatione illud quoque profectum est, ut Princeps quoties externos Legatos audit, in pelui aquâ admotâ habeat, qua manus quasi illorum contagio pollutas subi-

*Andreas pater
hymni ab ipso*

to abluat. Et suæ religionis institutis eandem, quam Deo, Principi suo fidem se debere edocti, non minùs vel constantiam eorum laudant, vel relictis corporibus animos in cœlum protinus emigrare, ac cœlesti beatitudine frui prædicant, qui fidem erga Principem suum ad extremum usque spiritum retinuerint, quàm qui ex discipulis Seruatoris nostri in singulari erga illum pietate atque fide ad mortem usque perstiterunt. Superstitionem alunt imperio suo Principes; dum ad nullas externas Nationes, nisi si quos in Legatione atq; ita quidem mittant, vt singulis Legatis singulos custodes ponant, nec cuiquam remoto custode cum aliquo colloqui liceat, queinquam commeari: aut externos etiam promiscuè commercia cum suis agitare patiuntur. Ita fit, vt quasi perpetuis ignorationis tenebris oppressi aliarum Gentium humanitate non perspecta nec percepta omninò dulcedine libertatis, præsentia melioribus, cognita dubiis anteponant. Accedit ad hæc metus amorque ac cura cuiusque suorum, quæ magnos etiam animos, libertatiq; assuetos faciliè debilitant. Quos enim exercitiis aut præsidiiis præficit, aut vlli omnino muneri adhibet, eorum coniuges, liberos, propinquos, & quæ charissima quisq; habet, obsidum loco semper retinet: in eosque omnia cruciatus exempla edit, si quis illorum ab eo descuerit, aut si qua res non ad nutum, aut voluntatem eius facta sit. De rebus tamen creditis, contractibus, aliisue priuatis rebus pauca quædam apud ipsos Iura scripta sunt. Pœnarum tria omninò genera iis nota sunt. Mortis, cuius infinita fœdaque genera: multarum & fustium: quæ tamen in immensa Principis potestate, non minùs frequenter, quemadmodum dictum est, pro libitu eius, quàm pro merito plerisque irrogantur: carcerem ad custodiam magis quàm pœnam habent: exilia planè iis ignota sunt. Senatum, cùm pro libidine omnia administret, in speciem magis habet. Magnam is partem ex Knesiis constat; quo nomine Duces, vt ostensum est appellant, primæuorū Ducum à Moscouiæ Principibus oppressorum posteritatem, aut quos Princeps pro cuiusque meritis, aut sua in quemque gratia in nomen vel ordinem eum legit. Nobiliores cùm aliis insignibus à vulgò distinguuntur, tum quòd patris nomen titulis aliis ad exemplum Principis soli præscribant. Magnificum hoc apud illos, eoq; ad æquales, aut inferiores solùm vtuntur: ad Principem non modò patris nomine vsurpando abstinèt, sed ne suum quidem nisi propria linguæ eius enunciatione quodammodo corruptum, quo non modò seruos eius sed quasi homunciones non homines cum illo comparatos se significant, ponunt. in exercitu paruum tympanum ad

ephippia singuli item suspensam gerunt; quo quoties agmen fisti-
vſus eſt, à primo impuſſo, ſonoſque à proximis excepto & cæte-
ris deinceps tradito, exiguo temporis momento totus exerci-
tus conſiſtit. Metropolitæ Senatum non ingreditur: conſilio ta-
men eius quoque nonnunquam utitur; aut quo maiorem ſibi apud
populares venerationem conciliet, uti ſaltem ſe ſimulat. Militiam
more cæterarum Gentium ex equitatu & peditatu cõpoſitam ha-
bet: equitibus tamen Tartariſ Nohaienſibus maxime utitur. Nu-
lli ſanè rei magis quàm munitionibus fidit. Itaque & opportuniſſi-
mis locis intra lacuum aut fluminum ambitus pleraſque ſitas ha-
bet; præſidiisq; , apparatu, comineatuq; & omnibus rebus neceſſa-
riis diligentius ſerè quàm quiſquam aliſ Princeps eas inſtruit. Ei
rei iam ab eo tempore ſtudere cœpiſſe videntur, quo humilib. ad-
huc rebus eorũ non multũ viribus contra potentiores vicinos
poterant: ſed locorum ut plurimũ opportunitatibus ſeſe tueban-
tur; iſdemq; intercipiendis creſcebant: poſtea quòd ſemper, quo-
ties prælio cum vicinis maximeq; Poloniſ decertãſſent, inferiores
ſuos diſcedere animaduerterèt, nec multũ in prælio virtuti ſuo-
rum credere ſe poſſe re ipſa edoſti eſſent, neceſſariò retinuiſſe. Ca-
ſtella ſerè omnia, ut in magna lignationum copia ex materia mul-
tis ingentibusq; trabibus congeſtis exſtructa apud ipſos ſunt: quæ
eadem ceſpite nonnunquam veſtire: omnia autem crebris propu-
gnaculis ac turribus diſtinguere, foſſis præterea, quib. nativæ de-
ſunt, manu factis, valloque ac ceruis circumdare ſolent. quæ res ef-
ficat, ut non ſolũ opus ad ſpeciem inelegans non ſit, ſed ante hoc
bellum, quo pleraq; candentium globorum incendiis à Rege ex-
pugnata fuerunt, ad deſenſionem etiam tutius, maioremq; quàm
lapis opportunitatem habere crederetur; quòd tormẽtorum iſti-
bus facilius & reſiſtat materia, & ſi quando iis pateat, non tamen,
quod in ſaxo accidere ſolet, magnam muri ſtragem ſecum ferat.
quæ tamen ad Liunioniam pertinent, ex lapide etiam muros habèt.
Præſidia Nobilitati ſingulis annis pro arbitrio indicit, Ex ea deſcri-
ptos perq; munitiones diſtributos non longius anno in vno præſi-
dio continet. Adiungit hiſ pixidarios ex plebe ſtipendiariũ militẽ.
Præſecturæ item annuæ ſunt. Præſectos ternos plerunq; designat,
primũ qui præcipuam curam munitionum gerat, cuiq; nullum,
omninò in caſum extra munitionem egredi, ne dum pernoctare li-
cet: reliquos duos primo cuſtodes ponit. quorum alteri, ſi id vſus
poſtulet, in eamq; rem mandata à Principe habeant, excuſſiones
facere, munitionesq; excedere permiſſum. Eos ſua lingua ad Polo-
nicorum Palatinorum exemplum, quãvis nec perpetuus is honor

fit, & vnus saltem castris imperio, eoque inter plures communi-
 cato terminetur, Voiuodas tamen quasi belli Duces appellant.
 Aurum, argentum, cæteraque metalla naturæ an quærendarum
 rerum earum inscitia illorum iis negarit, non facile affirmarim: v-
 tuntur sanè omnibus hisce importatis. e Perside sericum, vestem
 pictam, gemmas, vñionesque habent: cum Germania aliisque re-
 motioribus Occidentis oris arma, torineta, puluerem tormenta-
 rium, argentum etiam atque aurum suis mercibus, pellibus pre-
 ciosis, quibus maximè abundant, lino præterea, cera & corio ma-
 gnam partem permutant. eius negotiationis Naruam, posteaquã
 in potestatem eius peruenerat, posterioribus temporibus sedem
 Moscus constituerat. Angli etiam Noruegiam, Lappiamque ac to-
 tum quasi Septentrionem circumuecti per mare glaciale viam sibi
 patefecerunt, qua Voloda fluuius ex penitiori Moscouia se effun-
 dens, portum D. Nicolai eo in mari efficit. In morib. Gentis præ-
 ter fidem in Principem, laborum, inedia, cæterorumque incom-
 modorum, quorum est tolerantissima, patientiam, mortisque i-
 psius contentum probes. homines cæteroquin in libidinem pro-
 ni sunt, nec sœminarum solum amoribus dediti, quam ob causam
 & impuberes ferè matrimonia contrahunt, sed & puerorum: inge-
 nio fallaci, adq; dolos ac fraudem praua consuetudine versutissi-
 mo: non minùs fortassis ad bonas artes prompto futuro, si qui iis
 imbuat, extiterit. Rex Varsauià digressus ad Russicas res compo-
 nendas Leopolum cõtendit. Antequàm discederet Krakouiensis,
 Sandomiriensis & Siradiensis Palatinatum, quos in sciscendo tri-
 buto à reliquorum omnium consensu se seiunxisse suprà ostendi-
 mus, conuentus edixerat. In itinere cognoscit Siradiensem Palati-
 natum mox assensum: reliquos duos in recusando tributo perstare.
 Subsistit hanc ob causam Sandomiriæ: eoque minoris Poloniæ
 Senatores omnes euocat. Ex horum sententia Palatinatum eo-
 rundem denuò communem conuentum Korcini habet. Assensi
 hic tandem & ij fuerunt, remittente Rege de tributo cereuicisali, vt
 vbi duodevigesima à Regiis, & Ecclesiasticis, vicesima quarta à No-
 bilitatis subditis exigeretur Leopoli Tartaricas Legationes Rex
 audiit: ad eas rogatu Tartari Turcarum Imperator suum Legatũ
 adiunxerat. Facta cum Tartaro pax fuit iis conditionibus, quibus
 sub prioribus Regibus eam habuisset. attulerat literas à Principe
 suo scriptas, in quas pacem postulabat: in iis de finibus nonnihil
 adiecerat, & de Nisouii accuratiùs sibi cauerat. Rex non receptis
 literis, iisdem quibus Maiores sui legibus eam coluissent, se quo-
 que pacem cum eo obseruaturũ, donatiuaq; ab illis dari solita datu

główny forte

główny duma

rum verbo respondit. Ita per totum Moscouitici belli tempus pax à Tartaro fuit. Ne verò à Nisouiiis quoque per absentiam suâ quid turbaretur, exemplo & metu continendos existimans de Podkoua capitis supplicium sumit: Amurathe Turcarum Imperatore, vt sibi dederetur, per Legatos deposcente. Illud autem vt faceret, eò grauiores causas habere se videbat, quòd Kosakki prioris expeditionis successu nondû ab instituto deiecti, eiusdem Podkouæ minori natu fratre Alexandro in Valachiam reducto Petrum Palatinum denuò non sine proprio periculo deturbârant. Alexander enim cûm viuus in hostium potestate inuenisset, palo suffixus: Nisouiorum pars à Turcis intercepta Constantinopolim in catenis missa fuit. Idem tamen Petro quoque tamquam per ignauiam ac socordiam toties deiecto calamitosum postea fuit. Etenim sublato è medio Mahomete Bassa, qui Principem inter purpuratos locum tenuerat, Achmetis, qui in eius locum successit, studio de Principatu amotus, inque eius locum Iancola quidam è Saxonib. Transiluanicis oriundus; sed qui nò modò nationem Valachicâ, verùm genus etiam Principum Valachiae eimentitus fuerat, Prouinciæ impositus deinde fuit. Compositis hunc in modum rebus Rusiæ, Cracouiæ Rex proficiscitur. Venit eòdem Moscouitica Legatio. eius ætate atque dignitate princeps in itinere ipso extinctus fuerat. Reliqui, missis obuiam qui exciperent, ex more in urbem atque hospitium, inde ad Regem deducti, verbum se facturos negârunt, nisi prius Rex aperto capite assurgens de valetudine & statu Principis sui percontatus se esset. Rex cûm præter rei indignitatem non committendum sibi arbitraretur, vt ad hostis barbaro fastu elati, & qui tantos iam spiritus atque arrogantiam sibi sumisset, vt vix ferri posset, superbiam obsequio aliquo suo quid adderet: illi verò in sententia perstarent, ac potius infecta re discessuros se confirmarent; permisit vt inauditi in hospitium, inde in Lituaniam lentis agminibus se reciperent. Animaduersum inde fuit, tributum quod in Comitibus Varfauiensibus sancitum fuerat, non modò prædicatione nonnullorum inferius, sed ipsi bello, in cuius vsus ab Ordinibus deputatum fuerat, par non fore. Rex quòd nec Comitibus eo tempore habenda sibi censeret, ne si nihil rerum gefisset, inani belli simulatione pecuniæ quàm maximæ cogendæ rationes quærere à nonnullis iactaretur; nec priuatos Nobilitatis conuentus cogendos; ne illud toties præter instituta Maiorum vsurpari à se Nobilitas queri posset; cûm iudicia tum à Nobilitate obirentur, per eos interim conuentus, quid de tributo illo polliceri sibi posset, necessariò Nobilitati proponendum existimabat:

quòd non deessent, qui magnitudinem tributi eius in immensum oratione augerent. Inde ad omnes vicinos Principes Legatos designat: qui & amicorum erga se beneuolentiam magis, firmitusq; sibi adiungerent, vel maleuolorum consilia distinerent. Præcipuè cum Augusto Saxoniz ac Ioanne Friderico Brandenburgensi Principib. Electoribus consilia belli communicat. Hi indignè ferentes barbara crudelitate tâdiu in nomè Germanicum à Mosco sæuiri, ad bellum pro Liuonibus suscipiendum, de quibus illi tâto terrarum interuallo ab illis oris disiuncti minus adesse possent, amicè eum hortabantur. à Brandenburgensi bellica etiam tormenta quædam dono ei missa fuerunt. Ad Turcâ vbi Legati venissent, Mahometes prudentissimus trium Orientis Imperatorû Consiliarius, & in Regem haud malè animatus, cùm de instituto Regis intellexisset, fauere se conatib. eius dixit, faustaq; ac felicia ei precari: magnam tamen rem suscipi: Magnas vires esse Moscouiticas: neq; secundum suû Principem vllum in orbe terrarû potentiorè eo Principem se existimare. Dimissis Legatis ad domesticarû rerum curâ Rex cõuersus fuit. Institutis Regni nô posse Prorex creari dicebatur: itaq; si quid per suam absentia in hostico accidisset, cû primoribus è Senatu se cõmunicaturum pronunciauit. pacem publicâ seuerè sanxit: maximè Kracoui; ne quod aliis temporibus acciderat, inter dissidentes de religione tumultus aliquis orirètur. Edixit si quis in vrbe oppidoue insolentiùs quid fecisset, præsertim si dubitationè iuris cognitio habitura esset, ad suum aduètum in custodia haberetur: cùm aliàs ordinaria iuris publici ratione in recetibus criminib. vis vnâ cum Præfectis, Magistratus vrbanî cognoscere, interq; eos si non cõueniat, Rex consuli soleat. Dum Kracouiæ Rex est, nuncius partæ à nostris ad Vendam victoriæ allatus tanquam totius belli omen secum attulit. Obsederât eam denuò, quemadmodum suprà demonstrauius, Mosci longè maioribus quàm antea copiis & quatuor præcipuæ autoritatis Palatinis, Petro Tatouo, Basilio Voroncio, Petro Choroscino, Andrea Scholka nouo ad eam missis. Dum per aliquot dies frustrâ vrbe oppugnât, nostris sui colligendi, & cum Suecicæ militiæ Præfecto Georgio Boiie consilia communicandi spacium dederunt. Confluunt Stropam, vbi Buringius tum erat, Andreas Sapiha earum, quæ tum in Liuonia erant, copiarum Legatus, Matthias Dembinus: sex Liuonibus præter Buringium, Nicolaus Korffius, Platerus, ac alij nonnulli cum equitum aliquot manu. iis ad Gouiam flumè medio inter Volmariam & Vendam loco Suecicæ copiæ se adiungunt. Inde digressi hostem instructa acie sub signis ad Vendam expectan-

tem adoriuntur. Cùm acerrimè à nostris pugnaretur, Polonis, Lituaniis, ac Suecis ad vlciscēdas hostis iniurias: Liouonib. ad libertatem: omnibus ad laudem & gloriam inter se cohortantib. hostium equitatus pellitur, Tartaris maximè in fugam effusis. sub noctē Palatini militem ex fuga colligere; castrisq; continere cœperūt: hortariq; vt pro inueterata Gentis gloria, & ratione sacramenti militaris extremam potiùs fortunam experirentur, quàm castra apparatusq; bellicum à Principe suo fidei eorum commissum delerent: verùm augente periculo ac nocte metum, eademq; pudorem ac flagitium tegente, ob eaq; non patiente se contineri multitudine, Palatini duo Petrus Chorofsinus & Andreas Scholkanous, qui equitibus præerant, vnà cum equitatu in fugam se eiecerunt: reliqui duo, quibus tormenta commissa fuerant, soli ferè in castris relictī insigniora tormenta bellica amplexi, vt castra & instrumentū militare, fidemq; erga Principem suum ad extremum spiritum retenta à se testarentur: itaq; à nostris postridie summo mane castra ac munitiones irrumpentibus inuenti, viui in potestatem cum castris munitionibusq; ac tormentis ad triginta deuenerunt. Aliud documentum fidei non minùs insigne, qui onerandis tormentis præerant, pixidarij dederunt. Apud Moscos hæc administrandorum tormentorum ratio est. tormēta terrā defodiunt, ante ea atq; os adeò tubi iustę altitudinis fossam ducunt. in hac qui onerandorum curam habent, delitescunt: ad os tubi funis aptatur: hoc cùm implenda sunt in fossam deprimuntur, cùm exoneranda rursum laxantur. Erant tormenta maximè insignia, vnum lupi: alterum accipitris: virginum duo: totidem Falconum imaginibus atque nomine: quædam præterea Sueco adempta cum eiusdem insignibus. Horum qui administrationi præerant, cùm plerisque suis interfectis, cæteris dilapsis, nostros tantum non castrorum potitos viderent, cum spe tuendorum tormentorum vitæ simul amore abiecto, collo funibus, quos à summitate tuborum dependere ostendimus, inserto, vltro mortem sibi consciuerant. Insignis ea victoria fuit: hostium multi cæsi, capti non pauci fuerunt, exigua omnino nostrorum iactura. Tormentis, quę diximus, amissis, iisdem insignibus & nominib. alia & complura præterea conflari mox Moscuscus iussit: ad potentiam suam ostendendam pertinere existimās, nihil à fortuna ademptum sibi videri, quod non breui à facultatib. suis insigni cum accessione expleri posset. sub idem tempus Reuallenses opem ac misericordiam Regis implorantes, vt aliquo numero frumenti se iuuaret, à Rege petierunt: in maximas angustias tot annorum bello ab hoste redactos: commercii ferè omni-

lac dignata.

Michaj Bogdan-
in Valachia Indici.

bus exclusos: intra mœnia compulso ab agricultura longo iam tempore se prohiberi. His centum frumēti onera donat. Priusquā Cracouiā Rex discederet, de Duce exercitui præficiendo cum Senatoribus deliberat: qui cū ostendērent, vel in perpetuum minus hoc alicui eum dēferre posse, vel extra ordinem vnum aut plura bella mandare; plerisq; tamen, vt in id saltem bellum aliquem legeret, placeret, Cracouiā Varſauiam discedens Nicolaum Mielecium Palatinū Podoliæ, eō ad se euocat. Hic cū paulō ante excessum Sigisimundi Augusti Bōchdanum in Valachiam reduceret, ac præter opinionem à Valachorum Turcarumq; maximis copiis circumuentus fuisset, exercitū magna cum laude incolumem in Polōniam reduxerat, indeq; magnam virtutis & scientiæ rei militaris gloriam sibi pararat. Mielecius valetudine, qua tenui vteretur, & aliis quibusdam difficultatibus se excusabat: tandem in eam saltem expeditionē imperium accepit. Itaq; cōstituto cum eo, quos quotque turmarum præfectos ac Centuriones scribi vellet, domum, vt se pararet, Rex eū dimisit. inde Grodnam mouit. Maxima aut afficiebatur Rex difficultate, quod & pro magnitudine suscepti belli paucæ omnino pecuniæ ex tributo collectæ adhuc erant, & vt maximè integræ conferrentur; minimè tamen tanto bello pares fore videbat. Is omnibus rebus quanto potest studio occurrit: pecunias partim mutuo sumit; partim quas in fisco habebat priuatum suas, exponit. Militem passim per Polōniam scribi iubet: mittit ad fratrem Christophorum Principem Transiluaniae, vt Vngarorum veteranorum cohortes aliquot & alas equitum scribat. Christophoro Rosdraseuio & Ernesto Veiero in Germania militis conquirendi negocium dat. Lituanici principes, cū de difficultatibus iis cum illis communicaret, prout quisque opibus maximè valebat; voluntarium militem offerebant; quotque singuli adducturi essent; edebant: quorum numerus cū ad decem millium ferè accederet, non parum ea re, atque alacritate Lituanorum recreatus; eō maiori animo ad reliquas res administrandas aggressus fuit: constitutisque ita pro tempore rebus iis Vilnam accessit: Palatinus Vilnensis, Nicolaus Rādiuilius, cui Imperium militare in Lituania à Rege traditum antea fuerat, postea etiam abdicata à Ioanne Chodkeuicio Leopoli administratione Lituoniæ, eiusdem Prouinciæ cura ad tempus demandata, Christophoro filio Pocillatori regio; & aulicæ militiæ per Lituaniam Præfecto exercitum, qui in Lituonia fuerat, tradiderat. Is cū ad Derpatum excursionē facta; agrumque hostium longè lateque populatus, Kirempesium per excursionem cepisset, euertissetque,

sub

sub hoc tempus ad Regem & patrem Vilnam venit. *venientem* exercitus emerita stipendia flagitans sequutus fuit. Ibidem alia, quæ vsui bello essent, apparare Rex instituit: *tormenta bellica* ad modum quendam, quem ipse vsu atque experientia accommodatissimum cognouerat, *fundi* iussit. Kaunæ pontem fieri imperat, quo in sequentibus expeditionibus vtatur. Is ex singulis nauibus componebatur, quæ deinde tabulatis ita inter se coniungebantur, vt quoties opus esset, separari, curribusq; singulis vnâ cum tabulatis impositæ, binis iumentorum iugis non incommode in quemcunque locum transferri possent. simul quod neq; copiæ omnes conuenissent, nec frigora, quæ in regione Trionibus exposita eo anno vltra solitum ad Ioannis permâserant, vt nec vllæ herbæ ad id tempus se effunderent, recessissent, Lituanicis causis, quæ in longiore iam diem prolatae erant, cognoscendis operam dedit. Inde Basilium Lopatinscium cum literis ad Moscum mittit: iis iustum bellum illi indicit, causas belli hasce denunciat: quod ostentatione pacis Prouinciam Liuoniam bello ac incêdio vastâset: Legatos suos contumeliosè habitos, ad extremum duplicibus induciarum literis elusisset: eodem tempore nouis in Liuoniam copiis missis Vendam oppugnâset: sua Legatione ad priores iniurias nouam contumeliam ac ludibrium adiunxisset. Remisit sub idem tempus Moscus Haraburdam, quem hactenus retinuerat, nullo alio responso, quàm quod paulò post suum hominem ad Regem missurus esset, qui iis de rebus ageret. Itaque sequutus eum mox cum literis quidam fuit. Postulabat hic, vt inducias, quæ antè perscriptæ essent, Rex obseruaret: de Liuonia si quid controuersia superesset, de ea amicè per arbitratore, quos vtrinq; nominâssent, secum conueniret. Negabat Rex, quemadmodum iam antè fecerat, posse se huiusmodi inducias vlla ratione admittere. Nam de Liuonia quod adiiceretur, amicè de ea inter ipsos disceptari posse, frustra & ridiculè adici: semel enim receptis iuramentoq; firmatis induciis, in quibus omni Liuoniæ iure cederet, nihilq; ampliùs petiturum se eius profiteretur, si postmodum de ea ageret, cui dubium esse posset, contra proprium iuramentum se venturum: & vel eam ipsam ob rem causa cadere debere. Quod si in Lituania Russiâq; pacem sibi cum Rege esse vellet: in Liuonia armis de iure disceptari: nouam quidem hanc induciarum rationem sibi videri: ac etsi intelligeret temporibus Sigismundi Augusti atq; interregnorum obtrusas aliquando huiusmodi ab eo inducias fuisse: se tamen, cum faciendæ nouæ sibi sint, non nisi iustas facere velle: neminem tam barbarum aut imperitum rerum esse, qui non videat, si constitutis melius rebus.

fuis per Liunioniam, in Lituania bellum redintegrare velit, per huiusmodi inducias, quandocunq; illi integrum id futurum, quibus de cessione Liunioniæ conditionem adieciſſet: qua bello in Liunionia gerendo à Rege violata, nunquam illi belli in Lituania inſtaurandi cauſa deeſſe poſſet. Nuncio hoc diſmiſſo Tartari poſtulata cognita fuerunt. Hic ſub idem tempus ad Regem Legatos miſerat, quòd bellum contra Moſcum ſuſcipi intellexiſſet, ex fœdere, quo Regibus Poloniæ operam ſuam contra quosuis hoſtes, vnico Turcarum Imperatore excepto, nauare tenetur, ab altera parte irruptionem in Moſcouiam facturum ſe oſtendebat: petebat donatiua: Niſouiorum iniurias coerceri poſtulabat. Reſpòſum huic fuit, quòd operam ſuam contra Moſcum polliceretur, facere eum officium ſuum: donatiuum datum iri: Dantur autem aliquot aureorum millia & certus veſtimètorum numerus: Niſouios colluuiem ex variis Nationibus collectam nec in poteſtate Regis eſſe: atq; ex ipſis Tartaris & Turcis non raros ſeſe illis aggregare: datum nihilo minus operam iri, quantum eius fieri poſſit, vt iniuriæ illorum prohibeantur. à bello tamen contra Moſcum contrà quàm promiſerat omnino abſuit, alio contra Perſam, quod à Turcarum Imperatore tum gerebatur, auocatus. Aderat & Gottardus Churlandiæ & Semigalliæ Dux, confirmationemq; feudi ſui & inueſtituram petebat. Eum Rex Diſnæ ſiſtere ſe iuſſit. interim ad Senatum ea de re retulit. Exercitus inde vt ſub principium menſis Iulij Suirum conueniret, edixit. Venerat iam Vilnam Vngaricus peditatus Chriſtophori Tranſſiluanie Principis Regis fratris miſſu: ei uſdemq; delectus iuſta equitum ala. Polonicum militem Mielecius, qui & ipſe ſub idem tẽpus ad Regem redierat, cùm ſegnius à Quæſtoribus ac exactoribus expedita re pecuniaria, ob auctora menta tardiùs accepta, moræ nonnihil à milite interponeretur, vt quàm primùm ad ediũ conueniret, acriter vrgebat.

Liber Secundus.

VILNA Pridie Calendas Iulij Rex proſectus Suirum inde venit. Ibi Lituani equitatus partem vidit: qui cùm vniuerſus omnib. rebus eſſet ornatiffimus, tum maxime, qui à gente Radiuila, & Ioanne Kiſka Structore regio adducebatur. Ibidẽ de ſumma belli conſtituendum ratus, quas potiffimùm partes cum exercitũ peteret, ad cõſilium retulit. Lituani omnes ferẽ Pleſcouiam per Liunioniam eundum arbitrabantur: quòd & propter vrbis amplitudinem atq;

nomen dignam iudicarent, quæ etiam maximo cum lal ore, ac periculo peteretur: & quod minus contra vim manita putaretur: muri vetustate neglecti: nihil vt loco tutissimo ac à metu belli remoto in ea prouisum, non magno labore ac periculo potiturum ea Regem sperarent. Rex contrà existimabat. Nam cum vnum id potissimum bello hoc agendum sibi proposuisset, vt Liunioniam ab hoste in libertatem vindicaret: intelligebat, si in terram Liunioniam bellum transtulisset, præterquam quod in regione crebris vrbibus & castellis munita, eademq; tot annos vastata propter commeatus inopiam ac frequentes obsidiones, difficiliore tardioresque progressus belli futuri essent, non modò Prouinciã, cuius liberandæ causa bellum suscepisset, hosti ac suis denuò vastandam se obiecturum: verum Lituaniam etiam, quæ ad Borystenem pertinet, in ea loca omni vi belli conuersa, præsidio nudatam hostilibus incursionibus interim se expositurum. Alia etiam via per horticum Pleiscouiam si iret, contra rationem rei militaris iudicabat, tot hostilibus præsidiiis à tergo relictis per infesta omnia atq; inuia tam longè in horticum progredi: vbi nec si quid offensum esset, facilem receptum, nec è propinquo subsidium habiturus esset. Polotia oppugnanda vtrunque consecuturum se prævidebat, vt, cum ea ad Dunam flumen posita esset, proximosque ad Liunioniam & Lituaniam aditus haberet, & ordinem seriemque rerum gerendarum secutus: vterius deinceps in Moscouiam promotis armis ac quasi circumitã Liunioniã, omni ab ea hoste intercluso, integra potiretur: nec simul à Lituania longius discederet: ac vtrique tam Liunioniã quam Lituaniam contra excursiones hostium præsidio esset. Accedebat huc, quod cum secundum Liunioniam recuperationem vel maximè animo Rex agitare, vt Dunæ fluminis nauigationem, qua sola portus Rigensis continetur: quæque & ad tuendam Liunioniam excludendumque ab ea hostem magnam opportunitatem, & commerciorum negociorumque exercendorum facultatem insignem habet, Lituanis Liunionibusque expediret: id, si Polotia potiretur, magna ex parte effecturum se videbat: ab eius præsidio maximam partem Dunæ infestari, inde auxilia commeatusque Kokenhausium aliaque in Liunioniam castella summitti: excursiones fieri: Vilnam Rigamque mercaturam prohiberi. Quod denique nuperrimè ab hoste Polotia capta esset, quò recentior in animis hominum cladis eius memoria obuersaretur, eò ex commutatione rerum præsentiore lætitiã, maioremque gloriam recuperatæ fore. Alij Polotiensẽ oppugnationem difficiliorem prædicabant, quam vt initio rerum gerendarum suscipi debere videretur: esse eam & loci natura ac ope-

re munitissimam : comineatu, tormentis, puluere, omniq; bellico apparatu vt arcem finitimam, & quam primos belli impetus expecturam hostis non dubitasset, diligentissimè prouisam: Plescouiam nec ad resistendum vires eas habere, & quò à metu belli remotior esset, eò omnia in illa neglectiora. Multum autem in ipsis initiis momenti esse, quibus in vtranuis partem facilè homines impellantur: plurimumq; ad totius belli opinionem, & futurarum rerum spem pertinere ab initio non offendere. Rex nihil cùm existimaret esse quod non virtute superari posset: quò maiores difficultates propositas intelligebat, eò & bene gesta re ad cætera belli persequenda alacriores omnes futuros confidebat: & si quæ incidissent difficultates, longè tamen minoribus iis, omnibus à tergo pacatis, & domesticis opibus propinquis, se occursurum. quibus de causis cùm prius consilium omittendum non existimaret, intelligeretq; famam susceptæ expeditionis longè lateq; ad diuersas Nationes perlatam: exercitum præterea ex variis Gentibus collectum haberet: ac verò non bellum modò, sed causam etiam belli omnib. probatam vellet, edictum, Latinè prius scriptum, inq; Polonicam, Vngaricam & Germanicam linguas translatum, quòd ex iis ferè Gentibus exercitus constabat, proponit: quo Mosci in se iniurias, quibusq; causis permotus bellum aduersus eum susciperet commemorat. quod diuersis in locis typis deinde editum vulgo extat, Præmittere inde aliquem cum parte copiarum placuit, qui ex instituto rei militaris, quoad reliquus exercitus subsequeretur, hostem compulsum intra muros contineret, viamq; reliquo agmini patefaceret: quòd autem præcipua autoritas ac vis Imperij penes Polonicum Duce in castris esset: neq; dum omnes copię Polonicæ conuenissent: retèto ad exercitum Mieletio, Radiuillum cum filio Christophoro ac Lituanicis copiis quibusdam Polotiam præmisit. cum eodem Gasparem Bekefium cum equitatu Vngarico & cohortibus aliquot ire iussit. Suiro deinde Disnam mouit: ea agminis ratione, vt cùm imminerent viæ à dextra Krasna, Susa, Turoulia hostilia præsidia ab ea parte Mielecius cum exercitu Polonico: in primo agmine Ioanne Sbarasio ire iusso, tenderet: Rex læua iter faceret. In itinere aliorum Lituanorum procerum Stephani Sbarasij maximè Trocensis, Nicolai Dorohostaiscij Polotienfis, Palatinorum, Georgij item Senouicij, Castellani Polotienfis, quorundamq; priuatorum elegantissimè ornata copię Regem accessu tæ, censæ ab eo fuerunt. Fuerant per aliquot dies continuos profusæ pluuiæ: eæ tantam grauioris belli instrumenti, ac tormentorum præcipuè ducendorum difficultatem attulerant, vt iumenta quibus

quibus in propriis curribus Rex utebatur, remittere necesse haberet, quo celerius promouerentur, quæ res initio expeditionis oblati illorum, qui Plescouiam tam longo itinere eundum cœsuisent, opinionem vel tacite refutabat. Diinæ equitem ac militem Polonicum, qui tum ferè omnis conuenerat, Mielecius elegatissimè in speciem instructum, & in turmas cohortesque distributum sub signis decurrentem Regi ostendit. Equites thorace & galea ferrea tecti, præterq; hastam, acinace, veruto, ac binis scloppetis ad ephippia aptis omnes armati erant: ita ut decurrentes non minorem quam ipsi pedites, quorum propria arma scloppetis sunt, fragorem ederent. Eodem quæ nondum conuenerant, Lituanicæ copiæ uenerunt: in his Ioannis Chodkeuicij Castellani Vilnensis, qui grauissimo morbo tum tenebatur, quo non multis diebus post extinctus est, nongenti lectissimi equites: Ioannis item Chlebouicij Castellani Minscensis & aliorum. venit sub idem tempus cum Christophoro Rosdraeuio, & Ernesto Veiero Germanus etiam miles: cuius etsi publicè scribendi facultatem non habuissent, ac raptim saltem nomina dantes quosdam adduxissent, erant tamen ij & animo omnibus pares: & genere armorum atq; usu rei militaris reliquis non multò inferiores. Erant omninò vniuersæ copiæ cum genere & numero hominum, tum exercitatione armorum eæ, ut Mielecius pro ratione suscepti belli aptius ferè compositum, meliusq; instructum exercitum eum cōfirmare non dubitaret, quàm quenquam alium vidisset eorum, in quibus vel imperitandi, vel domi, ac foris parendi stipendia fecisset: ac ab vna aliqua parte vel equitatu vel peditatu plerunq; laboratum animaduertisset. Censis copiis Churlandiæ Duci, quem Disnam dilatum suprà ostendimus, possessio Churlandiæ Semigalliæque Ducatus solennī more confirmata, ipseq; in clientelam & fidem receptus fuit. Consulti de eo Senatores Lituani, quorum magna pars aderat, & qui ex Polonicis præsentibus erant, omnes ut correctis conditionibus, quæ cū Sigismundo Augusto Rege pro eius tēporis ratione non satis commodè tractatæ existimabantur, res finiretur, censebant. In eandem sententiam à maioris Poloniæ, Russiæ item, Prussiæ, ac Masouiæ Senatoribus absentibus per literas responsum fuerat. Minoris Poloniæ Senatores pleriq;, qui tum fortè Lublini iudiciorum causa conuenerant, quòd eo tempore appellationum iudicia, de quibus suprà dictum est, prima tum ibi habebantur, in Comitia rei differendam censuerant: veriti, ut videbatur, ne in Polonorum Senatorum paucitate contra Lituanos iuri in eum Ducatum regni satis caueretur. sed & indignum Regi videbatur, diutiùs eum ducere,

cuius post semel datam fidem nunquam dubium animum: semper eximium studium, obseruantiamq; erga se perspexisset: neque Principis hostibus finitimi in illo Liuoniae statu ius, suumq; beneficium in suspenso relinquere satis tutum arbitrabatur. Itaq; perfecta res iis potissimum conditionibus fuit, vt illo fidem obsequiumq; suum Regi pollicente, iusq; iurandum in verba Regis præstante, quo nullius alterius quam Regum Poloniae maiestatem se culturum profiteretur: Rex e contra patrocinium ac tutelam eius contra omnes illi reciperet. de iurisdictione, quam in suos habet, vt ad conuentum Liuoniae, quem si reliquam Liuoniam Rex adiungeret, instituturus in ea esset, prouocatio ab eo esset, cautum fuit. Tendenti ad castra Mielitius obuiam misit, qui intra tentorium eius illum deducerent: apud quem aliquantisper, dum vocatur, moratus, inde ad tribunal adductus, signis militaribus ac vniuerso exercitu circumfuso, solenne iusiurandū Cancellario Regni in verba ei præeunte Regi præstitit. Hostis interim Plescouiam cum exercitu progressus partem copiarum in Liuoniam præmiserat. Hæc Duna flumine ad Kokenhausium, quo vt supra ostendimus, potitus fuerat; raptim transmissis, ac centum quinquaginta circiter Ducis Churlandiæ equitibus, qui cis Dunam in statione erant, repentina excursionis reiectis: Seelburgenseq; Ducis Churlandiæ, ac Birsensii Christophori Radiuili agro vastato properè trans Dunam se receperunt. exercitum qui in Liuonia fuerat, Christophorum Radiuili Vilnam stipendiorum causa secutum supra demonstraui mus. Interim Ioannem Taluossium Castellanum Samogitiæ, cum ijs, quas raptim contrahere poterat, copiis in Liuoniam Rex misit. Philonem Kunitam, qui Orsæ præerat, ad Borystenem, ne quid ex ea parte ab hoste detrimenti acciperetur curare iussit. Iam exercitus cum Palatino Villaensi Polotiâ præmissus Dunam ponte Kaunæ ex nauibus, ea, qua dictum est, ratione facto ad Disnam transfugerat: nihil hoste contra suscipiente, quo transitu eum prohiberet: vel quòd ex instituto disciplinæ Mosconiticæ sine mandato Principis ex præsidio miles egredi non audeat: vel quòd superiorum temporum successu elatus, exercitus, qui Suirum conuenire dicebatur, famam contemnerat. Dunà paulum progressum continuæ siluæ aliquandiu moratæ fuerunt. Nam ex quo Polotiam Moscus ceperat, sedecim ferè annorum spatio, quo in potestate eius fuit, eam partem agri, quæ à Duna flumine atque Disna Polotiam tendentibus prima occurrit, desertam ac incultam reliquerat: vnde frequentes densissimæq; arbores vt in solo fertili interea temporis enatæ fuerant. Verum peditatu Vngarico securibus siluas

cædere

cædere institute, ac celeriter opus perficiente, exiguo temporis spatio difficultates eas superauit. Polotia antiquitus suos Duces habuit, subq; annum à nato Christo D C C C C. L X X X. vel vt Russi tempora numerant à cōdito mundo C C C C L X X X V I I I s. v i. m. Rochuoldo Duci paruit: qui à Vlodimiro magno ob negatam ei in matrimonium filiam Rochmedam, vt Moscorum annales habent, bello petitus, vitam pariter cum duobus filiis ac Imperio amisit. Inde in Monarcharum & Principum Gentis Russicæ potestatem concessit: quorum extincta stirpe ea, quæ in Australi Russia regnabat: Lituanis, vt quædam aliæ ditiones Russiæ celsit. Iagellone apud Lituanos primùm, inde apud Polonòs regnante, cum Andreas frater eius Polotiæ dominatum, sub idem ferè tempus, quo Iagello Cracouiæ insignia regni accipiebat, arripuisset, copiis aliquibus missis recepta mox fuit: continuèq; inde in fide Regum Poloniæ, magnorumq; Ducum Lituaniæ ad annū L X I I I. s. C I C I C. permanfit. quo à Ioanne Basilij filio Moscouiæ Duce capta expugnataq; fuit. Regio Polotiensis ad centum quinquaginta circiter millia passuum in lōgitudine, totidem in latitudine patens, cum vbertate glebæ, tum fluminum atque lacuum copia nulli cedit. Fluuios nauigabiles complures habet, præcipuè Dunam: qui in Moscouia non procul à Turopecia ortus Rigensem portum efficit, omniumq; Septentrionis fluminum amenissimus ferè ac pulcherrimus est. secundum eum Dryssam, Vsuatam, è Moscouia: Disnam, Vlam è Lituania: à Smolensco Casplam in eundem Dunam omnes influentes. Plerorumq; Lituanicorum & Russicorum castellorum is ferè positus est, vt ad ostium aliquod humilioris fluminis, quo cum maiori cōiungitur, sita sint. quæ ita sita sunt, quòd maioris fluminis propinquitas pluribus communis est, à minoribus fluminibus ferè omnia nomina indita habent. Hinc Polota non magnus alioquin fluuius arcis atq; vrbi: vrbs regioni nomen dedit. Antequam in Mosci potestatem veniret, vna arce atq; vrbe Polotia & castro Ieseriscia tota illa regio continebatur: cæteroquin oppidis & pagis non infrequens. Polotiæ opes propter summam opportunitatem Dunæ fluminis eousq; excreuerant, vt Vilnam caput Lituaniæ diuitiis antecederet. Ieseriscia versus Moscouiam in lacu, ex quo fluuius Obola oritur, sita, ab vna sola parte angustissimum aditum, & quo vix expedito iter sit, habet. Postquàm à Mosco occupata fuit, vtrinque castella aliquot excitata, præsidiaq; constituta fuerunt. partim agri fluminisq; ac nauigationis vel retinendæ vel turbandæ hosti causa: partim ad excursions, quæ vt in dubia vtrinque possessione frequentes fie-

bant, prohibendas. A Rege Sigismundo Augusto Disna ad eiusdem nominis fluuij ac Dunæ confluentem: Voronecium ad flumen Vsciam: Lepelium in insula lacus, qui à Lepelio fluuiio efficitur, versus Lituaniam conditum fuit. Quoniam autem ad hunc locum ventum est, non alienum videtur, pauca de natura situq; eius narrare. Tendunt per eam Lituaniæ partem duo diuersa flumina: quorum vtrunq; nauigabile est: ita inter se coniuncta, vt non plus millium passuum quinq; intervallo distent: eademq; in duo maxima ac longissime distantia maria exitum habent. Lepel, de quo diximus, in Vlam fluuium itidem nauigabilem exonerans, cum eo in Dunam indeq; ad Rigam in mare Balticum effunditur: alter Berecina in diuersam partem raptus cum Borystene in pontum Euxinum deinde erumpit: ita vt si pacatæ gentes essent, in quarum potestate fluminum horum cursus sunt, in tanta eorum propinquitate, transportandarumq; ex vno in alterum mercium, coniungendorum deniq; eorundem facultate, Septentrio vniuersusq; Occidens facillimè cum Oriente commerciis iungi posset. sed Dunam Mosci antehac: Borystenem iidem Mosci ac Tartari cæteri q; de quibus supra dictum est, infestum nunc faciunt. Cæterum Sigismundus Augustus Vlæ quoq; ostium castello munire aggressus, Veneto architecto quodam vnâ cum operis ab hostibus interfecto, non sine detrimento deiectus fuerat: cumq; hostis eundem locum manire instituisset, ac Augustus magnis à Radoskouicio summissis copiis, ac summa vi diu frustra eum oppugnasset, tandem sequenti æstate per Romanum Sangusconem Palatinum Braslauiensem, dum Moscus vetus præsidium noui inducendi causa deducit, receperat: superiorem verò eius partem Lepoliq; fluminis cum Vla confluentem inposito castello Ciasnícia iam antè communierat, simili ratione Moscus vltra Dunam quinq; castellis exstructis, totius oræ eius possessionem sibi firmauerat. Sokolum in via Plescouensi in fluminum Dryssæ & Niscia peninsula quadam Lituanicis castellis Disnæ & Dryssæ opposuerat: Niscerdam ad lacum cognominem triginta à Sauolocia passuum millibus: Sitnum in Lucensi via ad superiorem Polotæ partem. Kofsianum deinde loco ab Obola flumine velut circino circumducto: Vsuiatam ad fluuium itidem cognominem ac nauigabilem in Dunam ad Surassum ex aduerso Casplæ fluminis influentem: illud contra Vlam, hanc contra Vitepscium & Surassum excitarat. Cis Dunam Tirouliam, ad cognominis amnis caput, quo in Dunam influit: Sussam verò singulari consilio Lituaniam versus in lacu, qui Tirouliam emittit, loco munitissimo, aquisq; vndique circum-

dato, agitans iam animo bellum Lituanicum, Vilnamque opinio-
ne præcipiens sedem bello futuro posuerat: itaque naturam antè mu-
nitissimam opere communierat, omni que apparatus bellici gene-
re instruxerat: pauca, ut præsidia instructiora eo haberet. His Kras-
nam superadiunxerat, superiori in loco itidem ad Lituaniam spe-
ctante. Kosakki igitur Lituanici Francisco Suko duce ad belli su-
scepti famam in finibus globo facto Krasnam noctu repente scalis
ad motis adorti præsidio munitionibusque ac satis magna comnea-
tus copia vnà cum castello potiuntur. Ab altera parte Koskianum
vlttradunana arx simili euentu repentina excursionem Kosakkorum
capitur & deletur. Palatinus interim Vilnensis Polotiam cum iis,
quas circa se habebat, copiis peruenerat. quas hostes cõspicati subi-
tò copias suas extra munitiones productas sub portis instructas
ostendunt: nullaque iusta pugnandi facultate data intra munitiones
se recipiunt. eques tamen pugnandi audax sub ipsa mœnia in
eas prouectus vnum atque alterum hastis transfixit. Eodem tem-
pore Vngari & Lituani Sitnum, via quæ Plefcouiam ducit, subito
Polotiã excurrentes, ut re improuisa & repentina eam incendunt.
Cum Polotiam Rex iret, à læuaque Sokolam castrum hostile ha-
beret, veritus ne maioribus à Plefcouia subsidiis summissis, com-
meatui ac subuectionibus nostris incommodi aliquid ex eo ho-
stis afferret, an ad id oppugnandum ex itinere diuerteret, cum Mie-
letio deliberabat: verum postea sæpè maiorum rerum gerenda-
rum opportunitatem in minutioribus oppugnationibus consu-
mi cogitans: ac ad Polotiam caput Prouinciæ properans, celeriter
cõsiliū omisit: ternisque castris, quemadmodum Mielecius cum
expedito equite præcurrens ea designarat, Disinã Polotiam perue-
nit. Dum Polotiam exercitus contendit, Mosci Polonos & Litua-
nos, quos à multis annis in squalore & compedibus habuerant, cū
cruciatu interfectos adque trabes alligatos secundo Duna terrorem
venientibus id allaturum rati, obuiam demittunt. Rex Ioannē Sa-
moscio Cancellario & Gaspare Bekecio solis assumtis, Mielecio
interim exercitum curante priuato cultu, subsidiisque contra eru-
ptiones loco opportuno dispositis, urbem circumuectus situm lo-
ci cum iisdem cognoscit: simulque eodem in loco, à qua potissi-
mum parte oppugnatio instituenda sit, deliberat. Constabat Po-
lotiã duabus arcibus, vna in editiori loco posita, eademque media:
altera quam sclõppetariorum sua lingua Mosci appellabant: & op-
pido Sapolotta. A meridie Dunam habet, qui modico versus Oc-
cidentem flexu, rectà inde Rigam tendit, ad eamque mare influit.
Polotta recto è Septentrione cursu paulum versus Orientem sub

Janus ubi.

Polock oblige

arce scloppetariorum, inde rursus in septentrionem declinans, radicesq; collis, in quo superior arx posita est, cōplexus, eandemq; ab oppido separas in meridiem versus paulò infra eum locū cum Duna cōmunicetur. Media, quam diximus, arx in colle altissimos despectus habente posita, à meridie, vt ostensum est, Duna flumine: à septentrione & ortu Polotta fluuiio oppidoq; Sapolotta: ab Occidente sole scloppetariorum arce, vndiq; monte, cui imminet prærup̃to, altissimisq; fossis ac vallo, quouis ferè artificio factis firmioribus continebatur: muros & propugnacula ex aliquot inter se deuinctis validissimorum roborum ordinibus firmissima habebat. scloppetariorum arx inferiori loco occasum versus in colle tamē modicè accliu posita ab Oriente breui ponte cum superiori arce coniungebatur. Oppidum cū olim cis Polottam sub colle, quem scloppetariorum postea arce Moscua communiuit, fuisset: deletum in oppugnatione ab hoste fuerat. postea cū confirmata iam possessione propter cōmerciorū vsum, quorū loco tam opportuno summa facultas est, restaurare id institueret: quòd ab illa parte maximè opportuna oppugnatio ei fuerat, veritus ne inde rursus nostris pateret, trans Polottam fluuium atq; summam arcem in locum inter vtrunq; flumen medium transfulerat: vt positu eius quasi triangulari, vnum latus Duna, alterum versus summam arcem Polotta fluuius, tertium fossæ turresq; tuerentur. Regi dubitandum non videbatur, quin à media eademq; summa ac munitissima arce ordiēda oppugnatio esset: propterea, quòd quicquid in reliquis oppugnandis laboris ac temporis sumeretur, suprema salua, nec receptu hostibus nec obsidionis ex ea sustinēdæ spe defutura nulla de causa sumtū iri appareret: ea verò expugnata occupato loco superiori, eodemq; munito, ac in quem omnis comineatus apparatusq; bellicus collatus ab hoste esset, oppidum quoq; ac alteram scloppetariorum nullo negotio in potestatem peruentura. Accedebat huc, quod ab oppido difficiliore deinde arce in oppugnationē transitus fluminis Polottæ, qui radices collis, in quo arx posita erat, cōplecteretur, facturus videretur. Bekefius nihilominus oppidum Sapolottam, quod secundū Dunam flumē euntibus primo loco occurrerat, prius tentandum censebat: quo expugnato, & si in arcem deinde hostes se reciperent: tamen præterquam quod incommoda obsidionis omnibus in vnum locum compulsis ea res auctura esset: spem præterea illis, nostris laborem minuturam, animosq; addituram: nec difficiliorem multò, quàm ab iis partib. futura esset, ab oppido oppugnationem futurā: cū flumen Polotta, quod impeditam eam facturus videretur, omnibus

bus ferè locis vado vix crurum tenuis transiri posset; atq; erat sanè ea humilitas fluuij id temporis. Regem, vt in sententia perstaret, Samoscius cùm primis vrgebat; quod cùm iterum cognoscendi situs causa solus propius sub eum locum, in quo oppidū antea fuerat, & quem Posar illi sua lingua ab incenso oppido tanquam bustum vocabant, successisset; longè inde faciliorem ascensum, neq; fossarum & collis eam altitudinem, quæ ab alijs partibus erat, esse animaduertat; arcemq; scloppetariorum in colle ab imo accliuu ita positam, vt à summitate collis, quæ ad exteriorem partem pertinebat, tanquam gibbus aliquis enatus telorum commodè adiciendorum iis, qui in arce erant, facultatem præpediret. Dum cùm Mielezio, & Senatorib. reliquis ampliùs deliberare Rex vult, Germanus miles priuato consilio Polottam transgressus, locum ab oppido auersum cōtra summam ac scloppetariorum arces ad Dunam castris capit. Veritus hinc Rex, ne ex æmulatione Nationum dissidij aliquid oriretur, vt ad oppidum, quo loco Bekesius cū Vngaris constiterat, munitiones ageretur, permisit. Inde regis castris trans Polottam flumen medio inter eum & lacū quendam spacio, infra locum, quem à Germanis occupatum diximus, locus deligitur. eoq; binis castris exercitus à Mielezio traducitur. Vniuersorū castrorū totiusq; obsidionis hæc ferè erat facies. secundū flumē à Disna Polottam euntibus versus oppidum Sapolottam ad Dunam flumen primi Vngari confederant, loco ad comineatus excipiendos, cùm primis opportuno; quòd inferior fluminis pars pacata erat, omnesq; subuectiones in eum ferè locū concurrerent, tum Duna etiam ponte nota ratione ex nauibus cōposito ibidem stratus esset. Infra Vngaros cis Polottā Nicolaus Radiuilus Palatinus Vilnensis cum Christophoro filio, subq; eorū imperio stipendiariæ copię Lituanicæ, inde diuersæ voluntariorū, quicquid reliqui erat spacij Polottam vsq; diuersis castris compleuerant. Ultra Polottam inter flumen & lacum quendam, quē admodum ostendimus, regia castra erant. In his Senatores ac equites Poloni magna ex parte erāt: præter hos Nicolaus Christophorus Radiuilus Marschalcus Palatij Lituanici, quiq; tum per absentia Marschalci Polonici comitatu vniuerso regio præerat Medium castrorū locum principia Senatorumq; tentoria amplexa erāt; quorum vt quisq; potestate & honore antecedeat, ita locum Regi proximum ceperat. Hæc cū terni tentoriorum ordines ambientes binorum vicorum paribus inter se spaciis distantium seriè efficerent: bini etiā ad eosdem aditus portæque relictæ fuerant. totidem castrorum portæ erant excubiis stationibusq; militum firmatæ. Exteriores

Obsidionis facies

castrorum partem currus circumieci, catenisque ferreis inter se deuincti more Gentis Polonicæ munebant. ad quos in maioris impetus aut periculi expectatione fossam etiam ducere, egestumque aggerem curribus obicere, atque ita munitissimi oppidi faciem castris circumdare solent. Supra regia castra Germani loco, quo antè ostendimus, confederant. Ad Polotiam exercitu iam existente à Marchione Georgio Friderico in Prussia Duce quingenti lectissimi pedites superuenère; qui quemadmodum ipsi volebant, inter Germanos loco iis assignato, iisdem cum Germanis castris recepti fuerunt. In eadem causa alij quoque fuerunt, è Podolia aliisque extremis regni finibus; qui cum propter locorum longinquitatem maturius adesse non potuissent, ad Polotiam reliquum exercitum assecuti sunt; in his è voluntariis, Constantinus Constantini Ostrogia Ducis filius cum lecta equitum ala; ac alij quidam. Bekefius interim Sapolottam oppidum oppugnare cœperat, actisque ad mœnia vineis, tormentis iam quatiebat. Mosci desperata oppidi defensione, & quòd in omnes casus hæc à Principe suo, qui in præfidiis sunt, mandata accipiunt, omnibus rebus exportatis oppidum incendunt ac in summam arcem se recipiunt. Proferuntur munitiones ad arcem flumenque Polottam, quod radices montis, in quo arx posita est, ambire suprà ostendimus, magna Vngari militis virtute; vt est summi genus laboris ac tolerantia; cum per partem oppidi opus institueretur, ac sæpè in sepulchra atque cloacas, aliaque fœdissima quæque incurreret. Ita instituta oppugnatio erat, vt Vngari ad dextram ab ea parte, qua oppidum fuerat; modico ab his intervallo Poloni; inde Litواني pedites, quos Stephanus Sbarafius Palatinus, Eustachius Volouicius Castellanus, Trocenses ac alij quidam voluntarij adduxerant, oppugnarent. medio inter hos loco inferius aliquantò non longè à flumine Polotta ducenti lectissimi Vngari pedites à Samoscio scripti excubabant, eo ferè positu, vt reliquo Polonico & Vngarico peditatu suprà eos duobus locis inter se oppositis collocato, ducenti hi tanquam summum angulum trianguli tenere viderètur, ab altera arcis parte trans Polottam, quo scloppetariorum arcu coniungitur, Germani, quos eo loco consedisse dictum est, è suis castris munitiones versus arcem agebant. Bekefius primò tormentis quatere arcem instituit; quod ubi minùs succederet, propterea, quia cum ex materia constarent, potiùs perforarentur aliquibus in locis muri, quàm sternerentur; candentes globos iacere cœpit. Genus id est incendiorum in superiorum temporum dissensionibus ciuilibus Vngariæ à Rege ipso institutum: cum ea, quæ ab aliis

ex diuersis incendiorum nutrimentis excogitata essent, magis ad speciem & terrorem comparata, quàm magnâ ad inflammandum vim habere videret. Globi igni excocti dum planè eū imbiberint, ita in tormenta mittuntur, vt inter eos & puluerem tormentariū, iustum spacium arena aut cinere primū, inde recenti ac humida herba compleatur, ne puluis ignem ex globis rapere, ab iisq̃ue inflammari possit: itaq; in aduersos muros eiiciuntur. quæ res quòd globi lignis impacti diutiùs lateāt, eandemq; ob causam non tam facilè, atque flamma opprimi possint, magnum ad incendia excitanda vsū habet: eaque ratione *Pharum Gedanensium* Rex exusserat. Hic tamen hac etiam minùs proficiebatur, propterea quòd cum altiùs aliquantò iacti essent, eadem ratione muros tantum peruaderent: cum in inferiorem locum ad fundamenta murorum, vt hærere possent, adigerentur, in cliuum ferè, qui arcem sustinebat, quiq; ita prominebat, vt aduersus locus, in quo tormenta regia erant, etsi & ipse non humilis, inferior illo tamen esset, impingebant, soloq; accipiebantur. Simul Zephyro vento per complures dies flante continui ac effusissimi imbres erant. ex his Polotta annis tantum aquarum conceperat, vt qui antea pedibus non incommodè transiretur, tum ab equite sine periculo, trāsmitti non posset: pontes autem omnes ferè, qui inter bina castra erant, interromperet. Vnus tamen ab initio statim, postquàm accessum ad Polotiam fuisset, à *Ioanne Bornemissa* ad molendinum quoddam exustum sub publicis aliquot sub aqua repertis, trabibusq; aliis super eas iniectis, inter munitiones ipsas ac propugnaculum, quod oppugnabatur, subitario opere factus perstiterat. Cumque per vnum pontem non satis commodè miles ad oppugnationem iturus videretur, *Bekefius* cymbis aliquot piscatoriis depressis notum in eo pontem effecit. Verùm eo etiam paulò post continuus tormentorum istibus in eum directis ab hostibusmerso, vnus relinquebatur is, de quo dictum est. quem & pars aliqua molendini ab incendio relicta à tormentis hostilibus tutabatur. *Bekefius* igitur cum & tormenta & globos cādentes frustra ad moueri animaduerneret, vt quisq; maximè impiger in proximo constiterat, præmiis maximis propositis, vt facibus ignem muris subicerent, hortatur; perq; pontem ac aduersum collem rectà ad arcem mittit: iis ex Polonorum Lituanoꝝq; munitionibus alij mox summittuntur. Occurrebat singulari militum nostrorum virtuti omnibus locis eximium hostium in defendenda arce studium. Imprimis magno incommodo nostros afficiebant ingentis molis trabes in superiore parte muri, cuius latior ambitus, quàm inferioris

Lewna

papale parlia

erat, iam ante in eum casum ab hostib. constitutæ; quæ leui impulsu in nostros deturbatæ, ac per cliuū prouolutæ magna cum strage, vt quosq; arriperat, secum ferebat. tantus verò in restinguendis ignib. omnium ardor erat, vt non ætate cōfecti, non mulieres, non pueri, vel laborem vel periculum recusarent; quò minùs & magna copia aquâ aliaq; opprimendæ flammæ suis supportarent, & in succedentes nostros profunderêt. cumq; omnib. ex partib. directis in arcē ac propugnacula tormētis, à nostris peterentur; accidit, quod dignum admiratione visum est, vt nō pauci extra muros: funib. demitti se paterêtur, aquasq; ab aliis subministratas superiori ex loco pendentes ad restinguendos ignes, qui foris admovebātur, defunderêt: iisq; certissimis nostrorum tormentorum ictib. sublatis, non deessent toto illo tempore oppugnationis, qui priorū in contemnendo periculo virtutē imitarentur, inq; locum eorū, qui exanimati fuerāt, succederent. Inter hæc pluuia ac tēpestates, de quibus dictum est, adeò obsessis erant secundæ, vt vulgus militū carminibus, quib. aliàs Gens ea praua superstitione dedita existimatur, motas crederet; quæ & incēdia morabantur, itaq; fossas omnes cōpleuerant, ac solum inundauerant, vt nusquam ferè consistendi locus militi daretur. Desiderati in oppugnatione hæc sunt aliquot viri fortes, ac in iis Michael Vadasius, qui multis in præliis fortiter versatus, ac ob virtutem militi Vngaro præfectus fuerat; dum ad tormenta Polonicarummunitionū cum Stanislao Penkoslauio ac aliis Præfectis Polonis cōsilia cōmunicat, globo traiectus fuit. Non leue tamen hostes etiam incommodum acceperūt. eū quoties ad restinguendum incendium conferti vnum in locum cōcurrissent, tormentis, quemadmodum dictum est, in eum directis, crebræ in illos eiaculationes fierent; ac non globis modò frequētes interimerêtur, sed fragmentis etiam lignorum ac trabium, quæ globi secum rapiebant; quæq; maiorem ferè quàm globi ipsi stragem edebant, non pauci opprimerentur. Ad oppugnationis difficultates accedebat summa cōmeatus & subuectionum angustia; quæ à sola ferè Disna, & ab inferiori parte fluminis sustentabantur. Vilnam enim versus, quæ ampliùs ducentorum viginti quinq; millium passuum spacio inde distat, Postouiam vsq; quæ paribus inter Vilnam & Polotiā ab vtraq; interuallis sita est, omnia hostis vastarat. tum verò propterea etiā minùs commodè subuehi inde poterat, quòd Susa in potestate hostium adhuc erat: cuius in præsidio qui erāt, superioribus diebus Kosakkos Lituanicos, quos Krasnam interceptisse suprā ostendimus, securiùs agētes noctu oppresserāt, castrumq; incēsum solo æquārant; & tum vias subuecto-

resque nostros Vilnâ venientes infestabant. A superiore parte fluminis propter Turouliense præsidium nullam etiam in partem liberæ frumentationes pabulationesue erant. Excurrebat cum leuioribus tormentis aliquot eò Franciscus Sukus, spe magis terrore, quàm vi eius potiundæ: sed Polotia integra satis fiducia spirituumque hoste habente re infecta discesserat. Ex aliis partibus versus Pleseouiam & Lukos per centum ferè millia passuum densissimæ ac inuiæ siluæ erant. Ad hæc Moscus, quem cum exercitu ad Pleseouiam peruenisse suprâ demonstrauiamus, cum obsideri Polotiam intellexisset, lectissimam totius exercitus partem Borisso Seino, & Theodoro Seremeto ducibus subsidio obsessis miserat. qui cum tutò Polotiam in omnes vias nostris intentis peruenire se non posse existimarent, Sokolæ subliterant; ac etsi Polotiam non accederent, ad Disnensem tamen viam excurrebant, frumentatoresq; ac pabulatores nostros excipiebant. Miserat initio contra eas copias Rex Christophorum Radiuilum cum lectis aliquot equitum alis; ei Ioannes Chlebouicius Castellanus Minscensis se adiunxerat: cumque hostis aut intra munitiones, aut suo loco se contineret, nec iustam pugnam di facultatem daret; nostri tamen in eos inuecti sub mœnibus equestre prælium cum iis fecerunt. quo vtrinque aliquot cæsis, ac ex nostris Nicolao Kamenfcio nobili equite interfecto, captiuis aliquot Moscis abductis, ad Regem reuerterunt. qui ibi quoque maioribus copiis rem gerendam ratus finem oppugnationis Polotiensis expectandum statuit: in præsentia equitum stationibus aliquot contra eas collocatis. Augebantur incommoda hæc, quod viæ largissimis continuisque imbribus ita corruptæ erant, vt iumenta cum eluctari è luto non possent, pleraque labori immorerentur, omnesque viæ cadaueribus equorum complerentur. Ita enim solum pingue ac per se humidum, omniaque adeò aquæ penetrârانت, vt ne sub pellibus quidem in ipsis procerum tentoriis locus, in quo consisti posset, relinqueretur. Quibus rebus fiebat, vt cum vndique à comineatu interclusi nostri essent, nec mercatores etiam initio hoc rerum in eam vastitatem castra frequentes secuti essent, eo vsque annona ac pabulum potissimum excresceret, vt quod inauditum antea in Polonia maxime fuerat, singuli modij auenæ denis taleris emerentur, quæ generosiores saltem equi sustentarentur; reperirenturque ex Polonia & Vngaris, qui mortuorum equorum carnibus vesci non dubitarent. quod per se nouum & insolitum, non tamen tam mirum videbatur; quàm quòd corpora eorum morbo ex ea causa ten-

beetia uytii p

tari non animaduertēretur. In communib. omnium angustiis maximē premebātur Germani; non modò quòd inter frequentes vrbes bellum gerere assueti minùs à necessariis rebus ad eas difficultates parati accesserāt; sed quòd eo etiam loco castra faciebant, ad quē vltimò cōmeatus perueniebat; in fronte Vngaris, inde Lituaniis, ab iis regiis castris positis, ad quos vt propiùs Disnam versus quiq; horum cōsederant, cōmeatum inde veniētem primo loco puenire necesse erat. Prussici tamen, qui à Marchione missi fuerāt, vt in maiori earum regionum necessitatumq; peritia cūm currib. tum cōmeatu aliisq; necessariis reb; optimē à Principe suo instructi erāt. In hac omniū rerum difficultate summa tamē erat cōstantia Vngari præsertim militis. ante alios Bekeſius, qui alioquin grauib. articulorū dolorib. ac ventriculi imbecillitate vehemēter conſiſtabatur, minimē ob hęc animo fractus, nunquā meliùs se valuisse iactabat: semper apud tormēta esse: ibi cibū sumere: ibi quiescere: itaque inter pericula se versabat, vt qui proximē circa illum obuersabātur, ac in his Ioannes Kuroſſius, tam propinquo è loco, vt sanguine illum aspergerēt, non pauci interimerētur. Polonicus etiam peditatus, etsi nuper admodum scriptus erat, nihilò seciùs tamen animo nec ipse se demittebat. Cū tantum vndiq; difficultatū circumſtaret, eamq; ob causam ad cōsiliū, quid deinceps factū opus esset, Rex retulisset, huiusmodi pleræque sententiæ dicebantur, vt quod iam antè sermonib. à plerisq; agitatum fuerat, coronā factā omnibus ex partibus vniuersi exercitus omnib. viribus oppugnatio tentaretur. Id ea de causa Rex nō probabat, quòd si id frustra susceptum esset, in quo summā spem omnes ponerent, vt deinde tanquam omni ea consumpta, præter discessum nihil reliquum haberent, verebatur. Itaque alia priùs omnia tentanda existinabat. Vngarum militem maximis præmiis propositis, vt **muros deniq; subeat**, excitat: equitē vt quisq; maximē manu strenuus erat, vt vnā cum peditē, misso equo, muros succederet, hortatur: cū primis eius rationem habendam docet, ne quemadmodum antea fecerant, priusquā vires planē incendia sumerent, se reciperent: sub muris denique telisque hostium mortem pro gloria Gentis opinioneq; fortitudinis militaris oppetere præſtare, quā infecta re ab oppugnatione discedere, cōtumeliāq; hāc accipere. Ita miles magno ardore sub micenia arcis **tedas**, quęq; in eos vsus iam ante præparata erāt, alia præ se ferēs succedit. Et cū tanquam inclinante fortuna pluiā sub id tempus paulūm quieuiſſent, ignis fundamentis illatus, murorum latus id mox corripuit: ideinq; longē lateq; amplexus, totum eum diem cūm

extin-

extingui non posset, populabatur. Erat hic Augusti vicesimus nomen. Interim cum incendium excitatum latissime colluceret, verereturque Rex, ne ex vicinis locis, maxime autem Sokola, ubi lectissimam partem exercitus Plefcouiam à Mosco coacti confedissemus supra ostendimus, hostes ipsis ignibus exciti, ad liberandam ab incendio arcem atque suos concurrerent: ac ex arce simul eruptio tentaretur, exercitum vniuersum castris productum, iuxta peditum manu praesidio castris relicta, sub signis in campo constituit. Ipse aulico equitatu praesidio assumpto, quod melius in omnes partes animo occurreret, Polottam transgreditur: quod & Sokolensis via illac duceret; & eruptio si qua tentaretur, ab illa parte maxime timenda esset. Territi his rebus Mosci de deditione agitare coeperunt: decemque de muris se deiicientes ad nostros transfugiunt. Eos dum Bekesius ad Regem mittit, Vngarus miles, ut ceteros à deditione deterreret, ne per eam expugnatae arcis gloria victoriaeque fructu ac omni laborum suorum praemio priuaretur, trucidat. Praeter cetera enim, cum arcis tam famosae, tum praecipue ædis D. Sophiae, quae in illa est, vetustissimarum opum, argentearum statuarum, amplissimorumque priscorum Russiae Principum donariorum, quae in illa fuisse dicebantur, fama ingentis praedae spe militum animos compleuerat: qua illi incensi omnes acerbitates, quod ea potirentur, æquissimo animo perferebant. Cum iam aduersa speraret, magni & laboris & periculi videbatur, in tam praeiuratum collein per flammam euadere: durabat enim adhuc incendium, nec nisi per id vlla alia via militi in arcem patebat, hanc ob causam in sequentem diem rem differri placebat. Interim dum in castra Rex se reciperet, ex Vngaricis stationibus nonnulli inter se ipsi cohortati globum facto, per pontem, de quo dictum est, in aduersum collein contendunt, perque flammam nondum restinctas seminambusti in arcem euadunt. His Poloni pedites non pauci exemplo inuitati se adiungunt. contra eam partem, in qua incendium excitatum erat, subituario opere fossam Mosci duxerant, per eamque minoribus tormentis dispositis in omnes casus se communierant. à quibus nostris reiectis, perque flammam inde, quod temere progressi erant, recedere coactis, Mosci hoc successu elati, longius eos insecuti sagittis à tergo feriebant. Interim ducenti Samoscij pedites, qui praesidio, ut dictum est, ponti erant, per quem in arcem ibatur, repulso conspicati, auxilio nostris accurrunt, Moscosque se recipere cogunt. Rex cum paulum versus castra progressus fuisset, ac interim irruptionem hanc militis conspexisset, ad ferendam munitionibus opem, in Sokolensem potissimum viam intentus, quae vsui sint, disponit.

na adfies ym
wy cieghu.

Idem Mielecius facit : equoq; descendens, ac multos à Nobilitate, qui idem fecerant, secum trahens, munitionibus tormentisq; præsidio accurrit. Non deerant sibi eo tempore hostes, exq; altioribus turribus, præsertim verò mediæ arcis vt longè cæteris altioris, creberrimas in omnes partes ei aculationes faciebant. ab iis dum Rex cum Samoscio fortè colloqueretur, vterq; non leue periculum addiit. Nam cum fortè Samoscio à colloquio eo equi mutandi causa se conuertisset, ac eques quidam in ipsius locum incautiùs se intulisset, globo penes ipsum Regem exanimatus concidit. Motum hunc nox suppressit, insignemque simul animorum mutationem attulit, vt de maxima spe, quam ex diei illius incendio cõceperant, in aduersum casum deiectionum. querebantur omnes hostium animos hoc successu auctos, nostrorum imminutos. inde inter nationes quoq; dissensiones oriebatur, cum Poloni in Vngaros culpam temeritatis conferrent, ab iisque initium factum dicerent: & postquam in arcem perruptum fuisset, non satis animosè altera ab altera rem gestam diceret. Hæc ob res sequentis diei antemeridiano tempore solo ad confirmandos militum animos dato, iterum oppugnatio cœpta fuit. Pridie Mosci, quemadmodum ostensum est, ex propugnaculo, quod conflagrârat, se subdlexerant: cumq; is positus eius esset, vt in summo duorum coniunctorum laterum, quæ vtrinq; quasi tutabatur, angulo collocatum esset: Mosci angulo, & quod inter duo proxima opposita inter se propugnacula, ad quæ ignis nondum peruenerat spatij intererat, omni deserto, propugnacula eadem inter se coniunxerant: interim verò spatiû ad eundem locum, quem antea reliquerant, recipiendum nactos se rati, repetere eum cœperant. Hac re ad Regem delata, qui nullum sui rursus ibi communiendi tempus iis dari volebat, mox militem sub vallum rursus succedere, hosteq; deiecto locum occupare iubet. Ita pars ea montis subito Vngarorum impetu capitur. ab ea deinde, quemadmodum iussi erant, secundum proximum latus munitiones proferunt: Petroque Racio nobili equite Vngaro iis præeunte, propugnaculo, in quod primum incurrerant, ignem iniciunt. ex quo cum incendium ortum per totam noctem duraret, nostri maioribus etiam aliquot scloppetis, quibus hostes infestabant, à fronte dispositis, eousq; per totam noctem continuo opere fossas perduxerât, vt sub auroram ab hostium munitionibus non multum abessent, adq; inferiorem loci eius angulum, in quem nimirum fossa ab hostibus pridie ducta desinebat, ferè pertingerent: latera autem hostium ita nudarentur, vt ne intra præsidia quidem sua tutò consistere possent. His rebus ab omni defensionis spe hos-

les

res interclusi ad deditiois cōditionem redeunt: mittuntur communi omnium Boiarici generis, ac militum nomine Legati, qui vi tam iis, qui in arce sint, paciscantur. Impetrant, vt singulis cum vestimentis, quò quisq; velit se recipere possit. Episcopus, quem Vladicam illi vocant, Cyprianus, & Palatini, qui in arce erant, soli deditioem dissuaseraut: mortemq; subire præstare, quàm viui in potestatem hostium se traderent, contendebant. iamq; antè pulueri tormentario ignem subiicere, coimuniq; incendio arcem seq; & omnes, qui in arce essent, absumere conati, à militibus prohibiti fuerant: & tum sententia eorum communi reliquorum omnium metu repudiata, illi tamen in D. Sophiæ se contulerant, non prius quàm vi inde abstraherentur, decessuri. Rex retentis apud se Legatis, mittit qui Episcopum & Palatinos ad se adducerent. Adducti in faciem precipientes more suo Regem salutant: vnus præterea Petrus Volinscius alterum ex iis Basilium Mikolinscium accusabat, quòd operâ eius ad Principem suum delatus, inq; vinculis habitus fuisset. Rex non cognitionis tempus hoc esse ostendens Laurentio Voinæ Quæstori Lituanix, qui curam eorum haberet, tradi eos iubet. Mittit inde, qui arcem accipiant, partim Polonos partim Vngaros. Altero die cū rei diuinæ operam dare ante omnia Rex vellet, proque obtenta victoria grates Deo agere, factore proiectorum passim cadauerum, quæ insēpulta hæctenus Mosci reliquerant, arcem ingredi prohibitus, Moscos, qui in arce ad hoc tempus remanserant, educi iussit. Ei rei præponuntur, qui ab iniuriis militis eos defendant. decedentibus duplex locus assignatus fuit. in alterum, qui in regis ditionem atq; fidem venire: in alterum, qui in Moscouiam redire vellent, concedebant. Vtrisque liberum de se commodisq; suis statuendi arbitrium permittebatur. maior pars reditum in patriam & ad Principem suum eligebat: insigni in vtrunq; fide ac perseuerantia, cū eorum nemo esset, qui non ad certissimam mortem, & exquisitos cruciatus proficisci se existimaret. Pepercit tamen iis Moscus, seu quòd extrema necessitate adactos existimaret, seu quòd aduersis rebus, vt de animo, ita de crudelitate remiserat: perq; vicina præsidia Lukos, Sauolotiam, Neuelam, Vsiuatam, eos distribuit: in quibus deditiois Polotiensis ignominiam virtute deleret. Ne à milite iniuriam acciperent, summam Rex curam adhibuit: itaque accidit, vt cū inspectante Rege ex arce digredientes, quidam in tâta multitudine facilè latituros se ratus, aliquos spoliaret, eum Rex ipse claua in illum inuestus, notaret. Ea res tantam illi venerationem in animis hostium faciebat, vt quò magis clemētia atq; fides ignota hominibus durissima

feruitute oppressis essent, eò magis in illo virtutes hæc admirarentur. Reperiebantur per aream arcis dispersa corpora nonnullorum militum nostrorum: quos illi, quod in tanta victus atq; omnium rerum inopia euenire necesse erat, in subiectis arci scloppeariorum hortis herbas, quibus extremâ famem tolerarent, legentes oppræsserant: ac intra munitiones suas abstractos immani cruciatu lacerabant. Maximè in Germanorum vnum atque alterum crudeliùs, quàm in cæteros sæuitum ab illis animaduvertebatur. Cruretenus lebeti impositos igni circumiecto feruenti aqua viuos coxerant, manibusq; eorum fune per lacertos traiecto à tergo reuinctis, ventrem totumq; corpus eorum crebris in longitudinem per id factis vulneribus ad scissi thoracis modum sædissimè laniabant. Freinebatur passim hanc ob causam à militibus. Rex tamen fidem semel hosti datam nulla ratione violandam ratus, iis qui in Moscouiam redibant, duas alas equitum, qui ab iniuria eos tuerentur, adiunxit. Postridie supplicationes ob rem prosperè gestam, cum in arce eam, quam diximus, ob causam haberi non potuissent, in castris habitæ fuerunt. in Poloniam etiam de iisdem habendis edicta missa. Præda minor expectatione ac fama tam opulentæ arcis reperta fuit. Repererat in ea Moscus auri argentiq; non modò publici ac sacri, sed priuati etiam maximam vim: quam Nobilitas mercatoresq; Polotiensis sub periculum oppugnationis in ædem ad summum congefserant, sed capta vrbe gazam omnem paucis donariis relictis in Moscouiam secum auexerat. Omnis militi concessa, minimè tamen spei eius satisfecit. Non minori ferè in pretio, quàm reliqua præda, bibliotheca ibidem inuenta apud homines literatos habebatur. Erant in ea præter annalium libros, plerique Doctores ecclesiastici Græci, ac in iis Dionysij Areopagitæ de hierarchia cœlesti & ecclesiastica libri Slauica omnes lingua: quorum plerosq; à Methodio & Constantino in eam linguam è Græca traductos ipsorum annales tradunt. In ecclesiasticis enim institutis à cæteris ferè eiusdem etiam ritus Gentibus hoc vel maximè Mosci differunt: quòd conciones apud populum, quibus is erudiatur à Sacerdotibus nullas haberi patiuntur, sed quæ à veteribus Doctoribus Græcis tradita sunt, in suam linguam hanc ob causam traducta, studioseq; conquisita è scripto publicè pronunciant: seu quòd homines nullis literis eruditi suo ingenio minùs confidunt: seu verò, quod propius vero videtur, ne pro curiositate ingenij humani noua inueniendi studio ab antiquitate ac veritate recedatur. Apparatus bellici, maximè autem pulueris tormentarij tantum reliquum fuit, vt licet per omne id obsidionis tēpus magna eius pars absorpta

absumpta fuisset, nihil tamen adhuc ad longissimam quamvis ob-
fisionem tolerandam defuturum iis fuisse videretur. comineatus
etiam atq; pabuli satis magna copia inuenta ex labore & inopia e-
xercitum breui refecit. Sed dum è tot incommodis sibi quisq; pri-
mò prospicere contendit, iurgia inter Nationes Polonicam & Vn-
garicam orta eò vsq; proruperunt, vt cuneo facto strictis vtrinque
gladiis mutuò in se irruituri consisterent. Iam antè miles Polonus
circulari: fremere totis castris: contemni virtutem suam ab Vnga-
ris: eos omnibus se anteferre: fructus victoriæ prædamq; omnem
solos interuere: pro illorum laude & commodis bella suscipi.
Inter quas gregarij militis dissensiones, Senatorij etià ordinis, du-
cumq; ipsorum offensiones nonnullæ existebant. Nam & Miele-
tio cum Palatino Vilnensi etsi arctissima necessitudine coniuncti
inter se essent, ex comunione muneris alienationis nonnihil in-
tercessisse videbatur: interq; eundem & Samoscium, & si non mi-
nor necessitudo inter eos intercederet, ne satis tamen alter ab alte-
ro amaretur, dubitatio suborta videbatur: cùm hic si quid ad ra-
tionem muneris eius spectans attingeret, offensum eum iri existi-
maret: Mielecius pro mutua necessitudine non satis auctoritatem
muneris sui iuuari à Samoscio arbitraretur. Angebatur maximè
animo ea dignitate atq; auctoritate vir, quòd à Bekefio aliisq; exte-
ris non satis maiestas tanti magistratus, cuius in regno hoc summa
semper auctoritas fuisset, obseruari putaretur: imperiique militaris
maiestatem in se imminutam videri molestè ferebat. Acuebantur
dissensiones hæ à magistratuum, qui defuncto Ioanne Chodkeui-
cio amplissimi vacabant, petitoribus: qui vt à quoq; vel iuuari vel
destitui se existimabant, ita alios in eum animabant. Militi quòd
dissidia inter eum tolleret, quòd præda expectationi eius non re-
sponderat, donatiuum Rex dedit. Tenebantur adhuc in agro Po-
lotiensi præfidiis hostium Sokola, Turoulia, Susa, aliaque castella
quædam: quæ nisi priùs quàm inde discederet, deiecisset, pacatam
se regionem eam obtinere non posse Rex intelligebat. Maximè à
Sokola & Turoulia timebat: quarum cùm illa à læua ad Plefcoui-
ensem viam pertineret, & iam antè summissis inde copiis firmata
fuisset, ne id posthac rursus fieret, maioribusq; copiis inde aliquid
tentaretur, verebatur. hanc quòd ad Dunam flumen posita esset,
itidem magnam totius eius regionis infestandæ opportunitatem
habere videbat. Sokolam Mielecium mittit. Hic equitatum pedi-
tatumq; Polonicum, & militem Gerinanum secum sumit. Turou-
liam Bekefium cum Vngaris mittere in animo habebat: interim
cùm Martinus Kurcius cum Kosakkorum manu Palatino Vilnensi

operam suam detulisset, is adiuncto ei Constantino Lukomscio Præfecto Vlenſi missus eo fuit. Mosci, qui in præsidio erant, quod per eos dies tormenta atq; ignes cessare animaduertissent, id quod erat, Polotiam in potestate Regis esse coniecturâ existimantes, ne quicquam retinentibus eos Præfectis per auerſam portam se eiciunt, fugaq; caltrum deserunt. Palatini qui in eo remanserant, ad Regem adducuntur. Sussam, quod omnium esset munitissima, in eaq; Moscus maximum apparatus belli, commeatusq; haberet: & tamen citerius Dunam in solo Lituanico posita præſidiis aliis excisis, omniq; commeatu intercluso, vltro in potestatem ventura videretur, in præſentia tentare non placebat. quibus rebus perfectis, quæ ad statum Prouinciæ stabiliendum, diuinarumq; rerum curam pertinerent, administrare Rex instituit. Templum arcis etſi satis amplum esset, pro captu etiam loci magnificè ex lapide constructum, quod tamen à Græci ritus hominibus teneretur, quorum & magna multitudo esset, in eoq; ius ac possessio antiquissima videretur, eius formulæ Episcopo Ruſſico, qui antè iam templi eius titulum Vitepsciæ ipse agens vsurpabat, permisit: maximè verò quod eius quoq; rei rationem habendam sibi existimaret, vt cum longius bellum in Moscouiam proferre in animo haberet, intelligeretq; quantum ad animos hominum in omnes partes permouendos religio posset, ne religionis amore, si eam relinquendam existimarent, à deditionibus absterrentur. Ad Romanæ ecclesiæ vsus nouum designat. Huic agros & possessiones, ex iis, quæ maximè vicinæ erant, amplissimas addicit: certisq; prouentibus annuis ad perficiendam fabricam ac sacerdotum vsus, dum ager è vastitate ad culturam perduceretur, è portorio interim assignatis, Societatis Iesu sacerdotes in eo collocat: quorum & pietatem, & in reducendis ab errore hominibus diligentiam probabat: quamq; eò magis necessariam futuram ibi iudicabat, quò maior in hominibus illis ac maximè agrestibus non modò diuinarum rerum omnium ignorantia, sed impietas tanta esset: vt cum ad colendos agros hominibus non abudarent, plebs rusticana moribus suis ad proprias vxores, communes alias filiis infantibus duceret: cum his, quò pluribus liberis domum complerent, interim concumbebant, filiisq; deinde, postquam ad iustam ætatem ij peruenissent, eas tradebât. fossas munitionesq; ab exercitu institutas Vngarum militem complere iubet. Murorum partem deiectam, quomodo restitui velit, arcemq; ipsam qua ratione muniri, demonstrat. Pecuniam, quæq; alia vsui sint ad eam rem designat: præfectos constituit. Regebatur Polotia antiquitus, quemadmodum & Kiouia à Legatis Regiis.

Palati-

Palatinorum honore ac dignitate, cum per vniuersam Lituaniā non plures quā duo Palatini, Vilnensis ac Trocensis, totidem Castellani essent, carebat. Postea amplificato Senatu Lituamico, non modò Polotiæ & Kiouiæ ducatus, sed & Vitepscia digna visa est, quæ à Palatino administraretur. Polotiæ Palatinus erat, cum à Mosco caperetur, Stanislaus Douoia: qui cum vxore Petronia è domo Radiuilorum in Moscouiam abductus, cum per aliquot annos in seruitute & compedibus vitam traxisset, non prius inde rediit, quā ab Sigismundo Augusto, vxore eius in captiuitate mortua, aliquot aureorum millibus redimeretur. Cum de coniunctione inter Polonos ac Lituanos sub Sigismundo Augusto conuenisset, ac quò Lituanicorum Senatorum numerus Polonicum æquaret, cōplures per Lituaniā Palatini ac Castellani creati fuissent: quia agri Polotiensis nonnihil in potestate adhuc erat, ad Palatinum Castellanus etiam adiectus fuit. quo tempore in illa Mosci eorum temporum successu non in factis modò, verum dictis etiam insolentia id quoque non irridiculè ab eo dictum percrebuit: nihil Augustum Regem ex capto Palatino incōmodi accepisse, qui pro vno quinq; iam haberet: decem pro duobus habiturum, si ad priorem Palatinatum alterum ei auferret. Douoia quoad vixit, titulo ac dignitate Palatini vsus interregni tempore decesserat. Cum in regnum Rex venisset, annitentibus Lituanis, ne suorum Senatorum numerus minueretur, Nicolaum Dorohostaisium Palatinū Polotiensem creārat. Eidem nunc Polotiam administrādam commisit. Horodnicium quem illi magistratum vocant, quiq; arcis munitionum curam habet, Francisco Suko tradit, præsidium ex equitatu peditatuq; qui quotq; permanere debeant, describit. Sigismūsus Augustus Nobilitati Ducatus Polotiensis, quæ bonis exuta à Mosco fuerat, aliis in locis bona possidenda ea lege dederat, vt si quādo recuperatus ager is ab hoste foret, iis rursum cederent: Rex bonis eorum illis restitutis, hæc ad sexennium nihilominus, dum sua ab hoste vastata rursum excolerent, permisit. Mioletius interim Sokolam cum exercitu, vt dictum est, contendens in itinere cum viarum proximis pluuiis inundatarum, tum commeatus maximis difficultatibus afficiebatur. Tormenta Rex Dunam secundo flumine Dryssam vsq; ad cognominis castello illi fluminis cum Duna confluentem demiserat: ab eo loco per Dryssam Sokolam vsq; trahebantur. Cum ad Sokolam fluius Dryssa etiam nonnihil exercitum moraretur: quòd ponte, quem Kaunæ ex nauibus factum suprā ostendimus, alter ad Polotiam exercitus in transuehendis commeatibus vteretur, nec alterius tam subito expediendi

Stan. Douoia
Pol. am

ratio iniri posset, Ioannes Sbarasius Palatinus Brassauiensis cum parte equitatus flumen tranat, auersaq; à Sokola parte Plešcouiā versus in excubiis confidet. ad reliquum exercitum traducendum Nicolaus Vrouecius claro loco natus equitum Præfectus operam suam Mieletio detulit, rateq; ex robustissimis trabibus, iisq; catenis ferreis aliisq; firmissimis vinculis inter se deuinctis ab eo effecta, exercitus transductus fuit: nihil aliud hoste moliente, cum non difficulter transitu impeditos prohibere potuisset, quam quod excubiæ eorum more suo ad terrorem nostris faciendum obequantur. diuersarum Gentium, quæ sub Imperio Mosci sunt, Lasanorū, Astrakanorum, aliarumq; Nationum copias suo quasq; nomine citarent. Propter viarum malignitatem & iumentorum proximis ad Polotiam incommodis amissorum inopiam currus miles nullo secum deuehere potuerat. Itaq; non metatis castris, fixis tantum secundum Dryssam flumen tentoriis confedit. Germanicus peditatus secundum Dryssam, Polonicus versus Nisciam fossas munitionesq;, quæ diuersis locis cœptæ deinde committerentur, ad castrum agere instituit. Hostis, quod nostrorum non adeo magnum numerum videret, & cum superioris obsidionis tum itineris incommodis debilitatos: suos omnibus rebus integros, simulato metu, quemadmodum ex captiuis postea cognitum fuit, intra munitiones per noctem se continere, curatisque interim corporibus omnibusq; rebus ad eruptionem paratis ante lucem eos adoriri in animo habebat. Fortè accidit, ut Dobrossolouius, qui tormentis à Mieletio præpositus fuerat, tres globos candentes, quorum supra rationem demonstrauius, experiretur. Ex his duo cum incendium fecissent, ab hostibus suppressi fuerunt: vnus cum imo fundamento adhæsisset, non animaduersus haud multò post, quod muri ex abiete & arida materia facti essent, latissimum incendium sustulit. Quod cum Mielecius conspicatus signum tubæ, quo ad arma capiendā omnes conuocarentur, mox dedisset, Mosci inopina re turbati, simulq; nostros irrupturos existimantes, cum restringere incendium non possent, ac tantum repentini periculi obiectum esset, diuersis portis trepidi se effundunt. Seremetus cum parte equitatus Plešcouiam versus se recipiens in Ioannem Sbarasium Palatinum Brassauensem, qui ab ea parte hostem obseruabat, incidit; viusq; cum iis, qui circa illum erant, in potestatem eius peruenit. Qui ab altera parte cum Borissouo Seino se eiecerant, in Germanos inciderunt: Hi cupiditate vlciscendi tot annorum iniurias, quibus in nomen Germanum crudelissimè Mofcius sequisset, cuiusq; recens exemplum nuper captā Polotiā vidissent.

sent, omnes in iisque Seinum interficiunt. Qui reliqui in arce erant, supplices vitam rogare cœperunt: sed irrumpente milite Germanico ac omnes promiscuè cædente, desperatâ salute cataram, quæ ex superiori loco portæ imminebat, demittunt: conclusosq; in arce ad quingētos milites Germanos interficiunt. Interim Roldaseuius Germaniq; quidam ac Poloni impigrè portâ effringunt. quâ patefacta tum verò pars cæsa fuit, pars rerum omnium desperatione adducta vltro in ignem se præcipitans conflagrauit. Magna vbique cædes fit; vt multi, ac præter cæteros Veierus veteranus Præfectus, cum se multis præliis interfuisse dicerent, nusquā in vllius prælij loco densius strata constipataq; inter se cadauera se vidisse confirmare non dubitarent. Multi inter ociosos obeso corpore erant: iis focariæ Germanorum apertis corporibus ad notas vulnerum medicationes, ac in his Seino quoque adipem detraxerunt. Hinc Moscus epistola quadam sua, de qua infra dicemus, ad Regem scripta, inter alia cum hoc, tum quod candentibus globis in oppugnando se vsus esset: alterum tanquam immane crudelitatis facinus, alterum quasi non virtute atque acie, sed artificio quodam contra se niteretur, Regi exprobrat. Etiam in præda operæpretium factum fuit; argentiq; signati apud plerosque Boiari generis referti loculi reperti, militem superioribus incommodis attritum non refecerunt modò, sed & locupletarunt. Mielecius cum exercitu ad Regem reuersus magnum captiuorū numerum, quorum partem publicè Regi, partem amicis donauit, secum attulit. Rex Præfectis pleriq; centurionibusq; ac militibus etiam, quorum paulò insignius facinus extitisset, cum præfecturis, quæ tum vacabant, tum aliis militaribus donis ob virtutem donatis, quæ in quæque statim copia ducendæ essent, præscribit. Inde Disnam proficiscitur. Hic quod vltius in Moscouiam proximo anno bellum promouere constituerat, tormenta omnia, præter ea, quæ refectione opus haberent, relinquit. Inde literas ad Moscum mittit; quibus ipsius instituto, quo ille post Liunioniam vastatam vsus fuerat, de successu expeditionis certiore eum facit. Hæ eo tamen argumento scriptæ erant; vt non tam successu rerum secundarum efferri, quàm tot hominum innocentium cladè commoueri se testaretur; eiusque rei causam omnem in Moscum ac illius in se iniurias conferret. Dùm ad Polotiam Rex erat, Legatio ab Henrico Ordinis Teutonici magistro eum conuenit. Initio regni cum huiusmodi nonnullæ difficultates Regem exceperissent; quæ quominus in tempore bello Liunionico occurreret, prohibitura eum viderentur; Radiuilus Palatinus Vilenfis, qui tot an-

nos tanto cū sumtu ac periculo sine vllō fructu in Liuania bellum geri videret, Adolphum Holsatiæ Ducem excitārat, qui fiduciario seu feudi iure Liuaniam à Rege peteret, defensurumq; se in ea bellum contra Moscum polliceretur. Huius æmulatione Ioannes Chodkeuicius Castellanus Vlnēsis Magistro ac Ordini militiæ Marianæ Teutonicæ idem ostentārat; missusq; ab eo Ioannes Taubius Livo illi persuaserat, si peteret, traductis in sententiam per largitiones primariis aliquot Senatoribus, non magno negotio eum affecuturū. Rex primò Vilnam Legatis reiectis, in Comitibus hisce de rebus agendum iis ostendit: mutui interim mentione extra conditiones iniecta, quod in bellum hoc Princeps eorū conferret: qua de re cū illi mandata nulla se habere dicerent, ad Principem autem suum relatuos se recepissent, Varšaviæ deinde missione flagitata, nulla alia re acta discesserunt. Rex consensu Disneavigio, secundo Dunā non parum fluminis eius amœnitate delectatus Druiam: inde terrestri itinere per Braslauiam Lituanicam Vilnam venit. Accedenti Andreas Caligarius Legatus Pontificius tum complures ex Nobilitate obuiam profecti fuerunt. Ciuitas Vlnensis tota in gratulationem effusa, compositaq; oratione illum excipiēs, duobus è locis maximè ante hac securitatem ac negotia sua interpellata cōmemorabat; vno à Polotia, altero à Kokenhausio, illud incommodum benignitate diuina, ac virtute sua Regem amouisse: alterum quoque vt à ceruicibus suis remoueret, se illi precari. Inter alios Mosci quoq; dediticij obuiam ei progressi panem ac salem, quibus suum Principem venerari in more habent, ei offerebant. Moscus nuncio amissæ Polotiæ ac præsidij Sokolensis cæsi accepto, Plescouiā in interiorem Moscouiam se recepit; ac re ipsa fortè tum perspiciens, vnicum regni robur fortes ac fideles populos esse, ex itinere ad eos, qui Susæ in præsidio erant, literas præter morem eius scriptas misit, easq; diuersis perferendas dedit: Intellexisse se Polotiam ac Sokolam Dei permisso in hostium potestatem peruenisse: qua re cū vndiq; eis interclusis non facilè subsidio veniri possit; hortari vt tormentis præsertim ac puluere reliquoq; belli instrumēto, quod secum deferre non possent, corrupto: imaginibus & sacris, ne à barbaris (eo enim ille numero omnes, qui in religione ab eo dissident, habet) ludibrio habeantur, in terram defossis, quacunque tuta ratione se recipiāt: non quòd de fide eorum dubitaret, sed ne virtutem eorum, quam ad maiora superstitem esse velit, fortunæ ac hostium crudelitati obiciat. Peruenerunt hæ literæ ad Mioletium, qui de tormentis potissimū ac apparatu bellico sollicitus, qui ad deditiōem ho-

ſtes hortaretur, miſit. Eædem autem cùm in Palatinum Polotienſem etiam incidiffent, ipſe quoq; eò accurrit. Hoſtes pacti, vt ſingulis cum veſtimentis diſcedere ſibi liceret, caſtrum tormentaꝗue, & quicquid in eo apparatus bellici erat, tradiderunt. quibus rebus perfectis Mieleſius in tres partes exercitum diſtributum in hiberna deduxit. Primis Chriſtophoum Niſcicium Legatum: alteris Martinum Kaſanouiū: tertiis Sigifmundum Roſnium præfecit. Iam antè Constantino Oſtrogiæ Duce excuſſionem in ditiones hoſtiles, quæ ad Boryſtenem pertinet parante, Nicolao Seniauo ſtationum Ruſſicarum Præfecto, Rex mandârat, vt cum iis copiis, quæ in Ruſſiæ finibus ſub imperio eius excubabant, cum illo ſe coniungeret; inq; hoſticum à Kiouia trãſgrederetur: verum Seniauo longinquitate locorum impedito, & adulto iam autumno, nō prætèrmittendum id gerendæ rei tempus Dux ratus, collectis ex clientibus ſuis, quorum ſatis magnam copiam habet, aliquot millibus hominum, aliisq; ex iuuentute compluribus ſeci adiungentibus, cum filio Ianuſſio & Michaele Viſnouecio Caſtellano Braſlauienſe Boryſtenem tranſgreſſus fuerat: expeditiſſimisq; quibusque turmis præmiſſis, ac his longè lateq; vagari, & terrorem in omnes partes circumferre iuſſis: ipſe cum reliquis copiis Cernihouiam vſque excurrerat: quam caſtris metatis magna vi oppugnare aggreſſus, cū præſidio firmo eam teneri, idq; & animis & omnibus reb. aliis ad defendendum locum paratum eſſe videret, ſe à peditatu tormentisq; imparatiorem acceſſiſſe: reliquas copias maximis itinerum & tempeſtatum incommodis afflicta, miſſa obſidione vicina circum loca omnia diripuerat, totaq; Seuerienſi ditione vaſtata, ac populationibus ad Starodubam, Raſdehoſtiam, Pociopouiam vſque per leuiores equitum turmas factis, præda ingenti acta diſceſſerat. Simili ſucceſſu Ioannes Solomirecius, qui poſt mortem patris extra ordinem Micislauienſem Præfecturam adminiſtrabat, Iaroſlauum oppidum, pagosq; complures diripuerat. Philo etiam Kmita Præfectus Orſanenſis, cui turmæ aliquot equitum aſſignatæ erant, coacta ad eas non mediocri ſinitimis è locis cuiuſq; generis hominum manu in ditiones hoſtiles tranſgreſſus, duobusq; circiter millibus pagorum incenſis, ac ad Smolenſcam populationibus prouectus, præter agri ſolum nihil iis in locis reliquum fecerat: indeq; magna cum omnis generis præda, nullo detrimèto accepto ſuos reduxerat. Rex cū aliis neceſſariis de cauſis, maximè verò vt bellum perfequeretur, Comitia habèda ſibi intelligeret, eaq; iam in ante diem veceſſimam tertiam Nouembris Varſauiam indixiſſet: interim, quæ ad Litua-

na lego roſſiæ

populi uigil
ſtore ſem

niz securitatem pertinerent, quæq; in omnes casus cōtra hostium
 impressiōnes opponenda iudicabat, cum Senatoribus Lituaniæ
 constituit, qui eorum præsidio Prouinciæ domi remaneat, qui Co
 mitia obeant, inter eos comparat. Vilnæ Radiuillum Palatinum
 Vilnensem, qui cum imperio militari erat, relinquit. simul magi
 stratus, qui vacabant, distribuit. Quibus Radiuillos præ cæteris cō
 plexus ad Episcopum Vilnensem, quæ Georgio Radiuilo designa
 ta iam ante erat, Palatinatumque ac imperium summum milita
 re, alterum item prætorij militis, quorū illud Nicolaus pater, hoc
 Christophorus filius obtinebant, Christophoro Castellatum
 Trocensem, & sigillum minus adiicit: Nouogrodecensem Palatina
 tum alteri Palatini filio Nicolao; vtrunque præterea Marschalcha
 tum, Nicolao Christophoro maiorem, minorem Alberto alterius
 Nicolai, qui ante hunc Palatinus Vilnensis fuerat, filiis: Castella
 natum Vilnensem Eustachio Volouicio, qui Castellanus Tro
 censis fuerat vnā cum sigillo maiori dat: abdicante se eo Palatino
 Vilnensi, vt minus quod Volouicius habuerat, filio Christopho
 ro traderetur. Præfecturam Samogitiæ quæ ardentibus multo
 rum studiis ambiebatur, Ioanni Kiskæ confert. Vilnā inde Grod
nam mouet: vbi venationibus, quo vno voluptuario labore ex aliis
 laboribus maximè reficere se solet, dies aliquot dat. Moritur ibi
 dem Gaspar Bekesius, de quo suprà dictum est, non minus inimi
 citiis, quas cum Rege acerrimè olim exercuit, quam virtute sua
 clarus. Natus hic in Transilvania, ac in familia Petrouicij nobilis
 Baronis educatus, adulta postea ætate Ioanni Sigisundo Trans
 silvaniæ Principi adeo gratus extitit, vt cum sine hærede decede
 ret, hunc successorem designare non dubitaret. Cū Rex, popula
 rium studiis, prælatus ei fuisset, æmulatione inter eos exorta, dum
 statum Transilvaniæ turbat, Fugarsio atq; aliis castellis à Rege
 exutus ad Maximilianum Imperatorem in Germaniam se contu
 lerat: vbi copiis aliquot coactis vi deinde ac armis inuadere Princi
 patum conatus fuerat. Verū profligatus à Rege iterum in Ger
 maniam se receperat. Postea cū ad Regnum Poloniæ æmulum
 asscitum, iamq; extra omnem inuidiam altiore in locum virtute
 conscendisse intellexisset, conscius sibi magnitudinis animi eius,
 vnum elegerat: cui & maximè se crederet, & à quo comoda orna
 mentaq; omnia expectanda sibi statueret; suamq; illi fidem atq; o
 peram vtrò detulerat: Rexq; non modò omnem erga illum offen
 sionem ex animo deposuerat, sed benignè susceptum, opibus et
 iam ac dignitate amplificauerat. Moriens coniugem & duos impu
 beres filios Regi ac Samoscio commendauit. Dum hæc gerun
 tur,

Grodna hie in p[er]p[et]uo

tur, in Polonia non iidem omnium sensus, variiq̃ue ac diuersi animorum motus esse. Erant non pauci, qui cū amplissima quæq; à Rege polliciti sibi fuissent, ac verò in tanta publicarum rerum difficultate nō posset vel effusissima Regis liberalitas omnium expectationi satisfacere, quòd quæ sperauerant, non consequerentur, alienori ferè animo ab eo erāt. Cumq; quilibet è Nobilitate in electionibus Regum suffragium ferat, magna erāt multitudo eorum, qui quòd suffragio suo in adipiscendo regno Regem subleuassent, ipsum Regnum debere eum sibi arbitrabantur: videntesq; Radiculos tot honoribus auctos: Miletio summæ autoritatis magistratum traditum: iis Samoscium necessitudine coniunctum: tot honores ac dignitates coniunctis inter se affinitate hominibus congestas, angebantur animo, eaq; in suam perniciem comparata interpretabantur; & quòd beneficio non afficerentur, iniuriam rati, summa in ea Rep. facultate, in qua quæ quisque sentit, pari libertate dicere possit, omnia suspecta facere, cunctaq̃ue vel præclara facta Regis sinistrè interpretando corrumpere conabantur. Iam ab initio cū Leopolum Russicarum rerum causa proficisceretur, non deerant, qui collectā gazā à Sigismundo Augusto relictā tædio præsentium in Transsilvaniā recipere se eum in vulgus fingeret: postquam Suirum diem exercitui edixisse eum intellexissent, nihil horum gerendi quicquam cōtra hostem animo suscipi, cuius potentia maior esset, quàm vt vllius viribus labefactari posset: sed quæri colorem tributarias pecunias, quas in immensum oratione tollebant, interuertēdi iactabant. Nonnulli alijs prouecti Regine animum tentare cœperant: ostendere sperni ætatem eius à Rege: diuortium ab eo agitari: missum ea causa Petrum Volscium Episcopum Plocensem ad summū Pontificem: non minùs eius Regnum esse, quàm Regis, vt quæ & ipsa tanquam vetustæ Iagellonicæ stirpis ac de regno optinè meritæ prosapia iisdem Comitibus Regina appellata, iisdemq; regni Sacris initiata fuerit: quò illa in partes tracta gratosum ad vulgus nomē nacti, eò maiore facultatē Reimpub. turbandi, ac consilia Regis impediendi haberent. Querebantur ferè, non satis fieri conditionibus à Rege, cū Regnum ei deferretur, in Transsilvania acceptis: homines aduentitios in honoribus & Præfecturis collocari: Bekefium potissimum, cui Landskronensem Præfecturam Rex contulerat, notantes. Ad hæc Ducem Churlandiæ non suo loco & tempore deterioribusq̃ue è Republica conditionibus quàm antea, possessioni Ducatus eius confirmatum traducebant. Quæ cū pleraque tempus refutasset: maximeq̃ue Leopoliensem protectionem, Suirensēque expeditio-

nem falsissimè in inuidiâ vocatas aperuisset, literis de Comitibus al-
 latis, iurgia inter Nationes Polonicam & Vngaricam exorta in ma-
 ius exaggerabant: externos homines induci: à quibus contemni
 imperium militare: vim summi magistratus eneruari: Iam captâ
 Polotiâ noua tributa Regem in conuentibus & Comitibus petiturû:
 sed vt omnis Moscouia in potestatem ditionemq; veniret, in tanta
 amplitudine finium, quam tantæ molis administrandæ rationem,
 quam vtilitatem fore, cû interim longè magis necessariam præ-
 stabilioremq; Reipub. vulnera curationem requirerêt? Quidam
 vt tres partes prouentuum capitanealium à Præfectis exigeret, Au-
 gustanæ cuiusdam constitutionis, quam illi in eam sententiam in-
 terpretabantur, autoritate postulandum censebant: cû si id fie-
 ret, perpetuò finem tributis id allaturum dicerent. Quæ cû in
 vulgus moueri Rex animaduertisset, ac liberiùs omnibus, quàm
 antea occurrendum arbitraretur, primo, quo agi de Repub. pote-
 rat, Comitiorum die Ioannes Sainofcius Cancellarius, accommo-
 data ad rem præsentem oratione: Si vllum tempus fuisset, quo pro-
 maximis in Remp. beneficiis numini diuino gratias agerêt, id hoc
 potissimûm esse docet, quo tam præclaram victoriam ab eo hoste
 adepti sint, quem propter summam potentia, virtutis bellicæ, vi-
 ctarumq; ab eo Gentium opinionem, formidassent omnes: ne-
 mo vinci potuisse existimasset. Contigisse id tamen singulari beni-
 gnitate diuina: hostem non modò victum: sed prouincia Polotia,
 quæ victoriæ huius perpetuum monumentum futura sit, ac su-
 periorum victoriarum eius dignitate spoliatum penè esse: omnes
 eius triumphos, quos per tot annos de Liuonibus & Suecis, quos
 de Kasanis & Astrakanis subactis, quos de Tarraris, de Turcis
 denique Tanaim & Volgam iungere Caspiumq; mare in Euxi-
 num Pontum immittere tentantibus, deque tot aliis bellicosiss &
 barbaris nationibus habuerit, hac victoria ei detractos in hoc de
 illo triumpho prælatum iri. Quæ cû quanta sint, inquit, erga nos
 Dei beneficia intelligamus omnes, eadem nisi constantia ac virtu-
 te tueamur, inertia nostra fructus ex iis percipiemus nullos, ex
 quibus si rectè benignitate hac diuina vtamur, maximos perci-
 pere possimus. Magnum est, quodq; superioribus temporibus
 vix sperandum nobis videbatur, amplissimum agrum ab ho-
 stibus tot annorum spacio possessum, quo maxima ex parte opes
 Lituanicæ quondam niterentur, receptum: hostem tot prospera-
 rum rerum successu elatum in perpetuo victoriarum cursu repres-
 sum: auersa arma eius in vastitatem ac perniciem ditionum ha-
 rum intenta. Omnia hæc nisi reliqua, quæ restant, belli eius per-
 ficiamus,

*Zamorisy Cancellary
 eius nobilitatis*

ficiamus, vereor, vt non modò vtilitatis nihil nobis attulisse, sed ne optanda quidem tanto cum labore ac sumptu fuisse videantur. Hostem habemus potentissimum : cuius quæ quantæque opes sunt, & nemo ignorat nostrum, & tot deuictæ ab eo Nationes testantur. Hunc moderatene vel hanc amissæ prouinciæ contumeliam ferre vel quieturum putamus? Fremit ille iam, & tamquam fera aliqua intra septa conclusa omnes amissa recuperandi, & acceptas iniurias vlciscendi exitus ac rationes quærit. Demus huic vel cunctatione nostra vel pace cum eo facta, colligendi sui, acceptaque incommoda ac domestica vulnera, atque inscitiam eius, quæ hoc bellum nudauit, sanandi spacium; quis omnium tam securus est animo, qui non multò maioribus viribus ad sarcienda incommoda irruiturum in nos prospiciat; quem nec propter potentiam difficultas vlla à bello reuocare: nec in pace propter perfidiam vlla iurisiurandi religio retinere possit? Serò nimirum resistendi eirationes tum quæremus, quem iam trepidum & perculsum si non leui momento impellere, facilius certe superare possumus. Quod vt non esset nobis verendum, illumque accepta iniuria vel omninò quieturum, vel nihil ab eo periculi expectandum nobis esse, Deus nobis fidem faceret: Quis enim alius tantæ rei idoneus autor existat? at nonne tanta gloria bello hoc parta, quæ deinceps de nobis hominum existimatio futura sit, commouebimur? aut vlla ratione opinionem bello hoc collectam tueri nos posse, si in tantas res gerendas ingressi in medio earum cursu destituere eas videamur: quenquam denique futurum existimabimus, qui non fortunæ potiùs successus hosce, quàm virtuti tributurus sit? Sunt enim quæ virtute ac ratione administrantur, cùm exigua iis fortuna interueniat, eorum & media primis & exitus vtrisque consentanei: fortunæ vt cæci sunt impetus, ita vltima rarò primis respondentia. Quòd sunt, qui in tanta ditionum amplitudine difficultatem earum administrandarum verentur, nec expetendum latius imperiù putent, quod sumtu ac labore magno partum, Reip. vsui nulli esse possit; mirù sanè videri debet, eo in Rep. animo quenquàm esse, quo in sua sit nemo. Quis enim omninò est, qui non decem possessiones, quàm vnam malit? grauiora sunt onera amplæ rei familiaris: eadem maioribus commodis opportunitatibusque pensantur. Reipub. verò nostræ ego hanc rationem esse video, vt si neruos rerum gerendarum habere, si statim hunc ciuitatis tueri velimus, nouum omninò regnum necessariò ei adiungendum sit. Nam cùm ditiones omnes, quæ ad eam accesserunt, in ciuitatem ipsam legibus receptæ sint omnes: nulla in prouinciæ formam

redacta: nulla tributaria facta: itaque in pari omnium libertate, onera etiam exæquata sint inter omnes; iis si leuari volumus, quam eius rei facultatem habebimus, nisi instituto maximorum quorumcumque imperiorum, nos etiam nouum ei imperium adiiciamus: in quod tributis vestigalibusque in eo constitutis, grauior communium onerum pars deriuari possit. Erat Russia antè, cum primùm armis victa esset, tributaria: non parum tum subsidio eius subleuata Respub. fuit: Lituaniæ quoque magnum Ducatum, cum antiquis legibus à Regibus Poloniæ regeretur, plurimùm per seipsum ad submouendum Moscum, Tartarumque valuisse meminimus: coniuncto eo cum Regno, quantum ad publica onera accesserit, sentiendo vnusquisque experitur. Quòd si qui inopiam ac familiaris rei angustias inertiae suæ prætendendas existimant; ij si voluptatibus, luxuriæque modum faciant, ac quos in inanes vel perditas res sumtus prodigunt, in meliores vsus conuertant, vel præclarissimarum quarumcumque rerum gerendarum necessariis adminiculis minimè se destitui re ipsa perspicient. Alios, qui domesticas res constituendas arbitrantur, non reprehendo: si tamen cogitent iidem, præterquam quòd intestinorum incommodorum sanatio semper potestatis eorum futura sit, opportunitatem belli aduersus Moscum, qualem nunc habeamus, non semper nos habituros: potiore etiam salutis quam aliarum rerum curam esse debere. Sunt & qui minùs hætenus satisfactum sibi existiment. Habent ij nunc campum cum virtutis suæ illustrandæ tum demerendi Regis: proficiscantur in bellum: operam studiumque suum Reipub. præstent: æque virtutis amantissimo Rege amplissima quæque expectent: si vel ætas, vel valetudo, vel fortuna cuiusquam id non permittunt, non desunt rationes in togata etiam ac ciuili vita bonis artib. emergendi: obtrestationib. ac præposteris Remp. turbâdi studiis nemo, quæ virtuti, ac bonis artibus debentur, præmia consecuturum se speret. Hac oratione habita, & si minimè nuncij dubitabant, quin & bellum & tributum vltèrius sciscerent: quòd in priuatis conuentibus victoriæ hoc successu læta, ac in spem futurorum erecta, frequens in eam sententiam Nobilitas inclinârat: tamen vt aliorum de se opinionem satisfacerent, ex iis, quæ publicè iactari animaduertissent, cum de aliis quibusdam tum de conditionibus, quibus nō satisfactum à Rege diceretur, & de ære præsertim alieno publico dissoluendo mentionem inferût. Docebatur, si quas antea in Regnū pecunias ad tuendum, dum veniret, regnum Rex præmisisset: quas secū attulisset: quas in militè, qui ante aduentum eius meruerat, erogasset: in sedandos motus

Gedanensium : in hoc ipsum deniq; bellum de priuata sua insum-
fisset, expenderent : si quid deinceps facere institueret, considera-
rent, vt nihil nimirum priuatum, nihil à publico secretum habe-
ret, verùm omnia sua, ac vitam ipsam Reip. impendere non dubita-
ret, facilè constitutum, rectène quid in illo Resp. desideraret. Nam
quod ad vectigalium quorundam luitionem pertineret : si priuati
commodi sui fructum aliquem sequeretur, satis perspicui, longè ma-
iori cum emolumento eius futurum, si in eas res, quarum prouen-
tus non exiguus sit, redimendas, quàm in bellum pecunias confer-
ret: verùm ita animo paratum esse, vt in presenti Reipub. periculo,
priuatum emolumentum publicæ vtilitati ac dignitati postponere
mallet. De tribus capitanealium prouentuum partibus ab ini-
tio cùm proposuissent, respòsum fuit, non contineri id verbis con-
stitutionis Sigismundi Augusti, nec contra leges publicas, quibus
à verbis constitutionum recedere prohiberemur, in eam senten-
tiam verba trahenda, quæ Nobilitatem omnibus virtutum præ-
miis spoliata in agros atq; familiaris rei studia cogeret. Quem e-
nim posthac fore, nisi iis præmiis ad virtutem excitetur, qui ope-
ram suam in bello, in legationibus, in publicis muneribus obeun-
dis Reip. præstare velit : qui nullis commodis propositis, dignitati
ornamentisq; patriæ seruiat ? Cùm & de militaris Imperij immi-
nutione exterorumque honoribus agitatum fuisset, ostendit Rex,
nulla se in re magistratus eius auctoritati derogatum voluisse: præ-
fecisse se Bekefium Vngaris, non vt sua auctoritate bellicarum re-
rum quid administraret : sed vt Ducis Imperio subesset, interpre-
tisq; munere ad militem Vngarum apud ipsum fungeretur: exter-
no milite necessitate adductum in bello hoc vsum, quòd regnum
hoc vt equitatu non modò comparari cum cæteris regnis posset,
verùm plerisq; ferè præstaret: ita à peditatu minus instructum ad-
huc esset : aliorum exterorum opera in Transsiluanicis rebus, ac
priuatis ministeriis se vti. Multa de hoc genere, vtendūne operâ
exterorum esset, cùm inter nuncios Nobilitatis disputata, tum à
Senatoribus ipsis multa in eam sententiam dicta fuerunt: non esse
improbandum, si qui pro aliena Repub. periculum ac laborem su-
scipere, sanguinemque pro laude ac dignitate eius profundere vo-
lint: non esse sapientis, quòd exterorum periculo consequi pos-
sit, ciuium sanguine quærere velle : hac ratione maxima Imperia
primùm coaluisse: indeq; ad summam amplitudinem prouecta es-
se : hoc ipso in regno multas primarias familias ab exteris profe-
ctas esse: inter alias clarissimam Tarnouiorum domum ad externos
originem suam referre : alliciendos potiùs, qui suam virtutem ad

Reip. dignitatem aggregare velint : posseq; id cōmodo Reip. fieri : modò id prospiciatur , ne vel Legibus vel Magistratibus à ciuium corpore se seiungant , sed iis vtriusque vnà cum reliquis ciuibus pareant , vel eò potentie excrescant , vt ciues ipsos opprimere possint : vel honores iis mandentur : sed illi quidem in priuatis ministeriis versentur , publicis honoribus , ac Magistratibus soli ciues præsint : quodque in aliis Rebus p. obseruatum sit , agris ac eius generis cōmodis virtus eorum interim remuneretur : in honoribus capiendis ciuium præcipua conditio sit . Silentium inde ea de re fuit : peccitem quidem externum nemo erat , qui necessarium esse negaret . De Churlando ostensum , Ducatum eum à Sigismundo Augusto Rege , cū Liunia primū ad regnum se adiungeret , longè grauioribus è Reip. conditionibus Duci collatum fuisse : rectè atq; ordine , quod priorum regum autoritate iam antè affectum fuerit , meliori Reip. lege à Rege transactum : quod diploma ipsum prolatum testaretur , itaq; nihil alienū à moribus & exemplis Maiorum factum . quibus omnium temporum receptum fuisset , vt quæ à superioribus Regibus feuda constituta iam essent , ea posteriores , si nihil in iis mutarent vel adiicerent , noua etiam , si quæ ipsi adiunxissent iniussu Ordinum Senatus consilio adhibito conferrent . Legationis Episcopi Plocensis cū in Senatu mentio facta esset , causa eius vulgata , quæ iam in prioribus Comitibus in Senatu proposita fuerat , suspicionem diuortij agitati & ipsam sustulit . Ita nullo repugnante , quod priori anno sancitum fuerat , in hunc denuò tributum iubetur . Præfecti consilio inter se habito reddituum præfecturarum suarum alteram quartam , qualis Rauam in ærarium publicum inferretur , vtrò Regi detulerunt : conditione adiecta , ne autoritas perscriberetur , vel in exemplum deinceps traheretur . Postulatum inter alia à Rege fuerat , vt per Legatos bellum gereret , ipse à periculo armorum abesset : quod cū animi sui magnitudine indignum Rex iudicaret , ostensum præterea fuit , quò plures voluntarij , si in conspectu regis operam nauaturi essent , inuitarentur : ac ad minuendas controuersias , quæ ex Polonicorum & Lituanicorum magistratuum emulatione existere possent , præsentiam eius non modò vtilem sed penè etiam necessariam futuram . Leges in Comitibus hisce cū aliis de rebus , tum quæ ad feuda beneficiorum Principum , ad imperiū militare , pœnasq; scelerum pertinerēt , à delectis ex vtroq; Ordine conscriptæ quædam , non tamen perlatae fuerunt . Id solum Nisouiorum in officio continendorum causa , literis quibus tributum promulgabatur , adiectum fuit : vt vsq; ad futura Comiticia extra ordinem animaduertendi in

eos potestas Regi esset. Cōstitutum superioribus Comitibus fuerat, vt qui Reipub. causa in bello abessent, iudicia interim in illos nulla redderentur: nisi contra quos vel rerum iudicatarū executio peteretur: vel qui vim fecisse diceretur: aut qui ad certam diem de pecuniis non solutis iudiciū se suscepturos cauissent. Exceptiones hasce variis calumniis in perniciem reorum nonnulli conuertebant: in odō maiorū lites in eos, quos arripuerant, torquendo: alias longissimi tēporis spatio penē intermortuas suscitādo. Itaq; interpretatiō in hisce Comitibus adiecta fuit: eā vt causæ rei iudicatæ atq; vis solæ exceptæ intelligerentur, si quæ recens iudicata aut facta diceretur: obligationes autem in diem certum conceptæ, quæ intra proximū decennium interpositæ essent. A Comitibus Rex Mieletiū, qui ab iis abfuerat, vt ad sequentem expeditionem se paret, operamq; in bello eo nauet, per literas hortatur: ille excusat. Dum Varfauix Rex est, nuncium redactū in potestatē Niscerdę, de qua suprà diximus, accipit. Moscū cū primō Polotiam cepisset, Nobilitatē atq; ex agris plebem omnē in Moscouiam deportarat: postea inueterata iā agrī eius possessione, spatio temporis amorem pristini dominij exuisse eos ratus, nonnullos, ac in his Kossonium quendā non corpore modō, verū animo etiam vltra agrestē valente, cum filiis fratribusq; itidem robustissimis hominib. pristinis sedibus reddiderat. Hic statim ac in potestatē Regis Polotiam rediisse intellexisset, quomodo cum aliquo munere ad prius imperiū rediret, cogitarat. Kosakkis Polotiensibus, quo statu hostium res Niscerdæ essent, ostenderat. cūq; hi eo, quod illis cōstituerat, tēpore, missu Palatini Polotiensis Niscerdā accessissent, munitionesq; quemadmodū à Kossonio acceperant, nec dū perfectas reperissent, sine negotio potiti ea fuerāt. Kossonius nihilominus more suo inter Moscos fortuitū Kosakorum aduentū existimantes, sine vlla suspitione versatus, Sauolociam eadē ratione tradere nostris voluerat. Iisdem Kosakkis diem, quo ad Sauolociam accedant, præscribit: seq; turrim incensurū, ac dum ei rei Mosci intenti sint, in arcem eos inducturum, constituit. Sed re interim detecta cū duobus filiis in conspectu Sauolocix pallo suffixus fuit. Sub idem tempus in Vsuia tēpore repentina excursione opprimendæ spem Kosakki ad ducti fuerunt: Iis Nicolaus Sebrido vius Floriani, qui Castellanus Lublinēsis & prætorij exercitus præfectus olim fuerat, filius, cū hibernorum Vitepsciensium otium ferre non posset, se adiunxerat, relictoq; equitē fallēdi hostis causa, per notas semitas à Kosakkis ductus eō excurreret: præfidiū custodiis & omnib. rebus firmatū repererūt. Hostes nihilominus subito aduentu eorum exterriti, subiectum arcis oppidum incenderunt.

Moscoda ubi

Uazec

ARS AVIA Grodnam proficiscenti Regi, ac in futuram expeditionem omni iam cura incumbēti duæ potissimum difficultates occurrebant: rei pecuniariæ altera, quæ tardiùs expediebatur: altera delectus. prioris enim expeditionis incōmodis afflicti, iumentisq; ac instrumento omni per tempestatum & itineris iniurias priuati, difficultates tam longinquæ militiæ pleriq; præ oculis habebant, ac ob id pauci omnino nomina dabant. qui etiam ex his minùs à bello abhorre se videri volebāt, temporis tamen angustia, quo minùs ad id parare se possent, excludi se arbitrabantur. Pecunia utitur partim priuata sua, partim à priuatis mutuò sumpta, quæ ad certam deinde diem solueretur. De delectu Samoscius sibi curæ futurum promisit. Hic quamuis in togato munere versaretur: tamen quòd patrem Castellatum Chelmensem Prætoriano exercitui præfuisse, reliquos etiam Maiores suos plerosque bellicis rebus claruisse meminisset, quò gloriā à Maioribus traditam retineret, ac domestica hæc studia ipse quoque non intermitteret, & ante hac semper, & in superiore expeditione militem aluerat: fortisq; viros aliquot circa se habuerat, & tunc communicata re cum Rege equitem peditemq; scripturum se professus fuit. Re vulgata, magna multorum animis alacritas innata fuit: passimq; à plurimis nomina data: Ad hos Vngarum militem à fratre Christophoro Transiluanie Principe scribi curat. Cū ante hac peditatu non multū Polonia vteretur, propterea quòd nobilitas ferè omnis equis merebat: pedestrem militiam, quæ laboris plus, dignitatis minùs haberet, negligeret: atq; ita peditatus omnis ex oppidana plebe, ac operis præsertim constaret, genere hominum non modò rei militaris imperito, verū otio etiam oppidano ad perferendum laborem belli corrupto: externus autem peditatus sine maximo sumptu ali non posset: superioribus Comitibus ratio quædam parandi peditatus agitata fuerat, vt ex regiarum possessionum ascripti-
tibus vicissim quisq; in militiam reciperetur: qui ita in militiam venissent, ab oneribus operisq; rusticanis ipsi posteriq; eorum immunes essent. Hoc delectu iam vti visum fuit, missiq; per agros centuriones præfectiq; passim fuerunt, qui robustissimum quemque ac labori militari ferendo aptissimum legerent. Grodnæ ex propinquo iam consilia belli agitare Rex instituit: ac Vilnæ interim tormenta, præter ea, quæ reparanda erant, noua suo modo alia fundi iubet,

iubet. Propendebat iam Rex animo in Magnorum Lukorum oppugnationem: quod tamen quò diutiùs hostem celaret, ex instituto Ciasniciam diem, quo conueniret, exercitui edixit. Nam cùm id oppidum secundùm flumen Vlam in capite duarum Lucensis & Smolenscensis viarum ita situm sit, vt paribus ab vtraq; vrbe spatiis distet, ac Lukos quidem inde tendentib; vsuiata flumen: Smolenscam euntibus Kaspla se offerat, ad hostem ancipiti cura distinguendum cùm primis opportunum id videbatur. Suprà demonstrauimus missum à Rege cum literis, qui de euentu obsessionis Polotiensis certiozem Moscum faceret. Humanitùs hic acceptus ab illo, quàm quisquam ante eum, mensæ etiam adhibitus, ac bombycina veste donatus fuit. Eum autem priusquàm dimitteret, à duobus Legatis suis Ioanne Theodori F. Nouogrodiz, Mikita Georgij F. Micislauiensi ducibus, & Romaniuicio Sacharino ad Nicolaum Radiuillum Palatinum Vilnensem, & Eustachium Volouicium Castellatum tum Trocensem literas dari iubet: Cùm còtrouersiæ duorum summorum Principum eò progressæ sint, vt suscepto bello Poloniæ Rex Polotiam expugnàrit: magnus Moscouiæ Dux vicissim ad vliscendam hanc iniuriam toto animo exarserit: se cum reliquis primoribus ad Principis sui pedes se proiecisse: omnibus precibus ab eo petiisse, ne in sanguinem Christianum scire uire velit: iis illum permotum à bello adhuc sibi temperare: nunc idem ipsis atq; aliis Regis Poloniæ Consiliariis apud suum Regem contendendum esse, vt ad pacem stabilem cum magno Moscouiæ Duce constituendam eum flectant: inprimis ei persuadeant, vt & ipse cum milite regrediatur, & militi tam in Lituaniæ quàm Liouaniæ finibus imperet, ne maleficio aut iniuria vlla Moscos lacessat: eadem magni sui Ducem recipere: reuersurum ad sedes suas, suosq; à vi & iniuria ubiq; cohibiturum: interea vtrinq; elaborandum, vt missis oratoribus, paceq; & concordia constituta, depositis à Principibus armis, metu omnes liberètur. In extremo literarum excusant, quamobrem Basilius Lopatinskius, per quem bellum Rex Mosco denunciàrat, adhuc detineatur: operam se duros ostendunt, vt quàm primùm ad sedes suas vterq; reuersus fuerit, cum mandatis de pace sine mora ad Regem remittatur. Fece-
rat hoc Moscus exemplo Sigismundi Augusti temporibus à Lituania introducto: qui si quãdo Legatos Rex ad Moscum mittere destinàsset, ad Moscouiticos proceres literas priùs dabant, quibus vt à suo Principe fidei publicæ literas oratoribus, qui venturi essent, conficerent, postulabant. Re deliberata, in hanc sententiam ab Senatoribus, quos diximus Lituanis, respondetur: diligenter se de

pace Regem appellasse: illum vt Christianum Principem pacem atque concordiam inter vicinos, ac Christiani præsertim nominis Principes omnibus rebus potiore habere: bellum tamen cum id maximis illius in se iniuriis prouocatus non nisi pacis causa susceperit, tamdiu etiam dum æquæ pacis potestas à magno eorum Duce sibi fiat, gerendum sibi intelligere: Legatos verò, vt quos ad Principem eorum mittat, causam nullam ei videri: potius non commitendum sibi censere, vt quos ex suis quemadmodum antè fecerit, iniuriis atq; ludibrio eius obiiciat: si ille Legatos ad Regem mittat, patienter Regem quæ dicant, auditurum, atq; æquo cum responso eos dimissurum. Haud multò post Moscus ipse cum eiusdem argumenti literis alium ad Regem nuncium mittit. Dimittitur is cum eodem responso, quod prior à Senatoribus antè acceperat. Mittit nihilominus denuò aulicum suum Ioannem Nasciokinum cum iisdem postulatis: qui cum & ipse in eandem sententiam publicè iam responsum accepisset, ostendit postea, alia se præter superiora mandata habere, quæ priuatim exponat. facta potestate commemorat, Principem suum moueri plurimum clade hominū innocentium Christianorum: qua de causa etsi sciat contra suum Maiorumque suorum morem id à se fieri: constituisse tamen de dignitate sua publicæ concordie id dimittere, vt de pace ipse Legatos ad Regem mittat: id vnum postulare, vt induciæ interim sint, nec vltius cum exercitu Rex progrediatur: Legatos Vilnæ expectet: quod id à Maioribus quoq; ipsius magnorum Moscouiæ Ducum honori semper datum fuerit, vt non nisi in regni ipsius, aut magni Ducatus Lituaniæ sede oratores eorum audirentur. Rex eodem omnia illa pertinere intelligens, vt tempus gerendæ rei extraheret, respondit: si quos Legatos mittere velit, dicendi quæ velint, potestatem libenter se iis facturum, benigneque auditurum. Quod certo in loco expectari à se Legatos velit, nullo id cæterorum Principum Christianorum exemplo peti: qui quandocunq; usus sit, quemcunq; in locum Legatos mittant: commune vbique esse ius Legatorum, nec certo loco finiri: posse se vbicunq; futurus sit, vel in castris ipsis, in quibus inter strepitum armorum, vel maxime Legatis opus sit, adiri. Detecta sub huius aduentum res fuit, quæ omnium animos vehementer in se conuertit. Gregorius Oscikus claro loco natus, & antè iam sub interregni tempus consilia cum Mosco agitabat: & tum per literas communicare cum illò non intermittebat. Attulerat ad huc literas à Mosco Nasciokinus, quas cum ille per speciem pellium, aliorumq; mercimoniorum Moscoviticorum licitadorum aditu ad Nasciokinum quæsito accepisset:

frequens præterea eadem causa interposita, ac secreto nonnunquam petito cum eo fuerat. Enunciata hæc res à Mireuio quodam ministro Oscici Martino Ribinio fuit, qui Andreæ Sebridouio Policillatori Regio nomen in militiam dederat. Is rem ad Magistratus, Magistratus ad Regem derulit. Mireuius, quòd præsentē Rege res accidisset, ad Albertum Radiuillum Palatij Marschalcum statim vocatus, custodiæ traditus fuit: vltro indicat, quæ cum Ribinio antea communicârat: eorum omnium Bartholomæum quendam ministrum Oscici cōscium ostendit. Rex quatuor solis primariis Consiliariis adhibitis rem deliberat. Ex iis Palatinus Vilnensisprehendendi eius, si in vrbe sit, negotium suscipit. Ille Trocistum esse dicebatur. mittuntur mox eo frequentes aulici, qui comprehensum retrahant. adducto in Marschalci ædibus libera custodia circumdatur. Datur aliis negotium, qui diuersorum acres eius perquirant. reperiunt in arca quadam alba diuersorum Senatorum anulis signata, nominibusq; scriptura eorum einentita, subscripta: ple-rorumq; item signa Senatorum ad verum expressa: quibus ille maioris fidei faciendæ causa, quò cum aliis Proceribus consilia ista mi-scere videretur, apud Moscum vtebatur. Alij Kouareskum in prædium ipsius duobus à Vilna milliariis, vbi tum Bartholomæus is erat, missi, materiam, malleos, ac cætera cudendæ monetæ instrumenta, referunt. Bartholomæus consilia cum Mosco illum socia-re, literasq; ab eo accipere, & iam antè interregni tempore bis ad Moscum missitasse fatetur. His de rebus cū Senatores nonnulli ad eum missi essent, prodicionem negabat: signis alienis ad contra-ctus subiiciendos, & priuatum quæstum in iudiciis se vsum fateba-tur: monetæ crimen in Iudæum quendam, cuius opera & signa il-la sculpta haberet, conferebat. Adductus in iudicium ipsiq; prodio-tionis & rei monetariæ instrumentis in iudicio exhibitis, respon-dere iussus fuit. Negabat defensor eius respondere eum teneri com-muni Nobilitatis iure, quo in quenquam ex Nobilitate, nisi legiti-mè prius in ius vocatum, quæri vetetur. Cū variè res hæc à Se-natoribus acciperetur, ac quidam non minuendam exemplo li-bertatem Nobilitatis censerent: apud plerosq; plurimum tempus valuit: vt Rege in belli administratione, ac castris ferè versante, nō tam ordinarij quàm militaris iuris cognitio videretur. ad hæc eos solos præscriptione hac iuari posse, qui integra fama essent, osten-debatur. quorum scelus in tot flagitiis & propria confessione ma-nifestè teneretur, eos vita sua, priuilegio Nobilitatis, ac ipsa adeo Nobilitate se ipsos indignos fecisse. Itaq; iussus respondere, libel-lum, quem antè in hunc casum composuerat, publicè recitandum

idem iungit mi,
m. unde.

dat. In eo consilia se cum hoste agitrâsse: eidem spem per occasionem Regem interficiendi fecisse fassus eò decurrebat, vt egestate, ac aris alieni magnitudine impulsus id spectâsse se diceret, vt ab hoste pecuniam aliquam hac ratione emungeret: supplexque veniam petebat. De confesso supplicium more Maiorum, ac de ludæo item sumtum fuit: ministris ob indicium vitæ gratia facta. Venerat interim Vilnam Vngaricus peditatus. Hunc Rex Postouam terrestri itinere ire iussus, ibidem cum tormentis, & reliquo grauiore belli instrumento nauibus impositum secundo flumine Disnam: inde cum aliis tormentis, quæ Polotiâ rediens antea ibi reliquerat, per aduersum Dunam Vitepsciam præmisit. Vilnæ Paulus Vchancius, qui ad summum Pontificem à Rege missus fuerat, ad Regem reuersus, ensen notis cærimoniis dedicatû à Summo Pontifice Regi obtulit. Profectus inde Vilnâ, ad Scidutum villâ quinque cis Ciasniciam millibus passuû, octaua circiter Mensis Iulij die peruenit, reliquisq; copiis per vicinos agros sparsis, ipse eo, qui demonstratus est, in loco, confedit. Ibi dum copiarum aliarum, quæ expectabantur, conuenirent, de belli administrandi ratione, ac quò potissimum hac expeditione cum exercitu se conuerteret, ad consilium retulit. Tres potissimæ hac de re diuersæ sententiæ erant: cum alij Plesconiam: Smolenscam alij: tertij Magnos Lukos eundum censebant. Prima quæ Plescouiâ, iisdem quibus antea, cum ad Polotiam iretur, rationibus ducebat: iisdem etiam, quibus tum impugnata fuerat: quòd iter in hosticum longinquius: quòd terga tot castellis hostilibus nullo in propinquo præsidio relictis nudarentur: quòd Lituania hostibus obiiceretur, maxime quòd à Plescouiensi via longius iam recessum esset: iterum non tam repudiata quàm in aliud tempus dilata fuit. Qui Smolenscam eundum censebât, loci inprimis celebritate, & amplitudine: rerum eo loco gestarum fama: instituto deniq; belli res ablatas repetendi mouebantur: & quòd eo præsidio adiuncto, tota Seueriensis ditio longè amplissima vnâ in potestatem ventura esset. Dicebantur contra hæc ab iis, qui Lukos petendos suadebant: à Duna flumine, atq; Liuania, quorum liberâdorum causa bellum hoc potissimum susceptum esset, Smolenscam eundo longissimè recedi: cum Liuania præterea Seueriensem ditionem nec vrbium frequentia, nec loci atq; maris opportunitatibus, nec vicinarum Gentium cultu, comparandam: Lukos sitos in præcordio quasi Moscouiæ, loco & ad hostiles ditiones quascunq; postea petere visum esset, infestandas: & sue per Smolenscâ Lituaniam, seu per Plescouiam Liuaniam ingredi hostem volentem pari intervallo vno solo exercitu ibi collocato prohibendum opportunissimo;

nissimo: pares enim ad Smolenscam & Plescouiam aditus habere: unde ipsum Ducem Magnum huc plerumque exercitus suos cogere solere: quod in omnium circumiacetium ditionum pari vicinitate eam deinde quæ opportunissima ei videretur commodissimè ex hoc loco inuadere posset. Rex, quemadmodum ostensum est, iam antè in hanc sententiā inclinabat. quod autem tanto antè temporis intervallo referendum publicè hac de re non existimāret, ea de causa acciderat: quod ne quā vel ad hostem consilia interim emanarent, aut tempus vel res aliqua noua interueniret, quæ mutandi ei consilij causam adferret, præcauendum sibi intelligebat. Hinc studiosè Ciasniciam diem ad conueniendum exercitui edixerat: vt ibi & in re præsentī, loco ex quo tam Smolenscam quàm Lukos commodissimè ac paribus ferè spatiis perueniri posset, cum consilio constitueret: & hostem quāu posset maximè ab hac cogitatione auerteret. quam ob causam in literis etiam, quæ ad illum scribebantur, præter Liunionæ ac Polotix, Smolenscæ quoque titulum, tamquam quæ regij olim iuris fuisset, accuratè eximebat: vt dum ab ea parte hostis timeret, illam quam Rex potissimū patere sibi volebat, neglectam relinqueret. Dimisso consilio eo, copiis recensendis, operam dare Rex cœpit: primoque equitum Polonorum, qui ad Gedanum, ac Polotiam meruissent, atque proximè in hibernis fuissent, turmis vocatis, cum Rex præter superiorum temporum consuetudinem, maiorem quā ante hac in recensendo milite diligentiam adhibuisset, perque angustum pontem transgredientes in proximum collem subductus singulos ipse spectāset: paucissimis tamen equi adempti fuerunt: cum vniuersæ, & militum, equorumque & armorum genere essent ornatissimæ. Post hæc quæ tum primū nouo delectu in militiam nomina dederant, productæ fuerunt. Inter eas, quæ à Samoscio, quemadmodum suprà ostensum est, cum equitum tum peditum copię scriptæ fuerant Erant in iis Senatorij Ordinis nonnulli: alij euocati, qui militiam, cui magnam ætatis partem studuerant, longo iam tempore intermissam repetierant: qui exercitus ipsi pro Legatis rexissent: non pauci, qui magistratus, Præfecturasque: alij qui officia ac honores in aula gererent: magna verò primariæ iuuentutis multitudo. Equitum duplex genus erat, alterum grauioris armaturæ Husarorum, ea qua suprà ad Disnam vtī illos ostendimus: Kosakkorum alterum leuioris. Hisce loco coryti bicubitales scloppe totos ad humeros aptārat, breuiiores ex cinctu suspendendos dederat, acynace ad latus sinistrum & venabulo ex veteri instituto relictis. Peditum maxima ex parte è finitimis Vngariæ locis, nonnul-

lum etiam Varadino remotioribusq; locis, aliquem præterea ex Polonis, qui superioribus proximis bellis iam stipendia fecissent, plerofq; tamen nouo delectu contraxerat. Cumq; ad famam benignitatis, qua peditatum ex iisdem locis Vngariæ superiore anno stipendiis suis scriptum ad Polotiam habuerat, sub idem tempus plures indies confluerent, separatim his quoque per Ioannem Thomam Droieuium Præfectum Premisliensem necessarium suum stipendia descripsit. quæ cum omnes copiarum cultu etiam à cæteris diuerso ac habitu armisque atratis in duplici ducis luctu, qui ad uxorem Christinam Radiuilam vnica ex ea filiola orbatus fuerat, ab omnibus iis veste mutata vterentur, fiebat vt hac quoque re præcæteris conspicuæ essent. Pridie quàm Ciasniciâ Rex moueret, quòd eum diem Legatis, qui Vilnæ apud eum fuerât, ad quem expectaturus illos esset, Rex præfinierat; summa celeritate nuncius à Mosco venit: nec expectato solenni ornatu, qui obeuntibus Legationes ex thesauro Moscomitico præberi solet, quòd is cum impedimentis subsequeretur, ne dies antè exiret, còmuni cultu præter morem Gentis eius Legationum Rege salutato literas reddidit. Quando Regem adduci non posse intelligeret, vt Legatos pacis causa ad se mittat: se de iure moreq; Maiorum suorum & suo concordia causa discedere: Oratores primarios homines suos iam mittere: ante quintam aut summum sextam decimam Augusti diem affore: postulare, eos Rex Vilnæ expectet. Nam vt alio loco, quàm in ipsa aut Regni aut magni Ducatus Lituaniæ sede Oratores sui Regem adeant, recepto superiorum temporum omnium more refutari. Responsum, Regem Legatos, quos alter superior nuncius quàm primū missum iri còfirmasset, adhuc expectasse: vt Vilnæ audiantur, multis sibi nominib; integrum non esse, longiùs iam Vilnâ ad exercitus suos progressu; quibus cum, quod militem sine magno suorum detrimento intra fines suos habere non posset, quò videretur, moturum: si quo tamen loco Oratores Mosci ad se peruenissent, quæ dicerent non grauati auditurum. Hoc nuncio tali cum responso dimisso, postridie Rex è statuiis, quæ in agro Ciasniciensi habebat, Lepelam, inde Vlam castella propinqua excurrit: vt in re præsentis muniendâ ne an delenda essent, statueret. Exercitum dimensis antè itineribus Vitepsciam mouere iubet; ad eumq; biduo post, in secunda à primis statuiis castra recurrit. Aliæ eo die à Mosco ad Regem literæ afferuntur, eodem penè quo superior proxima Epistola fuerat, argumèto: Legatos se summa cum potestate de pace agendi mittere: postulare, vt pro more maiorum Vilnæ audiantur; quòd si impetrari non possit, tamè intra fines vt expecten-

pectentur. Responsum ad hanc epistolam fuit : cū Oratores venissent, quæ dicerent, Regem cogniturum : si iusta atque æqua attulissent, neque in ipso belli ardore fidæ iustæq; paci non locum relictum iri : Interea cum exercitu Regem progressurum ; ipse quid sibi de Legatione sua faciendum esset videret : se vnum præstiturū, & Oratoribus eius, & eorum orationi si iusta foret, quocumque in loco conueniretur, locum apud se fore. Adiuncta regiis literis altera ad nuncium, quem Ciasnicæ apud Regem habuerat, epistola à Mosco fuerat : quam cū resignandam alij existimarent, Rex integram ad hostem remisit. His castris ac deinceps plerisque proximis cū Rex de belli administrandi ratione quotidie ad consilium referret, & castra hostilia duo Velisum ad Dunam flumen, Viciuata ad amnem cognominem sita ad Lukos hærenti à tergo in hostis potestate relinquenda Regi non viderentur : eoq; magis, quod iam antè Dunam omnem potestatis suæ facere cupiuerat : ante omnia Velisum, vt rebus omnibus firmitus, & ad omnia momenti maioris oppugnandum ratus, Samoscium cum iusta exercitus parte eò mittit. Huic ad copias, quas ab eo ipso adductas antè expositum est, alias cū Polonorum Vngarorumque equitum ac peditum, tum Germanorum equitum scloppetariorum, ac in his Georgium Farensbekium Daniæ Regis Marschalcum, qui patriæ Liouoniæ operam nauandi studio cum aliquo equitum ac peditum Germanorum numero sub idem tempus ad Regem venerat, attribuit. Deposcebant easdem sibi partes Litواني. Respondebatur ab altera parte, quod nullus esset Polonicus Dux, Lituanicū penes Regem manere oportere : quod ad limitanei militis Ducem pertineret, ita moribus Maiorum comparatum esse : vt militiæ imperium summum penes Ducem exercitus, domi iurisdictio omnis circa Regē penes Marschalcum Regni esset : absente exercitus Duce partes eius Marschalcus in castris exciperet. Cancellarij munus in consiliis publicis, iudiciis Legationibusq; introducendis, precibus ac meritis singulorum ad Regem referendis versaretur : ad eūdem, quoties Marschalcus abesset, eius quoque potestas omnis rediret : limitaneæ militiæ Præfecti non tale munus esse, vt cum illis magistratibus comparari posset, quod ab initio priuatim à Ducibus introductum, deinceps etiam commendatione Ducum conferatur. Diremit controuersiam : quod res celeritate opus habebat : qui autem ex Lituanico exercitu ire eò debuerāt, nondum aduenissent : Samoscium non modò copias suas instructas iam haberet, verū ab omnibus aliis etiam rebus esset paratissimus. itinerum enim ac locorum, in quæ iretur, difficultates animo providens, cū fabro

rum aliorumque opificum, qui bello vsui essent, ac tormentorum campestrium non exiguum numerum adduxerat: tum pulueris tormentarij, commeatus ac pabuli maximâ vim comparârat: iamque ante è Præfectura Knifsinenſi vnum in locum omnia comporata secundo Memela fluuio Kaunam, atque inde aduerso Vilia flumine Michaliſcos: Michaliſcis terreſtri itinere Poſtouam, inde Diſnam, & mox Duna flumine Vitepſciam præmiſerat. iſdem temporibus à Themelvariensî Baſſa, qui quòd per totam Vngariam, fama belli peruagata erat, & in proximo Vngarorum delectus haberentur, ne aliò quàm fama ferret, id erumperet, ſubueritus fortè fuerat, Legati nullis certis cum mandatis ſpeculandi tantùm cauſa ad Regem venerunt. Vitepſciam Samoſcius cùm veniſſet, biduum ibi commoratus, militem omnem eò contrahit. Interim quæ ad diſciplinam militarem tuendam adque itineris rationem pertinebant, conſtituit, ediſtisque ſanxit. Simul tormenta, quæ à Rege acceperat aduerso Duna flumine cum reliquo grauiore belli inſtrumento præmittit. His præſidij cauſa Stephanum Lazarum cùm peditibus, cui præerat, Vngaro læuâ ire iubet: tormentorum ac reliqui apparatus bellici Stanislao Koſtkæ Succamerario Culmenſi curâ demandatâ Primo agmini Lucam Diſialinium Koualenſem Brodnicensenque Præfectum, affinem ſuum præficit. Huic Nicolaum Vrouecium, quem primò à patre ſuo diſciplina militari imbutum in proxima expeditione Polotienſi ſub Mieleſio cum ala equitum militare iuſſerat: nunc quòd non modò in periculis obeundis animi magnitudinem eius, ſed & ad quosuis militares labores tolerandos promptitudinem perſpexiſſet, circa ſe habere inſtituerat, adiungit. ea itineris ratione præſcripta, vt iuſto interuallo reliquum agmen præcederent. cum reliquo exercitu medius ipſe incedebat: Stanislao Solkeuio, poſtea Palatino Beſſen ſe ſibi Legato: qui & antea in Podolia ſub Nicolao Seniauiſo Palatino Ruſſiæ contra Tartaros pro Legato exercitus rexerat. Illum impedimenta ſequébantur: quæ agminis pars maiorem ferè, quâ reliquæ difficultatem habebat: propterea quòd ſi in tanta carrorum & ſeruitiorum multitudine, qua in regionibus vaſtis carere exercitus non poterat, mutuò ea inter ſe implicarentur, vehementer eam rem exercitum morari neceſſe erat. Huic rei ita occurrit, vt vniuerſorum impedimentorum agmen in tres Ordines diſtribueret: & quo quæque turmæ aut cohortes ordine incederent, eodem impedimenta, vt quorumque eſſent, incedere iuberet: ſingulis carrorum ordinibus à fronte & à tergo iuſta peditum manu præſidio attributa. quod quòd diligentius obſeruetur, nec inter ſe

se currus implicarentur, cū procederent impedimenta, initio in pacato ad Vitepsciam à se facto, inde ordinum ductoribus tradito, per vices binos semper inspicere iubebat. Extremum carrorum ita incedentium agmen selectissimę cohortes peditum atq; vltimo loco alæ aliquot equitum clauderant. Matura iam in agris, quā exercitus iter faciebat, frumenta, ac maximē pabulum erat. cū autem Rege in Samoscium cum reliquo exercitu eadem via subsecutum sciret, in partes vniuersum agrum eum, per quem iter erat, descripsit; quarum vnā exercitui, qui cum illo erat metendam permisit; reliquas sequenti alij exercitui integras seruari iussit; quę res diligentissimē à milite obseruata fuit. Regi eadem die, qua Samoscium mouerat, Vitepsciam venienti Lituanicę copię tam stipendiarię quā voluntarię se obtulerunt, eo & numero & ornatu, vt superioris anni detrimenta nemo agnosceret. simul Polonicę copię nonnullę quę è longinquiorebus Regni locis tum primū ad exercitum peruenerant, vtriusque item generis tam voluntarię quā stipendiarię censę fuerunt. Samoscium Surassum interim, quod extremum regię ditionis oppidum erat, subitario opere per Kasplam flumen ponte facto peruenit. Hic vt tormēta, quę aduerso Duna tardius subsequerantur, expectaret, militemq; ex itinere reficeret, ac de reliquo itinere cōsiliū caperet, diem vnum substituit. Velisium frequentissima olim vrbs fuisse, nomenq; à magnitudine, cuius hodie adhuc indicia ampliarum fossarum vestigia quędam ab accolis ostenduntur, accepisse putatur. Sub Lituanorū imperio per pagos totus ille ager habitabatur; postquā Moscouię Duces alibi occupatis Regib. Polonię ditionis suę regionem eam fecissent, castro etiam Velisio veteri nomine retento, contra præsidium Vitepsciense eum cōmunierant. ex instituto præterea suo cū ab alijs partib. tum maximē cis Dunana, à qua tam Velisium quā Vitepsciam, & quod postea cōditum fuit, Surassum sita sunt, quod eā minimē patere vellent, inuiarum siluarum obiectu impedierant. More enim suo agrū hosti proximum per aliquot millia passuum studiosē incultum ac desertum vt plurimum Mosci relinquunt: quō crebrarum arborum, quas in solo vacuo enasci interim necesse est, densissimarumq; siluarum tamquam vallum hosti obiciant; ita se maximē tutos contra hostiles incurSIONES existimantes, si vndique quā vastissimas solitudines sibi circumdederint. Surassum temporibus Sigismundi Augusti Stephanus Sbarasius Palatinus tum Vitepsciensis, nunc Trocensis, veritus ne Vsuiatæ & Kasplę, quibus in Dunam influunt, capita ad coniungendam Smolenscensem & Lucensem ditionem munitione aliqua hostis

occuparet, quòd ea flumina ita ex aduerso in Dunam exonerant, ut Vlsuiata Lukos, Kaspla Smolenscam pertineat, præueniendum eum ratus subitario opere cõmunierat. Hoc in ipsum quasi initium siluarum incurrit. Samoscius cùm duas omninò vias secundum vtramq; Dunæ ripam propositas sibi videret, intelligeretq; si vltra-dunana progredieretur, bis flumè transeūdum: pontem alterū sub Velisio in cõspectu quasi hostis faciēdum: et si de altera quærendo reperiebat, non difficilem modò transitu esse; sed vix singulari homini iter per eam esse: exercitum post Vitoldum Ducem centum sexaginta annis neminem ea duxisse: ea tamen ire constituit. In siluam ipse se infert: locisq; per quæ patefacienda via erat, perlustratis, ac inde peditum aliquot cohortib. immissis, partim securib. siluas cædere, ferroq; viam aperire: reliquos opere occupatis præsidio scloppetis expeditos esse, operisq; & excubâdi vices partiri inter se iubet. Erat magni laboris res, primùm arbores, quæ in solo vberere tot annorum spacio in immensum se effuderât, excindere: easdem deinde de via, quæ instituebatur, cõportare. Eum alius excipiebat non multò leuior, cùm præcipitia aut palustria loca pleraq; essent, vel ponte ea sternendi, vel cratibus ac virgultis exequandi. singulari tamè militum ac Nicolai præsertim Vrouecij studio, per viginti millia passuum ea die via patefacta, postridie illac iter exercitus faciens, ad locum Verschouinum appellatum, in quo pagus olim fuerat, totidem à Velisio passuum millibus peruenit. Propinquum Verschouino locum Vitoldi pontem etiamnũ Kosakki nominant: quòd fama acceperint, isthac ponte effecto Vitoldum aliquândo copias duxisse; eodemq; tum etiam per latissimam paludē, paucarum horarum spacio celeriter ponte effecto, postridie minus emensus, quòd montes crebri interiecti iter morabantur, decem à Velisio passuum millibus, summo silentio confedit: nulloque ne pabulandi quidem causa excurrere permissa, sequenti die oppugnandi præsidij consilium cepit. Obiciebatur hoc loco noua difficultas: quòd hostis, quò is locus castro propior erat, eò diligentius muniendum ratus, incisis arboribus, iisque ex aduerso deiectis ac inter se commissis, aliisque insuper coaceruatis, per aliquot millium passuum spacium, omni muro firmiore munitione se sepeferat: siluaq; quæ ne perspicere quidem posset, etiam media die nocturnum aliquē horrorem ingredientibus incutiebat. Dat iterum negotium pediti, ut iter explicet. Eodem die Mikitam & Birullam notos Kosakcorum Duces, qui excursione in ditionem Smolenscensem superioribus diebus facta, ab ea ad exercitum venerant, longo ambitu trās Dunam flumē ad obsidendam viam quæ ad Lukos pertinet, mit-

tit. Excipitur ab his Kudrauis Nobilis Moscus: qui cum duobus comitibus egressus fuisset, vnus eorum à Kosakkis interfectus, alter elapsus fuerat. Ex hoc postridie in castra perducto quale præsidium Velisij sit, deque Kosakkorum manu aliqua allatam fuisse ad præsidium famam, tantum in propinquo exercitum ignorari cognoscit. quibus rebus cognitis, relictis in loco cum præsidio certarum turmarum & cohortium omnibus impedimentis, præmissisque peditibus atratis, & Vibraneuiana cohorte, ac reliquo peditatu ipse ad extremum siluæ propinquo à Velisio interuallo subito excurrit: quod ea loci natura erat, vt si hostis aduentu eius cognito, aditu prohibere eum voluisset, exigua hominum manu intra siluam cum plerisque aliis, tùm eo maximè loco cum morandi summam facultatem haberet: simul si fortè fama aduentus sui ad hostem nondum perlata, per incustoditas portas irrumperet, ac repente præsidium opprimere posset. Vix extra siluam eo egresso, hostes tormento exploso aduentus eius signum dant: eodemque momento accolis omnibus intra munitiones receptis, quicquid circa eas ædificiorum erat, incendunt. Samoscus militari nihilominus clamore sublato, subita equitum peditumque excursionem obiri munitiones iussit. Est Velisium spacio satis amplo, turribusque nouem munitum. ad meridiem atque orientem Duna flumine, à septentrione riuo quodam, qui per lacum in Dunam ibidem infra castrum illabitur, ab omnibus partibus maximè verò ab occidente altissimis fossis ambitur. Castris à septentrione metatis, ~~munitiones à superiori Dunæ parte Vngaros agere iubet~~; infra eos medio loco Polonos: Vrouecium cum atratis cohortibus ab occidente curare: Ultra Dunam Lukos versus Kosakkos in excubiis collocat. Perfecto paucis diebus magna celeritate opere, ~~tormentis quater muros~~ instituit. Et tum nostrorum tormentorum, quemadmodum ex captiuis & tormentis ipsis fractis cognitum postea est, felicitas fuit: vt nullus ferè globus mitteretur, quin ex illorum tormentis aliquod corrumperet. Inde ignitos globos Bornemissæ, quem Vngarorum munitionibus Samoscus præfecerat, periclitari placuit: incendioque ex Vngarorum munitionibus excitato, ac mox oppresso, idem Vrouecius cum tentare cœpisset, pars pontis interscissi, quæ reliqua ad portam castelli erat, ab atratis exusta fuit. simul duabus diuersis è turribus altius fumus tolli conspiciebatur. re hac animaduersa hostes primum repentinò nostrorum aduentu, cum à qua re maximè tutos se fore crediderant, tam inuias siluas exiguo temporis spacio superatas à nostris intelligentes, nihil deinceps sibi tutum, nihil nostris difficile futurum iudicarent: simul operis per-

Velisium

Szancuac

fecti celeritate, tūm verò præfenti periculo territi, deditiōem fecerunt. Moscus Polotiensium præfidiorum expugnatione cōmotus, similem casum in aliis castellis, quæ Lituaniā versus ex materia omnia facta erant, veritus, cespitem muros eorum tegere instituerat. quare, quòd cūm per cespitem subitario opere non satis altè cōgestum ad parietem globi penetrassent, tanto & firmiùs hærent, & resistendi sui facultatem ferè nullam relinquerent, vel maximè tum lædebatur. Commeatus, pabuli, pulueris tormentarij apparatusq; bellici tantum repertum fuit, vt recreato omnibus rebus his exercitu, quantum præsidio satis esset, nihilominùs relinqueretur. Rex Surasî, quò interim peruenerat, dum in Duna pons componeretur, & de euentu oppugnationis Velisîensis cognosceret, subsistere constituerat: nuncio hoc cum Præfectis, qui in præsidio fuerant, à Samoscio accepto, eò lætior, quòd de ea gratulatione, castrî, quòd maximè integrum in potestatem suam peruenire cupiebat, detrimento nihil fortuna diminuerat, dum pons ex lintribus nota ratione componitur, ad videndum Velisium excurrit: moxq; Surasum se recipit. sub idem tempus literæ à Mosco afferuntur, quibus demissiùs, quàm vt non simulata ab eo humilitas videretur, significabat, iam se Legatos de pace cum idoneis mandatis, quibusq; controuersias minui posse existimaret, cōtra & suā & Maiorū suorum consuetudinem dimississe. quia fieri tamen possit, vt minùs adhuc mentem Regis perspexerit, idèoque nondum omni ex parte ea Regi satisfaciunt: petere se, vt aut Rex suam de his sententiam planiùs per literas aperiat, aut Legatis suis id facere permittat: cū primis autem antequàm Legatos audiat, intra fines exercitum reducat, abq; omni in suos iniuria prohibeat: sub finem literarum à crudelitate, locorum scripturæ Sacræ nōnullorum autoritate, more suo ac solito maiori laudandæ, quam obseruandæ eius studio Regem dehortabatur. Rex in eadē simulatione, qua antè vsus fuerat, persistere eum videns, tribus pontib; vniuersum exercitum in vltiorem Dunæ ripam mox traduxit. Postridie iter facienti iterum literæ à Mosco redditæ fuerunt: Legatos suos maximis itinerib; progredi, expectaret venientes, ne tridui moram magno detrimento rebus suis futuram cogitaret. Regem nihil de celeritate cōsuea remittere cupientem tardabat difficultas viarū; quòd Moscus, eo, de quo antè diximus, instituto à Lukis etiam Lituaniā versus centū & viginti ferè milliū passuum spacio densissimas siluas aluerat. Itaq; hîc quoque siluestria erant loca, vix singulis peruia: propter crebras autem paludēs interiectas magna præterea ex parte cœnosa, per quæ agrè iumenta euaderent. Accedebat huc, quòd à pri-

mis omni pabulo, si quod fortè erat, consumpto, apud maiorem exercitus partem magna eius quoq; rei inopia laboraretur. Itineris is ordo obseruabatur, vt in primo agmine Lituani sub Palatino Vilnensi Duce & Christophoro filio limitanei militis Præfecto proficiscerentur: Hos Ioannes Sborouius Castellanus Gnesnensis aulici militis præfectus, qui iam tum ad Regem venerat, sequebatur. Post illum Vngaricus tam equitatus quàm peditatus incedebat. Hos Rex cùm robore exercitus sequebatur. Regem Ioannes Sbarasius Palatinus Braslauiensis cum equitatu Polonico: Vltimum agmen Nicolaus Seniauius Russicarum copiarum Præfectus claudebat. qui quòd pacatis tum Tartaris nihil tumultus ab illis expectaretur, itidem ad Regem se còtulerat. tormenta aliàsq; bellicus apparatus omnis vnà cum eo, quem Samoscius ab oppugnatione Velisiensi ad Regem remiserat, per Vsuiatam aduerso flumine trahebantur. Cùm Lituani ferramentis ad siluas cædendâs ac aperiendam viam idoneis destituti tardius procederēt: Rex delectos ex Vngarico peditatu trecentos ad explicandam celerius cum Lituanis viam præmisit. à quibus magna celeritate via expedita primùm Lituanorum agmen xviii. Kal. Septemb. ad Vsuiatam peruenit: Rex decem ab ea millibus passuum confedit. Vsuiata in modico colle intra duos lacus ac flumen Vsuiatam sita, ab occidente Vsiniana lacu, ab oriente altero Vsuiata, à meridie flumine eiusdem nominis, qui per vtrunq; lacum decurrens ad Surasum in Dunam influit, clauditur. Cœperat ad arcem adiuuere munitiones iussu Palatini Vilnensis cum Lituanis Georgius Sokolinscius. Huic cùm Vngari se adiunxissent, atq; vna nocte admirando labore ad portam tam propè, vnde telum adiici possêt, fossa perducta, continenti scloppetorum ictu neminem in aduersa turri consistere paterentur: nomine simul & aduentu Rëgio, quem ex latis castrorum spatiis ab castello in omnes subiectos campos despectum habente cognouerant, territi, qui in præsidio erant, dedicationem eodem die fecerūt. Rex ab Vsuiata Lukos versus tendens principio eadem rursus viarum asperitate, perpetuis siluis densissimè, quemadmodum antè ostendimus, inter se implicatis, ad hæc solo cœnoso & impeditissimo exceptus fuit. Post commodiorem aliquanto via vsus fuit, aridiore ac arenoso penè solo. Vbiq; tamen vt per loca inculta ac deserta magnam commeatus inopiam exercitus perpetiebatur. Reliquerat Rex ad tormenta, quæ ab Vsuiata terrestri itinere tardius subsequebantur, Nicolaum Seniauium cum Russicis copiis: apud hæc eò etiam vehementius laboratum fuit, quòd eæ propter impedimenta tardius incedebant. Subleuata ta-

Handwritten signature: S. Sborouius

men deinde aliqua ex parte à priuatis Samoscij nauibus fuerunt: quas cùm vltius terrestri itinere trahere secum non posset, Vsiuatam comineatus ac pabuli plenas dimiserat. sub idem tempus Volminscius à Christophoro Radiuilo Lukos præmissus, aliquot ab vrbe millibus cum stationibus hostium prælio commisso, aliquotq; captis, cæteros in fugam vertit. Samoscius, quod pons, quo aliàs in transmittendis fluminibus exercitus utebatur, penes Regem erat, rate, quali ad Sokolam exercitum traductum ostendimus, ad Velisium quas secum habebat copias traduxit. Accidebat autem, vt cùm Velisio, quemadmodum dictum est, naues, quibus comineatus exercitui supportabatur, Vsiuatam ab exercitu dimississet, tyrones pleriq; qui nuper nomina in militiam dederant, nec magnum rei militaris vsum habebant, quod ab eo præsidio, quo maximè confidebant, relinqui se videbant, angustias itineris ac siluarum, per quas duci se audiebant, magnitudinem veriti animis ferè conciderent, compluresq; passim diffugerent: in quorum vnum atq; alterum desertorum grauiori pœna constituta, reliquos facilè Samoscius retinuit. Proficiscebatur via militari, quæ Smolenscâ Lukos ducit: vt dextrum latus Regis teneret. qua via cùm Moscus quoq; exercitus suos ducere soleat, quos quemadmodum suprâ dictum est, Lukis semper cogebat: omni ea pontes maximis ac robustissimis ex trabibus facti erant, quia tamen vetustate plerique vitium fecerant, non exiguus in illos ipsos reficiendos labor militi impendendus erat. Excubabant ad Lukos & prata Oraneia Tartarorum Nohaiensium turmæ aliquot, quas Vlanecius è Principum Tartarorum genere in Moscouia natus ducebat. Eas Chilchovus sub primam oppugnationis famam Velisium miserat. Cùm Bobroiedovum quinquaginta à Velisio passuum millibus accepto iam in potestatem à Samoscio castro, venissent, ac ab agrestibus, quo loco res esset, cognouissent, Toropesciam versus se recipientes, inde agmen nostrum ex itinere obseruare instituerunt. Scripserat Rex ad Samoscium, vt quàm primùm cum eo se coniungeret: qua de causa cùm à Smolenscensi via ad læuam Samoscius iter cōuerteret, Tartarus interim, qui iam antea semel à fronte ad Polonam flumen reiectus fuerat, iterum recurrerat: si quos lentius insequentes extremum agmen obseruando excipere fortè posset. Sed præterquàm quod ea ratione, quemadmodum antè ostensum est, copiæ incederent, vt extremum agmen lectissimæ cohortes, ac turmæ aliquot equitū clauderent, Kosakkos etiam, quoties eius rei facultas daretur, post agmen in insidiis considerare Samoscius iusserat: quibus si qui vestigia exercitus legerent exciperent,

rent. Id cum fortè ab iis, qui sub Vincentio erant, factum fuisset, ac in campum quendam è siluis aciem agmen nostrum explicaret, Vlaneciusq; cum Tartari signa conspicati retrò cederent, ipse ante alios progressus, vt se sequerentur, suos hortaretur, in Kosakkos incidit: ab iisdemq; circumuentus captus fuit, reliquos Tartaros fugientes siluæ texerunt. Samoscius cum ad Oranésia prata quinque circiter millium passuum intervallo à reliquo exercitu confedisset, mox ad Regem inde accessit. Præmissi de exercitu Lituamico à Radiuilo antecursores Lukos versus fuerant: qui cum ad Louatum fluuium progressi, itineris duce, qui vadum illis commonstraret, destituti ad arcem peruenire nō potuissent, Mosci interim, qui in præsidio erant facultatem nacti Demetrium quendam, qui in Lituania diu versatus tum ab exercitu Lukos transfugerat, cum literis ad Principem suum mittūt. deq; aduentu exercitus, & quòd pridie iam copiæ nonnullæ submunitionibus se ostendissent, certiore eum faciunt. Exercitu per angustias siluarum in aperta omni traducto, non parum iam ad summam rei profectum, ac quasi ad vniuersam Moscouiam aditus patefactus existimabatur. Constabat enim inter omnes, si Moscus ad prohibendum transitu exercitum se conuertisset: plerisq; locis, vel exigua manu nullo negotio eum distinere, àque re frumentaria in tam inuis siluis, per quas viginti dierum spatio hæssisset, interclusum incommodo etiam afficere potuisse. Rex cum ad arcem rectà ducere constituisset, Samoscius, qui situm naturamq; loci cognosceret, præmisit. Vielkoluki, ac si magna prata diceret, ab amplitudine ac frequentia vrbis, circumiacentis regionis totius amœnitate, atque cultu nomen acceperunt. Arcis in modicum tumultum subductæ, qui omnibus ferè ex partibus lacu, altissimaq; valle, quæ lacum vndique ambit, continetur, à meridie & oriente, à qua vna sola parte lacus non coit, imam partem Louatus fluuius ambit: angusta omnino semita inter lacus & suas ripas relicta, quæ eodem; quo arx ac flumen ipsam, flexu in longitudinem sinuatur. vallo tum circumdata erat altissimo, quod non modò priuatorum ædificiorum, sed templorum ipsorum, quæ frequentia in ea sunt, pinnaculorū conspectum accedentibus eripiebat. Ad has munitiones, turres Germani cuiusdam artificis opera scienter dimensas complures: vnā verò à fronte, qua ab oriente inter lacum ac flumen patet, omnium firmissimam ac amplissimam adiecerat. Omnes autem cespites altissimo: maior quidem hæc viginti duos circiter pedes lato vestita erant. Louatus supra Ieserisciam ex lacu quodam deriuatus, à meridie, quemadmodum ostensum est, arcem perstringit: inde in se-

ptentionem versus, relicta arce, vrbeq; in duas partes scissa recto cursu per lacum Ilmenum sub Nouogardia, priori nomine in Volchouam commutato, in sinum Finlandicum se exonerat: navigationisq; hac opportunitate maximè Lukos locupletauerat. Vrbem amplam atq; ab vtraq; fluminis ripa latissimè arcu circumiectam, quamuis incenibus ac turribus ligneis, fossis etiam satis amplis munitam, quinto antè die, quàm castra Rex ei admoueret, instituto suo omnibus priùs rebus in arcem comportatis præsidarius miles incenderat. Samoscus iusta equitum peditumque manu ac militaribus aliquot viris assumptis in viam, quæ ad Toropeciam atque vltiorem Moscouiam pertinet, prouectus, ab ea ad arcem rursus deflectens Moscis se ostendit. Hostes conspicati, primò suas copias Toropeciâ venientes rati, extra arcem progressi, mox signis agnitis summa celeritate se receperunt. quidam tamen ac in his Farensbekius subitò in eos inuecti aliquot affecuti interfecerunt.³ Samoscus ab omnibus partibus diligenter situ loci perlustrato, ad Regem se recepit. Iusserat sequi se ab exercitu alios quosdam, qui diuersa via excurrentes, ea qua venturus esset, sibi occurrerent. Hos à superiore arcis parte fluuen transgressos Mosci conspicati, insidias ab ea parte posuerunt: itaq; celeriter eæ coortæ fuerunt, vt Ioannes Bornemissa summæ inter Vngaros virtutis Præfectus, cùm in turba ab irruentibus manus iniectæ ei fuissent, equusq; loco humido hæreret, veste relicta recipere se coactus fuerit. Moscus etsi suspicabatur Smolenscam potius Regem se conuersum: in hanc tamen quoq; partem præ cæteris intentus, ad Toropeciam exercitum Chilchovo Duce contraxerat: qui seu Smolensca seu Luki peterentur, quò opus esset, suppetias suis ferret. Mandata his in omnes casus dederat, vt à prælio omnino abstinerent: in singulos modò, si quos ab exercitu digressos, aut per agros palantes nancisci possent, intenti essent. Ipsis Lukis Knesiû Theodorum Obalenscium Lichovum cum summa autoritate, secundum eum Michaellem Chassinum & Oxachovum præfecerat: quodq; iis ipsis, quos constituerat, Præfectis non satis salutem arcis exercitusq; crederet, Ioannem Vieichovum primarium cubi- culi ministrum, qui Lichovum cæterosq; in præsidio: Dementium Ceremissam, vt Chilchovum, qui ad exercitum erat, obseruaret, per eos dies miserat. Perspectâ loci, quemadmodum dictum est, naturâ, Rex qua à meridie fluuius arcem alluit, cum exercitu pulcherrimè instructo sub signis accessit: abq; altera parte Samoscio reliquas copias item latissimè expansas adducens, horribilem speciem is vniuersi exercitus vno tempore accedentis, inque tot acies explicati

explicati despectus hostibus præbebat. Postridie legati Moscouitici, nullis adhuc versus arcem munitionibus directis, in castra venerunt. Hi cum Smolensca Surassum venissent, quod Surasso Regium Imperium finiebatur, iis qui deducendorum causa pro more obuiam illis misi fuerant, nolle se ulterius progredi, nec in Principis sui ditione mandata sua exponere se posse ostenderant. Cum illi id in ipsorum potestate fore respōdissent: se quidem ad Regem redituros: ipsi si ad Principem suum reuerti vellent, neminem impediturum: tandem, ut ergo vi se pertraherent, hortati comites fuerant. risu excepti, neminemq; vllam iis vim allaturum edocti, ipsi sibi consilium caperent, ridiculè ad extremum vi tamen adactos se sequi attestati, secuti fuerant. Consilio pridie Calend. Septemb. iis dato, eadem, quæ antè dixerant, iterârunt: negârunt posse se vlla de re agere, nisi prius Rex vniuersum exercitum intra fines reduxisset. Rex legatione tam absurda repudiata, eodem in consilio Samoscio, ut quæ cum illo de ordiēda oppugnatione communicârat, administraret, mandat. Rediit sub idem tempus in castra Drobisius. Missus hic paulò antè à Radiuilo Toropeciam versus, in turmam equitum à reliquo exercitu digressam inciderat. quæ cum paucis excubitoribus aliquot collocatis, quieti se dedisset, tanta celeritate impetum Litواني in excubitores dederunt, ut vnâ cum fugientibus ad cæteros quiescentes delati, priusquam ab illis sentiri aut arma capi possent, eos occuparent, nonnullos cæderent: quosdam caperent, reliquos in fugam conuerterent. Samoscii militem, quem penes se habebat, primò per anmem non admodum altum, sed vligine valde impeditum, & ad Louatum restagnantem inter crebras hostium iaculationes, quæ eò pertingebât, ponte; inde Louatum infra arcem duobus vadis traduxit: adque riuum è regione arcis manantem castra more Polonico curribus circumiectis communiit. Ad eas, quas antè habebat, copias reliquum peditatum omnem tam Polonicum quàm Vngaricum Rex illi attribuit. Vngari cum Ioanne Bornemissa & Stephano Carolo, qui Michaeli Vadasio successerat, statim transiēre: locoq; occidentem versus capto, quo ire se iuberet ad Samoscium miserunt. Cum ille exteris præ cæteris indulgendum ratus, ipsi sibi locum legerent, se permittere ostenderet: illi rursum ad eius arbitriū rem reicerēt: ratus eum, quem institissent, locum maximè ab illis probari, eundem, ut retinerent, munitionesq; ab eo ad arcem agerent, Bornemissa tormentariæ rei præposito, mandat. Interim, quòd Polonicum quoq; peditatum citius subsecuturum arbitrabatur, ad inferiorem fluminis partem, qua vrbs antea fuerat, subito non-

Subiunctum jam

nullos disponit, qui fossas munitionesq; ab ea quoque parte instituerent. Verum cum quod alios viminum ad co. bes militares petendorum causa dimisisset, impedimenta eo die omnia traducere non potuisset, atratas cohortes aliquot praesidio illis relinquere necesse habuerat: praeterea reliquus etiam Polonicus peditatus tardauerat: quare fiebat, ut pauci omnino in opere essent: iique cum maius nihilominus pro numero suo opus ea nocte perfecissent, accidit, ut tyrones quidam ex iis negligentius sub arce versarentur, in quos postridie Mosci eruptione facta, priusquam subsidium eis ferri potuisset, vnum interfecerunt, alterum ceperunt: signoq; militari, quod lentius signifer proferebat, abrepto, in arcem properare se receperunt. Haud multo post reliquae cohortes cum impedimentis, vniuersusq; Polonicus peditatus aduenit, opereq; summa celeritate perfecto, sequenti nocte & à Polonis & ab Vngaris tormenta constituta fuerunt. Eadem nocte interuallum, quod inter Louatum flumen atq; lacum orientem versus exiguum intercedere diximus, perfodere Samoscio visum fuit. quod cum lacus fossae vicem arci praestaret, si deriuatus fuisset, multo commodius per siccas fossas ad oppugnationem iturum militem iudicabat. Peditatui vniuerso Polonico ac atratis cohortibus Nicolaum Vroecium praefecerat: praeterea verò inter primores quosdam compararat, ut cum ipse ad alia opera abesset, eorum aliqui in vices ad munitiones curarent. Euenerat tum fors ea Petro Kloceuo Castellano Sauichostenis: qui ut homo ad militaria munia promptus, dum ipse ad opus inter frequentes tormentorum ictus, qui continuo ex arce in intentos operi dirigebantur, contendit, globo traiectus interiit. Sub hac Rex Louatum ipse transgressus, ut oppugnationem inspiceret, quod per tam altum eumq; recetem cespitem non posse penetrare globos videret, ne iis iaciendis tempus eximi pateretur, Samoscium monebat. Itaque in pinnacula, à quibus sedilia tormentorum, quae per vallum disposita erant, dirigebantur, iaculationibus ab Vngaris conuersis, incensa mox ea fuerunt. Et si autem ulterius ignis non progrediretur, quod sedilibus, quae diximus, exustis, in aggerem mox desinebat: illi nihilominus incendium conspicati, manu statim facta ad vallum successerunt: iustoq; temporis spatio sub eo versati, cum tandem hostis collecto animo ad repellendos concurreret, illique nihil eorum, quorum causa in eum locum progressi fuerant, succedere sibi viderent: sub noctem ad munitiones suas per lacum se receperunt. Legati interim qui in castris erant, incedio hoc in metum adducti, iterum admitti se petebant. cuius rei altera die potestate iis facta, quod ignis iam con-

quiesce-

quieverat, illiq; metu iam liberati sibi videbantur, eadem qua antea simulatione vsi, primò Churládiam & Rigam Regi offerebant, his deinde Polotiam adiiciebant: tandem pro captiuis Vsuatam & Ieserisciam, ex quibus Ieseriscia sola in potestate Mosci tunc erat. multis vltro citroq; verbis factis summa hæc fuit, vt spem facerent, posse ad æquiores conditiones pacis causa Principem suum adduci, si tabellarium cum literis hac de re ad illum mittendi potestas sibi fieret: Rexq; ipse non acquiescere se conditionibus à Legatis propositis per litetas ei ostenderet: interim ab oppugnatione abstineret, id vt illis permitteretur, Senatores quidam Lituani persuadere Regi conabantur. quòd cùm omnia tam diu frustra tentari viderentur, omnibus incòmodis belli se potissimùm, apud quos sedes eius esset, expositos, periculoq; proximos cogitarent: ac si capta arx esset, defendendæ eius onus, quod in tot hostilium præsidiorum vicinitate, siluarum à Lituania interiectarum magnitudine maximam difficultatem habiturum intelligebant, ad se potissimum rediturum. Rex etsi ad omnia potiùs descẽdere paratus erat, quàm oppugnationem dimittere: vrgentibus tamen illis, Samoscium qui ad munitiones tum versabatur, absiduusq; in opere erat, vt de statu oppugnationis, quemadmodum postulatam à Lituaniis fuerat, ex eo cognosceret, accersit. Duobus primariis Senatoribus Lituaniis adhibitis, quid à Legatis petatur ostendit: quærunto ex eo Senatores ij, quid de successu oppugnationis polliceatur: nisi certam spem potiundæ arcis afferat, satius esse petentibus iam dari, quod haud multò post difficultatibus ipsis cogentibus maiori cum ignominia tribuendum foret. Respondet Samoscium, vt in re, quemadmodum omnia sint belli, incerta nihil certi promittere possit, ita bene tamen potiùs cùm consilio atq; fortuna Regis, tum virtute militum fretum sperare: præsens verò oppugnationis tempus eximi pati, quem alium exitum habiturum quàm vt si qua nunc expugnandæ eius facultas sit, ea postquàm anni tempore in autumnum iam vergente consuetæ regionibus iis tempestates, effusiq; imbres ingruerint, nulla prorsus relinquatur? Rex quemadmodum antè in animo habebat, inducias dandas non iudicabat: vt suum interim negotium vtraq; parte, ea qua antè ratione administrante, literas Legati ad Principem suum darent, permisit: iis suas addidit, quemadmodum petiitum à Legatis fuerat, quibus diem certam intra quam rescriberet, illi præfiniebat: simul Vngaros vallum subire, abq; ima parte eius, cuniculum aperire, huicque puluerem subicere iubet. Itaque ponte ab eo loco, quo angustior lacus erat, subitario opere strato, reliquoq; opere vna nocte perfecto, pulvis

sub crepusculum subiectus, ac à meridie demum incensus, turrim,
 quæ ab ea parte erat, corripuit: cespitemq; disiecto parietem propu-
 gnaculi nudauit. quem cum Vngari mox incendissent, Mosci in-
 cendium, quod maximum exortum erat, restinguere conarentur:
 nec nostri à continuis in Moscos ex omni tormentorum genere
 iaculationibus, nec illi à conatu restinguendi ignis, magno cum
 incommodo suo, prius cessarunt, quam nox interueniens & no-
 stris scloppetorum usum eriperet, & illis opprimendæ flammæ spa-
 tium daret. Ab altera parte munitiones hostium, quas per maius,
 quod demonstratum est, propugnaculum egerant, vineæq;, intra
 quas tormenta constituerant, quam maxima nostrorum tormen-
 torum vi de vallo proturbantur: cumq; impigrè tormentis res ad-
 ministraretur, vineæ omnes ferè de vallo deiectæ fuerunt, hostes-
 que se ac tormenta sub duxerunt. Plerisq; cuniculum inde ad pro-
 pugnaculum agendum existimantibus, Samoscio ea de causa mi-
 nus id probabatur, quod in solo humido ac palustri, intra flumen
 atq; lacum medio vix cuniculo locum fore iudicabat. quod verò
 propugnaculum id vltius nonnihil quam reliquæ turres, ita
 prominere animaduertetur, vt nulla ab aliis propugnaculis tor-
 menta rectis ictibus per frontem eius dirigi posse: omnesque qui
 à lateribus in eam partem acciderent, transuersi ferri viderentur,
 si ad eum locum miles succederet, quod à tormentis lædi non pos-
 set, vel per ipsum cespitem multò faciliore ac commodiore ratio-
 ne, ligonibus ad turrim viam patefieri posse sibi videri ostendebat.
 Itaque fossam versùs propugnaculum duci iubet. quam rem Lu-
 ca Syrneo cum atratis cohortibus impigrè curante, cum vltius
 progredi vellet, palis, quos iusto spatio ante vallum ingentis ma-
 gnitudinis confertissimos in terram defixos obiecerant, prohibi-
 tus fuit. Postridie vineis ac tormentis hostium, quemadmodum
 dictum est, iam antè summotis, nonnulli ex nostris inter se cohori-
 tati nullo Imperio ad propugnaculum excurrentes, scalis admo-
 tis, vallum scandere cœperunt. His à Moscis partim à fronte deie-
 ctis, partim per auersam portam, quæ ad Louatum ab oriente per-
 tinebat, erumpentibus circumuētis, quidam ex iis grauissimè vul-
 nerati relictæ fuerunt. Samoscius, qui alia tū ad castra curabat, cum
 de irruptione ea nostrorum cognouisset: subito ad eas munitiones
 se retulit: conspicatusq; vulneratos, quos diximus, aureis aliquot
 nummis depromptis, quos vt tyronum animos ad maturandum im-
 pigrè opus præmiis inuitaret, ad tormenta semper expositos habe-
 bat, certam pecuniam si qui vulneratos retulissent, pronūciat: qui-
 bus relatis, vt leui initio successum eius, quod animo proposuerat,

periclitaretur, ligone vni dato, præmioq; proposito, quid fieri velit, ostendit: interim si primo successisset, qui eum sequeretur, paratos esse, ac ad fossam inferiorem procurrare, ibiq; se continere, & signum expectare iubet. Contra eruptiones hostiū Vibranovium opponit: eum cum scloppetariis aliquot secundū ripam fluminis propius versus propugnaculum, atq; auersam portam, per quam erupturi hostes erant, succedere: Veierū præterea ex munitionibus diligenter tormēta in erumpentes emittere iubet. Ille, quēadmodum iussus erat, accepto ligone, per fossam intra munitiones nostras ad palos vsque, quos ostendimus, peruenit: inde summa celeritate per crebras hostiū eiaculationes ad vallum procurrit, eiq; se applicans iam extra tormētorum hostilium ictum, cespitem ligone scalpere incipit. Hostes à diuersa parte circumueniendi eius causa se effundunt. His Vibranovius, qui ad ripam fluminis, quēadmodum dictum est, cum scloppetariis aliquot collocatus fuerat, à tergo se ostendit: cumq; creberrimis præterea tormētorum ictibus, qui ab omnibus partibus ex munitionibus in eos dirigebantur, peteretur, reiecti fuerunt: Vnus verò ex iis Sabinus Nassouus strenuus manu inter Moscos, & qui è præsidio Susensi magnis incommodis nostros affecerat, duob; globis frontē à Vibranovianis perstrictus, vnoq; à Veiero emissio sub pedibus eius trāsēte perculsus ad stationes à nostris pertractus fuit. vbi se collegisset, interrogatus de statu præsidij omnia dicebat, quibus spem potiundi eius nostrorum minueret: non eius generis arcem esse, quæ cū superioribus à nostris expugnatis cōparari posset: vallo crassissimo cingi: turres latissimo cespite protectas nec tormentorum ictibus, nec incendiis patere: propugnaculum illud vnum munitissimæ arcis instar esse; ternis ingentis magnitudinis trabum ordinibus singula eius latera reuincta: altissimo cespite vestitū: ne cuniculis quidem tentari posse, cū propter soli palustris humiditatem, tū quòd fundamentū ex firmissimis palis, ac ingentibus solidisq; saxis subiectum haberet. Hæc Samoscium omnia magis in sentētia cōfirmabant. Nam & quòd cuniculo antè aggressus eam non fuisset, benè cecidisse intelligebat: & quò maior lignorum vis vnum in locum congesta esset, eò & citius incendium tolli posse, maioresq; vires sumturum iudicabat. Postridie aliam fossam secundū flumen, qua Vibranovius antea constituerat, duci iubet: subsidia in hac contra eruptiones collocat: tormenta item trans flumen contra auersam portā transducit: simul magnam materię vim comportatam, stupa inuolutam, sulphureq; accipice oblitā, Stanislai Koſtkæ opera ad futurum incēdium præ-

parat: quibus rebus perfectis summo mane, eodem, quo antè modo ligone dato, alterum rursus immittit: ei mox alios summittit: ut crescente tandem multitudine concurrerent, unaq; cum ea opere, iam triginta circiter hominibus capiendis os in cespitem pateheret: ac ad turrim ipsam perueniretur. Fortè eo loco fenestra olim fuerat, priusquàm terra obtegeretur. per hanc Mosci scloppe-
tis nostros, nostri item Moscos mutuò arcebant, simulq; exculsis ignibus, ligna, quæ secum attulerant, inferebant: Moscisque hastis tandem per fenestram gerere rem instituentibus, eas arreptas illis extorquebant. Samoscus interim ad alia castra paululum se receperat: veritusq; ne perperam quid administraretur, ne se absente ignes inferrentur, vetuerat. Postquàm ad moueri ignem sensit, statim accurrit: iamque eò rem progressam videns, ut strenuè eam vrgeret, militem hortatus, tædas iam antè eum in usum præparatas, quàm frequentissimas subiici iubet. Multorum hîc è Nobilitate etiam cum aliorum, tum præcipuè Christophori Rosdraeuij Præfecti Larciciensis, qui sub ipsum illati ignis principium, absente Samoscio, ad extremam fossam ac palos procurrens, omniaque pericula magno animo excipiens, promissimè rem adiuuabat, singulare studium enituit. Non deerant sibi tanto in periculo Mosci: coriisq; madefactis, & quibuscunq; aliis poterant rebus incendio occurrebant. Magna tædarum atq; ignium vi toto die continuo in turrim coniecta, nullum tamen adhuc incendium erumpebat. qua de re variis in consilio sententiis dictis, cum quidam adhuc cuniculos tentandos arbitrarentur, Samoscus, et si in ancipitem curam ex diei eius euentu coniectus erat, nondum tamen planè de suscepta incendij spe deiectum se ostendebat: posse & parua scintillam in magnum incèdium tolli: suspicari se tantum ignis atq; tædarum huiusmodi lignorum ac aridorum præsertim strui ad motum non sic abiturum. quod si minùs tamen nunc successisset, sequenti nihilominus die denuò ignes inferri iussurum: omniaque interim maiori diligentia præparaturum. Ab altera parte Vngari irruptionem, quæ ab ipsis aditus in vallum patefactus erat, flagitabant. Samoscus, quod arduus indeq; præceps locus erat, ad Regem se relaturum ostendebat: interim in omne in casum, quis ordo irruptionis seruari deberet, si tentanda Regi videretur, disponebat. Mosci interim in tam ancipiti discrimine versari se videntes, còtra os, per quod Vngaros irrupturos metuebât, crebra tormenta collocabant: ab altera parte incendio quibuscumque poterant modis contrahuebant. sed nulla omnino restinguendi eius ratio ostendebatur: quod ut quisq; ad opprimendam flammam ingressus

fus fuerat, fœtore atque fumo protinus exanimabatur. Cùm quòd diutius ignis suppressus esset, eò maiores vires cōcepisset, de secunda vigilia magna flammarū vi per cespitem subito erumpēte incendium sublatum ædem Saluatoris, quæ proxima propugnaculo erat, corripuit; indeq; per pinnacula peruagatum reliqua priuata edificia populari cœpit. Samoscus, quòd exercitū hostium in propinquo esse sciebat, excubias aliis nouis de exercitu adiectis mox firmat: præsidia equitum supra Vngarorū & Polonorum munitiones disponit: in mediis castris in equis omnes consistere iubet: ad easq; Stanislaò Solkenio relicto, ipse ad Vngarorum munitiones se confert. Interim vt & tot hominū vitæ parceretur, nec munitiones, tormenta, ac apparatus bellicus reliquus, præda deniq; militi debita incendio corrumpere, ad deditionem Moscos hortabatur. Obsessi in extremo rem suam versari videntes, primario ad illum sacerdote misso conditiones nihilominus, tamquam integris rebus, proponebant. Samoscus retento penes se Sacerdote, Paulum Iulanum cum Ioanne Christophoro Droiuio ad eos mittit, qui quo loco res eorum sint docēant, vnamq; deditionis conditionem esse, vt clementiæ Regis se permittant. Inter hæc cùm illuxisset, simul Rex ac pleriq; Senatores ex superioribus castris accesserunt. Confluxit & lixarum ac calorum ad spem prædæ non exigui numerus; iamq; pars per vallum nitebatur. quod conspiciatus Vngarus miles, freuens expertes laborum ac periculorum oppugnationis ad prædam conuolare: tandemq; ab hoste quoq; crudelitatis, ac fœuitiæ pœnas exposcendas, illiusq; etiam sanguine tot commilitonum mortibus, multorumq; fœuissimè ab illo excruciatorum suppliciis parentandum dicens: dum inani clementiæ studio iam toties illi parcitum sit: dimissum ad Polotiam, Susam, Velsium, Vsuiatam, per alia præsidia distributum: vires eius auctas, crudelitatemq; magis cōfirmatam, in arcem irrumpit: promiscuè omnes interfecit. Idem Polonus miles facit. Miserat iam antea Samoscus, qui Palatinos primariosq; Præfectos deducerent. Adducti ab iis fuerūt Præfecti tres, Ioannesq; Vieichouus, de quo supra dictū est, de eo cùm vt homine magna apud Ducem gratia, secretorumq; omniū conscio diligentius Samoscus interrogāssset, ille more Mosquitico ad supplicium & cruciatum se quæri existimans, longiùs cōspectu Samoscij, versus castra productus, cōspicatus in proximo Georgium Farensbekium, cum quo in Moscouia notitia illi intercesserat, ad eum vitæ deprecandæ causā se proripuit. Id fugam Vngarus miles interpretatus, subito in eum impetu facto, nullo opem ei ferre valente eum interfecit. Iam ignis ad forn-

ces, in quib. pulueres tormentarij asseruabantur, peruenerat. quo periculo oblato pars se subducebat, nōnulli à pręda & cæde nullo periculi metu auocari se passi in arce remanebāt. inter quæ subito ingenti fragore edito, puluis incēsus fuit; magnāq; cū vicinorum ædificiorum, tum hominum tam nostrorum, quā captorū stragem fecit. Eo igne tormēta simul, & quicquid in arce armorū erat, quorū ex Liuonicis manubiis magnū numerum eō Moscus congesserat, instrumētumq; militare, ac reliqua pręda omnis partim exulta, partim corrupta fuit. Ex maiorib. tormētis vnū solum accipitris imagine, ac circa id minora nōnulla, quæ loco inferiori dirutis ædificiis cōtra os, per quod Vngari irrupturi erāt, disposuerant, reliqua ignis fecit. Mortuos, quorū passim magni acerui iacebant, à lixis sepeliri: fossas è quib. oppugnata arx fuerat, à milite suppleri Rex iussit. Inde arcis restaurandæ muniēdæq; quod sine ea regionē agrumq; ab hoste captum nulla ratione retinere se posse videret, summā curam suscipiēdam sibi intelligebat. Itaq; adhibito architecto Italo Dominico Rodolphino Camerte, secūdum eam rationē, qua ipse opus dimensus erat, in Polonos, Vngaros & Lituanos, æmulatione Nationū eō citius perfectum iri existimās, id partitur. Erat, quēadmodum suprā ostensum est, exercitus hostiū ad Toropciam; qui, quemadmodum iussus erat, prælio dimicare in animo non habebat: in singulos saltem, si quos fortè ab exercitu frumentandi, aut pabulandi causa digressos, excipere posset, intentus erat. Regeq; obsessioe ad Lukos occupato, quinquaginta circiter è nostris ea ratione oppresserat. Huic rei cū obsidione iam finita occurrēdum Rex existimaret, primū Georgium Barbelium Vngarorum equitum alæ Præfectum, Polonis aliquot, ac Vngaris equitib. scloppetariisq; ei attributis, cōtra hostem mittit. postea pręstare ratus, si iustas copias mitteret, quæ pugnādi potestate ab hoste facta, occasione data fortunam tentarent, Ioannem Sbarasium Palatinū Braslauensem cum delectis ex omni Polonorum, Vngarorum, Germanorum equitū numero mittit. Huic mandat, vt assumpto Georgio Barbelio, & qui cum illo præcesserāt equitib. propiūs ad hostem accedat: ac si qua rei gerendę opportunitas detur, prælium cōmittat. Sbarasius sub vesperam castris egressus per totamque noctem itinere cōtinuato, postero die Barbelium assequitur: communicatoq; cum illo ac Farensbekio consilio, quem Samoscius tunc aduersa valetudine impeditus, cū præcipua iuuentute ex comitatu suo miserat, resectis eo die ex labore iumētis sub noctem Albertū Kiralium, cum certo equitum Polonorū & Vngarorū numero de secunda vigilia præire: eum vnus milliaris interuallo

teruallo cū ala equitum Barbelium sequi iubet: cum reliquo agmine mox ipse subsequitur. Kiralius noctu progressus in hostium excubias incidit; quas ad pontem, circa quem scloppetarii aliquot hostium in insidiis confederant, persecutus; iis reiectis, quòd intempesta nocte non vterius progrediendum sibi statueret, eo loco se continuit. Mane Barbelius, ac paulò post reliquus exercitus eum consequitur. Adiectis aliis nonnullis levis armaturæ militibus denuò Kiralius præmittitur. Exercitus interim hostium, delectis ex omni suo numero quater mille circiter, qui nostros insequentes morarentur, ac demum ipsi quoque subsequerentur, Toropciam versus, & in Moscouiam se recipiebat. Vltimi cū de aduentu exercitus nostri cognouissent, territi, continenter & nō minùs celeriter ipsi quoque eundo faciebāt, vt fugæ consimilis profectio videretur. Antecedebant exercitum ex Nobilitate quadraginta circiter equites, & ad Kiralium iam peruenerāt. Hostes flumen iam trāsgressi erāt; instructaq; acie, si nostri flumē trāsirent, vt prælio cum illis decertaret, expectare videbātur: mille equitib. cis flumen relictis, qui nostros distinerent, ac in suū locum pertraherēt. Hi partim velitando, partim cedendo ad flumen eos pertrahūt. in cuius aduersa ripa scloppetarios longo ordine disposuerant. Illis à Stanislao Sabocio, ac equitib. Germanis, qui sub illo merebāt, deiectis, nostri transmissio flumine, reiectisq; hostium scloppetariis, à latere in aciem hostiū inuehuntur. Illi primū ad resistendum se cōparantes, mox alia signa ac maiorem exercitum aduenire conspicati, ne vnum quidem impetum eorum tulerunt: pars Toropciam fuga petiuit: nonnulli via regia Moscouiam versus fugerunt: alij in proximas paludes se abdiderunt. Nostri, etsi nox iam appetebat, per quindecim tamē ferè millia passuum vltra Toropciam hostem insecuti, vltra quingentos in fuga ea conciderunt: ducentisq; captis, ac in his maxime insignibus Damiano Ceremelsino, de quo suprà dictum est, ac Ioanne Nassokino Offanasi filio, quem paulò ante discessum Regis Vilnam pro Legato ad Regem missum fuisse ostensum est, paucis è suis desideratis aut vulneratis ad exercitum redierunt. Toropcienses præsidarij cū propius accedere nostros vidissent, rati ad obsidendos se venire, more suo statim oppidum exusserant: omnibusq; rebus comportatis in arcem se receperant. Interim Philo Kmita Palatinus Smolenscensis non exigua levis armaturæ equitum manu coacta, in agrum Smolenscensem excurrerat, secundisq; populationibus aliquot inuitatus Smolenscam longiùs progressus fuerat. Sed cū ad decem millium exercitu coacto vehementer eum hostis premeret, captiuis,

quos circa se habebat, interfectis, & leuioribus aliquot tormentis relictis recipere se Orsam coactus fuerat. Iam cum Viuia Rex esset, Nicolaum Dorohostaiscium Palatinum Polotiensem ad Neuelam oppugnandam, miserat; quod ea via à Lukis regredi constituerat; Dorohostaisciusque ipse ac pro eo Lituani partes eas deposcerent. Sita Neuela est supra Lukos Lituaniam versus in cōplexu lacus, ex quo eiusdē nominis fluius se deriuat, iam antè sub Sigismūdo Augusto Polonorū cum Moscis pugna nobilitata. Cum pro numero præsidiij nō satis multi milites, iique in hoc genere bellum quam ante hac versati conuenissent, ab eaq; parte qua lacus castrū alluens difficiliorem oppugnationē faciebat, loco min⁹ opportuno obsidere eam instituisent; hostis etiā continentib; iaculationibus & eruptionibus paucitate eorum contemta, acriter se defenderet, hucusq; obsidio ducebatur. Lukis in potestatem redactis, primum ex atratis quingentos eō Rex misit: haud multo post etiam Ioannem Borneimissam cum Vngarorū cohortib; & maiorib; tormentis aliquot: tandem sollicitus de euentu obsidionis, quod iter, quemadmodum dictum est, facere illac constituerat; Samosci um cum iis quas habebat copiis ire eō iussit. Hic, cum aliquot iam milia progressus fuisset, nuncium redacti in potestate præsidiij in itinere accepit. Borneimissa enim, postquā eō venisset, ex priori nostrorum paucitatis contemtionē hostibus erumpentibus, manu ipse cum iis congressus, nonnullisque interfectis intra munitiones eos compulerat: Inde magna diligentia in oppugnationem incumbens, ab ea parte qua cum continente cōiungitur, proximē hostium munitiones maximo militis labore fossas promouerat: veteres, à Lituano milite propius institutas, auxerat. cumq; continuo militis labore ad fossam, quæ à continēte castrum ambiebat, opus promouisset, progressu in validas contignationes trāsuersis lignis confibulatas incurrerat; quibus decem pedes in latitudinem ab ima parte ad summū vsq; superiniecta humo labrum fossæ hostes munierant; indefessoque studio securibus materia tandem amota, tanto silentio ad munitiones hostium peruenerat; vt non prius ab illis sentiretur, quā miles ad incendendum parietem missus, mœnibus ignem subiiceret. Quare ita hostes perculsi fuerunt, vt subito ne quicquā reclamantibus Præfectis deditionem facerēt. Itaque oppresso mox incendio integra in potestatem venit. Tormentorum ac reliqui instrumenti militaris pro captu castelli iustus apparatus: pulueris tormentarij præter diligentiam Moscouiticam providendorum præsidiiorum, quod in nullo adhuc euenerat, non plus dimidiato vase repertū in eo fuerat. Rex nuncio hoc

deditioe

deditionis accepto iam de discessu suo ac de statu Prouinciæ captæ constituendo cogitans, ex itinere Samoscium reuocat. Duo omninò è propinquo præsidia, Toropecienſe, ac Sauolocienſe imminabant, quæ vniuerſæ ditionis eius poſſeſſionem turbare ei poterant. Plebe præterea ruſtica, vt in nouo imperio inſida: Lituaniã verſus maximis ac vaſtiſſimis ſolitudinib. interiectis, Toropecio & Sauolocia inſectis relictis, præſidium ipſum vndiq; ab hoſtibus & difficultatibus obſeſſum, ab omniq; ſubſidio intercluſum nō ſatis tutò ibi futurũ intelligebat. Sauolocia præterquã quòd Lucēſi præſidio maximo incōmodo futura erat, cogitãti iam de futuri anni expeditione, neceſſariò etiã occurrebat. in inſula enim lacus, ex quo Velika fluuius ſe deriuans primò Opockam, inde Oſtrouĩã, ac deinceps rectã Pleſcouiam, atq; inſrã eam in lacum Pelbam inſluit, tanquam in capite viã Pleſcouienſis ſita, Pleſcouiam, quo ſuſcepti belli ſeries poſtulare videbatur, eunti, non exiguam moram obiectura ei videbatur. Quod eò magis præcauendũ illi erat, quòd ſi per continuas rurſum ſiluas Polotiã Pleſcouiam contendenteſ hoſtis, quod hæten⁹ omiſiſſet, itinere fortè prohibere inſtitueret, eum locum magnam ad eam rem facultatem illi præbere: eo verò ſi potitus fuiſſet, nihil Pleſcouiam ferè vſq; præter Oſtrouĩam futurum intelligeret, quod iter eius morari poſſet. Occurrebat omnibus hiſce rebus cū oppugnationis difficultas, quæ ſumma proponebatur; quòd Sauolocia maximo lacu vndique circumfuſa, nullos omninò è terra niſi per pontem vnum accēſſus habebat: tum anni tempus ipſum, quod iis in locis menſe iam Octobri aliàs pluuium eò maiores tempeſtates atque incommoda allaturum exiſtimabatur, quò min⁹ imbrum proxima æſtas habuiſſet. Mit- tit nihilomin⁹ Samoſcium huiuſmodi cum mandatis, vt conſilium ipſe pro tempore capiat: ac potiendæ quidem eius ſpe oblata exercitũ ei adimoueat: ab omni ſpe deiectus, itinere ſupra ſe à dextera capto Lituaniã verſus ſe recipiat. Illi aucto tormentorum numero ad reliquas copias, quas habebat, quingentos pedites Vngaros, & alam equitum quam Gabriel Bekęſius Gaſparis defuncti frater dũctabat, attribuit. Perfecta interim munitione arcis Lucenſis, cū Rex conſuetudine ſua ipſe ſemper ad opus eſſet, militesq; ne quod tempus ab opere intermitterent, hortaretur: eaq; tormentis, comineatu, ac omnibus ad deſenſionem neceſſariis reb. prouiſa: deſcriptisq; qui in præſidio manere debebãt, tam equitib. quã peditib. ternis caſtris Neuelam inde Rex peruenit. Secuti Regem Neuelam fuerunt Legati Moſcici, qui excidij Lucenſis ipſi ſpectatores fuerant, & tum ad literas, quas ſcriptas

suprà ostensum est, responsa à Principe suo expectabant. Neuelæ per aliquot dies, vt Sauolociensis oppugnationis euentum expectaret, Rex substitit. Interim tabellarij & Regis & Legatorum ab obsidione Lucensi in Moscouiam missi reuertuntur. Qui à Rege missus fuerat, longissimas literas attulit, in quibus superiorum literarum omnium argumento, more suo longa oratione repetito, quia Liuoniam à Rege vniuersam repeti intelligeret, vt quo à se iure consideretur, ostenderet, à Suentoslão quodam Micislai filio, genus suum deducebat. Eum antequàm sacro baptismate Christiana religione initiatus fuisset, Iurg vocatum: ab eoq; Iurgo Horodum, quam arcem & vrbe[m] aliàs Derpatum Germani appellerent, conditam: inde cunctam Liuoniam ad se vnicum Micislai eius hæredem longa successione pertinere. Priores Poloniae reges fratres appellare solitus fuerat: hunc non nisi vicinum: Inter alias conditiones, quas ad Lukos à Legatis eius propositas suprà ostendimus, fraternum quoq; nomē Regi detulerat. Responderat tum Rex, fraternitatem eius se non morari: Liuoniam, pro qua bellum susceperit, solam petere. Iam hisce literis fraternam illi necessitudinem deferebat, ac etiam eo inuito nomen hoc ad illum vsurpaturum se ostendebat. Summa hæc erat, vt publicæ concordie causa titulum Liuoniae cum Rege se cōmunicaturum; quatuor præterea castellis eius, in quibus Kokenhausium præcipuum erat, cessurum se illi demonstraret, si Rex vicissim Lukos, Velisium & Neuelam vetustæ ditionis suæ, nuper sibi adempta redderet: ampliora madata se Legatis suis perscripsisse. Hi postridie ad Regem adducti, cum Senatoribus agendi potestatem dari sibi petierunt. ter cum iis cōgressi trib. proximis dieb. alia sex ad priora quatuor castella adiecerunt: in quib. Rūneburgum potissimum, cætera ignobilia castella erant. Nulla alia mandata deinceps iis proferentibus, re infecta à colloquio recessum, permissumq; illis fuit, vt in Lituaniam, inde in Poloniam Regem redeuntem sequerentur; dum noua à Principe suo mandata acciperent: quod ipsis vltro petentibus eo libentius Rex permisit, quod sibi quoq; interim, quis Ordinū de futuro bello animus futurus esset, cognoscēdi spacium dari non moleste ferebat. Captis Lukis & Neuela, Ieseriscia, quindecim à Neuela millib. passuum, tamquā sinu nostrorum præsidiorū vndiq; cincta relinquebatur. Qui in præsidio erant ab omni defendēdi sui spe interclusos se videntes, deditōnis spem Regi fecerunt. Itaq; missus eo Rādiuillus Palatinus Vilnensis, antequàm Neuela Rex discederet, in deditōnē eos accepit. Interim Sauolociam cum exercitu Samoſcius peruenit. Totus autē illē tractus, cū per apertos ac patentes campos.

campos frequentissimasque villas iretur, non mediocri voluptate omnes affecit. Moscouitica enim ditio ut finitima, quemadmodum ostensum est, siluestris pleraque est: ita mediterranea bonitate agri, glebæ vbertate, fluminum ac lacuum plerisque in locis opportunitate, villarumque frequentia nulli cedit. Lucensis verò ager rebus iis cæteris fetè omnibus etiam præstat: unde dum ad Lukos exercitus erat, in summa omnium rerum copia erat. Oppidum Sauolociam, quod ad Pleseouiensem Lucensemque viam fuerat, sub primum Regis ad Lukos aduentum præsidarius miles more suo deleuerat: pontemque qui ab arce ad oppidum pertinebat, interciderat: Arx sita, quemadmodum antè demonstratum est, in lacu est, qui à Velika fluuio effusus, abque omnibus partibus latissimè restagnans, latissimas tamen ab oriente & occasu aquas habet: quòd inde ex alio superiore lacu flumen erumpens, occasum versus exitum habet: quà angustissimus est: non minùs trecentos passus in latitudinem patet. Samoscus præmisso Christophoro Rosdrafenio cum alis aliquot equitum in Pleseouiensem viam, alteramque ad Neuelam pertinebat, Lucam Dsialinium, ac Nicolaum Vroueciam obsidere: ac si qui ex Neuelanis dediticiis ad præsidium id, quemadmodum facere solebant, adiungere se vellent, id ne faciant, ac in vltiorem Moscouiam se recipiant, adigere eos iubet. Ipse ab exercitu Sauolociam præcurrens ambitu capto, abque omnibus partibus arce circumnita, reperit Notum versus, aliam eodem in lacu contra castrum insulam esse: quæ à plerisque partibus lacu, ab aliis vliginoso amne ac natua fossa defenderetur: eadem breuissimum ad arcein traiectum esse: Itaque cum si eò exercitum traduceret, vtrumque se consecuturum intelligeret, ut & contra quasvis vel maximas copias hostium tutissimo loco consideret: & eodem ex loco maximam oppugnandæ arcis facultatem haberet, quàm latissimè ad maioris exercitus speciem hosti obiciendam: signis explicatis sequenti die exercitu omni illum in locum traducto, castra communiit. Omnibus maximam difficultatem oppugnatio habitura videbatur, arce ab omnibus partibus propter aquas inaccessible, opere præterea munita, anni tempore incommodissimo, quo pluuiis, frigore, gelu, quæ in propinqua expectatione iam erant, continuo miles transferetur, Samoscus non planè tamen desperandum putabat. Itaque quæ ad oppugnationem pertinerent, administrare cœpit. Erant è regione castrorum nostrorum tria propugnacula ingentis magnitudinis: extrema duo ex maximis robustissimisque trabibus contignata: medium minus aliquantò: fenestris ad tormentorum usus, quemadmodum & reliquorum la-

terum propugnacula omnia apta. Hæc quòd non cespites vestita, sed veteri more argilla incrustata erant, magnam in spem Samoscium adducebant, fore, vt decussa argilla & facillimè, vt inateria veteri & arida, nulloq; humore nutrita incenderentur: & incensa propter tantam lignorum struem quàm latissimè incendium propagarent. Alebat spem eius Saburoi, magna ob virtutem inter Moscos & apud Duce[m] autoritate viri, arcisq; huius Præfecti institutum: qui quòd vel puluerem tormentarium frustra consumi, vel militem fatigari nolebat, summo silentio, quod non nisi in maximi metus significatione à Moscis fieri soleret, se suosq; intra munitiones continebat. quamuis sub primum exercitus aduentum decem circiter pabulatoribus nostris, quos opprefferant, minutim concisis, atq; ex arce iis præcipitatis, terrorem aduentanti militi incutere ea immanitate conatus fuerat. Samoscium ratis interim, quæ conitis ad arcem adigeretur, militiq; ad oppugnationem tédenti transitum præberet, Nicolao Vrouecio iungendæ negotium dat. simul munitiones fossasq; à castris contra arcem duci iubet. quibus postridie magno opere perfectis, tormenta mox constituta fuerunt: rateq; interea temporis ex altiore quodam ædificio, quod reliquis incensis solum hostes reliquerant, ab Vrouecio perfecta, primum tormenta complura, ab ea parte, qua angustissimus lacus erat disposuit: è quibus rectis à fronte ictibus propugnacula, de quibus dictum est, ferirentur: alia deinde à latere, quo meridiem arx spectat: ne & per auersam portam hostes erumpere, nostrosq; pontem transgressos, ac à fronte arcem oppugnantem, circumuenire possent: & simul, si qui in superioribus propugnaculis constitissent, vt directis secundùm latera ictibus tormentorum inde deicerentur: quibus rebus administratis, oppugnationem ordiri constituit. Erat ab ima arcis radice accliuus versus eam ascensus, quem hostes vna altissimorum palorum sæpe, binisq; ingentium & acutissimorum ceruorum ordinibus, iusto inter singulos spatio relicto, obsepserant. Contra ea hæc Samoscium comparabat. quia lana destituebatur, centonibus stragulisq; equorum per vniuersum exercitum conquisitis, quàm plurimos ex iis saccos implet. Docet militem, quia loci natura à maiorum tormentorum vi, quòd ea deorsum mitti non possent, satis illum defenderet, contra scloppe-
tos, postquàm in aduersam ripam transisset, saccos eos supra ceruos iniiceret: sub iisque delitescens, fossas mox ab ea parte sub arce ageret, ex quibus deinde & hostem extra munitiones suas progressum reiiceret, & ignem in propugnacula inferret. His rebus ita constitutis, ratis ab eo loco, quo iusto à castris interuallo, instituta erat,

erat, contra arcem protracta: magnoq; militum concursu certatim in id omnibus incumbentibus, inter creberrimas, quæ ex utrisque munitionibus fiebant, eiaculationes, in aduersam ripam directa fuit. sed quòd breuior, quàm vt pertingere eò posset, reperiebatur, vtrique tum ita discessum fuit. Christophori tamen Rosdrafeui, Præfecti Lanciensis, magnæ virtutis & nominis viri casu non mediocre à nostris detrimentum acceptum. Hunc dum ratis applicaretur, ad tormenta, quò rectius ibi omnia administrarentur, curare Samoscus iusserat: ille cùm nihilominus procurrisset, globo ex hostium munitionibus suprà dextrum oculum excepto concidit. inde ratis vt corrigatur, à peditibus Polonis retrahitur. quos dum hostes continentibus tormetorum ictibus ex arce petunt, qui funem regebant, perculsi eum dimittunt. Id conspicati tres alij è proximo pedites, cùm tenere illam aliter non possent, in ratem insiliunt: ventoq; vehementiore abrepti ad hostium munitiones secundùm proxima propugnacula deferuntur. Videntes hos Mosci aquis ab exercitu omni ex parte interclusos, nauigiis plerisq; quæ in arcem omnia subduxerant, inscensis, magno numero ad eos contédunt. Hi acriter primùm scloppetis, inde contis se defendunt, compluresq; ex hostibus deturbant: tandem cùm vndiq; circumuenerentur, proximis cymbis è quibus hostes deiecerant, arreptis, in eas desiliunt, rateq; relicta euadunt. Interim eodem vento in aduersam ripam ratis ferri cœpit. in quam cùm persequendæ eius finem nondum hostis faceret, Samoscus equitibus aliquot summisis eam recepit. Rate eodem die resecta cùm ex superioris temporis casu miles perterritus, quem antea præmiis ad promouendam eam Samoscus prouocarat, minùs promptus iam ad ministeria hæc cū periculo obeunda esset, Nicolaum Vrouecium necessariam suam ratem conscendere, saccoq; vno ex iis, de quibus diximus, ante se collocato, dirigere in aduersam ripam eam iubet. Vrouecius impigrè imperata exequitur: aliquotq; gregariis militibus post se collocatis, ipse ab anteriore parte ea sola, quæ demonstrata est, ratione tectus, creberrimosq; globos obiecto sacco excipiens, stationibus hostium, quæ in extrema ripa excubabant, fuga in arcem se recipientibus, ad ripam ratem adigit. Miles & inprimis Vngarus confertim, quemadmodum iussus erat, pontem transgressus, sepem à ripa obiectam securibus primùm scindebat: mox inde, quò celerius labore perfungeretur, cùm alienissimo anni tempore omnia pericula frigoris ac aeris iniuriis leuiora duceret, saccis in ceruosis non iniectis, nullis fossis ductis, aut vlla re earum, quæ imperatae erant, administrata, argilla necdum decussa, ad ignem propugna-

culis ad mouendum conuertitur. Non obscuram iam timoris & trepidationis significationem hostes dabant. verum dum hi longo temporis spatio ceruos moliantur: quorum cum bini essent ordines, singulorum ordinum denum ad minus pedum latitudo erat: dum Georgium Sufsium, qui faces ac ignes adferat, trans lacum mittunt: dum alia, quæ ei rei vsui sint, administrant, hostes recollectis interim animis, auersis omnibus portis erumpunt: integris curatisque corporibus nostros præ frigore & gelu ad rem gerendam penè inutiles circumueniunt: longissimis hastis, acutoq; & falcato ferro armatis, bardeschos ipsi vocant, breuiore armorum genere, ac frameis saltem vtentes propellunt: pars cæditur: pars in turba inuicem se impellens in lacum præcipitata aquis mergitur. Samoscus etsi deliberatum iam habebat, omnes potiùs acerbitates perferre, quàm coeptam oppugnationem dimitteret: diei tamen huius successu territos plerorumque animos ratus, consilio habito, quid in quoq; ad futura pericula animi esset, explorare constituit. Consilio eo habito, vix vnus repertus fuit, qui habendam rationem temporis, fortunæque concedendum, à quarum neutra iam subleuantur, censeret. à reliquis omnibus vox nulla audita fuit, superioribus successibus suaq; virtute indigna: principioq; à Farensbekio facto, quiduis potiùs perferendum, quàm infecta re ab obsidione discederent, omnes statuerunt. Misit mox Samoscus Georgium Sibiricum cum literis ad Regem: ne incommodo hoc in oppugnatione, nimia militis prope ratione accepto permoueatur: ne ab obsidione se reuocet: neu sua causa diutiùs Neuclæ subsistat, rogat: castra se posuisse ad obsidionem ducendam aptissima, cum loci natura ac munitione, tum circumiacentium regionum fertilitate & abundantia: nihil sibi vel ad maximas quasq; copias hostium sustinendas loco tutissimo, vel in agro frumētis, pecore, materia, aquis abundante, ad omnium rerum vsum deesse posse. Hærebat Rex adhuc Neuclæ loco, quod superioribus stationibus & Kosakorum direptionibus vastatus esset, quibus ex rebus commeatus ac pabuli inopiam existere necesse erat, in primis incommodo. Sub idem verò tempus ab aere etiam contagium quoddam, quod primum ex Orientis partibus profectum, in Italiam inde ac Galliam, aliasq; regiones perlatum fuerat, vniuersam quasi Europam peruagatum Cracouiam quoq; ac Vilnam, atque inde ad exercitum peruenerat. Erat id non tam lethali aliqua vi timendum, quàm progressu atq; celeritate, qua proxima quæque loca complectebatur, admirabile. Primò inferiorem dorsi spinam horrore plerumq; occupabat: inde in capitis grauedinem & languorem, quos corripuerat,

puerat, resoluebat, pectori inprimis graue. quibus tamē intra quartum vel quintum diem non decessisset, eos in febrim degenerans iaterimebat. lethale ferē iis, qui purgantibus medicamentis, aut venæ sectione utebantur. quod utraq; respirationem grauiorem efficiebant: illa quod humorem omnem à capite in pectus magna vi trahebant: hæc, præterquam quod corpus refrigeraret, debilitaret etiam vires, quibus ad respirationem opus esset. Nomen ut nouo morbo certum nullum inuentum fuit. Rex ad eas copias, quas antè Samoscus habebat, nongentos equites Polonos, ac mille circiter pedites Vngaros cum Stephano Carolo ei adiecit, moxq; Vilnam mouit, Polotiz eo, de quo dictum est, morbo, ipse etiam tentatus. Samoscus interim, quæ ad oppugnationem pertinerent, summo rursus studio apparare instituit: rateam quamuis ex satis magnis trabibus in latitudinem contabulatam, quod latior tamen & expeditior ad arcem accessus militi esset, duplicari iubet. Nauigia cimbasq;, quod pluribus circumfusiis omnibus ex partibus oppugnatio administretur, viresq; præsidij quam maximè distrahan- tur, per vicinas villas ac stagna magnâ diligentia conquirat. Reliquis omnibus nauigiis subductis, vnum solum hostes reliquerant. Id cum Monachorum loci eius fuisset, ac ad maiorum retiorum vsus comparatum octuaginta ferē hominibus capiendis idoneum esset, quia tamen vetustate vitium fecerat, rimarumq; plenum esset, neglexerant. Samoscus qua patebat partim recentibus coriis bubulis, partim musco obstructo, ut commodè nauigari eo posset, effecit. Iisdem temporibus, cum intellexisset, Ioannem Suiscium Petri F. Palatinum Plescouiensem cum exercitu ad Porchouiam confidere, Martinum Volscium veteranum præfectum cum expedito equitatu exploratum eod misit. Suiscus, quod de discessu Regis audiuiisset, neq; per anni hoc tempus alium exercitum expectaret, dimisso exercitu Plescouiam se receperat. Itaq; accidit, quod euenire necesse erat, ut in nulla periculi expectatione incuriosius omnibus agentibus, ac sine metu commeantibus complures Volscus opprimeret, missisq; agrestibus, quibus parcere à Samoscio iussus erat, Nobiles aliquot captiuos secum in castra adduxit. Rebus iis, quas diximus ad oppugnationem comparatas, decem omnino diebus perfectis, Samoscus maiori nauigio, quod resectum ab eo ostendimus, militaribus viris aliquot assumtis lacum inuectus, quibus partibus maximè opportuna oppugnatio futura esset, accuratius cognoscit. Tormentis tria, quæ contra castra esse diximus, propugnacula, quod & argilla deterfa magis incendio paterent, & materia dilacerata apertis quasi venis celerius ignem rape-

uoyho ruynt

rent, continuò quati iubet. Cùm peditatus propter tempestatum etiam iniurias, contra quas minus tectus erat, nec animorum nec virium satis habiturus videretur: Nobilitas equis missis, coniuratione inter se facta, ad arcem duci se flagitabat. Coniungebant se cum his pari studio, qui sub Farensbekio militabant equites, Nobiles nonnulli Germani. Samoscus in media acie, qui cum facibus ac tædis ad incendenda mœnia expediti essent, collocatis, à dextro cornu, contra quod superius propugnaculum oppositum esset, Polonos & Germanos: à sinistro ad alterum propugnaculum Vngaros, qui vtrinque à media parte ignes inferentibus, contra eruptiones præsidio essent, constituit: Polonis Vrouecium præfecit, illiq; in omnes casus Andream Orechouium substituit. Cum Germanis Ottonem Vxkelium Farensbekius misit. Ratem ab utroq; latere faccis, de quibus ostensum est, contra transuersos minorum scloppetorum ictus muniri iubet. Ea adducta inter confertissimas hostium eiaculationes in aduersam ripam applicatur: tempestatq; sub idem tempus commutata, post continentes imbres cum serenitate maius pugnandi studium omnibus incessit. Iam primirate transierant: simul nauigia milite, tormentis ac facibus instructa, omnibus ex partibus prouolabant: interim ex vtriusq; munitionibus: magno cum hostium detrimento crebræ ex nostris eiaculationes fiebant. Cùm subito regias literas conclamare hostes ceperunt. Samoscus superioribus diebus propterea, quod cum Lucensi expugnationi magna ex parte præfuisset, tanquam crudelitatis eius authoris nomen suum horrore esse hostibus intellexisset, Regio nomine atq; signo, quod pro Cancellariatus munere penes illum erat, literas ad obsessos hoc argumento dederat: Iussisse Regem omni studio Samoscium in oppugnationem incubere: quod si tamen ultro in deditionem venirent, pro clementia sua seruandos statuisse, abq; omni iniuria prohibitos velle: quæ quò diligentius obseruentur, cubicularium suum se mittere. Literas hæc reiecerant primò. postquàm quid in illis esset, edocti fuerant, ad sua præsidia Regem scribere debere responderant: hoc non eius iuris esse, in quo regiæ literæ reciperentur. Eas literas tum primùm voce, inde Præfectis aliquot scloppetariorum missis flagitabant. Datæ illis fuerunt literæ fidesq;: Misit simul Samoscus Ioannem Thomam Droievium, præfectum Premisliensem, qui arcem in fidem acciperet, Palatinosq; ad se adduceret. Hic primò non Palatinos modò, verùm militum etiam magnæ partis animos dubios adhuc reperit: tandem cedentibus timori militibus, Palatini reluctantes ad Samoscium adducti fuerunt. Deditiuis fides seruata fuit.

matronæ

matronæ præterea aliquot, quæ Lukis captæ fuerant, quòd ne pudicitia earum in tanta itineris longinquitate ac militum multitudine negligentius haberetur, verebatur, à Samoscio condonata: mirantibusq; Moscis, ac vltro fatentibus, se eius ætatis atq; formæ matronas nostris reddituros non fuisse, postquam causam, ob quâ id à Samoscio fieret, intellexerunt, tum verò minùs etiam mirum videri debere dicebât, si in tanta morum diuersitate, fortuna quoque dissimilis esset. Ita arx & loci natura munitissima, & ab omnibus rebus ad defensionein paratissima, anni tempore, continuis imbribus, ac gelu hostes iuuante integra recepta fuit. Globorum candentium ne in hac oppugnatione vsus esse posset, Saburovus excogitârat. Aliarum enim oppugnationum euentu monitus, parietem, quâ crassior erat, interciderat: ac vno solo trabum ordine, quibus contextus erat, relicto, interiorem partem eius satis lato aggere, quem cratibus continebat, vestierat, fiebat inde, vt globi per tenuem parietem subito transeuntes in aggere hærent, ibiq; sua sponte tandem supprimerentur. Memoria inde Samoscius tenens Regem proximo anno per ea loca in hosticum vlteriùs progredi in animo habere, tormenta & grauiorem militaris instrumenti partem Sauolocix deponere constituit: Stephanumq; Carolum cum Vngarico milite in arcem traducere omnia iussit. Hic veteri ponte, quemadmodum ostēdimus, ab hostibus interrupto: rate, qua in oppugnatione miles vsus fuerat, infirmiore, quàm vt tantæ molis tormenta promoueri per eam possent, alterius etiam pontis tam exiguo tempore efficiendi summa difficultate proposita, tormenta firmissimis, iisq; pluribus rudentibus apta, quò vno rupto alij subsidio essent, per lacum ipsum, quâ durissimum solum & maximè argillosum explorârat, cohortibus aliquot Vngarorum in aduersa ripa collocatis, in arcem à munitionibus nostris traduxit. In præsidio Georgium Sibiricum cum Vngari militis parte relinquit: Farensbekium cum mille circiter equitibus latiore circuitu capto Opockam versus proficisci, conuersoque ad sinistram per Nescerdam itinere ad Polotiam rursum occurrere sibi iubet. Nam quòd infra ad Velikam amnem sita ea esset, quæ natura fluminis esset, cognoscere: si etiam oppugnanda proximo anno foret, situm eius eò magis præceptum *antè* habere cupiebat, quòd eodem in loco sub Sigismundo rege *incommodum* acceptum memoria teneret. Eadem futuræ expeditionis cura itinera quoq; reliqua omnia: flumina, item, si quæ nauigabilia essent, pleraq; vt explorata *antè* haberet, operam dabat. maximè quòd lacum Vsciam esse accepisset, ex quo eiusdem nominis fluius se deriuans in Vsi-

ciam lacum influeret, indeque mutato nomine in Dryssam lacum effusus eiusdem nominis fluuium efficeret, earumque potissimum opportunitate Sokolam à Mosco comiteatu, aliisque rebus necessariis prouisam: diligentissime omnes meatus exitusque eius cognoscebat. Itinere inde ob imbrium ac frigorum iniurias, siluarumque, per quas ibatur, magnitudinem, ac pontium plerisque in locis inopiam aliquantò incommodiore, lue præsertim de qua dictum est, exercitum affligente, ut pacatis tamen circumcirca locis omnibus tutò per Polotiam, Vilnam ad Regem venit. Dum Rex hoc rerum successu expeditione Lucensi perfecta in Lituaniam se recipit, Moscus, quò animi tristitiam aduersis rebus collectam discuteret, repudiata priore vxore: quod ipsius moribus toties ei licet, quoties libet, iam sextum tum maritus delectu puellarum publico indicto nouam induxit: idemque ex Proceribus etiam, & Consiliariis suis quosdam facere coegit. Delectus eius quemadmodum ex Nobili quadam captiua, quæ ipsa in delectu eo fuerat, cognitum est, hæc est ratio: Procere nobilesque omnes, qui filias aut propinquas nobiles aliqua formæ commendatione in potestate habeant, edicto proposito, certo tempore omnes adducere iubet. Ad diem præparata iam antè eum in usum domo spatiosa & ampla, per singula cœnacula duodenos lectos habentia: totidem puellæ distribuuntur. ipse vno sene comitatus omnia ordine circumit: ut quodque ingressus est, solio iam antè instructo confidet: puellæ in magno omnium Principi suo placendi, ac ad eam fortunam perueniendi studio elegantissime omnes ornatae, ad genua eius ordine singulæ aduolutæ, sudario auro ac vnionibus contexto in genua iniecto discedunt. quam ex his maxime probarit, ducit: cæteras vel agris, vel pecuniâ donatas dimittit. Rex Vilnæ paucis diebus commoratus, Grodnâ proficiscitur: ac iam de futura expeditione cogitans, quòd tardius Comititia sibi habenda, tributumque si quod in illis scisceretur, seriùs exactum iri intelligeret, ne quod gerendæ rei tempus dimittere cogeretur, priuatas interim rationes mutua sumendæ pecuniæ iam tum inibat. Præter Marchionem Georgium Fridericum in Prussia Ducem, Augustum Saxoniz, & Ioannem Fridericum Brandenburgensem Principes Electores de mutuo in bellum hoc præstando appellat: quo facto, duas simul res consecuturum se videbat, ut & suam erga illos omnibus in rebus fiduciam ostenderet: & eorum in re aliena studio Ordines inuitatos ad perficiendum pro suis commodis belli voluntatem eò magis accenderet. Credita ab illis pecunia ad certum diem, exactisque iam Comititiis allata, ac ulterius deinde die prolato, ad tempus soluta fuit. Interim Kos-

fakki Nisouij cum Ioanne Orisouio ab altera parte in Moscouiam Starodubum vsque populationibus progressi, omni agro longè la-
teque vastato, oppidum ac extimas munitiones arcis quasdam in-
cenderunt; indeque ad Pociopouam excursionem facta, ab arce re-
pulsî, præda tamen magna acta se receperunt. Proficiscentê Grod-
nâ Regem, Rigensum nunciij secuti fuerunt. Ciuitas ea à Sigismû-
do Augusto in fidem iis conditionibus recepta fuerat, quæ ius ac
maiestatem imperij in eam regij ferè eneruare, magisque ad ipsius
etiam ciuitatis splendorem quàm vtilitatem comparatæ videban-
tur. Cum Rex iis legibus sociam eam, quam subiectam habere mal-
let, iam antè superioribus etiam expeditionibus, missis Legatis, de
certis subiectionis conditionibus cum Rege egerat: reque Dro-
hicini tandem in hoc itinere transacta, missus à Rege Ioannes De-
metrius Solikouius fuit, qui ciuitatem in fidem acceptam, iureiu-
rando in verba Regis obstringeret. Cum primis de portorio con-
stituendo actum fuerat. Nam cum omnis negotiatio Rigêsis Du-
næ fluminis navigatione ferè contineatur, eaque iam magna ex
parte superioribus victoriis Regis expedita esset: præterque Ko-
kenhausium, Ascherotum, Lenouartum, quæ eo tempore in hosti-
um potestate adhuc erant, quo morari eam posset, nihil reliquum
esset: summæ æquitatis Rex iudicabat, vt quæ res tanto publico
cum molimento, atque impendio perfectæ, ad ciuitatis priuato-
rumque omnium fortunas maximam accessionein factura esset,
eadem Reipub. commodum aliquod afferret: nec alia conditione
commercia eò transferri volebat. Homines prudentes cum sine
vectigalibus & tributis non posse subsistere Rempub. intelligerêt:
rectissimè autem in iis prouinciis ea constitui, quæ armis recupe-
rentur, conuenerunt tandem, vt portorium maritimum omnium
mercium constitueretur: eiusque prouentuum duæ partes Regi
sine vlla conditione: tertia ciuitati in portus, ac stationum refe-
ctione cederet. Relinquebatur in ambiguo de bonis, quæ Archie-
piscopalibus quondam iuris fuissent: de vallo cõtra arcein à ciuitate
obiecto: ac aliis rebus quibusdam. earum omnium definitio in Re-
gis in illa loca aduentum reiecta fuit. Dum in Moscouia cum ex-
citu Rex erat, Ioannes Tertius eius nominis Sueciæ Rex ad Nar-
uam classem miserat. verùm integris tum adhuc ab ea parte rebus
Moscouiticis, piscatoriis aliquot ædificiis in litore exustis, re infe-
cta recipere se coacta ea fuerat. Interim Varlauiam ad Comitata Rex
venit. Ordines vt hunc rerum successum omnibus modis vrgeant,
ac non lætentur modò victoriâ, sed eâ etiam vtantur, hortatur: si
vniuersam Moscouiam, ac amplissimum illud regnum vel appe-

tédum vel sperádum non arbitrétur, cuius tamé maxima spes iam illis ostendatur, eousq; saltem in armis maneát, dum Liuoniá vniuersam, quam ab initio iam præmiú belli huius sibi proposuissent, dignam & laborum suorú mercedem, & ad posteros virtutis mométum relaturi adiungant: magnú incommodum in eo esse docet, quòd ipse quotannis ad Comititia tributí causa obeunda in regnum reuocetur: militem continuís itineribus cófici: hosti respirandi suiq; colligédi spaciúm interim dari: quodq; tributa tardius exigantur, multas rerum gerendarú occasiones mora hac corrumpi necesse esse. quibus incómodis quò obuiá eatur, vt biennale tributum sciscát, flagitat. Ordines tributum nò recusare, à tempore, in quod flagitabatur, alieni videbátur. Priusquàm aut ad vllam aliam rem accederét, capita rerum quarúdam, de quibus leges perferri vellent, scripto cóprehensa Regi offerebát: vtq; sancirétur, petebant, ita responsum fuit, vt quæ cócedi posse existimabantur, cócederentur: quædam interpretatione lenirentur: pleraq; in aliud tempus conferrétur. Responso eo accepto, dierum aliquot spacio interiecto, idem quod antè iam scriptum tradiderant, nullis cótra regiam declarationem rationibus aliis allatis, denuò tradunt. Rex ex Senatu aliquot, pariq; ratione ex Núciórum collegio aliis delectis, vt iis de rebus vtrinq; moderatione adhibita dispiciant, negotium dat: quæ ab his communicatis sententiis proposita fuerunt, scripto comprehensa denuò Nunciis traduntur. ij diebus aliquot interpositis, idem quod antea fecerant, prius scriptum suum rursus Regi oblatum vrgent. Appetebat interim finis dierú Comitialium legibus definitórum. itaq; certis conditionibus res tandem conuenit: constitutionesq; iis de rebus promulgatæ fuerunt. Tributum inde primò simplex Regi permisérunt: postea Rege partim iis, quas ostendimus de causis, tum quòd præterea militi stipendium omne nondum solutum esset: apud Principes quos diximus, & alios priuatos noua nomina fierent: nouum adhæc bellum administrandum esset, nulla ratione satisfieri eo sibi posse demonstrante, duplex ea prius conditione sciuerunt, vt si pax interim cõuenisset, tributa quoq; cessarent: deinde iisdem argumétis à Rege illa refutata, vt collatis rationibus, quicquid stipendiis omnibus, ac ære alieno ob bellum hoc conflato, tum si quid deinceps in apparatus belli erogatum fuisset, exsolutis, reliquum ex tributo eo futurum esset, in Rauense erariú inferretur. Venerát huc, quæadmodum suprà demonstratum est, Legati Moscouitici, per vniuersam Poloniam tamquam in triumpho ducti. Hi nouis mandatis à Principe suo acceptis, denuò huc ad colloquia admissi, primùm Neuelenses

lenſes conditiones vrgebant; quibus rei tranſigendæ à Lituanis Senatoribus certam ſpem factam ſibi dicebant. quibus cùm aliis rationibus refutatis, tum quòd maioribus poſtea ſumptibus à Rege factis, Sauolociaque capta non integra ampliùs res eſſet; tandem more ſuo diu priùs licitati eò deſcèderunt, vt ad alia, quæ antè obtulerant caſtella Liuania, vrbibus ac caſtris potiùs Felino, Derpato, Mariemburgo, Parnauia, ac Narua, Principi ſuo receptis, reliquis omnibus Regi decederent. Rex niſi omni Liuania hoſtis decederet, alia conditione pacem ſibi faciendam cum eo non arbitrabatur. Hæc ſententia Ordinibus propoſita, publicè quoque omnibus placuit. Adhibiti colloquio cum Moſcis huic ex Nobilitatis Nunciis aliquot fuerunt, quò tergiuerſatione Moſci perſpecta, tota de re ipſi plenius collegas ſuos edocere poſſent. Vtriſque in ſententia permanentibus, infecta re à colloquio reſceſſum fuit. Rex ita à Comitibus diſceſſit, vt biennij tributo ab Ordinibus ſancito, non priùs pacem ſe facturum cùm hoſte polliceatur, quàm in vniuerſa Liuania exceſſiſſet. Sub finem Comitiorum Nuncij Nobilitatis per Stanisiaum Priemiſcium, quem à bello reuerſum Nobilitas maioris Poloniæ Nancium creârat, & tum Nunciorum illud Nobilitatis collegium initio Comitiorum Marſchalcum è more prodiderat, Rege adito, vt remotis, quibus in Senatum ingrediendi ius non eſſet, dicendi poteſtas ſibi fieret, petebant; re impetrata, rogant operam dare velit, vt ea expeditione bellum finiat: ita Nobilitatem, maximè familias eius ruſticas, quarum ſalutem ſine ſuarum quiſq; fortunarum detrimento negligere non poſſit, tributis exhauſtas, vt maioribus ferendis ~~par~~ res vix ſint futuræ. Reſpondit Rex per Cancellarium; bellum pacis ac publicæ vtilitatis cauſa à ſe ſuſceptum minimè ex inſtituto à ſe ali: hoſtem eò redactum, vt, ſi bellum cõtinuetur, non adeò magno negotio confici poſſit: ſe tamen conſentientib. Ordinum ſtudiis libenter conceſſurum: quamprimùmque ad tradendam ſibi Liuaniam hoſtem adduxerit, impetuque eius reſpreſſo, Reipub. otio ac ſecuritati conſuluerit; paci, quæ cum publica dignitate atque vtilitate coniuncta ſit, nullam moram facturum. Publicè inde more Maiorum Regi valedicẽtes, vt de domeſticis etiam rebus, ac inſteſtinis incommodis ſanandis cogitationem ſuſcipere velit, rogât: nominatim de Regum eligendorum ſtabili aliqua ratione conſtituenda petunt; vtque iis de rebus, quamprimùm commodo Reip. id facere poſſit, Comitibus habere velit. quò maius antea diſcrimen Reſpub. adierit, cùm partibus in diuerſa ſtudia ſciſiſis, in duos Principes Reſpub. diſtracta fuerit, eò nunc, poſtquàm metu hoc liberata

fit, ne idem periculum denuò subeat, diligentius prouidendum esse docent. Accedere huc controuersias, quæ inter sacrum & profanum ordinem intercedant; quarum & ipsarum non leuem rationem sibi ducendam, utque omnes tandem tollantur, plurimum Reipubl. interesse iudicent. Ostendit Rex per eundem Cancellarium, non minori studio ad domesticas res rectè constituendas, quàm ad perficiendum ex sententia bellum se ferri: & qui bellicarum rerum laudem non aspernetur, eo maiori tamen domi benè constitutæ Reipub. quàm maximè diuturnæ memoriæ relinquentæ studio se teneri, quod sine hac ne superiorem quidem gloriam stabilem perpetuamque esse posse perspiciat. De interregnorum ratione quoties cogitet, quanto in periculo superioribus temporibus Respub. fuerit, quibus electionum ac ambitionum studia ea tamquam fluctus quidam illam exagitarent; cum non minùs hanc, quàm in qua natus sit, omni studio sibi amplectendam, eò chariorem etiam habendam intelligat, quò maioribus honoribus atque ornamentis susceptum se affecerit, cohorrescere se animo, agnosce reque non nisi singulari benignitate diuina in commodiorem statum eam peruenisse. Iam ut de certa electionum ratione deliberatio suscipiatur, intelligere se: si id fiat, quantum & in re ipsa difficultatis futurum: etsi quod verendum videatur, occulta aliqua Reipublicæ vulnera ea nudet, incommodi inde metuendum sit: suam quidem operam atque auctoritatem Reip. ac Ordinum voluntati non defutura. Idem de concordia inter Ecclesiasticum & civilem ordinem sese iudicare: nihil ea posse suscipi utilius, atque ad Reipub. stabilitatem magis necessarium: sed utramque ad rem consensu animisque ob omni odio & affectione vacuis opus esse. Proinde sibi quidem summæ curæ ea fore: hortari autem ipsos quoque ut animos ad deliberationes rerum harum sedatos, nulliusque alterius rei, quàm patriæ ac publicæ salutis & dignitatis studio deditos afferant. Hortatus inde quemadmodum & superioribus temporibus fecerat, ut per absentiam suam otio & tranquillitati publicæ pro se quisque studeret, ac animo ad quæuis pericula excipienda parato esset, fausta quæque ac felicia, utque utrique, tam qui domi mansuri essent, quàm qui in bellum ituri ita rem gererent, ut mox læta utrinque gratulatione, in mutuos complexus ruerent, precatus iis fuit: ad quam vocem plausu à circumfusis excitato, Cancellarius eum ipsum plausum lætum omen futuri successus, ac non diuturni belli Regem accipere intulit. Sub idem Comitiorum tempus Sueciæ Rex, quibus partib. hac expeditione bellum orfurus Rex esset, per literas à Rege quærebat. Rex pro eo, quòd

antè ad bellum hoc maximè Sueciæ Rex hortatus se fuisset, ac mutua necessitudine celandum eum consilia sua non ratus, Plefcouiam se eo anno ire in animo habere ei ostendit: petentiq̃ue Legato eius, vt militem quem in Germania intercipiendæ Legationis Moscouitiæ ad Principes Christianos missæ causa scripturus Rex esset, voluntate Regis per ditiones ac portus eius ducere sibi liceret, literas quarum autoritate id facere posset, dedit. Iisdem temporibus Philo Kmita qui Lucensi præsidio præfectus à Rege fuerat, ne miles otio ac desidia interim corrumpetur, Chelmam Moscouiticam, quod castrum supra Louatum fluiuium situm est, Martinum Curtium & Gabrielem Holubkonem misit. qui cum ex captiuis cognouissent, oppidum ante Moscos more suo incendisse; ex eo vnâ domum sub castro ad excubias agendas ab hoste relictam; noctu progressi, cum antequàm illuxisset, eò peruenissent, Curtio domum præteruecto ac à tergo excubiis se obiciēte, fugaq̃ue in castrum interclusa omnes concidente, Holubko castrum incendit. Ab alia parte Sibiricus Sauolocienſis præsidij Præfectus homines agri eius omnes ad sacramentum euocarat. quinque autem antiquitus territoria ad Sauolociam pertinent. Venerant in his Voronecienſes aduocato, Polonico more sibi creato. Oppidum autem Voronecia est supra Sauolociam ad Soucam flumen situm; propterq̃ue fluminis eius opportunitatem, quod in Velikam flumen, indeq̃ue sub Plefcouia in lacum Pelbam ac sinum Finlandicum influit, commercijs ac habitatorum numero amplum olim fuit. Castrum quod adiunctum habuerat in tot vicinorum ac munitissimorum aliorum copia desertum à Moscis fuerat. Itaq̃ue cum oppido nullo opere munito præsidium Sauolocienſe facilè potiturum cogitarent; quo id antè incenderent; maximè autem, quod oppidani ad sacramentum conuenerant, vt ad deterrendos alios omnia cruciatus exempla in eos ederent, copiis aliquot collectis repentina excursionē opprimendi eius causa conuenerant. verum re ab aduocato cognita, cum ille in munere ac metu suo non inuigilans certiorē mox Sibiricum fecisset, hinc profligatis Moscis, locum in quo castrum fuerat, cum Kiralio occupat; præsidioq̃ue ei imposito, corribus militaribus pro tempore communit; agrestibusq̃ue ipsis, quibus loca vicina nota erant, ducentibus, crebras inde ex hostico prædas egit. Philo Kmita Chelmensis excursionis prouentu inuitatus eodem Sibirico ac vicinis alijs præsidijs sibi adiunctis, Priscam Russam quæ ad magnam Nouogardiam spectat, excurrit. Magna hoc loco Moscouiæ Dux salinarum vestiga-

lia habet: frequentia item ac ampla commercia sunt. Oppidum magis in salinarum ac negotiorum vsus constitutum, vtque loco à finibus remoto, nullo opere munitum sine negotio diripuit, repletumque militem prædâ reduxit.

Liber Quartus.

OLVTIS ad eum, quem superiori libro ostendimus, modum Comitii, Rex militem, quanto in supplementum ad bellum opus erat, Samoscium quam celerrimè scribere, matureque in Lituaniam adducere iubet. Ipse Grodnam rectà, inde Vilnam proficiscitur. Interim ad Christophorum fratrem Principem Transiluanie de nouo equitum ac peditum Vngarorum delectu scribit. Germani militis conquirendi Farenbekio per literas negotium datur; qui militis in inferioris Germanie bellis exercitati copiam se habere posse antè ostenderat. Samoscus, quò lectiorem peditatum haberet, Vrouecium ala equitum, cui præerat, missa, peditem ex sola Nobilitate scribere iubet. subleuabantur apparatus hi interim, dum tributariæ pecuniæ conferrentur, partim ea pecunia, quam à Principibus acceptam suprâ ostendimus, quamque præter eam Marchio in Prussia Dux subsidij loco miserat; partim propria Regis ipsius, maximè tamen equitum studio, quorum magnum numerum Samoscus euocarat; eaque ad bellum hoc alacritas erat, vt plerique nulla in auxiliorum accepta pecunia ad diem nihilominus conuenerent: complures in ipsis castris demum stipendiorum partem acciperent. Grodnam iam Rege progresso, Nuncius cum literis à Mosco ad eum venit: mox alios cum amplioribus mandatis, quibus conuenire pacem posse existimet, affore: Interim ne vllum exercitum Rex cogat, nèue vltiùs progrediatur: posse eum & impensæ & labori parcere. Veniunt Legati: colloquium petentibus datur. Re diu more eorum ducta, atque vtrinque disputata, eò tandem descenderunt, vt Narua, Neuschlossio, Derpato, Adsenio, Nouogrodeco Liuonico, Neuhaus à Germanis dicto, exceptis, reliquam Liuoniam vniuersam vnà cum iis locis, quæ antea receperant, Veissensteinio, Felinio, Parnauia, ac aliis omnibus Regi permitterent. Ostenderat Rex, nullam se priùs pacis mentionem fieri passurum, quam vniuersa Liuania Moscus cesserat. Urgebant Legati, vt cum sui Principis nomine ostendere-

tur, quid præstituturus esset, sibi quoque quid de ablatis Principi suo restituendis animi Rex haberet, demonstraretur. Repe-
tebant autem vno Polotienſi agro excepto, qui priſtinæ ditionis regię fuerat, reliqua quę ſuperioribus annis bello capta erant, omnia. Demonstratum fuit, ita Regem Principi eorum illa reſtituturum, ſi præter Veluſium, quod nulla conditione dimiſſurus Rex eſſet, caſtrum quoque Sebeſium quod id penitus intra ditiones regias ſitum eſſet, quò certior ac ſtabilior pax eſſet, vel tradidiſſet Regi, vel demolitus fuiſſet; quod quominus recuſaret, Regem viciliſim Dryſſam demoliturum; partis ſuntus deinde in bellum facti nomine quadringenta aureorum millia Regi reſudiſſet. Impetrârunt Legati, vt ad Principem ſuum referre ea ſibi liceret; ac vt Regis nomine eadem ad illum ſcriberentur. Sub idem tempus Boſchdanus Biſcius, cuius frater patrue-
lis in amoribus Moſco erat, ſummamque apud eum rerum omnium fidem obtinebat, ad Regem tranſiit. Miſerat Moſcus Legatos ad Rodolphum Romanorum Imperatorem: ab eo vlti-
us deinde ad ſummum Pontificem Romam peruenerunt. Legatione ad ſummum Pontificem operam ſuam contra Turcam Chriſtianitati pollicitus, & de Regis in ſe iniuriis queſtus perhibebatur; & vel ſecretò, vt ad pacem eum hortaretur, petiſſe; aut iis tamen querimoniis, vt ſuas partes ſummus Pontifex interponeret, non nolle ſe ſatis oſtendiſſe. In Poloniam frequentibus nunciis afferebatur; cùm Gręcæ ſectę homines pedes ſummi Pontificis pro more deoſculari diu recuſaſſent, tandem tamen id vt facerent, adductos. ſummus Pontifex Antonium Poſſeuinum, qui vnâ in Moſcouiam cum illis iret, iis adiunxerat. Hic Moſcis per regias ditiones itinere intercluſo, ideoque per Germaniam Lubecam, vt inde Naruam traicerent, ſe recipientibus, de Legatione ſua per literas certiore Regem fecit, ac ſi voluntate eius id ſibiliceret, per Poloniam & Lituaniam iturum ſe oſtendit. Rex non modò illi permiſit; ſed ipſius quoque Moſci Legatis idem ſe permittere reſpondit. Hi tamen, ne quid præter præſcriptum Principis ſui facerent, Lubecam ſe contulerunt, indeque eodem quo venerant itinere in Moſcouiam ad Principem ſuum reuerſi fuerunt. Iiſdem temporibus nuncius mortis Chriſtophori Tranſiluanię Principis Regis fratris allatus, cùm Regi ipſi non leuem dolorem attulit: tum Moſcum, qui auocato Rege rebus Tranſiluanicis ſui interim colligendi ſpaciū ſibi datum iri cogitaret, vt pacem atque eas ipſas conditiones, quas paulò antè ab eo propoſitas fuiſſe, oſtēdimus, iterum reuocaret, maximè animauit. Ve-

rùm Transsiluanicis rebus ne à cura belli auocaretur, iam antè à Rege prouisum erat. Cogitans enim vltra incertitudinem rerum humanarum ætatem fratris prouectam: ipsum continuis articulorum doloribus confectum: antequam Varſauiam ad Comitia iret, autor fratri ac Prouincialibus fuerat: vt filium eius Sigismundum in omnes casus Principem designarèt. Quibus de rebus cùm Legati Alexander Kendius, & Vladislaus Soinborius Varſauiam ad Regem venissent, ex eius autoritate, domum postea illis reuerſis, communibus Ordinum studiis Sigismundus in Principem electus fuerat: tristibus læta Christophoro Principi fortuna temperante, interq; duo funera vxoris vnum, ac minoris natu filia alterum, Principatum Sigismundi filij intericiiente. Maximam in pacis spem omniũ iam propè animi venerant. Nam nec propter quadringentorum illorum millium conditionem, si Moscus eam non accepisset, communibus Ordinum bellum finiri volentium studiis defuturus Rex fuerat: nec Moscus, qui vniuersam quasi Liuniã pacis cupiditate dimiserat, illorum quæ exceperat, castrorum causa bellum accepturus existimabatur. Itaque inducias etiam ad certam diem, intra quam denuò Moscus responderet, Rex ei concesserat. Verùm intellectum mox fuit, iam tum Legatõs, quomodo à propositis conditionibus discederent, cogitare. Vincentius erat, de quo antè mentionem fecimus, in finibus Mosconiticis, qui ad Simolenscam pertinent, ductor Kosakkorum. Hic cùm transgressis fines Legatis sese adiunxisset, posteaq; eodem itinere Vilnam cum illis profectus, familiaris inter eundum ad eos sese applicasset, sollicitare hominem, vt ad Principem suum transfugeret, cœperunt. Ille cõstanter primò pernegarats; cum vrgeretur, tandem Vilnæ ad magistratum rem detulit: ex eius sententia simulat transitionem: quæ quò gratior Principi eorum esset, nec sine precio operæ ad illum veniret, vt aliquas magni momenti literas, quas ad eum deferret, sibi committerent, postulat. Illi polliciti, vt prius tamen aliquo argumento fidem eius exploratam haberèt, vt in vna prius re conficienda operam suam sibi nauet, rogant: tempusque quo profecturus Rex sit, quaque iter facturus, exploret. Re ad magistratum delata, quò magis fides ei haberetur, iter Regis ex fide descriptum datum illi fuit. quo à perfuga quasi pignore fidei accepto, literas ad Principem suum perferendas ei tradunt. In iis vt magno animo sit, eum hortantur. Nam & paucas omnino à Rege copias cogi: & quòd mortuo fratre Transsiluanicæ res præsentia eius desideraturæ sint, maximè cum Turca iis imminere dicatur, minus huic bello eum vacaturum. Per idem verò tempus, & quod

Vilnæ

Vilnæ Rex substitit, Pleſcouiam, quam hoc bello petitum iri ſibi perſuaſerat, omnibus rebus Moſcus firmat. muros vetuſtate negle-
ctos magnis operibus reficit: nouas ad priores munitiones adlicit:
præſidia ex aliis arcibus omnibus detracta vnum hunc in locum
cogit. Ab altera parte Pontus Gardianus Gallus, quem Sueciæ
Rex collocata ei in matrimonium filia naturali militiæ præfectum
fecerat: extrema quædam Liunionæ caſtella, quæ ad Oſiliam & ma-
ritimam Liunioniam pertinent, occupat. Iam ab initio cùm primùm
in Poloniam Rex veniſſet, Sueciæ Rex per oratorem ſuum vehe-
menter Regem ad bellum contra Moſcum hortatus, fœderis ac ſo-
cietatis contra communem hoſtem mentionem intulerat. Miſe-
rat tum iis de rebus ad eum Rex Ioannem Herbartum Caſtella-
num Sanocenſem: propoſitæq; eæ vltro citroq; conditiones fue-
rant, vt Reualiam quoq; regi traderet: vtq; quæ cis Naruam flu-
men eſſent, Poloniæ Regi cederent: quæ vltra Naruam Sueciæ fi-
nitima verſus Oceanum glacialeſ cômuniſ copiiſ occuparen-
tur, ad Sueciæ Regem pertinerent. cumq; bellum interim differen-
dum ſibi Rex non iudicaret: quo tempore Polotiam ibat, denuò
Laurétium Goſlicium Vilnâ ad Sueciæ Regem miſerat: per quem
in armis iam ſe eſſe ei oſtenderat, & vt ipſe à ſuis quoque ſnibus in
Moſcouiam cum exercitu irruptionem faceret, eum hortatus, au-
xiliorum & belli communicandi rationes quaſdam propoſuerat:
ac oſtédente tum Rege Sueciæ nolle ſe ſibi præſcribi, quas in par-
tes copias ſuas mitteret, omniaq; occupantis fore: Goſlicius quem
admodum iuſſus fuerat, Liunionâ tamen vt abſtineret, poſtulârat:
cuius cauſa & maximè bellum Rex ſuſcepſſet, & quam optimo iu-
re pertinere ad ſe ſciret: Regemq; ius in Liuniona Reipub. & ſuum
negligere non poſſe prædixerat. Nunc cùm id accederet, vt Liuo-
niam ſerè omnem per Legatos Moſcuſ ei detuliſſet, quo in ſtatu
res eſſent, cùm Sueciæ Regem, tum militiæ præfectum eius iterum
per literas certiorum Rex fecit: vtq; Liunioniam nò hoſtis, ſed ſuam
opinione iam præcipientes, omnino ab ea ſibi temperarent, ac a-
liis potius in partibus, ſi ita eis videretur, bellum cum hoſte admi-
niſtrarent, poſtulauit. Vilnâ tormentis ac instrumento militari om-
ni Poſtauam præmiſſo, ipſe Diſnam profeſtus fuit. Vbi de exer-
citu hoſtili ad Smolenſcam coacto, eiufq; in Mohilouienſem, &
Sclouenſem agrum incurſione cognouit. Erant in hibernis eo-
rum locorum aliquot equitum turmæ. ex quibus cum Chriſto-
phori Radiuili, & Martini Kaſanouiſ turmæ, diuerſis locis in pa-
lantes incidiffent, ſecundisq; aliquot præliis cum copiis iis conſi-
ſſent, non diu in noſtro commorata, mox intra ſuos fines ſe re-

ceperunt. Rex tamen nuntio hoc de incursionibus hostis allato, continuò Christophoro Radiuilo, qui tum Disnæ vnà erat, ad eas quas antea habebat, turmas equitum, alias Polonorum nonnullas, quæ iis in locis ad Borysthenem in hibernis erant, peditatusq; ac leuium tormentorum, quæ nauibus Vitepsciam præmitteret, certum numerum attribuit. Ei mandat, vt rectà contra holtem tendat: dataq; facultate prælium committat. si hostis iam recesserit, capto per Velisium medio inter Bialam & Toropeciam itinere, ab ea quoq; parte metum hosti ostendat. Eodem tempore Ioannem Thomam Droiuuium Præfectum Premislien. ad Turcarum Imperatorem misit. Causæ Legationis hæ erant: vt quia fato Christianitatis sicut reliqua Vngaria, ita Transilvania quoque stipendiaria Turcæ facta esset, verereturq; Rex ne mortuo fratre Christophoro noui Principis imperium grauioribus conditionibus Turca premeret: postularet, vt quibus priores Principes legibus principatum eum tenuissent, iisdem huic quoq; eum permetteret: nec si quid contra ea fieret, Regem patriæ suisq; deesse posse ostenderet. Præterea verò vt de Ianculæ Valachiæ Palatini iniuriis, quas frequentes is Regiarum ditionum hominibus afferebat, quereretur: vtq; illo amoto Petrus prior Palatinus in pristinum dignitatis locum restitueretur, peteret: Regemq; nec Ianculæ vicinitatem æquo animo ferre, nec suorum iniurias, vt nec deberet, neglecturum profiteretur. Prius Legationis caput mox obtentum: alterum in aliud tempus dilatum fuit. Sub idem autem tempus in Tartaris quoq; tumultuatum fuit. Deuletes Chiereius, qui nouissimè apud Tartaros imperitârat, plures liberos reliquerat. Successerat huic in Imperio, qui nunc rerum apud illos potitur, Mahometes Chiereius: qui cum præter alios fratrem haberet ætate proximum Adleum Chiereium magni & ipsum animi & apud populares virtutis opinione, interficere eum non ausus: cum aliàs instituto Turcico apud Tartaros etiam plerunq; eius, qui in principatu succedit, securitatis causa cæteri principum liberi è medio tollantur: quò minùs tamen cupiditati eius loci relinqueret, Galgam creârat. Is summus militiæ præfectus est, eaq; autoritate, vt & viuo Principe proximam secundùm eum potestatem obtineat: & mortuo in Imperio succedat. Adleo à Persis capto, ac interfecto, eadem ratione Halium Chiereium alterum ab eo fratrem magistratu eo tradito, successione spe sibi deuinxerat. Verùm confirmatus postea ætate filij Saditi, amoreq; paterno impulsus, deiecto fratre, filium eius in locum suffecerat: veritusq; ne iniuria hac irritatus cum altero minore fratre, Salomete Chiereio contra se cõspiraret:

ad parricidij crudelitatem, quam antè seu metu seu miseratione retentus interimiserat, redierat: priusq; quàm illi moliri quid contra se possent, interficere eos conatus fuerat. Hoc periculi metu profugere illi coacti, cum diu exagitati in finibus oberrarent, à Kossakkis excepti, adq; Michaelèm Visnouecium Præfectum Cirkassiensem adducti fuerunt: à quo certior de iis Rex factus, vt in suum reditum retinerentur, iussit. Ipse instrumento belli grauiore primò per Disnam in Dunam, inde vltius per Dryssam flumen, nauigatione, quemadmodum ostendimus, iam antè explorata nauibus præmisso: Disnæq; parte aliqua exercitus recensita Polotiam venit. Ibi dum aliis copiis recensendis operam dat, Christophorus Derffsekus, qui petëtibus Legatis Moscouiticis, à Rege ad Moscum missus fuerat, cum literis ab eo redit. Longè alio eæ argumento, quàm superiores fuissent, scriptæ erant. quæ ab initio acta essent, multa & longa oratione repetita inuidiosè omnia interpretabatur: quæ per Legatos antè Regi obtulerat, irrita rursus faciebat: maximè quòd Neuelsenibus conditionibus stare Rex nolisset: quòd vt Sebesium demoliretur, bellici quæ sumtus nomine pecuniam ab se flagitasset, exagitabat. quòd non in eodem statu rem esse, quo Neuela fuerat, ac interim in oppugnanda Sauolocia maiores sumtus se fecisse Rex diceret, cuius coactu, aut rogatu Sauolociam cepisset, interrogabat. potuisse eum supersedere labore hoc, non sua volùtate factum, vt eam occuparet: Pecuniam verò quòd flagitaret, scire eum, nolle se tributarium eius esse: impensas autem belli imputare, aut earum nomine pecuniam postulare, inauditum inter Principes esse. Sebesium se puero, dum Sigisfinundus Rex rerum in Polonia & Lituania potiretur, conditum, eiusq; perpetuò postea, etiam cum Polotiam in potestate Reges Poloniæ haberent, in possessione se fuisse: præterea vt maximè ille Sebesium, Rex Dryssam deleret: tamen cum visum esset, Dryssam iterum Regem restauraturum: deniq; semper aliquid reperturum, quòd nouum à se postularet. Nobilitatis Nuncios ad colloquium cum Legatis adhibitos criminabatur: idq; in inuidiam suam factum ferebat. Indignabatur & Oratores nullos à Rege ad se mitti: Itaque se quoq; nec post quinquagesimū aut quadragesimum annum Oratores ullos missurum confirmabat. Multa de Liuonico iure suo aspergebat. In Regem autem ipsum acerbissimè inuehebatur, modò quòd non Regio genere natus esset: modò crudelitatem: in victos, adipis detracti argumento, de quo suprà dictum est, vsus: modò in eosdem indulgentiam, qua ad transitionem eos inuitaret, tum quòd globis candentibus inusitata ratione Sokolam incen-

disset, fraudem ac dolos ei exprobrando. Rex literis hisce acceptis, ostendit Legatis etsi iure Gentium hostium loco habere eos posset, qui pacis petitione simulata, speculandi, circumueniendiq; sui causa ad se venissent: nolle se tamen ob eorum perfidiam à perpetua mansuetudine atque lenitate sua recedere: itaque ipsi ad suum Principem reuerteretur: literis eius per suum hominem se respondurum. Proficiscitur cum his Antonius Posseuius: quem à Summo Pontifice ad Moscum missum suprâ demonstrauimus. Ei præfectos, qui Velisij capti fuerant, Rex condonauit. Sauolociam inde, siluis vt in pacato non magna molestia superatis, pontibusq; & latioribus viis iam ante iussu Regio Sauolociensium opera munitis, peruenit. Hic etsi omnium ferè aliorum opinione Plescouiam sine vlla dubitatione hac expeditione eundum tanquam præiudicatum iam videbatur, quò rectius tamen in re præsentì omnia statuerentur, ad consilium de eo Rex retulit. Valuit plurimum apud omnes ferè cùm vetus persuasio, tum ipsa rerum gerendarum ferries, belliq; suscepti ratio, quòd ea vrbe in potestatem redacta, Liouoniam simul vniuersam, quæ tum vnica belli causa erat, ei accessuram inter omnes conueniret. Rex tamen, ac pauci cum eo an non magnam Nouogardiam rectius iretur, dubitabant: cuius etiam Nobilitatis motus aliqui contra Moscum audiebantur. sed periculi plena res videbatur, relinquere à tergo vrbe[m] amplissimam, in quam omnes quasi hostiles copiæ conuenissent: quæ magnam & bene ad Nouogardiam gesta re ad reliqua perficienda moram: & si non tam bello, quàm tempestatibus, contagio, aliisue incommodis in hostico offensum esset, grauem recipientibus se metum allatura esset. Derpatum vnus Veierus eundum censebat, cùm eadem ratione: quòd præsidij eius magna parte ad Plescouiæ defensionem deducta, facilior expugnatio eius futura videretur: tum quòd per eam ipsam ad reliquam Liouoniam vniuersam, quæ vna bello eo petebatur, aditus futurus esset. Vicit plurium consensus, rerumque ipsarum continuus quasi ordo, qui primò Plescouiam obiciebat, eò vt iretur. Etsi enim per Louatum flumen, quod à Lukis Nouogardiam tendens magna ex parte in nostra potestate erat, regressus exercitui dari videretur: quòd tamen naues omnes subtractæ ab hostibus essent, nec aliarum fabricandarum tam exiguo temporis spatio in prouincia noua & dubia facultas data esset: flumen præterea Louatus non per omne anni tempus nauigabile esset: hac quoq; re non multum iuuari posse exercitus videbatur. De castellis quæ à lateribus imminuebant, diu Rex dubitabat, tentandane oppugnatio eorum sibi esset, priusquam Plescouiam

iret,

iret, an in aliud tempus differenda. Ex iis Krasnohorodam, cuius oppugnationem Sigismundi Augusti exercitus frustrà olim tentauerat, & alterum Veliam Moscus, quò teneri ea posse diffideret, tormentis priùs apparatùq; omni deportato, sub idem tempus ipse deleuit. Reliqua erant Sebesium, Opocka, Ostrova. Sebesium etsi ad læuam Dunam versus à tergo relinquebatur, nauigationemq; fluminis infestam reddere posse videretur: tamen quòd per siluas, locaq; magna ex parte inuia, ac difficilia, iter illac esset, præstare visum fuit, vel in aliud tempus eam differre: vel si pax interim coiret, aliam quandam munitionem ei opponere, quàm nunc maiorum rerum gerendarum tempus, siluis, viarumq; difficultatibus superandis, ac ipsa tandem oppugnatione eximere. Opocka non ita viæ imminere videbatur, vt non commodè declinari posset: præterea flumen Velika supra Opockam nondum eius altitudinis erat, vt tormenta apparatusq; bellicus demitti per eum posset: quam commoditatem vel maximè quidam spectabant, ac vt nauigabile esset, Plescouiensi tamen oppugnationi mora vlla minimè interponenda videbatur. Accedebat huc, quòd ex propinquis præsidii Sauolociensi & Voroneciensi facilè excursiones eius prohiberi posse existimabantur. Interim opportunè accidit, vt sub idem tempus Kosakki Krasnohorodam à Mosco desertam, subitario opere communirent, quò prædis ex hostico agendis sedem in ea collocarent. Mittit eò Rex mox copias nonnullas cum leuioribus tormentis aliquot, locumq; militaribus corbibus dispositis diligentius communiri, Sebesienseq; & Opocense præsidia distineri inde iubet. Itaq; Krasnohoroda, Sauolocia & Voronecia occupatis, è quibus non difficulter Sebesienses, & Opocenses contineri posse videretur, illis omisissis, Ostrouia sola quæ in ipsam viam Plescouien. incurreret, relinquebatur. Ad Christophorum Radiuillum, quem contra hostis ad Borysthenem excursiones missum supra ostendimus, sub idem tempus Philonem Kmitam etiam, ac Lituanicos Tartaros à Vitoldo quondam Duce agris in Lituania donatos, Michaele Haraburda illis Præfecto se coniungere, hostemq; ancipiti metu distinere, mutuisq; populationibus priores excursiones eius vlscisci iubet. literasq; ea de re ad Radiuillum dat. Priusquam Sauolocia Rex moueret, tabellariū cum literis ad Moscum mittit. iis etsi nec illius criminationes quicquam de dignitate sua detrahere posse statueret: & armatum hosti maledicere infra animi sui magnitudinem iudicaret: ne tamèn ille è silentio Regis, more suo maiores sibi spiritus sumeret, ad priores eius respòdet. Quæ acta ante id in inuidiam à Mosco vocabantur, vt quæq; gesta sint,

ostendit: conditionibus Neuelensibus cur stare non potuerit, demonstrat: nihil per iniuriā, aut præter morem aliorum Principum Christianorum ab illo se postulasse docet: vt Sauolociā oppugnet, nullius precibus adductum se respondet. sed id vt faceret, peritacia & iniuriis eius se coactum: quæ nec se quiescere, donec armis ius suum consequatur, patiantur: nec ipsum nisi armorum metu admoto animum ad æquitatem aduertere. Quantum in se fuerit, se fecisse, vt per Oratores eius aliquoties testificatus ei sit, quod diutiùs causam duceret, quoq; ad maiores impensas tergiuersatione sua se prouocaret, eò grauiores postea conditiones se ei ferre necesse habiturum. Sumtus in bellum factos & aliorum Principum Christianorum more ac exemplo se repetiisse: & nihil æquitati conuenientius esse, quàm vt à quo iniuria profecta fuerit, ab eodem omnis iniuriæ causa præstetur. quod quoniam illi graue videretur, sciret posthac non de Liuania, aut belli eius sumtibus, sed summa rerum se dimicaturum. Quod Sebesium puero se conditum diceret, qua maxime ratione ius suum ostendere se confideret, ea malam fidem eius maxime detegi. Nam cum Regia Polotiensis ditio ad Dunam flumen semper pertinuerit, intraq; eam nuper Sebesium excitatum fuerit, satis argumenti esse in alieno iniuste ædificatum fuisse. An autem ad priores conditiones, nouas subinde Rex adiecturus fuerit, si priùs iis conditionibus, quas Rex tulisset, assentiendo periclitatus fuisset, tum certi aliquid asseuerare eum potuisse. Nuncios Nobilitatis ex ipsius utilitate ad colloquium cum Legatis eius adhibitos fuisse, quò quæ conuenissent, maiorem firmitudinem haberent. Quod Oratores ad eum non mitteret; non esse, quod se accusaret: neque enim legem vllam de mittendis Oratoribus cuiquam perlatam, præterquam vel vsus, vel voluntas cuiusq; vniciq; imponeret: omninoq; iudicij potius quàm necessitatis rem esse. Quod facturum se negaret, vt nec ipse post quadragesimum annum vllos ad se Oratores mitteret, facile ei credi: magnam hanc bono etiam viro ne dum Tyranno viuendi vsuram esse: non missurum igitur post quinquagesimum aut quadragesimum annum: at missurum fortassis citius: Regem quidem nihil hac in re temerè sibi præscripturum. Docet & de Liuanico iure. Ad conuitia eius respondet, neq; se eum esse qui contumeliam vllam accipere possit: nec in Moscum, cuius turpitudine & crudelitas omnibus nota sint, rectè hanc alios insectandi personam conuenire. Regem se non tam molestè ferre non natum esse, quàm gaudere, quòd virtute sua ad regnum peruenerit: quòd ea ratione ad honorem hunc euocatus sit, qua summus Pontifex à

Cardinalibus, Imperator qui principem inter Christianos Principes dignitatem obtinet, ab Electoribus Germaniæ: qua multi alij Reges ac Principes omnibus tēporibus à sui quisq; regni Ordinibus. Interim præclarum sibi ducere priuato loco, nobilibus Maioribus ortum, qui rebus Christianis egregiam sæpè operam nauarint, amplissimos honores gesserint, prouincias administrarint, magnaq; virtutis & pietatis laude floruerint, cū maiores sui Reges non fuerint, virtute tamen sua regnum se adeptum esse: cū illum, nisi ita, vt esset, natus fuisset, mores eius quemuis potius alium quàm Principem facturi fuissent: minimeq; illi inuidere, quòd non plurimorum de eo hominum iudicium, aut spectata virtus eius porius, quàm mulieris Glinseij Sigismundi quondam Regis proditoris filie vterus, Moscouiæ dominum imposuisset. Crudelitatem in detrahendo è nonnullorum cadauerib. adipe primum non à se profectam: deinde nihil in eo contra pietatis officium conlulerent, ex medicorum disciplina, vel in minutissimas partes mortuos dissecarent, admissum: ridiculam autem misericordiam esse ipsius, qui cū in viuos omnia cruciatus exempla edat, mortuorum cura se affici præ se ferat. Eiusdem generis esse, quòd clementiam & lenitatem erga victos suam criminaretur. Non satis enim sibi constare, qui modò crudelem, modò nimis lenem quereretur: indignareturq; quòd non omnes, quos in præsidii expugnatis Rex cœpisset, excruciatos interfecisset. Quòd Sokolam inusitata ratione flammis à se deletam vitio sibi verteret, in eo non tam fraudem aliquam illum arguere Regis, quàm detegere propriam inscitiam suam: quæ vt omnibus in rebus maxima esset, ita militaris rei multa præclara inuenta adhuc eum fugere. Respondet & aliis de rebus quàm copiosissimè: quæ omnia accuratiùs hīc commemorare, præterquàm quòd epistola ipsa in manus hominum peruenit, non etiam nostri instituti est. Sub finem epistolæ ad singulare certamen eum prouocat: eamq; Russicè & Latinè scriptam ei transmittit, nèue nimis sibi placeret, quæque aliorum de se hominum iudicia essent, cognosceret, libros de immanitate eius passim per Germaniam editos vnà ei mittit. Saulocià Voroneciam Rex progressus militarem disciplinam prioribus legibus partim emendatis, partim auctis accuratiùs eo loco sanxit: legesq; de ea scriptas primum Senatoribus, deinde militi, Præfectis omnibus differendi de iis facultate permissa publicè proposuit. Quibus ab omnibus probatis Præfecti militares, vt Ducem exercitus crearet, eumq; magistratum, qui solennis apud Maiores in Repub. fuisset, restitueret,

flagitârunt. Rex quòd partito in plures imperio militari, superiori anno nec satis disciplinam castrensem obseruatam, se rebus vel minutissimis quibusq; fatigatum, aliaq; incommoda nonnulla extitisse ex eo meminisset, vocato priuatim ad se Samoscio, cuius vtilem operam superioribus expeditionibus, multis maximisq; rebus spectatam habebat, eum se magistratum hunc creaturum ostendebat. Samoscus magnitudinem eius, atq; onus demonstrando, seq; ab omnibus rebus, maximè autè muneris huius expectatione imparatum accessisse ostédendo, primò vt alij potius id traderet, aut ne sibi saltem tantum oneris imponeret, petere, postea vehementius etiam deprecari cœpit: vbi nihil Rex remitteret, obtemperaturum se tandem Deo, & illi seu ad gloriam seu periculum se vocanti recepit. Priuatim cum Samoscio re communicata, idem publicè deinde facit: consilioq; conuocato, quid suæ sit sententiæ, declarat. Re ab omnibus probata, per Andream Sborouiū palatij Marschalcum, qua qui superiorib. temporibus imperio militari præfuisent, nominatim verò Ioannes Tarnouius maxima potestate fuissent, generalem exercitus Ducem perpetuum Samoscium creat. Hic quemadmodū antea fecerat, ita tum in publico quoq; præter oneris eius magnitudinem, quod per se grauissimum, maxima etiam cum inuidia coniunctum esset, non eo etiam apparatu instructum se venisse ostendebat: vt tantum munus sustinere posset, qui scriptis iis, quas Rex iussisset, copiis, eo animo profectus domo esset, vt quemadmodum superioribus expeditionibus fecisset, partem saltem aliquā belli fusciperet: cui summa rerum administranda esset, oportuisse eum prius omnium ad summam belli pertinentium rerum cogitationem suscepisse: omnia explorata, cognita, parata antè domo attulisse: ipsum inspexisse: legatos, ministrosq; iam antè domi delegisse: quos etsi haberet, non haberet tamen plures, quàm qui copiis tantum, quas ipse scripsisset, ducendis administrandisq; suppeterent. Tandem quemadmodum antea priuatim, ita tum publicè magistratum accepit. Constitutis rebus iis, exercitum vniuersum recensere Rex instituit. Præ cæteris longè ornatissimæ in lustratione hac Polonorum equitum turmæ comparebant. cū longè plures ex amplissimis quibusq; familiis, quàm vlla alia superiorum expeditionum ad bellum hoc conuenissent. inter alios Samoscus ad priores copias suas, quas superiori ætate à se conductas, hieme in Samogitia contra hostiles in Liuoniam irruptiones mandato Regis collocârat, aliquot ornatissimorum equitum millia adiecerat. omnes hi ad Ducis exemplum vt superiori anno atrato habitu vsi fuerant, ita tum cæruleum sumpserant. Par his suo genere
pedi-

perditatus erat: Vrouecianus præsertim ex sola Nobilitate scriptus. Nec multum de proximi anni studiis & apparatu Lituani quoque remiserat. Itineris ratione à Rege cum Samoscio cõstituta, à dextra Lituani iuerunt: is aulicus miles, qui ad Gedanum fuerat, per quæ absentiam Ioannis Sborouij à Christophoro Niscicio regebatur, attributus erat. partem copiarum aliarum cum Stanislao Tarnouio clarissimæ familiæ, Senatoriiq; Ordinis viro, quæ locum castris deligerent, Ostrouiam versùs Samoscio præmisit. cum eodem Veierum & Vrouecium ire iussit. Tarnouius, quæadmodum iussus erat, castrum præteruectus in Plescouiensi via, qua præsidia in castrum ventura, nunciiq; exituri expectabantur, confedit: quæque ad oppugnationem pertinebant administrare cœpit. Interim Samoscio aduenit: castraque ab inferiori parte ad Velikam flumen ponit. biduo post Rex ipse consecutus fuit. Sita Ostrouia est in insula Velikæ fluminis, quodq; nullos à terra aditus habeat, inde nomē id, quod insulam Slauica lingua significat, accepit. Muros ex lapide satis firmos: propugnacula item complura habet: vnum præcipue in septentrionali castris angulo, à qua eadem parte porta atque aditus in castrum est, insignis magnitudinis, adq; nostræ ætatis propugnaculorum formam diligenter dimensum, eo positu, vt duo castris latera, vnum quod ad Septentrionem, alterum quod ad Orientem spectat, defendat. Cùm de oppugnatione cum Samoscio Rex deliberaret, animaduertit; Occidentale castris latus, ita modico flexu lunatum: vt nulli recta linea secundum id latus tormentorum ictus dirigi possent, atque ita nihil ferè ab ea parte à tormentis periculi militi metuendum videretur. Itaque duo propugnacula altera, quæ in meridiem conuersa erant, tormentis verberare instituit: quod iis à defensoribus nudatis, Occidentali parte iam antè, vt ostensum est, innoxia, sine periculo ad oppugnationem iturus miles videretur. Vngaris orientalis anguli propugnaculum, Polonis Occidentale attribuitur: perfectisq; biduo munitionibus, & tormentis intra eas constitutis, ex vtriusque muri quati cœpti fuerunt. Ab Vngaris propugnaculo, quod oppugnabant, inde proximo muro continuis tormentorum ictibus verberato, ruinis quibusdam, quæ tamē præcipitem aditum in castrum præberent, patefactus ab iis murus fuit. Poloni, curante apud eos tormenta Veiero, in fundamenta propugnaculi, & inferiores fornice tormenta conuerterant. cùm quod ab inferiori parte facilius in arcem aditus futurus videretur: tum ne superiore turris parte à se occupata, quod facere destinauerat, vt per fenestras eius scloppetis inde rem gererent, exquæ interiore castris parte hostem pro-

pellerent, puluere fundamentis subiecto circumueneri ab hoste
 possent. Vngari per ruinas, quibus ab eorum munitionib. murus
 apertus erat, irruere mox conabatur. Repressio impetu illorum
 à Samoscio, qui militem, quò ad maiores res integrior accederet,
 sine causa vulnerari nolebat, cum rursus ab utriusque munitioni-
 bus summa vi tormenta contra muros disploderentur, magisque
 murus ruinis aperiretur, hostes eodem die deditionem fecerunt.
 Iam nox appetebat. itaque cum praesidiis adiunctis ulterius deduci
 non possent, atque interim separatim in locum è castro traduceren-
 tur, plebs rusticana Lucensis caedis memoriâ perculsa, subito ma-
 gna voce ultro in verba Regis se adigit. quo clamore aliquoties re-
 petito, cum vim illis adferri Samoscus ratus accurrisset; narrabat
 iuratos se Regi, fidosque posthac fore; eoque clamorem tam altum su-
 stulisse, quò vel ab ipsis Moscis exaudirentur. Caeteri, in iisque Na-
 scokinus praesidij Praefectus, eius, quem Legatione ad Regem fun-
 ctum, posteaque captum supra ostendimus, propinquus, dimissi fue-
 runt. Rex antecursoribus praemisissis Plefcouiam mox ipse progres-
 sus fuit. In primo agmine Balthazar Andreæ fratris Regis filius
 cum Vngaricis, Palatinus Braslauiensis cum Polonicis aliquot co-
 piis incedebant. Hi ubi ad Cerechâ flumen, quod ab Oriente in Ve-
 likam influit, venerunt, ex Vngaris quidam flumê transgressi in tres
 partes copias suas distribuerunt. Prima ex iis rectâ Plefcouia con-
 tendit: duæ reliquæ diuersis locis in insidiis cõfederunt. Ex iis primi
 cum hostium excubiis cõgressi, mox pedem referre cœperunt: ho-
 stes quod erat, insidias veriti, recedentes tamê secuti, postquam se-
 cundi ex insidiis cõsurrexissent, nihil ampliùs veriti, quòd nume-
 ro utrosque superarent, effuseque insecuti, ad tertios protracti fuerunt:
 à quib. reliqui in fugam cõiecti: tres Boiariici generis capti, ac in ca-
 stra adducti fuerunt. ex quibus, quantum in vrbe virium esset, quid
 praesidij animique hostes haberent, cognitum fuit. Simili euentu
 Sigism. Rosniius, qui cum veteranorum Polonorum copiis, quas
 Lituaniis adiunctas supra ostendimus, missus fuerat, ac drinde Ger-
 mani aliquot equites, inter quos RHEDERVS Silesius voluntari-
 us erat, excursionem ad urbem facta, captiuos aliquos adduxerunt.
 Samoscus ipse primùm Cerecha flumine, inde Plefcouia amne
 tránsito, situs cognoscendi causa urbem circumuectus fuit. accidit hîc,
 ut cum Vrouecio vno assumpto, aliisque subsequi se iussis, quò accu-
 ratius situm urbis è propinquiori loco cognosceret, sub ipsos qua-
 si muros contra portam quandam successisset, conspicati eum ho-
 stes, alam equitum cõtra eum emitteret; eaque cum intra teli iactum
 ad eum accessisset, Samoscusque etsi periculum videret, non tamen
 se com-

se commoueret, illa etiam insidias vereretur, iustum temporis spacium ex aduerso neutris se commouentibus constiterunt. Interim qui tardarant accurrētes, impetu in hostes facto, in urbem eos reiecerunt. Rex ubi propius ad urbem accessisset, cognoscendi loci causa ipse quoque cum Samoscio eam circumiit. Ciuitatis Plescouiensis in annalibus Plescouiensibus, qui in Polotiensi Bibliotheca inter alios reperti, in manus nostras peruenerunt, circa annum ab Orbe cōdito V I. M. CCCC X I I. antiquissima mētio est; quo Thoriū filium Rurici Principis Russiæ Olgam ex ciuitate ea in matrimonium accepisse, ex qua Suentoslaus filius natus ei sit, memorant. Inde varia cum vicinis Gentibus bella ei intercessisse narrantur: maximē tamen Ikolos populos, quorum ab eo tempore cum imperio nomen quoque interiisse videtur; fœdere cum Nouogardiensibus inito debellasse: cum Sudetibus, qui ea quondam loca tenuerunt, in quibus Derpatum nunc est, & cum Germanis Liouoniensibus frequentibus præliis contenderunt: cū vel à suis finibus eos prohiberent, vel intra eorum fines bellum gererent. A Germanis capta etiam vrbs circa annum V I. M. DCC L. traditur. Ab Alexandro autem filio Iaroslai ex stirpe Monomachi haud multo post in libertatem rursus vindicata. qui profectus à Batti Principe Tartarorum, auxiliisq̃ue Tartaricis adiutus cū prælio Liouonienses superasset, ex pacto deinde urbem recepit. contentia tamen deinceps quoque bella cum iisdem ciuitati fuerunt. Illud satis apparet, eam & opibus plurimum olim valuisse, & priusquā à patre huius Basilio in seruitutem redigeretur, non modò propriis legibus magistratibusq̃ue vsam, sed quod eo in loco magis fortassis mirandum fuerit, egregiē etiam iis temperatam fuisse. cū primis Posadniki, quod si verbum verbo interpreteris, assessores significat, ex quibus Senatus constitutus fuerit, numerantur: in grauiorum rerum deliberationibus, Legationibus audiendis, dimittendisq̃: fœderibus sancendis: eligendis Principibus: pace denique ac bello suscipiendo: legibus ferendis, populi summa autoritas erat, qui in Comitiiis, Viecis ab iis dictis, quæ ad omnes pertinerent, vniuersus iubeat: Secundū Posadnikos Nobilitas erat honore iis proxima: tum verò diuersarum societatum mercatorum, quorum & magnam multitudinem eo in loco fuisse, eorumq̃ue commercii maximē ciuitatem creuisse apparet, Præfati: qui magistratus etiam ius ac auctoritatem habuerunt. Ditio nem possederunt amplissimam: ad eamq̃ue cū Magni Luki, & Izborkum, tum quicquid intra eas est, pertinebat. Provincias hæc per Legatos Palatinos ab ipsiis dictos regebant. His omnibus

magistratibus finita cum potestate Princeps præerat. Eum seu ad vitandas factiones domesticas, seu quòd externo Regnum occupare volenti, faciliùs restituros se existimarent, modò à Rursiæ, modò à Lituaniæ magnis Ducibus certis conditionibus, ac vt secundùm leges suas ius sibi dicerent, petebant. A Lituaniis Duminthum, Timotheum nimirum, postquàm Christianorum factus esset, appellatum circa annum VI. M. D. CC. LX XIII. ac postea filium eius Dauidem accepisse memorantur: posterioribus etiam temporibus ab Olgerdo filium eius, qui sacris Christianorum initiari voluerit, Andreasque dictus sit. quosdam præter leges sibi imperantes ipsi remouebant. Tandem cum Rursiæ magnis Ducibus conuenerunt, vt certis deinceps legibus eorum maiestatem colerent, Principesque non nisi ab illis, qui tamen secundùm patrias leges ciuitati imperarent, qui que nominatim à ciuitate petiti essent, acciperent. A Basilij cæci filio Ioanne, primùm Basilii Suisicii Legatus, deinde Basilii filius Plescouiensibus & Nouogardiensibus coniunctim Princeps datus fuerat. Etenim sub idem tempus Nouogardienses subiugârât, Plescouiensium auxiliis adiutus: quæ illi partim ex fœdere, de quo dictum est, partim æmulatione Nouogardiensium miserant. cum paulò antè à Liouoniensibus bello petiti, à Nouogardiensibus sprete atque destituti, ab Ioanne adiuti fuissent. Atque in eo quidem statu ad annum V. I. M. XVIII. ciuitas permanfit. quo à Basilio Ioannis filio, eius qui nunc rerum potitur, patre libertate spoliata fuit. Imposuerat eis Principem Basilii Ioannem Michaelis filium Repkam, quem Naidenû postea appellârunt; vt qui non petitus, sed vltro quodammodo obtrusus eis esset. Contra hunc cum Nouogardiæ fortè Basilii esset, misit ad eum ciuitas Legatos, qui querelas quasdam ad eum deferrent. Cum verò & Ioannes Nouogardiam ad Basilium accessisset, ipsius hortatu maiorem Senatorum partem, quò præsentibus sis controuerfias eorum minueret, euocat: in vincula deinde omnes coniciit: Plescouiensibus denunciât, vt Consilium omne abrogent: campanum insignis magnitudinis, quâ ad Comitata obeunda Ordines conuocabantur, ad se mittant: eaque vt facturos ficiat, alios plures ex omnium Ordinum hominibus obsides sibi dent. Plescouienses partim amore suorum inducti, partim iis rebus præfenti periculo defuncturos se existimantes imperata faciunt: Obsides complures alios ad eum mittunt. Quibus acceptis, Plescouiam ipse Dux die Mensis Ianuarij vicesimo quarto Oxime sacro venit, cui in memoriam rei bene gestæ templum deinde ibi consecrauit: primoque in ædem Saluatoris, inde Trinitatis, in cuius

ius tutelam nominatim ciuitas se tradiderat, descendens, Valsiani Episcopi Columnensis, qui eò cum illo venerat, captamque tum vrbeim pronuntiabat, oratione confirmatus, vrbeim diripit: Senatum omne, immagnamq; Nobilitatis partem in vincula coniciit: nouisq; coloniis immissis in Moscouiam secum abducit: vt non pauci tū essent è Nobilitate, qui ne patriā mouerētur: religioni ac societati alicui religiosorum fratruim se manciparent. Ab eo verò tēpore in durissima seruitute ciuitas permansit. Vrbs in longitudinē porrecta, qua ad Occidētem spectat angustior, à Meridie Velika flumine alluitur. qui eo loco nō modò nomine, sed tot aliis fluminibus receptis, re ipsa magnus, quinq; infra eum passuū millibus in Pelbam lacum influit: à Septentrione Plefcouiam amnem habet, qui non magno à Nouogardia interuallo ortus, vrbeim cui nomen dat mediam secans, in Velikā illabitur. Ipsa in tres partes diuiditur, quæ singulæ, diuersis interiectis muris inter se separantur. alteram, quæ Occidētem spectat Sapskouam, tamquam vltra Plefcouianam appellant: tertia & media inter has arx est, quæ & ipsa in tres partes diuiditur: exteriorem, quæ ad meridiem, atq; flumen Velikam pertinet Krseinnouiam: alteram Domantovam: tertiam mediam dictam, non ad arceim, sed ad vrbeim ipsam, cuius quasi umbilicum tenet, appellatione relata. Septentrionale latus omnium longissimū ad octo millia passuum in longitudinē, muro omni ex lapide facto protenditur. Ad eum Moscus Polotia Lukisq; captis, alium ab interiori parte terra inter binos trabum ordines, quib. ea containeretur, latissima interiecta, adiecerat. Propugnacula ab omnib. partib. ex eodem lapidis genere firmissima habet. Cumq; veteris operis propugnacula non satis æqualia inter se essent, indeq; fieret, quominus directis ex vno versus alterum tormentorum ictibus mutuò se protegerent, ex angulis eorum parietibus nouis proiectis, iisdemq; altissimo cespite vestitis, fenestrisq; per eas dispositis, vt pari inter se spacio prominerent, effecerat: ad eadem verò propugnacula, quòd partim angustiora, partim infirmiora viderentur, quàm vt maxima tormenta, eorumq; vim, cum disploderētur, continere possent; turres alias itidem ligneas ex firmissimis trabibus magno itidem opere factas opportunis locis ab interiori parte interiecerat, magnaque maiorum tormentorum vi compleuerat. Loci facies ab omnib. partibus amœnissima est, cum duorum fluuiorum confluxu, & quā patentibus campis, quā crebris collibus leniter assurgentibus, iisdemq; frequenti iunipero vestitis, quæ à Voronecia vsq; non secus ac si magna industria confita esset, huc excurrens, hortorum speciem loco circumdat: tum

maximè monasteriorum vicinorū frequētia, quæ vltra quadraginta ex lapide omnia elegātissimè exstructa, passim per vicinū agrū cōstituta sunt. Celeberrimū ex iis Suatohorēse est, cū religione, à qua sanctum montē locum eum appellant, tum loci munitione. In rupe enim durissima trib. circiter à Plescouia passuum millibus situm, firmissima præterea turri, mœnibusq; castelli modum munitum est. Moscus cū, quēadmodum antè ostensum est. Lukis capitis ad Plescouiam moturum Regem minimè dubitandum sibi iudicaret, omnib. rebus, quæ ad sustinendam obsessionē pertinerēt, diligentissimè eam instruxerat; magnaq; copia omnia cōportari iusserat. Cuius rei vltra ea, quæ antiquitus ad defensionem vrbis cōparata erant, hoc loco eò maiorem facultatem habet, quòd in eū locum per Naruam omnem ē Germania aliisq; Occidentalibus regionibus bellicum apparatus cōuenire necesse est. Itaq; tantus omnium rerum ad bellum pertinētium apparatus in vrbe erat, vt superiori anno Moscus nec illi loco satis fidens maiorum tormentorum partem aliquam in vltiorem Moscouiam deportare institueret. quæ cū grauitate sua tardius promouerentur, Ilmeno lacu non procul à magna Nouogardia ea obruit. Præerat arci Basilus, & fratris eius Petri ad Vlam flumen à Nicolao Radiuilo sub Sigismundo Augusto cæsi filius Ioannes Suiscij, Susedaliensiu Ducum familia oriundi. Andreas Choroscinus; & Plesceiouus. quorū Ioannes consilio, Choroscinus corporis ac animi robore magnam apud Moscū auctoritatem habebāt; indeq; etsi ætate Basilus Ioannem antecederet, summam tamen rerum omnium huic cōmiserat. Equitum in vrbe vltra septem millia: peditum cum iis, qui ex oppidanis militares operas inter milites obibant, ad quinquaginta millia fuisse constat: Vrbane multitudinis totidem. Inter peditatus ductores Kosetscius cum animi magnitudine, tum procera corporis statura Duci gratissimus, auctoritatis ac virtutis præcipuā ferè opinionem habebat. Kosakki Nicolao Duce in regia ditione Circassij nato, sed qui diu Mosco operam nauarat, hoc consilio aliquot eò venerant; vt ex instituto militiæ suæ per agros palantibus excipiendis, prædisq; agendis insidias ponerent. Ad id enim militiæ genus vsu assuefacti, nullis armorū vix contra cæli iniurias vestitum indumentis tecti acinace & hastili vno, plerique tamen etiam scloppetis rem gerentes, ad singulos circumfistendos, opprimendosq; itinerà, loca, res hostiles explorandas: flumina cymbis ac trabibus trananda: densissimas siluas, ac inuia quęque penetranda cum leuitate armorum, sitis, famis, ac laborum tolerantia, tum vsu atque exercitatione plurimū valent; cæterisque ferè

omnibus præstant. verùm eos Suilcius conuiuio in vrbe accēptos intra mœnia retinuerat. Rex rebus iis cognitis, munitionibusq; vrbis perspectis, facilè intellexit, non sine ratione ab initio iam plerisque eò potissimùm eundem contendentibus, assensum se non fuisse, longeq; minora quàm præsens ipse cognosceret, de statu vrbis atque munitionibus sibi renunciata fuisse: se nec à peditatu, quem, si summa vi vrbe oppugnare vellet, triplo maiorem adducendum sibi fuisse intelligebat; nec à puluere tormentario ad oppugnandam vrbe[m] satis instructum accessisse videbat. Qui enim Susæ depositus fuerat, negligētius igni ab iis, qui in præsidio erant, habito, conflagrârat: alterius autē vt præcepta iam opinione pacis nec ab initio satis magnam copiam Quætores pararent: accedenteq; insigni subuectionum difficultate, qua à flumine relinquebantur, vix eum ipsum, quem paratum habebât, aduehere potuerant. Itaque varia animo agitante præstare aliquândo videbatur, si Plescouia relicta, vel magnam Nouogardiam rectâ contenderet, quam nonnulli minùs munitam putabant: vel ad vicina castella Porchouam & Vdouam se cōuerteret; iisq; in potestatem redactis, obsidione ex iis vrbe[m] premeret. quorum illud inter Nouogardiam & Plescouiam situm magnam ad intercludendam à subsidiis & comœatu Plescouiam facultatem habere putabatur: hoc Iuanogrodenfi arci, quæ portum Naruensem efficit, imminēbat: Priori consilio cū[m] eæ, quæ antè demonstratæ sunt, rationes, & à Plescouia metus, tum ipsius Nouogardiensis vrbis fama, quam & ipsam non exiguas ad resiltendum vires habituram constabat, itineris deniq; longinquitas, præcipitante iam æstate, ac tempestatum expectatio locum non relinquebant. Alteram obsidionis rationem, ac viciniorum castellorum oppugnationem, præterquàm quòd indignam susceptæ expeditionis famâ futurâ putaret, hosti etiam animos additurâ iudicabat. Itaq; cū[m] animi magnitudine, ac virtute militis, qua pleraque alia consecutus esset, eas quoque difficultates superare se posse non desperaret, de loco castris capiēdo dispicere cœpit. Constituerat ab initio à Nouogardiensi via, qua Plescouia fluuius in vrbe[m], inde infra eam in Velikam illabitur, quòd ad excludenda ab vrbe subsidia, subuectionesq; arcendas cū[m] primis opportunum videbatur, castra facere. sed id vt dimitteret consilium, longitudo lateris eius, quod quemadmodum ostensum est, ad octo millia passuum patet, latissimiq; ab ea parte ac patentes circum circa campi faciebant. In quibus cū[m] subsidia equitum nulla tutò collocari posse viderentur, nec verò propter continuas hostilium tormentorum ei aculationes pro-

pius castra admoueri; verebatur ne peditatus, qui in opere ac munitionib. futurus esset, si nullum illi è propinquo ab equitatu subsidium ferri posset, in tanta equitatus ac peditatus hostilis tot locis simul erumpentis multitudine, maximè si ancipiti prælio subsidii à Nouogardia missis, & eruptione ex vrbe facta pugnandum ei foret, vndique circumueniretur. Ostendebat Samoscius, qui vt nihilominus in sententia permaneret, Regem hortabatur, circa flumen Pleseouiam sinus nonnullos sibi videri, in quibus iustæ equitum copiarum sub tentoriis collocari possent; quæ in tempore deinde contra excursiones hostium auxilium nostris ferrent: hæc ratione castris eo loco quàm latissimè Nouogardiam versus explicatis, ab omni subsidio & comiteatu, sine frequentibus excubiis, quibus si ab altera parte castra ponerentur, continuis defatigari militem necesse esset, multò commodiùs obsessos intercludi posse: accedere, quòd ab ea parte solum penè esset molle; ab aliis ferè omnibus rupes durissimæ id exciperet; quæ & opus moraturæ, cuniculos autem omninò exclusuræ essent. Rex tamen quòd priorem salutis, quàm victoriæ rationem habendam iudicaret, ab Orientali latere oppugnare urbem statuit. quo in loco & peditatus, qui in opere futurus esset, à sinistra Velika flumine defenderetur; & castra proximè munitiones hostium promoueri possent. quòd ab ea parte frequentes colles exsurgentes ab hostilium tormentorum ictib. frontem tutaturi essent: angulus præterea, in què ab ea parte vbi muris coibat; ipse etiam maiorem rei bene gerendæ facultatem dare videretur. Itaq; transgressus flumè Cerecham, castrisq; tum ibi metatis, iisdem Lituanicis copias, & veteranum Polonum equitem, quos à dextra ire iussos diximus, recepit. Eodem Farèsbekius Germanicum peditem, cum quo sub id tēpus venerat, adduxit. in quibus etsi erant aliquot, qui in Belgio stipendia fecerant, propter tamen & temporis breuitatem, & quòd Lubecenses minùs comes in concedendo delectu se præstiterant; plerique ex vicinioribus etiā Germaniæ locis, iique tyrones, raptim scripti erant. Iisdem temporibus Bartholomæus Budlerus à Duce Churlandiæ cū aliquo militum numero, qui superiorib. expeditionib. cū aliis in locis bellum Rex administraret, ad Liuoniæ fines in stationib. cōtra hostes fuerant, in castra venit: Voluntarij præterea aliquot, cū ex Prussia, inter quos in primis Fabian⁹ Dhonanus: tum præter Rhederū, de quo suprà dictum est, alij etiam ex externa iuuetute nōnulli fama expeditionis huius excitati. Rex cum vniuerso exercitu flumè transgressus, sub eos, de quib. dictum est, colles, castra posuit. Vngari à sinistra ad Velikam flumen, Lituani à superiore parte ad Porcho-

wienſem viam conſederunt: medio inter hos ſpatio Poloni triplici carrorum ordine circumieſto, ea de qua antè oſtenſum eſt, ratione, ab vtraq; riui illhac labentis parte caſtra communierunt. qui inter hos & Lituanos tanquam angulus relinquebatur, Germanis attributus fuit. Venit ſub idem tempus in caſtra à Turcarū Imperatore Legatus, grauis ætate homo. Hic Tartaros, quos ſuprà proſugiſſe oſtendimus, ex fœdere, quo vtrinq; perſugæ reddi iuberentur, repetebat. Oſtenſum fuit, quia nondum Rex eos vidiffet, nec quid dicerent, audiuiſſet, vbi in Poloniam rediiffet, cauſa cognita Principi eius reſponſurū. Etſi minor peditatus erat, quàm pro amplitudine ſuſceptæ oppugnationis requirebatur: erat tamen & numero, & genere ipſo militum ac armorum non contemnendus: equitatus autem, quemadmodum ſuprà oſtèſum eſt, ornatioꝝ ferè, ac inſtructioꝝ, quàm in vlla antehac expeditione fuiſſet. Itaq; per frequentiffimam caſtrorum partem barbarus ductus, caſtrorū magnitudinem, equitum, quos obuioſ habebat, ornatum, equorumq; præſtantiā, ac vniuerſi exercitus ſpeciem admiratus, faceret Deus, inquit, vt iſti Principes, Regem ac ſuum Principem designans, coniuncti inter ſe animis eſſent: ne orbis quidem terrarum conſenſui eorum reſiſteret. Interim Vngarum militem propius vrbeſ, vt locum munitionibus dirigendis caperet, progreſſum hoſtes conſpicati, eruptionem mox in eum fecerūt. ſed fortiffimè ab Vngariſ ad portas vſq; eos inſequentibus, nonnullis vtrinq; deſideratis, in vrbeſ reieſti fuerunt. Munitiones mox Vngari ab ea parte, qua caſtra habebant, contra Pochrouienſem, quam appellabant, turrim, penes Velikam flumen: Poloni non longo ab his interuallo contra Suinienſem turrim agere inſtituunt: priuſ militariſ corbibus locis aliquot iuſto interuallo communitis, equitumq; ac peditum ſtationibus in iis collocatis, quæ militi in munitionibus occupato contra eruptiones hoſtium, ſi quas fortè facerent, propinquo è loco ſubſidium ferrèt. Magno labore eo loco propter ſoliditatem, quod intra cubiti altitudinem in rupem deſinebat, foſſæ ducebantur. Nihil tamen ea res Vngari militis impetum morabatur: qui ingentibus ſaxis ſecuribus exciſis, indefeſſo ſtudio opus perfecit: non tam multorum iactura, quàm inſigni vnius Petri Kendij iuuenis claro in Vngaria loco nati: qui cū noctu more ſuo vigilas Moſcis citantibus, ad fremitum eorum procurriſſet, è maiori tormento traieſtus interiit. Cæterū Vngari, quia ab ipſo flumine nullo ambitu capto breuiori ſpatio rectā verſus vrbeſ munitiones ſuas dirigeabant, perfectis iam foſſis aduerſam turrim quaterere cœperant: exiguoq; tempore propugnaculo conuulſo proxi-

Bancowne

mi muri partem aliquam strauerant. Polonis magno impedimento erat, quòd ab eo, de quo dictum est, loco, longiore intervallo munitiones versus urbem institutæ illis erant: latera quæ Vngaris ab vna parte Velika flumen, ab altera Polonorum munitiones tuta præstabant, ne circumuenirentur, vineis & subsidiis contra hostium impressiones munienda: inde perfectis tandem munitionibus, curante apud eos tormenta Veiero, priùs ex plerisq; turribus, ex quibus ab omnibus ferè partibus petebantur, defensores deiciendi erant: quòd deniq; in fundamenta, ac imam partem muri, iis quæ antè demonstratæ sunt, causis, tormenta conuertebant, quas ob res cùm ab eorum parte tardius murus perruptus fuisset, Vngari nihilominus, quæ ab ipsis murus stratus erat, irrumpere conabantur. Samoscius cùm de eo ad Regem referret, ostendebat, longè & ad securitatem & spem victoriæ certius sibi videri, si dum è Polonorum quoq; munitionibus aditus in murum patefieret, irruptio sustineretur: interim & pluribus locis mœnia verberarentur; ruinæ, quibus contra Vngarorum munitiones murus apertus esset, ampliores fierent, qui per eas in urbem aditus esset, cognosceretur: omnibusq; rebus diligenter exploratis, quæ ad oppugnationem pertinerent, antè præpararentur. Timebatur ab altera parte, ne tempore interposito, spatium sui muniendi, nouasq; fossas obiciendi hosti daretur: maximè verò quòd minùs consilio huic locus esset, difficultas pulueris tormentarij faciebat: vt necessariò priùs tentandū aliquid videretur, quam omni consumpto vnà cum puluere urbis ipsius potiundæ spes decederet. Descenditur eò, vt mitantur, qui locum inspiciant, ac an quæ transgressos fossæ difficultatès excepturæ essent, explorent. Deliguntur ex Germanis quingenta circiter: quòd erant inter hos, qui in aliarum urbium oppugnationibus assiduè antea versati fuerant. Hortatur simul Samoscius Rex, vt quæ ad oppugnationem pertinerent, administraret: ne si de aditu non incommoda renunciata essent, vel minimum temporis spatium differretur. Interim Vngaricus Decurio quidam missu cetrionis ad os, quod ab Vngaris, quemadmodum dictum est, in muro patefactum erat, profectus omnia facilia ac aperta renunciat: aditum latum: descensum expeditum: exiguas ab interiori parte fossas obiectas. Quo tempore cùm è primariis Senatoribus quidam differri nonnihil adhuc irruptionem suaderet, ne inter Polonicam & Vngaricam Nationes æmulatio aliqua oriretur, si Vngarus prior irrupisset: ostendissetq; Samoscius, cur à Polonis aditus tam latus patefieri nòdum potuisset, is vnainquamque selem pro se venari respondit. Samoscius itaq; ad munitiones profe-

profectus, Polonis Germanos adiungit: quæq; oppugnationi vsui sint, administrari iubet. Vngaris Bornemissa præficitur. Rex sub ipsam fluminis ripam, ad quam Vngarorum munitiones pertinebant, progressus, militemq; ad irruptionem paratum, paucis, quæ tempus ferebat ad virtutem cohortatus, è propinquo euentum oppugnationis expectare instituit. Iam antè autem tormenta aliquot Velikam translata fuerant, abq; inferiori parte muri, per quem ad oppugnationem iturus miles erat, ita collocata: vt aduerso muro à fronte deterso, rectis inde secundùm vniuersum id latus interius i-ctibus defensores peterentur. Eques ex instituto militari idoneis locis supra munitiones, circa urbem, atq; vias, in omnes casus disponitur. Non poterat latere hostes, quid in castris pararetur: quòd in omnes partes latissimus ex vrbe despectus erat. Itaq; ipsi quoq; muros frequentes complebant. Samoscius primùm ex Polonico peditatu viginti expeditissimos delectos per aduersam fossam muros succedere, quisque ab eo loco in urbem aditus sit, explorare iubet. Renunciant illi fossam ab ea parte esse, supraq; eam pontem aliquanto depressiorem, per quem non difficile tamen fossa superari possit. Mittit inde è Germanis quinquaginta eos: mandat his, vt quàm proximè muros subeant: si superare ruinas possint progrediantur, signoq; quod acceperant, dato, alios, quos quamprimùm iis summissurus sit, expectent: si non patere per eas aditum intelligant, sine ignominia se recipiant. Interim si illis successisset, signumq; quod conuenerat, datum ab iis fuisset, quæ illis subsidia summittat, disponit: primò eiusdem Nationis militem, quod qui præmissi fuerant, id postularent: inde Polonum partim equitem, qui Georgio Mniscio Præfecto Sanocèse, Stanislao Stadnicio, Procopio Penonscio, Andrea Orsechovio, ac aliis quibusdam autoribus, equis missis, vltro operam suam detulerat: partim peditem. Primo loco Penonscium & Orsechovium cum turmalibus eorum, qui hastis rem gererent, locat. Inde Vrouecium cum pixidariis. Post hunc Stanislauum Stadnicium cum altera equitum turma. Huic rursus Vibranouium & Syrneum cum suis quenq; cohortibus in subsidiis esse iubet. Vltimo & separato loco Georgium Mniscium cum iis quos ductabat, equitibus constituit: partem ad tormenta munitionesq; retinet. Germani cum ad fossam successissent, Ioannesq; Garonna Gallus progressus primus aditum tentasset, graui casu ab hostibus illo deturbato, ceteri cum angustioribus ruinas, quàm vt commodè transiri per eas posset esse existimarent, conferti ad fossam constiterunt. Poloni qui à tergo urgebant, cum non dari sibi locum viderent, per medios illos pene-

trant: hostes turri lignea, munitioneq; quam tignis in angulo turris, quem cum muro coiens efficiebat, ea de qua suprà dictum est, ratione contabulauerant, cespitèque vestiuerant, deiiciunt: in turrim magno ipsi labore euadunt, principesq; Vibranovius ac Syrneus in summa turri signa figunt. Germani ad os, quod contra Vngarorum munitiones erat, quod per id latiore aditum esse viderent, signa conuertunt. Præscriptus idem, qui suprà demonstratus est, ordo, & Vngaris fuerat, missusque eius rei causa ad eos Franciscus Veselinus, primarius cubicularius regius. Verùm apud Germanos primùm eo turbato, Vngari quoque, cum Polonos iam irrumpere cernerent, signo priùs à Rege accepto, per ruinas in turrim euaserant: primi q; Thomas Dercenus, & Matthias Kerekiesius signa in ea constituerant. Hos Gabriel Bekesius arrepto signo, equitem, cui præerat, secum trahens, secutus fuerat: moxque pluribus aliis signis illatis, cum vltèius inde in urbem contendere vellet, fossa iam antè ab hostibus ducta, lignæq; munitiones nonnullæ præter opinionem obiectæ impetum eorum tardabant. Hostes ab initio nostrorum in subeundis muris impetu perterriti, suos è propugnaculis pulsos, signa diuersis in locis fixa iam videntes fugam circumspectare cœperant. Interim Ioannes Suiscius passim equo saucio volitans, modò minis, modò precibus, tandem ploratu & misericordia: ab altera etiam parte Episcopus vrbis sacra & simulacra obtendens, dum in occupandis muris nostri retinentur, fugam pauoremq; suorum sistunt. Primùm tormentis ac saxis petere nostros cœperunt: nostris vicissim tela in eos adiicientibus, compluribusq; vtrinque faucibus, turri, quam à Polonis occupatam suprà ostendimus, puluerem subiiciunt: nullamq; in partem milite se commouente, binis aliis vicibus id repetunt. Quo turri tandem correpta nostri ferre ignem diutiùs non valentes primùm descendere: ad extremum etiam cum ex propugnaculo Velikano, quod è nostris tormentis tam breui tempore sterni non potuerat, ipsi transuersis hostilium tormentorum ictibus ferirentur, recipere se coacti fuerunt. Inde in Vngaros omnes conuertuntur: qui cum eas quas diximus illis obiectas munitiones, superare se non posse intelleret, cum diu hostium impetum sustinuissent, ac nox immineret, cæsis omnibus priùs sublati more militari se receperunt. Desiderati eo die sunt ex Nobilitate Polonica vltra quadraginta: ex Vngaris non pauciores, ac præcipui inter eos nominis Gabriel Bekesius. Magnum hostes quoq; detrimentum acceperunt: cæsi complures: in quibus primarij peditum ductores. Nicolausq; Cirkassius præfectus Kosakkorum: plurimi vulnerati. Itaq;

literis,

literis, quas ad præsidium Vdouense dederant, quæ exiguo postea tempore interiecto interceptæ à nostris fuerunt, magnum terrorem ostendebant: utq; sine mora iis de rebus Princeps certior fieret, subsidiaq; sibi mitterentur, petebant. Samoscus militi ob eius diu laborem ac aduersitatem consulendû ratus, equitem, qui cum Georgio Mniscio Præfecto Sanocense in subsidiis collocatus fuerat, integerq; adhuc erat, quòd conturbato postea ordine res ad eum non peruenisset, circa tormenta munitionesq; excubare iubet: vniuerso autem peditatui ac munitionibus Vrouecio in oppugnatione concusso, Stanislaum Penkoslauium præficit. Altero die consilio habito, ante omnia de tormentario puluere conqui-
rendo cogitari cœptum fuit. Mittitur ad Duce[m] Churlandix, Rigenses aliaq; vicina loca. Exempla literarum Plescouiensium, quæ interceptæ fuerant, passim describenda Samoscus dat: quibus, si quis fortè grauior de aduerso oppugnationis exitu rumor in Poloniam perlatus esset, hostium incommodo perspecto is deleberetur. Proponit eodem tempore Regi, quò minus casus aliquis, qui obsidionem eos relinquere cogeret, interuenire posset, optimum è re nata sibi videri, si integro adhuc exercitu castella, per quæ miles distributus, longinqua obsidione, ac commeatus inopia premere urbem posset, aliquot communiantur: iis perfectis, quòd voluntarius miles diu moram laturus non esset; commeatus præterea difficultatem reliquo exercitui aucturus videretur: nec dignitatis Regis futurum esset, ut voluntariis dimissis imminuto exercitu remaneret, ipse in Poloniam, ad Comiticia obeunda, supplementum scribendum excurreret: se cum exercitu reliquo ad urbem relinqueret. Si hiems expectaretur, voluntarios incommodis obsidionis, atq; hiemis iniuriis adactos, missionem flagitatuos: reliquum militem nullis rebus præparatis, commeatu omni consumto minus animi & virium habiturum: castella verò eo tempore vel munien-
di vel extruendi nullam rationem fore. Regi cum aliis multis de causis, omnia prius, quàm ad id consilium descenderet, tentanda videbantur: maxime tamen, quòd cum Posseuinus, qui in Moscouia erat, de animo erga pacem Mosci significaturum se ostendisset, verendum intelligebat, ne, si priusquàm ille rediret, eorum quid susciiperetur, hostis defendendæ urbis spe illi aucta, si fortè de tradenda sibi Liuania consilij quid iam suscepisset, id tum commutaret. Dum hæc geruntur, puluisq; ac apparatus bellicus expectatur, cuniculis interim munitiones hostium tentare placuit. Bini è Polonorum munitionibus versus fossam instituti, à rupe dura atque aspera excepti perducere non potuerunt. Vngari per summum so-

lum fossa ducta, eademq; cratibus intacta, vnum eo modo perduxerant. Is cum latere hostes non posset, qui ut minus eum vidissent, ex eo ipso tamen, quod ab oppugnatione tam diu cessaretur, coniecturam de consilio nostrorum capiebant, alium secundum vniuersum id latus in longitudinem, ex quo nostros obseruarent, egerant: ac tum eum puluere subiecto intercipiebant. Iisdem temporibus subsidia à Moscouia per Vdovam obsessis mitti cognitum fuit. quæ cum per Pelbam lacum, ac Velikam flumen nauibus ventura Samoscius intellexisset, primum nauibus aliquot conquistis continuas arbores cuneis ferreis in singulas impactis, per eosq; catenis transmissis, ea qua flumen erat latitudine connectit: alias à superiori parte fluminis, qua venturus hostis erat, secundum aduersam ripam alligat: ita, ut cum hostium naues transiissent, funibus adductæ regressum ab ea parte hosti clauderent: alias ab inferiori parte versus urbem ita obicit, ut cum eum in locum peruenissent, irretitis vtrinque nauibus, nullam in partem effugium pateret. In naues, quas contraxerat, Germanos, qui earum administrandarum peritiores credebantur, imponit: Vniuersæ rei Vrouecium præficit: eum eoq; secundum vtranque ripam expeditum peditem disponit. Aduenerant commodum sub id tempus Albertus Resaiscius Castellanus Varfauiensis cum centum circiter & quinquaginta: Stephanus Bilaius cum septingentis equitibus: Nicolaus Korffius & Vilhelmus Platerus cum Liouonibus aliquot equitibus. Eos cum extra castra adhuc versarentur, Suatohoram versus confidere, ac quod tutiores contra hostiles incurfiones essent, fossa castra communire iubet. Hostes nauibus silenti nocte progressi, cum in insidias, ac nostras naues incidissent, ac ne primum quidem impetum nostrorum ferre potuissent, mox in ripam se eiiciunt: ibi ante lucem palantes excepti, ducentiq; circiter Boiatici generis capri, ac in castra adducti fuerunt. Haud multo post aliud à Derpatensibus subsidium obsessis mittitur. Verum id, cum appropinquanti maturius miles se ostendisset, celeriter se recepit. Aliquanto deinde tempore interiecto Nicolaus Chostovus inter peditum ductores secundum Kosceciū præcipuè apud Ducem autoritatis cum septem millibus subsidio obsessis venire ab exploratoribus nunciabatur. Itaq; Samoscius, quod vereretur, ne superioris subsidij casu fama ab hostibus cognito, aliò iter auerterent, totum locum eum, qui à castris Suatohoram vsq; vltra octo millia patebat, excubiis complecti statuit. Erant militares ante hac excubiæ à castris ad flumen Plescouiam vsq; positæ: ab eo verò ad Suatohorensem viam, quod maximum interuallum esset, ne miles in tot:

excubias distractus nimium defatigaretur, Lituani voluntarij vltro eam ad rein operam suam Regi deferebant. Chostovus cum diu in insula quadam Pelbæ lacus hæssisset, ac de priori subsidio, quod nauibus aduenerat, intercepto intellexisset, in terram exercitu exposito, noctuq; deuio per siluas ad sinistram itinere capto, Plefcouiam contendit, noctu maior militum pars dilabi ab eo cœpit, vt ex septem millibus vix trecenti penes eum manerent: ipse vt diffugientes vel vi contineret, extremum agmen cogebat. Itaq; cum superiorum noctium excubiis Lituani fatigati, simul quodd interea temporis nondum hostis venisset, de diligetia remisissent, præterque morem excubiarum aeris iniurijs coacti ignes excitassent, Daniel Islenouus, qui in primo agmine incedebat, cum iis, quæ supererant, copiis, euitatis locis iis, in quibus ignes cernebantur, in urbem euasit. Chostovus, qui in extremo agmine, vt dictum est, erat, ac præterquam quod totius noctis maximo in sistenda fuga suorum labore cōfectus erat, corporis insuper mole homo procera statura tardabatur, cum è siluis egressum lux oppressisset, herbis per aliquot horas cæteris dilapsis se textit: ibiq; ab equitibus Andree Visnouecij Palatini Voliniensis, qui tum eius diei excubias excipiebant, repertus, ac ad Regem adductus fuit: Qui eum deseruerant, partim cæsi, partim magno numero capti fuerunt. Aliquot diebus post Theodorus Mesceodouus itidem cum copiis aliquot subsidio obsessis missus fuit. Hic cum iam ferè excubias Lituanicas præteriiisset, extremum agmen à Gabriele Cirkassio deprehensum fuit: qui cum impetum in id fecisset, & clamore sublato Bilaius quoq; cum suis accurrisset, centum circiter & quinquaginta concisi, ad sexaginta capti fuerunt: cæteri ad trecentos cum Mesceodovo in urbem penetrarunt. Dum ad Plefcouiam hæc geruntur, Sueciæ interim REX in aliena victoria suam prædam facit: eoq; quem in Germania ac Gedani, iis de quibus dictum est literis adiutus, militem conquisiuerat, quemque è suis præterea ditionibus contraxerat, per militiæ Præfectum suum Pontum Gardyanum Naruam occupat. Oppidum id ad Velikam flumen situm est, quod qua Pelbam lacum relinquit mutato in Naruam nomine, opidoq; à se appellato triginta circiter infra id passuum millibus in mare influit, eo alueo, vt ad urbem ipsam maximæ onerariæ naues appellant: ædemque vlteriùs Plefcouiam vsq; non incommodè agi possent, nisi supra lacum Plefcouiam versus viginti circiter cubitos altæ cataractæ cursum earum interciperent. Dum in Magistrorum Ordinis, priscorū Liuoniæ Principū, potestate erat, propterea quod omnes merces Moscouiticæ Derpatum primò deue-

hebantur, inde per Reualiam aut Parnauiam in mare exonerabantur, minùs vel à cultoribus frequens, vel munitum erat. Postea Ioannes superior in aduersâ ripa aliam multò munitiorem è regione illi arcem Iuanogrodum ab illo, à Liuonibus Russicam Naruam ad suæ, quam Germanicam appellabant, discrimen dictam, tam propinquo ab ea spatio excitauit, vt cum Narua ponte coniungi, abq; vtroque loco telum in alterum adici posset: ex ea cum Moscus profectus Liuonica quoque Narua potitus fuisset, cum Germanicis aliisq; vltamarinis & occidentalibus Nationibus commerciorum in ea sedem collocârat, omniaq; eò negotia & merces transtulerat. Sub famam expeditionis ad Plescouiam regiæ, quemadmodum ex aliis arcibus, ita illa etiam maiorem præsidij partem ad Plescouiam tutandam contraxerat. Gardyanus cum tormentis quater muros cœpisset, ac Mosci, qui in Iuanogrodensi præsidio erant, Liuonicæ Naruæ, cui metuebant, tuendæ studio, pontem transiissent, tormentaq; pleraque secum traduxissent, ac vero irruumpente iam in oppidum milite, territi, retrocedere cœpissent, Itali aliquot, qui cum Hieronymo Cagnolo in Suetico exercitu erant, victoriam subito conclamantes, cumq; reliquo milite ad portas vsq; eos insecuti, magnum eorum numerum conciderunt. Hac re, cæteri, qui in arcem euaserant, territi: simul tormentis, quibus se defenderent, quæ paulò antè Naruam transtulerant, destituti, exiguitateq; ipsa sua de defensione desperantes, deditioem fecerunt. Eadem præsidiariorum consternatione Iamhorodum quoq; & Koporiam vicinâ castella in potestatem redegit. quibus rebus perfectis in penitiorem Liuoniam, vt per reliquas arces, quæ à Moscis tenebantur, arma circumferret, cum exercitu regreditur: primoq; Veisensteinium castrum alioquin natura & opere munitissimum, in ea Moscorum trepidatione, præsidij exiguitate, nulla, dum Plescouia obsideretur, auxilij spe in ditionem accepit. Inde Parnauia exercitum adinouet. Post captam Naruam literas à Principe suo ad Regem mittit, quibus is ad priores Regis literas, quibus multò antè, vt à Liuonia tanquam alieni belli præmio abstineret, amicè hortatus eum Rex fuerat, circumducto die rescribebat: ac suum cuiusq; iudicium, quibus in locis bellum cum hoste gerere, quasq; ditiones eius inuadere vellet, esse debere significabat. Magna spes Regem tenuerat, fore, vt æquitate priorum postulationum suarum perspecta, locum eis Sueciæ Rex relinqueret: non modò quòd Liuoniam vniuersam iam olim in fidem Regum Poloniæ venisse eò minus ignorare Sueciæ Regem sciebat, quòd superioribus temporibus, cum frater eius Ericus Reualiam occuparet,

paret, nullo iure id ab eo fieri propriis literis suis testatum fecisset; verum etiam, quod, postquam ipse maximo labore ac impensa ad Legatos de pace mittendos, vniuersam Liuoniam primo cedendam, inde deferendam penè hostem adegisset: ad paratam à se victoriam Sueciæ Regem accessurum expectandum sibi non arbitrabatur. Quare etsi iniuria hac nō parum commoueretur, in pre-sens tamen differendam iudicabat. Iisdem temporib. à regiis quoq; Præfectis simili fortuna castra nonnulla Moscis in Liuonia adempta fuerunt: A Duce Magno Kirempesium occupatum: Fabianum subituario opere munitum: à Byringio Pyrchelium: Thoma Embdano Salium captum: A Dembinio Lenouardum & Ascherotum; quæ vtraque Dunæ fluminis imminebant, peditatu aliquo à Rigen-sibus, quibus grauis hostilium præfidiorum vicinitas erat, accepto; Scotoque milite, qui ad Regem ibat, retento, expugnata. Iam-que Kokenhaussium quoque castrum munitissimum, ab eodem Dembinio obsessum comineatus inopia breui in potestatem nostrorum peruenturum videbatur. Suprà demonstraui-mus Christophorum Radiuilum ad vlciscendas hostis in Mohilouensem & Sclouensem agrum excursiones cum parte exercitus Moscouiam versus missum à Rege fuisse; ei-que Philonem Kmitam ac Haraburdam cum Lituanicis Tartaris cōiungere se iussos. Kmita cum duobus circiter millibus equitum, Tartarisq; qui sub Haraburdæ ductu erant, Lukis egressus, octo circiter vltra Toropeciam millibus ad Nemesam flumen; ac monasterium quoddam, aduentum Radiuili expectare instituerat. Sub idem autem tempus Moscouiæ quoque Dux; qui non procul inde Stariciæ tum erat; cum de nostri exercitus aduentu nondum cognouisset, Michaelem Nofdro-uatum, & Petrum Boratinseium cum tribus circiter millibus militum eodem consilio miserat, vt metu vndique quàm maximo factis, qui è suis in Regis fidem venerant, direptionibus ac populationibus vexarent. Eorum exploratores temerè vagantes cum in-pabulatores nostros incidissent, duo ab illis excepti, ac in castra adducti, ostendunt quindecim inde millibus passuum ad Salesam exercitum confidere. Contra quem cum Radiuilus, qui iam tum aduenerat, Bochdanum Ogniscium septingentis circiter magnis ex parte leuis armaturæ equitibus ex diuersis turmis ei attributis misisset; ducenti circiter præter imperium pugnâdi auiditate cum stationibus hostium cōgressi, ad diuersos pontes, circa quos sclop-petarios hostes in insidiis disposuerant, pertracti aliquot ex suis amiserunt: verum aliis sub securis, ac Gabriele Houibkone suis, vt de equis descenderent, scloppetis-que rem gererent, mandante, sum-

motis per hos à ponte hostibus, nostri hostium equites in fugam effusos ad quindecim ferè millia passuum insecuti, aliquot ex iis ceperunt. Radiuilus cùm cognouisset ad Resouam aliam exercitus hostilis partem confedisse, versus eam via impeditissima, quàm nulli ante eum exercitui iter fuerat, cum exercitu progressus, triginta à Resoua passuum millibus substitit; inde Sukopsciam Iamnam, quo nomine locum in quo diplomata iter facientibus dari solent, appellant, se conuertit; ac ad flumen Volgam castris metatis Halimbekum cum Tartaris, quos circa se habebat per flumen Stariciam versus contendere, populationesq; ac incendia quàm latissimè in hostico circumferre iubet. Satis constat Moscouiæ Ducem, qui, quemadmodum suprà demonstratum est, Stariciam tum euentum obsidionis Plescouiensis expectabat, cùm aduentantem exercitum, fugas agrestium, ignes passim sublatis ipse magna ex parte cerneret; ac, quemadmodum ex Posseuino, qui tum apud illum erat, cognitum postea fuit, non vltra septingentos milites circa se habebat, summa in trepidatione versatum; delectum ex omni genere hominum promiscuè habuisse, fugamq; iam circumspiciat. In præsentia mittit, qui agmen nostrorum speculentur, quàm primumq; de eo sibi renuncient. Hi cùm ad Okomeciam alterum diplomatum locum, in quo Tartari pernoctabant, quinque millium passuum interuallo accessissent, diligenterq; à nostris excubias agi, loco præterea munito eos confedisse ex agrestibus acceperant, ad latus conuerso itinere paludesq; quæ iis in locis erant, transgressi, ex Nohaiensibus Tartaris ac pabulatoribus nostris aliquot oppresserunt. Interim Daniel Murfa ex iis, qui in mensæ ministerio apud Moscum versabantur, ad nostros transit: qui cùm de numero exercitus eadem ferè, quæ antea fama, ac captiuorum sermonibus acceperant, ac inflatius pleraque prædicasset, orationiq; eius tanti Principis inueterata potentia fama facile fidem faceret; etsi memorabilis facinoris, si Stariciam processissent, patrandi spes nostris ostendebatur: iis tamen viribus, quibus potentissimi Principis vitam ac salutem septam esse credi debebat, minimè pares se futuros rati; Dunam indeq; Dubnam magnis itineris difficultatibus conflictati se recipiunt. Ex itinere, temerè ab agrestibus rumore tradito, cōmmeatu Toropeciam laborare, ad eam deflectunt, exercitumq; ei adinouent. verùm paucis diebus post cùm falsa de statu præsidij delata ad se cognouissent, se receperunt. Radiuilusq; Chelmam rectà, inde priscam Russiam versus contendit. Collocata ad Opakam contra Nouogardiam Kosakorum manus aliqua fuerat: quæ partim prædis est hostico

Ita agendis hostem distineret, partim subuectiones subsidiaq;
 si quæ Nouogardiâ Plefcouiam mitterentur, obseruaret. Hi cùm
 continuè prædas ex hostico agerent, magnisque incommodis ho-
 stes afficerent, Tartari Moscouitici, parte eorum negligentius agē-
 te, parte ex instituto ad prædas agendas profectâ, repentino ad-
 uentu, eos qui in statione relictî erant, oppresserant. Tartaris à cæ-
 teris reuersis rursus deiectis, Mosci alias suas duobus locis ad Rus-
 sam & Misciagam stationes ab Nouogardia nostris Kosakkis oppo-
 fuerant. contra eos igitur, qui ad Russiam erant, Radiuilus Kosak-
 kos, quos penes se habebat, ipse subsequens, præmisit. Hi hostibus
 fama aduentantis exercitus iam antè territis, ac primo aduen-
 tu eorum in fugam conuersis, Obalinscium ac Boiariici generis ali-
 quot capiūt. Eo deinde ex loco ad Regem & reliquum exercitum
 Radiuilus reuenit. Iam antè Antonius Posseuinus etiam, quem à
 Summo Pontifice Legatum ad Moscum iussisse suprâ ostendimus,
 cùm mox post discessum à Volga Radiuili dimissus fuisset, ad Re-
 gem venerat; turmis aliquot equitū, quas è Nouogardia de aduen-
 tu eius certior Rex factus, obuiâ illi miserat, in castra deductus. Af-
 ferebat hic, Moscum etsi in ea & sua trepidatione, & belli aduersi-
 tate cum primis pacis cupidus esset, nullis tamè aliis cōditionibus
 eam accipere obstinatum habere, quàm quas iam antè Polotiæ per
 Legatos suos proposuisset. Nam quòd hiems, quæ sæuissimâ iis in
 locis frigora adferre soleret, instaret; militem, quem ne primas qui-
 dem iniurias eius toleraturum sibi persuadebat, per hibernua distri-
 butum iri: Regem superiorum annorum consuetudine ad Comi-
 tia obeunda in Regnum se recepturum: interim vrbein obsidio-
 ne, se metu solutum iri, facileque quamuis aliam sustinendi belli
 impetusq; Regij rationem deinceps se reperturum confidebat. Re-
 ge contra Posseuino ostendente, nec se prius exercitum ab vrbe
 deportaturum, quàm vel vrbe potitus esset, vel vniuersa Liuania
 Moscus decessisset; hortabatur nihilominus eum Posseuinus, ne
 omnem tamen spem pacis præcideret; locumque colloquio con-
 stitui pateretur, in quem vtrinq; Legati cōuenirent, ac de pace in-
 ter se agerent: quod cùm Rex permisisset, literas per expeditum e-
 quitem ad Moscum dat. his eo omninò animo Regem esse ostēdit,
 vt non prius abscessurus, aut vllum belli finem facturum sit, quàm
 vniuersa Liuania Moscus excedat. Quare ne nimium ea in re pone-
 ret, quòd frigoris sæuitia coactū abscessurum tādē exercitū exi-
 stimaret; videre se obfirmato ad perferendam eam omnes animo
 esse; tum vt obsidio sustineretur, debere eum tamen tot subie-
 ctorum sibi innoxiorum calamitatibus atque miseria commoueri.

qui cū pro ipsius salute nullum periculum ac cruciatum recusent, summæ eum iniquitatis condemnari debere, nisi ipforum vitam suis commodis ac obstinatione potiorē habeat. Eos autē neque propter frigoris vim in siluis iam latere: nec iis ipsis, quod paludibus omnibus frigore concretis, peruiæ breui nostris futuræ essent, amplius protegi posse: eorumque iis ipsis diebus, quibus in caltra venisset, magnum numerum partim concisum, partim captum se vidisse. Sub id enim aduentus eius tempus, subsidia, quæ cum Mæscædono venerant, quemadmodum suprà ostensum est, excepta fuerant. Proinde ipse sibi cōsiliū caperet: se quidem, vt seriō tandem animum ad pacem applicaret, autorem ei esse: egisseque hanc ob causam cum Rege; vt ne omnem tamen de pace agēdi facultatem tolleret, impetrāsse, vt Legatos eius certum in locum, qui Mosco videretur, accedere, cumque suis Legatis de pace agere se passurum Rex receperit. Moscus literis iis acceptis sine mora nunciū vnā cum suo tabellario, literisque ad Posseuinum remittit. Pagum Sapoliam nonaginta passuum à Pleseouia millibus, in diplomatum vsus & ipsum constitutum, ad conventionem deligit, publicæque fidei literas, Legatis suis mitti postulat. Mittuntur literæ: locus accipitur. Exercitus interim, qui ad Pleseouiam erat, maximis cū hiemis, tum obsidionis diuturnæ incommodis afficiebatur. Itaque cū & à voluntariis palā in missio flagitaretur, conditionesque pacis passim sermonibus agitentur, non deerant, qui remittendum potiùs Mosco de Liuonia aliquid censerent, quàm cum exercitus incommodo diutiùs obsidionem ducēdam. quod vt Summi Pontificis autoritate persuadere Regi conaretur, Posseuinum etiam tacitè hortabantur: idque quò commodiùs perficeret, cū sententias Senatus de conditionibus dicturus esset, eum vocari, præsentemque illo sententias dici debere censebant. Spargebatur in vulgus, Regem vt maximè Liuoniam vniuersam adiunxisset, omnem in Vngaros, vel fratrum suorum filios diuisurum. Itaque stipendiarius etiam miles sermonibus tentabatur: cur pro alienis commodis suo cum periculo depugnaret: pro Prouincia, ex qua nec ad ipsum, nec ad Remp. fructus vllus peruenturus esset, vt alij ditarentur, vitam sanguinemque suum ipse in discrimen adduceret. Resistebat rebus hisce summa constantia atque animi magnitudine Rex: maximè voluntarios obtestabatur, ne suo discessu exploratæ penè victoriæ, aut honestæ pacis spem corrumpere. Præter Regem Samoscus omni contentione in id incumbēbat. Ostendebat publicè, ad omnia priùs se descensurum, quàm infectare, aut non tali pace, qualem in superioribus Comitibus

Rex

Rex atque nomine Regis ipse Ordinibus promississet, discederet: quòd si maximè necesse esset, eo vsque tamen, dum Comitibus habitis noua ab Ordinibus mandata acciperet, se perstiturum. Vt Possseuinus in Senatum vocaretur, contra morem Maiorum esse differebat. Virum enim prudentem, & in primis grauem etsi nihil curiosus in aliena Repub. facturum sciebat; ne tamen vel interrogationibus atque studiis aliorum, vel suo pietatis atque pacis in eam sententiam pertraheretur, vt ipse quoque cum aliis remittendæ Mosco partis Liunionæ autor esset, verebatur. quamuis eandem sententiam suam hac etiam ratione apud Possseuinum deinde excusabat; quòd cum ex instituto Reipub. omnium aliorum Principum Legati publicè audiatur, solius Summi Pontificis Nuncij priuatim Reges conueniant, ne exemplo suo Priuilegium minueret, illum ipsum vitaturum fuisse, exultimasset. Consilio deinde iis de rebus habito, duæ omninò manendi rationes proponebantur. vt vel ex castris atq; munitionibus, què admodum hæcenus factum esset, obsidio vrgeretur: vel castellis extructis, in iisq; milite collocato, diuturna fame, ac commeatus inopia vrbs premeretur. Vtræque cum hiemis iniuriis, tum soli frigore iam adstricti duritie, quæ nec militem sub pellibus diutiùs versari, nec opus vllum fieri paterentur, omnes ferè refutabant. Lituani priuato etiam iisdem de rebus consilio inter se habito libellum Regi offerebant. in quo cum & ipsi manendi consilium omne reiecissent, id petebant, vt quòd hibernorum incommoda, quæ superioribus annis continua pertulerant, euitarent, in agro Moscouitico miles haberetur. Interim diem certam Regi præfiniebant; intra quam nisi pax esset, nulla conditione diutiùs remanere integrum sibi esse ostendebant. Non poterant latere hæc hostem: quòd propter voluntariorum nullo imperio se suosque coerceri patientium licentiam ex calonibus, ac eo hominum genere, quotidie aliqui ab hostibus excipiebantur: iisque ipsis diebus Saba quidam cum eius de quo dictum est, libelli exemplo ad eos transierat. Maxima inter hæc flagrabat inuidia Samoscius: illum vnum sententiæ eius esse autorem: hominem à pueritia literarum studiis deditum, atque in Italiæ Gymnasiis versatum consiliis atque obstinatione sua vniuersum exercitum perditurum: Legatum cum exercitu in hostico relicturum: ipsum extra metum periculi ad Comitibus pro Cancellariatus sui munere obeunda in Poloniam rediturum. Etenim iam conuentus Nobilitatis Rex edixerat. Per eos quo loco res esset, literis Nobilitati ostenderat: nèue vel exercitum reducere, vel ipse ab obsidione Comitiorum habendorum causa discedere coge

retur, vt in iis conuentib. noua tributa, & quæ alia ad perficiendum bellum necessaria essent, scisceret, hortatus Nobilitatem fuerat; in omnes nihilominus casus, si res non teneretur, literas, quibus Comititia indiceret, simul miserat. Augebat Samoscio inuidiâ disciplinæ militaris tuendæ studium, iam ab eo tempore, quo militē habere cœperat, contraq; illos potissimum ab eo susceptum, quorum quod illustrior fortuna esset, peccata etiam, & peccatorum ad deterrendos alios pœnas illustriores esse dicebat. Fremebatur non iam quod in mulieres, quæ castra irreperant, grauissimè animaduerti iussisset: nonnullas capitis supplicio affecisset: sed quod aulicum regium, qui in leges militares aliquid commisisset, in vinculis haberet, nec totius exercitus precibus cōdonare vellet: quod pueros Nobiles, qui licentiùs in castris versati fuerant, ad palum alligatos publicè spectandos præberet: turmæ Præfecti vicarium stipendio affecisset: ex Nobilitate quosdam propter mundiciem castrorum negligentiùs habitam clauâ pulsâisset. Itaq; carmina etiam in eum spargebantur, quib. scholastica vita illi exprobrabatur. His ita non mouebatur, vt cū semel licentiæ fenestra aperta in alios libelli iacerentur, iactataq; ea res in Senatu fuisset, ostenderet, nisi priùs in seipsum iniuria ea incurrisset, quæstione habita auxilium suum minimè denegaturum iis fuisse: iam cū ab iisdem ipse prius læsus esset, verendum sibi esse, ne pusilliani putaretur, si sub aliena persona proprias iniurias vlcisci videretur; rectiusq; facturos eos, si suo exemplo contemnendo potiùs ea diluerent, quàm vindicando vltro auctoritatem iis tribuerent. Signa militaria huiusmodi plerunq; dabat, quibus modò desidiam, metum, avaritiam domum properantibus vltro exprobrando: modò ad perseuerantiâ & constantiam Nobili homine dignam eos cohortando à desidia ad tolerantiam, si qui minùs alacres essent, binis vt plurimum verbis reuocaret. Tentârât sub initium motus eius veteranus miles, qui ad Gedanum fuerat, cœtus inter se agitare, quod de commune maximè autem de stipendiis debitis deliberarent. Edixit mox, qui priuatas coitiones fecissent, contra disciplinam ac imperium militare fecisse eos iudicaturum, legeq; in eos animaduersurum: quod si quid de commodis suis agendum existimarent, vel se appellarent, vel præsentē se de iis agerēt. Itaq; ad tentorium eius conuenerunt. Hic cū ille angustiiis ærarij demonstratis, ecōtra quid amor patriæ ac Reipublicæ postularēt, quid constantia boni haberet, concionatus fuisset: tandem nō Legatum se ad exercitum relicturum, sed ipsum toto obsidionis tempore remâsurum pronuntiâisset, utq; idem ipsi facerēt, vniuersos hortatus fuisset: initio à Io-

anne Sborouio factò, reliqui omnes, quoad ipse maneret, se quoque perseueraturos promiserunt. Samoscij consilium manendi secretò amici improbabant: monebant, videret, quam in se rem susceperet, cum periculi plenam, tum quæ si secus caderet, magna cum inuidia eius superiorum rerum gloriam ipsius omnem corruptura esset. Iis vnum ille respondebat, existimare se bonum Imperatorem, eundemque bonum ciuem non suæ sed publicæ dignitati studere debere: si re infecta ab obsidione abscedendum sit, è re nata commodius futurum, ad se peccati eius opinionem recidere, quam ad Regem aut Rempublic. vniuersam. Allato iam antè à Duce Churlandiæ & Rigenlibus puluere: ante Regis discessum denuò oppugnationem tentare visum fuit. Ab ea parte, qua Poloni antea è munitionib. suis muros quassauerant, hostes crebra propugnacula lignea obiecerant, eademque fossis cõmuniuerant. Itaque in superiorem aliquantò partem ad dextram munitionibus translatis, inde rursus tormentis muros percutiebant. Sed eo quoque loco nouum propugnaculum, tormenta verò adeò grãdia hostes opposuerant, vt, cum quoddam septuaginta, alterù octuaginta pondò globos iacularentur, trium aggere repletarum corbium militarium, vt ex ordine positæ erant, seriem, vno ictu penetrarent. Vngari quòd aditum in turrim, quæ ad Velikam fluuen. & munitiones eorum pertinebat, satis latum patefecerant, modò ipsi per ruinas eas hostes propellebant, modò ab illis pellebantur. Conuersi etiam ad muros ea ex parte à Velika flumine dolabris & securibus subruendos fuerunt. à quibus cum primùm aqua picea: feruenti, aliisque ignibus in eos effusis, auertere eos conati hostes fuissent, Vngari nihilominus eò processissent, vt parte muri inferiori egesta, superiore tanquã testudine tegerentur, lædique ampliùs ab illis, quæ in eos mittebantur, non possent, hostes ligna iustæ crassitudinis, ferreis aculeis vndique horrentia catenis ferreis ad prælongam suadem aptata ex vrbe supra muros, ad quos Vngarus subruendos cõstiterat, ita vibrabant, vt ex ea iactatione verberè subtus detorto tanquã flagello, qui in opere erant, verberarentur, magnisque incommodis afficerentur. nec tamen Vngarus remisit, quoad maiorem eius muri partem strauisset. ad extremum, quòd ab ea quoque parte noua propugnacula contra turrim hostes collocarant, fossasque duxerant, oppugnationis consilium omninò dimissum fuit. Erat triginta circiter à Plescouia passuum millib. viâ, qua in Liouoniam & Rigam itur, imminens monasterium Pezzura à Moscis, quasi sepulchretum dictum, Diuæ virginis, cuius eo in loco ex arbore enatam effigiem repectam colunt, religionè, sanctitatis-

que ac miraculorum quorundam fama clarissimum; ob ea inque plurimis ac amplissimis prouentibus, de Nouogroda Liouonica agris nonnullis detractis, eique assignatis à Moscouiæ Duce ditatum. Huic Mosci præsidium imposuerant. Magno id incommodo in ea vicinitate nostris erat. Nam & pabulatores nostros frequentissimè excipiebat: itinera inestabateoque ipso tempore impedimenta à nonnullis præmissa, tum mercatores quosdam Rigenses excusserat. Ad quos damna ea pertinebant, quorum non erant pauci, maximè verò, qui impedimenta sua præmissuri illacerant, vt id potestatis suæ faceret, à Rege contendebant. Proponebatur ab altera parte, milite ex oppugnationis tam diuturnæ, ac irritæ laboribus nondum recreato, nouam villam tentari non satis tutò posse. Rex multorum continuis precibus victus, Farensbekium eò mittit. Huic mandat, vt situ loci cognito, quid sui consilij sit; certiores se faciat: si non magno negotio potiturum se eo existimaret, militem tormenta que illi summissurum; si difficiliorem, quam vt eo tempore suscipi deberet, expugnationem futuram iudicaret, integra re ad se rediret. Farensbekius paucis cum equitibus eò profectus, in itinere in hostium equites longè plures qui Pezzura contra pabulatores nostros egressi, sub id tempus redibant, incidit: quorum aliis cæsis, cæteris profligatis, prælij huius prouentu inuitatus, & quòd nec fossa adeò magna; nec propugnaculis aut situ magnopere munitum cerneret, vtque homo militaris benè de successu oppugnationis speraret, oppugnationem suscipit. Mittit illi Rex Germanum militem cum tormentis aliquot maioribus. qui cum actis prius munitionibus muri partem aliquam strauisset, per ruinas irrumperè conabatur. iamque Vilhelmus Ketlerus Ducis Churlandiæ fratris filius, Gaspas & Reinoldus Tisenhausij, ac alij quidam in turrim proximam euaserant: atque in imam eius partem per scalas se demittebant. Iis ab insequentibus fractis, ac per ruinas etià, cum propter angustias earum, tum quòd hostes omnes conferti contra eas se obuenterat, nulla irrumpendi facultate militi relicta; qui in ima turri remanserant, ab hostibus capiuntur. Mittit iterum Rex ad eas, quas antè miserat copias Germanorum, Bornemissam cum quingentis Vngaris peditibus, & maioribus tormentis aliquot: Polonicum militem ad castra Samoscium omnem retinuit. Vngari cum ab eadem parte, à qua Germani oppugnabant, inferiori tamen loco læuà versus muros quaterè cœpissent, iamq; aliquà muri partè diruissent, Thomas Solandius manu aliqua calonum & Kosakkorum Polonorum facta auersam à Germanorum & Vngarorum munitionib. turrim, vt hostem disti-

distineret, scalis ad motis scandere cœpit. iis iam repulsis cùm Germani per ruinas muri, iterum irrumperere tentassent, omni hostium multitudine in eos conuersa, reiciuntur. Eodem successu cum donec Germani se recepissent, cessassent, ab Vngaris quoque irruptio tentata fuit: hostibus rem miraculo, nostris incantationibus & magicis artibus tribuentibus. verùm animaduerti hîc potuit, non minùs sœpè in leuioribus munitionibus negligentia, quàm in firmissimis difficultate offendi: quòd in his magnitudo periculi, ac ex eo natus metus virtutem militum plerunq; acuit: in illis exiguitas rei contentionem animi ac curam vt plurimùm remittit. Non dubitandum enim aliqui existimabant, si coniunctis viribus, ac vno tempore incubitum in oppugnationem fuisset, non adeò magno negotio expugnari potuisse: Interim dum singuli per se, primùm Germani, inde Vngari successissent, & hosti in vnum locum vires omnes suas conuertendi facultatem datam: & nostrorum impetum imminutum. Recipientibus se nostris Scoti milites, qui haud multò antè ad Regem venerant, opportunis locis subsidio collocati, si qui è muris telis aut scloppetis nostros petebant, certissimis ictibus conficiebant. Antequam discederet Rex, Legatos, qui de pace cum Moscis agerent, Ianusium Sbarasium Palatinum Braslauiensem ab regno Poloniæ, Albertum Radiuilum, Palatij Lituaniçi Marschalcum à magno Lituaniæ Ducatu designat. His Michaelem Haraburdam hominem ingeniosum, & Moscuiticarum rerum cùm primis peritum, more Maiorum, scribam adiungit. Cùm de conditionibus, in quas pacem fieri placeret, ageretur: vrgebant proceres Lituaniçi, vt magni Luki, qui proximo anno capti ab hoste erant, quò facilius pax conueniret, hosti redderentur. Ostendebat Samoscus, etsi quantum ad Lituaniam tutandam momenti tam opportuna vrbs, ac ea fertilitate, omniumq; rerum copia abundans ager haberet, animaduerneret: quò minùs tamen id fieret; non vsque adeò se repugnare; quod non ea religione eius retinendi, cuius nulla in Comitibus inètio facta esset, qua recuperandæ Liuoniæ obstrictus Ordinibus esset: molestè tamè se ferre, ante tempus hæc nullo cum fructu, non nullo autem, ne ad hostes efferrentur, periculo iactari: Itaq; Rex priuatim re cum Samoscio communicata; pacisq; constituendæ arbitrio ei permisso, cùm quid ab eo fieri vellet, quid cùm in regnum venturus esset, ipse procuraturus esset, ostendisset, optimæ spei & fiduciæ plenus discessit. reliqui ferè omnes ex præteritis obsidionis incommodis, ac imminentis hiemis difficultatibus de reliquæ obsidionis euentu iudicantes, simulq; imminuti ac attriti exercitus opprimendi

tempus nullum hostem prætermittendum cogitantes, non secus ac si extremum, quos relinquerent, visuri essent, periculum eorum miserabantur. vt non deessent ex primariis Senatoribus, qui Regi Balthasarem, Andreæ fratris sui filium cum Vngaro milite in castris relinquenti, ne id faceret, persuadere conarentur. Cum Rege vniuersus comitatus aulicus ac voluntarij ferè omnes proficisciebantur. itinere igitur per Oltrouam & Krasnopolim capto, inde Ludsenium, & Rosittenium, quæ hostilibus prædiis adhuc tenebantur, sine impedimento prætergressus fuit. sequebantur reliqua agmina properantiùs, omnibus ad Dunam flumen præuerti-
 re annitentibus. Itaq; etsi subsidia contra eruptiones à Radiuilo disposita fuissent: iis tamen dilabentibus, aliquot nostrorum carri abrepti à præsidiariis Moscis fuerunt. Transmisso inde ob nauigiorum inopiam non sine difficultate ad Duneburgum Dunâ flumine Vilnam Rex venit. In castris Polonicus miles stipendiarius omnino cum Samoscio remansit: tam is qui ab initio cum eo ad Pleiscouiam accefferat, quàm quem à Stariciensi excursione cum Radiuilo reuersum receperat. Litvani cum Martino Curtio Legato sexcenti: qui ab eadem excursione in castra venerant, & quò ab eius incommodis se reficerent, vt in vicinis pagis Porchouam versus collocarentur, à ductoribus impetrauerant. E' voluntariis Poloni aliqui, non multi tamen remanserunt.

Liber Quintus.

AMOSCIVS profecto è castris Rege disciplinam inprimis militarem, quam aliàs magna cura tuebatur, quò inter tot difficultates in hostico omnia diligentius circumspicienda sibi videbat, eò accuratiori studio sanxit. Ex præfectis, qui ætate, ordine, ac vsu rei militaris cæteros antecedeabant, ad quos de secretioribus quibusq; ac grauioribus rebus referret, sex delegit. Senatorij Ordinis Stanislaum Tarnouium Radomiensem: Stephanũ Grudfinscium Naklensem, Castellanos: Ex alijs Ernestum Veierum, Martinum Kafanouium, Ioannem Lesnouolscium, Sigismundum Rosnium: cæteris in rebus omnes ad consilium adhibebat. Interim quemadmodum Rex cum illo constituerat, eam in rem omni studio incumbere, vt si pax cum hoste non conuenisset, ad obsidionem quàm diutissimè continuandam fameq; ac omnium rerum inopia ad deditionem urbem adigendam instructa omnia ac parata haberet.

ret. De huius autem rei successu non dubitandum sibi existimabat. quòd quantum in vrbe virium, apparatus bellici, commeatus ac rei frumentariæ esset, ex Sutorina scriba Suiscij: qui in excursione quadam vnà cum fratre captus fuerat: seu quemadmodum ipse, postquam in potestatem nostrorum peruenisset, præ se ferebat, transfugerat, exactè cognitum habebat: subductisq; rationibus, si omnes ad importandos in vrbem commeatus ac subsidia aditus præclusisset, non multum vltra mensem Maium sustineri obsidionem posse reperiebat. Itaq; sic se comparabat, vt vel ex iisdem stativis, quemadmodum eò usq; factum fuerat, obsidione vrbe premeret: aut si hiemis sæuitia, ac commeatus, qui antè omnis ferè ab exercitu consumtus fuerat, angustia, quò minus id facere posset, prohiberetur, recreato interim prædis ex hostico agendis milite, Pezzuræ peditatum omnem, ac tormentorum partem admoueret: quam ob causam & quæ antè eò missa fuerant, tormenta non deduxerat: eaq; occupata simili ratione Porchouam ac Vdouam vicina castella oppugnaret: præsidisq; iis impositis hostes intra mœnia compulso contineret. si plus difficultatis oppugnationem eorum, quàm vt tentandam putaret, habituram perspexisset, lingneis castellis ex vicinarum villarum ædificiis constructis, opportunissimas quasq; vias, maximè verò, quæ à Vdoua, Porchoua, & Plescouia ad Nouogardiam pertinent, occupare. cumq; parte exercitus ipse Nouogardiam versus in Prebusio Simeonis supra Ilmenum lacum sub tectis consistere: partem dum glacie concretus lacus esset, in prisca Russa, & Ostaskoua continere: iisq; ex locis omnibus tam Plescouiam, quàm Nouogardiam premere, latissimeq; supra Nouogardiam versus Tueram & Moscouiam vastitatem circumferre cogitabat. Ita tamen, vt quoad liceret, primam rationem atq; Plescouiam quàm diutissimè retineret: nec nisi hiemis aut comineatus difficultatibus adactus ab ea moueret. Militem, quem circa Suatohoram supra Plescouiam ad Vdouense iter obsidendum loco opportunissimo collocatum antè ostensum est, minimè interim dimouendum arbitratus, ne tamen repentina imprefione opprimi ab hostibus posset, maiorem peditatum, ac minora tormenta aliquot, Stanislauumq; Penkoslauium ei adiungit. Si hostis incursionem in eos faciat, die vexillum militare, quo proposito quàm primum ad opem iis ferendam accurri possit: nocte ignem tollere eos iubet. Simul ne discessu regio metu omni liberatum se hostis putaret, in omnes rei gerendæ occasiones intentus erat. Quæ cogitanti ex superiorum temporum pabulatorum licentia, qui partito in duos imperio militari, magna præterea vo-

luntariorum parte nullam Imperij necessitatem recipiente, sine metu vel Imperij vel hostis vagabantur, nec raro sub ipsos muros succedebant, accidere posse facultatem rei gerendæ ratus: die D. Nicolao sacro, qui vel maximè à Moscis obseruatur, idoneis locis milite in insidiis collocato, carros aliquot propinquo à mœnibus spatio agi iubet. verùm diei religione quamuis obiectam prædam hostibus spernentibus, idem altero die fieri imperat. Confederant partitis insidiis in vicinarum fossarum, quæ imbrim casu factæ erant, vna Vngari equites: in altera Stanislaus Solkeuius adolescens, & Ioannes Kretkoui Priemscianæ turmæ Legatus cum Polonis. Hostes ad primum prædæ aspectum mox erumpunt: protracti in locum insidiarum ab Vngaris celeriter consurgentibus profligantur. Poloni, qui remotiori ab iis loco erant, propterq; præruptum per oppositos colles ascensum, ambitum capere cogebantur, confligendi cum hoste facultate non data, à dextra impetu in eum facto, inclinatum in effusiores fugam præcipitant, coniunctimq; cum Vngaris ad mœnia vsq; insequuntur. Et si qui primo loco confederant Vngari, lectissimi equites essent, ac in his Petrus Bathoreus, Georgius Sibiricus, ac Ioannes Kallaius, omnesq; generosissimis equis Thracicis veherentur: Moscoviticorum tamen equorum, quâuis ij magnam partem parui ac deformes sunt: pernicitatem, assequi vix potuerunt. primo tamen impetu triginta circiter interfecti ac duodecim Boiarici generis, in iisque maximè strenuus, ac militaribus facinoribus aliquot notus Petrus Koltouiscius, capti fuerunt. Incômmodo hoc accepto Suiscius a uersa porta maioribus aliquot tormentis magno labore, ad imas muri & propugnaculorum fenestras demissis, locoq; opportuno non procul à fossis vrbis magna scloppetariorum manu occulta, subinde viginti circiter equites, qui nostros cis flumen Plescouiam in stationibus positos lacefferent, atque in insidias pertraherent, emittebat. verùm cum excursionem hostium nunciata Samoscus ipse cum tribus turmis equitum flumen transisset, quique in insidiis confederant, ad primum vnius equitis conspectum, quem propius ad locum insidiarum accedere Samoscus iusserat, scloppetos ad vnum omnes incassum explosissent, sola ferè vrbis propinquitas, & fossa equiti obiecta quò minùs conciderentur, hostes texit. Dum hæc ad urbem geruntur, aduenerunt interim Legati à Mosco ad colloquium missi Demetrius P. Filius Illecius, Romanus B. filius Olphirionis; proq; scriba illis adiunctus Nicolaus Bassorekus. iis Possëuino cum præsidio Polonico vltra Porchouam obuiam profecto, ac innox nostris quoq; Legatis subsecutis, paulò post
initium

initium agendi de pace factum fuit. Ab initio de Sueciæ Rege fœdere comprehendendo propositum fuit. Et si enim præreptarum arcium iniuriæ non parum animum Regis alienâssent: quòd tamē superioribus Comitibus Annæ Reginae precibus adductus, quæ sororis suæ Sueciæ Reginae amore, ac assiduīs literis victa genua Regis amplexa, ne sine Sueco pacem faceret, orârat, daturum se operam ut pace comprehenderetur, pollicitus ei fuerat: ac Posseuinus quoque homo inter Principes Christianos pacis conciliandæ cupidissimus, hoc idem summo studio contendeat: ut actionum de pace initium ab eo fieret, legatis mandauerat. Qua in re dum hæretur, Bochdanus quidam omnium legationis eius arcanorum conscius à Legatis Moscouiticis ad Palatinum Braslauiensem transfugit, ab eo quæ ad Samoscium statim mittitur. ab eo hæc Legatos mandata habere Samoscius cognoscit: Si Regem exercitumque à Plescouia discessisse intelligerent, quacumque causa interposita colloquium tollerent: si obsidionem obstinatè continuari sentirent, sine fraude de pace agerent: Eam autem hoc ad extremum concluderent, ut si Rex Lukus aliaque quæ superioribus annis cœpisset, præter Velisium ac vniuersum Ducatum Polotensem, quæ Regi concedebat, sibi redderet, vniuersa Liuania ei decederent. Legati cum Regem quidem discessisse, obsidionem nihilominus vrgeri animaduertenter, accesserant ad conditiones aliquas pacis: sed cum ob sæuissimas hiemis iniurias, commeatusque omni vicino agro vastato angustias subinde incommodum aliquem rumorem de exercitu expectarent, varias interim moras interponebant: de quibus leuissimis quibusque rebus ad Principem missitabant. scripserat ex itinere ad Samoscium Posseuinus, ostendisse sibi Legatos, magna cupiditate Moscum alicuius vel exiguæ saltem portionis agri Liuonici ad titulum Liuaniae vsurpandum retinendæ teneri. Samoscius Nouocastrum, Serenescum, Nouogrodecum, deserta nec magni fructus castella ea conditione relicturum se illi rescripserat, ut penes Regem Lukum, Sauolocia, Neuela remanerent. Cum illi de Lukis nulla se mandata habere renuntiâssent, sine Lukis ne palmum quidem terræ in Liuania se ei permissurum ostendit. Interim Samoscius cum copias quasdam, quæ Plescouiensibus subsidio mitterentur, Nouogardiam contrahi rumor ad exercitum perlatus fuisset: Spitkonem Iordanum virum strenuum, cuius cum aliàs, tum in pugna Derfauienti præclara opera extitit, turmis aliquot equitum ei attributis eò misit. Hic stationibus hostium, quæ non procul à muris se ostēderant, cum trepidatione intra mœnia compulsi vrbi ipsi, omni que vicino agro magnum terrorem intulit. Eun

dem opportuno deinde inter Porchouam & Nouogardiam pago considerare iussit: cum ad subuectiones subsidiaq; si quæ Plescouien sibus ab hoste summitterentur, prohibenda: tum ad pabulationes laxiores nostris faciendas: maximè autem metum vndiq; hostibus ostentandum. Supra eum verò Kosakki, quos ad Opakam collocatos fuisse antè ostensum est, ad Saionskouium vltra Russam à Samoscio deinde translati omnia infesta reddiderant. Iamq; antè eandem ob causam ex Kobilogradensi etiam castello, quod adstricto glacie lacu Pelba, qui ad Plescouiam, Derpatum, & Kobilogradum pertinet, ex Derpatensibus præsidariis aliqui infederant, Simonem Charlenscium deicere præsidium iusserat: indeq; ad Prebusium supra Plussam flumen, quæ lacu concreto iter ex Derpato, & Vdoua versus Nouogardiam erat, eum collocarat. vnde deinde vltius populationes proferebantur. quibus rebus fiebat, vt quod ab initio sibi proposuerat, nec ipse Plescouia propter com meatus difficultates auocaretur, quòd in omnes ferè partes liberè pabulari nostri possent: & populationibus, quæ supra priscaam Russam ac Nouogardiam versus Tueram, quæ ad Volchodam flumen, ac Lahodam lacum longè lateq; factis, cum opportunissimis viis occupatis vndiq; grauissimè hostes premerentur, indies metus eis augeretur. Miserat ad Samoscium Iordanus duos nobiles Moscos repentina excursione oppressos. Ex iis de Ioannis maioris natu Principis filij morte cognitum fuit. Hunc, cum pater opum suarum magnitudinem ac thesauros iactasset: ille verò iis Regis thesauros virtutem ac animi fortitudinem prætulisset: quibus etsi illis, quibus pater abundaret, inferior esset, nihilominus ditiones eius igni ferroq; vastaret, magnaq; parte regni eum exuisset: vel vt quidam dicebant, cum obstinatius à patre exercitum, quo cum regio exercitu dimicaret, flagitasset: iratus verò illi pater, scipionem in caput impegisset, non multo post, siue ictus, siue animi doloris vi, in paroxysmos epilepticos, atq; inde in febrim incidisse, ex eaq; deinde extinctum narrabant. quæ res supra reliquas fortunæ aduersitates eò maiorem dolorem Mosco attulit: quòd hic etsi imperio patris priori vxori, cum qua optimè illi conueniebat, nuncio remisso, aliam duxerat, sine liberis tamen decesserat: alter verò filius Theodorus iunior natu, mentis vitio ad regnum atque omnes adeò res inutilis censeretur. Ab altera parte Suiscius, quòd immensam frigoris vim cerneret, febresq; passim ex ea in castris vulgari è transfugis intelligeret: propter vehementiam enim hiemis, quò minus aliqui transirent, fieri non poterat: ad seruata vrbis famam, quomodo castrorum captorum, ac deleti exercitus gloriam adiceret,

quære-

quærebat. Erat tertia ferè pars castrorum morbis implicita: cum vt quisque frigoris ea immeni si prope asperitate correptus esset: quod qui effugeret, nemo erat: febri etiam statim corripereetur: ita tamè vt pauci omninò ex ea morentur. Non minùs autem Samoscius, cum in tanta aeris inclementia, cum hoste potiùs, quàm cum frigoris iniuriis conflictari militem cupere cerneret, prælio dimicandi facultatem sibi dari expetebat. Eiusq; rei, vt extra muros atque munitiones hostem pertraheret, cum varias rationes quæreret, omnia consilia eius vehementer frigoris, quam diximus, sæuitia impediabat. Tanta autem eius vis erat, vt vbi quis extra tabernaculum vix pedem protulisset, omnibus ferè membris, iis potissimùm quæ maximè aeri patebant, naribus, auribus, atq; facie, gelu astrictis emoreretur: quodq; de Moscouitici cœli natura cum miraculo nonnulli prodiderunt, eiusmodi in iis locis frigora esse, vt aquæ casu ipso dum funduntur, congelentur, id experiendo multi cognouerint. Maximè autem quod necesse erat euenire, excubiæ sæuitia hac frigoris vexabantur: rarèq; omnino obibantur, ex quibus non plures plerunq; aliqua corporis parte mutilata referrentur. Memorabilis cum primis ex turma Sigismundi Rosnij nobilis equitis casus fuit: cui cum vtrunque crus planè iam frigore emortuum esset, isq; in febrim inde ac mentis alienationem incidisset, interim verò medicus, ferro crura rescâisset, vbi ad se rediit, non secus ac si partem aliquam ornatus requireret, de pedibus amissis interrogare cœpit. Alius quidam ludicro penè euentu, maximum tamen & ipse periculum adiit. relictus à Basilio Surannicio in primis excubiis non procul à fosis vrbis concubia nocte fuerat. cumq; frigore planè obriguisset, atque equus vti fieri solet ex frigore subito grauiùs se concussisset, is qui nec equum, nec se in equo planè iam enectus continere posset, de equo decidit: pedeq; ferramentis, quæ ab ephippio dependent, retento, sub ipsas portas equo incitato magna voce alienam opem, cum ipse explicare se non posset, implorans, pertrahitur. Mittit mox Samoscius, qui eum eripiant: quod si sine periculo facere non possint, ne ipsi temerè periculum adeant, mandat. Hostes qui in muro constiterant, fraudem subesse rati vtrò irridebant: satisq; iam fraudum ac dolorum esse, nec ea ratione ampliùs se capi posse exprobrabant. Ita incolumis hic à nostris recipitur. Id autem tum tempus anni erat, quò intensissima iis in locis frigora esse, vulgari sermone Moscorum ostenditur: qui Nicolaj & Christi frigora appellant, cum maxima designare volunt. Moscouiâ autem omni sub ipsis ferè trionibus positâ, nullo ferè loco, nisi iis fortè, quæ ad glaciale mare pertinent, quàm in

Plescouiensis agro vehementiora frigora existere solent. Itaque & animalia pleraque omnis generis, quæ cæteris in locis nigro aut fusco colore sunt ut corui cum primis, noctuæ, gallinæ siluestres, vrsi, lupi, lepores, aliæque eius generis, seu cœli natura, seu frigoris vi, candida hæc esse vulgò animaduersum est: Noctium verò eam longitudinem esse, ut cum longissimæ sunt, diei non quinque omnino horarum spatium sit. Magna tamen in omnibus hisce incommodis tolerandis militum constantia erat: Samoscus etiam, quantum eius fieri poterat, ratione ac diligentia ea subleuabat. Excubias quaternis vicibus permutabat: earum ternas per alios obibat. sub crepusculum autem ac primum diluculum, per Stanislaum Vlodëkonem affinem suum, quem Sbarasio Palatino Braslauiense ad colloquium cum Moscis misso, sibi legarat: quod eo tempore eruptiones hostium maximè expectandæ erant. Quò pauciores autem frigoris, incommodis afficerentur, pro superiorum temporum consuetudine paucos admodum, qui non tam eruptionibus hostium resisterent: quàm de aduentu eorum certiores cæteros facerent, in stationibus & excubiis collocabat. Etenim iam antè toto eo tempore, ex quo exercitus vrbi admotus fuerat, morem hunc Samoscus obseruabat: ut vel diligentissimè excubiis dispositis, in ipsis nihilominus castris contra repentinas eruptiones subsidia parata haberet: alioque circum castra misso per vices semper aliquot eam ad rem describeret. Hinc etsi, quod in obsidionibus fieri solet, non rarò eruptio tentata esset, sæpiusque se hostis ostenderet: nulla tamen vnquam in castris trepidatio orta, aut vnquam omnino ad arma, nisi semel fortè mox à discessu regio, cum ad acuemdam militis diligentiam ex industria tumultum Samoscus auxisset, conclamatum fuit: Ii enim, ad quos cuiusque temporis vices pertinebant, cum consensu equis hosti obuiam progressi fuissent, cæteris prope ignaris eum reiciebant. Tum verò eò accuratius obseruandum id sibi existimabat: quò propter frigoris sæuitiam, ne ea miles affligeretur, pauciores excubiores ponebat: cum ut maximè firmiores posuisset, aeris tamen iniuriis ad rem gerendam penè inutiles futuros cerneret. Itaque in ipsis interim tabernaculis, quæ partim è vicinarum villarum ædificiis, partim cauernis in terra effosis, cratibusque ac palea intectis, contra cœli incommoda ex tempore sui quisque vsus causa pararat, more stationum per vices semper aliquot excubare, equosque quos statim inscenderent, atque arma expedita habere iubeat: qui eruptione aliqua nunciata recentes, ac ab iniuriis aeris illæsi, consensu mox equis hosti occurrerent. quare & securitati castrorum & militis quieti, atque commodis

maximè

maximè confulebatur. Stationum igitur ea exteriorum in frequentia, ac numero adeò earum ex transfugis à Suiscio cognito, castrorum oppugnandorum, stationibus prius repentina eruptione oppressis, consilium cœpit. hunc in usum septingētos circiter equos, quos obsidionis incommoda reliquos fecerant, cōquiri: ad eosq; promptissimum quenq; rescribit. Binæ contra urbem à castris stationes erant; vna ultra Velikam flumen, quæ Pezzurensem viam obseruabat; altera cis flumen supra castra. Ex altera parte, qui ad Suatohoram erant curabant. Suiscius trecentos circiter equites delectos ultra Velikam contra eos, qui ad Pezzurensem, vt ostensum est, viam, in stationibus erant, eo consilio, quemadmodum ex captiuis postea cognitum est, mittit, quòd illis occupatis, si quod futurum præuidebat, qui à superiori castrorum parte custodias agebant, statione sua relicta flumen glacie concretum ad ferendam suis opem transirent, castra nudatum iri, sibiq; nullo obistente repentina eruptione ea inuadendi locum futurum cogitabat. Obuenerant diei eius stationes Sborouianæ turmæ. quæ cum trecentis equitibus constaret, Thomas Orinscius cum quadraginta circiter eorum ultra Velikam flumen positus erat; cum cæteris Laurentius Scarbecus turmæ Legatus supra castra cis Plescouiam flumē excubabat. Iam antè autem ea in vniuersum custodiis omnib. mandata Samoscus dederat, vt erumpenti hosti nulla pugnandi copia facta ambitu capto, versus castra statim se reciperent; non modò quòd subsidium illis propinquiori è loco facilius ferri posset, verum hostis etiam longius ab vrbe ad pugnandi necessitatem pertraheretur. Id igitur cum Orinscius fecisset, Suiscius peditatus partem statim vrbe emittit; qui quòd locus is omnis conuallibus interseptus esset, valle quadam occupata receptuq; intercluso vehementer scloppetis eos premebat. Interim Samoscus Scarbecū, qui quemadmodum ostensum est, in superioribus stationibus erat, flumen mox transire, impetumq; in hostes dare iubet: simulq; ipse equo conscenso, iis qui in subsidiis, de quibus antè dictū est, confederant, vt se sequantur, imperat. Scarbeco promptissimè flumen transgresso, Suiscius vbi primū stationibus nudata castra animaduertit, mox reliquum peditatum ac equitatum omnē diuersis portis ad castra oppugnanda mittit. Interim qui ex instituto, quemadmodum ostensum est, in tabernaculis excubabant, se quique à Samoscio iussi fuerant, ad certamen iam se expedierant; primi que Vngari, qui eam ad Velikam flumen castrorum partem tenebant, inde Ioannes Kretkouius, cum turma Stanislai Priemseij; Sarnacius cum Hieronymi Gostomseij, quarum Legati erant;

post hos alij tanta celeritate procurrerunt, vt eodem quasi in vestigio, vno conflictu, atque impetu trecenti circiter ex hostibus caederent; caperentur vltra sexaginta: magna verò eorum pars vulneraretur. Suiscius qui è proximo muro euentum eruptionis expectabat, eadem hanc & fugam suorum cernens, reuocatos intra urbem mox recepit. Desiderati & ex nostris prelio eo aliquot fuerunt, cum valle ab hostibus occupata circumuentis auxilium ferri ab aliis non potuisset. Piontkouius nobilis eques captus, ac ab hostibus abductus fuit. Orinscius cum diu fortiter hostes sustinuisset, globus è superiori loco per humerum & intestina traiecto, perijt. Petrus Grudescius cum per hostes manu viam sibi patefecisset, adque nostros iam & ipsa penè castra in tutum penetrasset, è muro tormeti cuiusdam maioris ictu interemptus fuit. Ex Vngaris equitibus Franciscus Kobor & Barrabas Balog viri militares ceciderunt. Quod nisi subsidij iis, qui cum Orinscio circumueniebantur ferendi causa, celerius à castris progrediendum nostris fuisset, facile vniuersas copias hostium ad ipsa castra pertrahi, iisque deletis debellari ferè tum potuisse, minimè dubitandum videbatur. Erat is quartus Mensis Ianuarij dies. sub noctem Samoscus, quod maximè omnes Moscos cupidissimos suorum humandorum sciret, Nicolaum Vrouecium in loco praelij excubare, ac si fortè hostibus ad tollenda corpora egressis, gerendæ rei facultas accideret in omnes occasiones intentum esse iubet. Ea nocte nullam in partem se commouerunt. Altera Martino Lesnouolscio notæ virtutis Præfecto negotium datur: qui cum quibusdam vrbe egressis, ac proxima, quæ ad eam iacebant, cadauera subtrahere incipientibus. vnâ cum altero equite se ostendisset, celeriter in urbem refugerunt; semperque postea intra mœnia se continuerunt. Samoscus rei gerendæ nullum amplius locum futurum, quodque pietati ac humanitati deberi arbitrabatur, vtrò hosti offerendum ratus, ad obsessos mittit: potestatem se illis mortuorum facere; ac vel per militem cõferri corpora, ac tradidiis iussurum, aut si ipsi per se tollere ea velint, fide publica integrum id illis futurum ostendit. qui in muris erat, laudibus hanc eius pietatem Christianique animi sensum magnopere extollebant; reque cum Suiscio comunicata, vt sequenti die circa meridiem ad se redeat, quo ea de re constitui posset, rogabatur. Ad tempus Stanislaus Solkeuius adolescens singulari ingenio præditus, Melchior Sauissa stabuli Samoscij Præfectus, alijque Nobiles iuuenes Thracicis generosissimis equis vestri splendidissimeque omnes ornati iniussi vnâ proficiscuntur. Agnoscit ex transfugis Solkeuium quidam: ostendit hostibus, præterquam, quod propinqua cognatione Samosciu con-

tinge.

tingeret, multorum etiam secretorum conscium esse. solebat enim Samoscus, quod præter ætatē, eximiā in eo indolem ac ingenium perspiceret, in secretioribus rebus ad Regem referēdis ipsius plerūq; opera uti. Hac re Mosci inducti, inutato consilio, ac pietatis in defunctos officio, præfenti quod ostendebatur, cōmodo posthabito, verbis rem extrahunt; interim maiores scloppetos complures, & quingētos circiter scloppetarios in muro clām disponunt. Solkeuius cūm variē rem duci animaduertet, ut tādē se explicēt, eos hortatur: continuo vnus ē scloppetariis coortus scloppetō in Sauiissam irruens, irritō tamen propter armorū firmitudinē ictu eum ferit: simul cæteri scloppetos omnes vno tēpore displodunt. Solkeuius, quīq; cum eo erant cōuersis equis celeriter se recipiūt: eis ē muris aliis mox scloppetis, & quō longiūs prouecti essent, eō maiorib. inde tormētis hostes persequuntur. incolumes nihilominus in castra nostri redierunt; quōd tantum globorum nimbum euasissent, omnibus mirantib. Iam antē Ioannes Ostromecius, qui ad tormenta cūm aliis curabat, huiusmodi rem ad Samoscium detulerat. In arca ferrea duodecim tubos scloppetarios, quō citius rumperētur, ex industria tenuatos, Ordine disposuerat; eosdēq; subtilissimo puluere, ac arcam ipsam implerat. in medio eam scloppetī partem, quæ rota atq; incumbente silice ignem ad puluerem incēdendū elicit, tensam paratamq; constituerat. arca ea in lignēā cistam imposita, fibulam, quæ attracta rotam luxare, ignemq; excitare solet, duabus chordis, vna ad inferiorem lignēæ cistæ fundum, altera ad ipsum ferreæ cistæ operculum alligarat; ea ratione, ut siue ferream arcam ex lignea quis eximeret, seu ipsius ferreæ tectum moliretur, necessariō vtraque re puluis inflammaretur, tubisque atque arca ferrea fracta astantes percellerentur. Hanc si ita ad Suiscium misisset, minimē sibi obtemperaturum, quin eam excuteret seque ipse in fraudem indueret, existimabat. Noluerat tum Samoscus permittere, ut huiusmodi artibus contra hostem res gereretur. Iam publica fide ab illo prius violata, Solkeuiōq; ac aliis omnibus qui in consilio Samoscio aderant, urgentibus, ut eius in se perfidiam ea ratione vlscisci sibiliceret, Ostromecio rem totam permisit. Hic captiuum hominem idoneum nactus, per aliquot dies benignē habitum, tamquam magni secreti conscium facturus iuramento adigit, fidemq; eius sibi obstringit. Fingit Ioannem Mollerum quendam se esse: cum Farensbekio quondam apud Principem Moscorum militasse: postea etiam illo ad Regem se conferente, auctoritatem eius securum; ac et si aliquo apud Regem loco esset, pristinam tamen Moscorum

Principis in se indulgentiam requirere: eamq; ob causam interfecto prius Imperatore exercitus, cum pro artificio suo rei tormetaria remotis arbitris communicaturus cum eo esset, ad illum rursum transire in animo habere. Interim cistam eam, ut ad Suiscium perferat rogare: in eam preciosissimas quasq; suas ac alias magni momenti res se coniecisse, breui ipsum, opera prius ea, de qua dixisset, Principi Moscorum nauata subsecuturum: magni autem sua interesse, ne priusquam ipse veniat, cista resignetur. In eandem sententiam ad Suiscium literas perferendas illi dat. Moscus duplici læticia elatus, quod & libertatem recuperaturus, & tam gratum nuncium ad Suiscium perlaturus esset, perque excubias ab Ostromecio traductus ad Suiscium peruenit. qui cum eo tempore aliis rebus occuparetur, ceteros qui ad consilium tum forte conuenerant, nullo ad cognoscendum sibi spacio sumto, aperire statim cistam iubet. concurrunt complures rei nouitate, atque innata hominibus curiositate ducti. Ferocissimus omnium Andreas Chorostinus alter Palatinus, & æmulus Suiscij, quemadmodum postea cum ex Alexandro qui pace facta ad Plescouienses à Legatis missus fuit, de quo infra dicitur, tum pace facta ab aliis multis compertum est, pede in cistam ligneam imposito, ferream manu sua ipse extrahere nititur. Interim fibula conuulsa, puluereque inflammato, arca ferrea ac tubis disiectis, non modo astantes omnes dissipantur, verum tecti etiam pars aliqua vi ignis ac fractorum ferramentorum conuellitur. præ cæteris maxime insignes, Andreas de quo dictum est Chorostinus, & Kossecius periire. Erat & de Suiscio suspicio, cum ex ægritudine per continuos aliquot dies copiam sui non fecisset: maxime autem apud nostros opinio hæc confirmabatur: quod cum assidue antea in muro versari, perque stationes volitare solitus fuisset, nunquam postea se ostenderet. Verum hac de re contumeliosæ postea literæ Scriptæ à Suiscio ad Samoscium fuerunt: ab iisque ad singularis certaminis prouocationem descensum inde fuit. Verum Samoscio constituto die cum demonstratis ante insignibus in designatum locum progressu hostis non prodiit. Disputabatur nihilominus interrim, quemadmodum supra ostendimus, ab utraque parte de conditionibus pacis. De Sueciæ Rege ab initio iam Mosci responderant, non recusare Principem suum, quo minus pacem cum illo faciat, verum debere eum more Maiorum ad Nouogardiam Palatinum mittere, qui de conditionibus pacis acturus cum illo esset: præter exempla institutaque Maiorum nihil omnino faciendum sibi esse. qua de sententia cum deduci non possent, inde ad summam Liouoniæ, cæterarumque arcium utrinque reddendarum conditionem vetum fuit.

Plu-

Plurimum de hac controuersia fuit: cum Prouinciam, quam nouem & viginti annorum bello, multoque sanguine suo vix peperissent, ac in qua multi Rusici generis nati essent: plurimi etiam domiciliis constitutis inueterassent, non minus ægrè quàm si de Moscouitico solo ipso ageretur, relinquerent. Ad extremum de Derpato atque Nouogrodeko Liuonica, cum reliquis vrribus, atq; castellis ferè omnibus celsissent, vehemente resistebat; quòd in illam religionem suam iam inuectam, Episcopumq; in ea à se constitutum: hanc Diuæ virginis matri Pezzurenfi sacram dicerent. Tandem cum præter expectationem suam, minus ad voluntatem ipsorum ad Plescouiâ res fluere; ac ne summâ quidem cum aliarum ferè omnium tum frigoris difficultatè ab obsidione nostros reuocare: iamq; maxima hiemis parte exacta mitiora tempora instare intelligerèt: maximè aut Possuinus, qui quo minus suspecta fides sua apud Moscos esset, cum illis diuersabatur, ne vllò cum fructu in re tam pia tantum elaborasset, summa apud vtramq; partem libertate in pacem incumberet, res conuenit. Pacti ut vasa sacra Derpato ac Nouogrodeko tollere sibi liceret, nec Episcopus sacerdotésue eorum contumelia afficerentur, vniuersa Liuonia, quam in sua potestate Princeps eorum haberet, decesserunt: Regis nomine e contra Lukis, Sauolocia, Neuela, aliisque: castellis nonnullis, quæ superioribus annis ab hoste cepisset, Velisio ac Polotienfi agro omni recepto, illis cessum fuit. De Narua aliisque: castellis quæ à Sueco occupata erant, diu disceptatum fuit: cum nostri Moscorum tergiversatione, in potestatem Sueci venisse ea dicerent: Mosci nihil ad se præstationem eorum pertinere contenderent: quæ nec antè à se inter arces Liuonicas, quas Regi obtulissent, nominata fuissent: nec nunc tenerentur. Tandem cum in eo hæreretur, ita controuersia suspensa, ut iuri suo in Naruam reliquasque arces, quæ à Sueco tenerentur, minimè Regem defuturum Legati testatum facerent; Veisensteinio autem, quod iam antè Regi Moscus obtulisset, diserte Legati eius decederent: de captiuis deinde actum fuit. Cum Mosci vtrinque captiuos sine precio reddi vellent: Regis nomine, quòd ex Moscis primarios homines complures, illi ex Regiis captiuum insignem nullum ferè haberent, Sauolocia, Neuela, ac Sebesium, ac extremo loco Sebesium pro captiuis posceretur; Moscus verò non tantam hominum, quantam possessionum rationem habendam sibi iudicaret, in aliud tempus, quo ad exigendum in pacem à se mutuò sacramentum Legatos vtrinque missuri essent, tota hæc res dilata fuit. De tormentis ac apparatu bellico, quæ in præsidiis essent, ita conuenit, ut relictis, quæ cum quæque ca-

perentur in arcibus fuissent, quæ vtrunque illata essent, secū quisq; deferret. Iis igitur conditionibus decēnalis pax perfecta fuit: Cū nec Moscum in eo amissarum Prouinciarum dolore opportunioribus temporibus per motus aliquos interregni aut alias occasiones ablata recuperandi spes deferret: & Rex tāta clade atq; vastitate Moscouiæ illata, quæ tam paucorum annorum spacio refarciri nullo modo posset, si Prouincia Liuania omnib; interim necessariis rebus à se firmata bellum Moscus redintegrare vellet, maiores res gerēdi facultatē sibi non præcidi non molestē ferret. Legati iuramento statim eas firmârunt: de Principum iuramento, vt maiores Legati exigendi sacramenti causa primū à Rege ad Moscū, inde à Mosco ad Regem mitterentur, cōstitutum fuit. In literis fœderis cōscribendis, per aliquot etiam dies controuersum fuit, quòd Mosci ab initio vniuersæ Russiæ Ciariū: postea cū de eo iam decessissent, secundū Moscouiæ & Vlodimiræ aliosq; complures titulos Astrakanensium tamen & Kafanensium Tartarorum Ciarium, Principem suum appellari volebant; nostri præter morem Maiorum nihil se illi tributuros contēderent. Iam paulò antè aut Parnauiam, quæ à Suecis obsidebatur, cōmeatus inopia vehementer laborare, ac vix quatuor septimanarum spacio tolerare Moscos posse, per Thomam Embdanum, aliosq; quorum diligentia in cognoscendis rebus hisce vtebatur, Samolcius cognouerat. à Ioanne Sborouio præterea, qui maximis vadinoniis, necessariisq; suis ac familiæ suæ negotiis coactus in Poloniam redierat, certior factus fuerat, ad res nouas Liuitones sollicitari, rumoresq; spargi, Regem si Liuitoniam recepisset, inter Vngaros vniuersam distributurum. Quod cū ij fieri non posse, nisi ipsi omnes sedibus suis euerterentur, perspicerent, non paruum ea re multorum animos commoueri necesse erat. Proponebantur eodem tempore Sueci nomine edita, quibus suorum cuiq; bonorum, & quas pristinis temporibus, Maiores cuiusque beneficiario iure tenuissent, possessionum restitutio promittebatur: adq; possessionem bonorum adeundam, ad quos ea pertinerent, inuitabantur. Inter alios Byringius, qui aliquot castella regia in potestate habebat, vt ex Moscis Parnauia decedentibus cognitum postea fuit, literas ad Moscos dederat; quibus si diutius sustinere obsidionem non possent, vt Sueciæ potiùs quàm Poloniæ Regi eam dederent, hortatus eos fuerat. In hoc igitur Liuitoniæ amittendæ discrimine, etsi vel vi tandem, si subsidia sibi à Rege quæ admodum cum eo constituerat, summissa fuissent: aut saltem Mense Iunio, vltra quem obsessos non toleraturos, perspectum habebat, fame atque cōmeatus inopia in potestaté Ple-

scouiam venturam Samoscus non desperabat: ad pacem tamen animum tandem aduertendum sibi iudicabat. Venerat sub idem tempus in castra à Suecis missu Præfecti Naruenfis mercator quidam; qui de iniuriis, quas finib. suis à milite nostro, qui suprà Vdovain in Prebusio collocatus erat, illatas dicebant, quereretur. cui cum præter opinionē Suecorum benignius responsum fuisset, venit postea ad Samoscium à Ponto Gardiano Laurētius Cagnolus Italus; cuius in Narua occupāda maximè insignis opera extiterat: honorificisq; verbis pro Rege Samoscio salutato, ac literis ad Regem à Ponto scriptis illi redditis, vt ad Legatos Moscouiticos ipsius voluntate proficisci sibi liceret, petebat. Samoscus etsi quæ in Liuonia ageretur, non ignorabat: comitatis tamē suæ ad exterum hominē, rationem sibi habēdam ratus, in præsentia humanē ad postulata ipsius respondit: non potuisse in mētem venire Regi, cum præsertim tādīu in castris fuisset, nec quisquam à Sueciæ Rege ad se venisset, deinceps Legatū vllum missum iri: atq; ita nec Regem vlla hac de re mandata sibi reliquisse; nec se sine Regis mandato, ac voluntate quicquā ei permittere posse: literas vel per tabellariū ad Regem missurum: aut si ipse ad eum ire vellet, præsidium se ei adiuncturum. Cagnolus responso hoc accepto, tabellarioq; cum literis relicto ad Pontum se recepit. Eum, tabellario ad Regem è castris nondum profecto, perfectæ pacis nuncius in Liuoniam consecutus fuit. Iamq; Alexander qui de pace facta Plescouiensibus renuntiaret, à Legatis Moscouiticis Sapoliā missus ad Samoscium peruenerat. quem cum ad prandium Samoscus inuitaret, maximi beneficij loco habiturum se respondit, si ad vrbeim quamprimū aditus sibi permitteretur. Nam dum ipse epulaturus ibi esset, obsessos interim sanguinem bibituros: his enim verbis utebatur: pransurum se apud eum, vbi læto pacis nuntio suis impertito, reuersus ad eum fuisset. Samoscus præsidio ei adiuncto, ad vrbeim perducī iussit. Cum sub Pochrouiensē turrim, quæ ad Velikam flumen pertinens ab Vngaris tormentis, quemadmodum ostensum est, quassata erat, successisset, ac quis esset ostendisset: tanta eorum, qui in muris constiterant, lætitia, atq; gratulatio extitit, vt subito sublimem raptum in muros extollerēt: nullaq; vel suorum vel nostrorum circumfusorum verecundia prohiberi se paterentur; quò minus ad pedes eius proiecti eos oscularentur, Archangelumque ac pacis nuncium lætis acclamationibus appellarent. ad nostros deinde conuersi fratres eos appellabant; vtque sine metu propiūs iam ad se accederent, libereq; vagarentur, inuitabant. Altero die idem Alexāder cum aliis nonnullis ex Nobilitate ad Samo-

scium in castra redit: quia pax iam conuenisset, vt lignatio sibi libera permittatur, ipse verò quàm primùm exercitum deducat, petunt. Respondit Samoscus, etsi de pace transactum esset, literas tamen in quibus conditiones pacis perscriptæ essent, nondum ad se allatas: multò minùs qui præsidia traderent, à Principe eorum venisse. cōuiuio deinceps eos exceperit. Quod cùm lautissimè instruitum fuisset, qui maxima apud nostros commeatus inopia laborari sibi persuaferant, omnium non modò necessarium rerum, verùm plurimarum quas nunquam ipsi cognouissent, apparatus eò magis admirati fuerunt. Etenim Samoscus quemadmodum superiori anno fecerat, ita iam initio etiam expeditionis huius, præter puluerem tormentarium, quo peditatus, quem conscripserat, vteretur, apparatusque bellicum, commeatus quoque maximam copiam, nonnullam etiam elegantioris victus, externorum hominum excipiendorum causa contraxerat: partemque eius, quam Gedani & Rigæ comparârat, à Duce Churlandiæ, ciuitateque Rigensi iumentis cōquisitis, supra Kokenhausium, quod tum in hostium potestate adhuc erat, exposuerat: indeque aduerso flumine Disnam, ac vterius Sauolociam nauibus deuexerat: aliam carris deportârat. In eo verò prandio cùm cistæ quoque ad Suiscium missæ mentio facta fuisset, cùm de Chorostino, ea quæ supra demonstrauimus, Alexander præ se ferebat, tum nisi pax interim conuenisset, ne ingenio à nostris superati viderentur, vicissim se illis trecenta aurea poma obiecturos fuisse dicebat. Id satis apparebat, nullam ferè rem ægriùs eos ferre: iamque antè priusquam pacis conditiones conuenissent, Vngaris propiùs ad muros succedentibus, sæpiusque cistam illis exprobrantibus adeò eo commoueri se testabâtur: vt cùm iidem in flumine glacie adstricto cistam aliquando illis obiecissent, crebris tormentorum ictibus doloris ac iracundiæ suæ flammam in eam eiacularentur. eodem autem modo frequentius deinde ad Samoscium ventitabant: à quo cùm semper benignè habitum fuissent, ac verò captiuorum quorundam permutandorum causa in Procopium Penonscium turmæ Præfectum conuiuium tum fortè agitantem incidissent: qui antea commeatus ac rei frumentariæ difficultate coactum, vtrò Samoscium exercitum reducturum existimârant, vt non modò Imperatorem ipsum, verùm exercitum vniuersum in maxima copia versari videbant: sequenti die Theodorum Mesceodouum aliosque frequentes ad Samoscium mittunt: vt pace facta exercitum tandem abducatur, obsidioneque urbem liberet, petunt: quod nisi intra triduum faciat, nolle se pace teneri ostendunt. Respondit Samoscus,

existi-

existinare se pace iam facta non ex animo hæc ab illis dici : quam non ingrata illis accidisse, gratiorem quidem, quam generi hominum ex stipendiis viuenti sciret : exercitum cum commodum futurum esset, se abducturum. Interim Palatinus Braslauiensis ipse in castra venit : nec alia conditione pacem conuenire potuisse, quam vt nulla mora interposita exercitus reduceretur, docuit. redendarum quoq; arcium eas condiciones placuisse, vt aulici ab vtroq; Principe ad arces, quæ restituendæ essent, quam primùm mitterentur, qui vbi aduenissent, rusticorum ac agri possessio statim traderetur. Interim ab iis, qui possessionem adirent iumenta decedentibus ad res suas deportandas præberentur : quæ si præbita essent, tum octauo ab aduentu aulicorum die, præsidio ipso quoque decederetur. si quæ ex vilioribus rebus deportari commodè non possent, eæ consignatæ interim deponerentur, ac primo inde tempore iis, quorum essent, restituerentur. Videbat Samoscius magnam hisce in rebus difficultatem. Nam cum in regione continuus bellis vastata, magnam iumentorum paucitatem existere necesse esset, in Moscorum ferè potestate fore intelligebat, pro suo arbitrio restitutionem extrahere. Vt tamen quid animi haberent, periclitaretur, ac fiduciam simul suam iis ostenderet, Ostrouiam antequàm dies reddendæ eius venisset, tradi illis iussit : ac licet ea sola in re cum recipiendæ reliquæ Liunioniæ, tum pacis stabilitatem omnem positam intelligeret, vt obsidionis ac exercitus metu in fide Moscos contineret : ne tamen à se violati iurisiurandi Legatorum initium profectum iactare possent, reuocatis omnibus ex partibus pabulatoribus, peditatum omnem cum tormentis, ac grauiore belli instrumento, Nouogrodekum versus, quo in castello deponere ea cogitabat, octo dierum itinere antecedere se iubet : inde diuersas alias turmas ad recipiendas arces Liunicas sigillatim præmittit. eas agmen quod agris præsidio erat, sequebatur : post id impedimenta agebantur. Ipse cum reliquo exercitu die vj. mensis Februarij Plescouiâ mouit. spectabant transgredientes copias, partim ex muris atque propugnaculis vrbs, partim è ripis fluminis aliisque eminentioribus locis frequentes Mosci : maximè vltimam hanc exercitus partem admirabantur : quæ cum ad viginti quatuor millia equitum accedere videretur, magis tamen ferè splendore, ornatuq; atq; equorum præstantia quam numero ac multitudine eos in se conuertebat : ita plerisque integris, vt nihil vel parum omnino ex hiemis ac diurnæ obsidionis incommodis decessisse illis videretur. Hoc ordine ad Sesselium interim aliosque vicinos pagos supra Derpatum eo consilio exercitum traducit :

quòd eo ex loco & in Moscouiam, si pacis conditionibus à Moscis non satisfaceret, facilem se receptum habiturum, & in Parnauiam intentum se esse posse iudicabat: ac si Suevicæ copiæ, quemadmodum iis denunciârat, ab ea non decessissent, ex tempore & re ipsa consilium capere. Etenim iam antè, mox à facta pace Ioannem Lesnouolscium aliquot cum turmis equitum miserat: qui vrbi ac arci præset, Gardianoq; si obsidionem nondum soluisset, vt ab ea tanquam Regij iam iuris vrbe abstineret, denunciaret. Mosci etsi Ostrouam iam recepissent: dies etiam, qua Nouogrodekum se reddituros constituerant, lapsus esset: ex industria tamen moras interponebant. seu quòd in exercitum, si fortè dilaberetur, intenti essent: seu quòd è remotioribus præsidiis ad extremas oras, finesque ipsos Moscouiæ omnes sui interim conuenirent, tutoque res suas deportare possent: ne si primis recedentibus vltimi, qui Kokenhausij, Parnauæ, ac in longinquioribus aliis locis erant, tardarent, iniuriis ac vexationibus nostrorum paterent. Quam moram maximo suo atq; exercitus cum incommodo fieri Samoscus videns, Vrouecium iam ante cum tormentis Nouogrodekum versus à se præmissum aditum in castrum quærere iubet. Hic cum aditum aliquem amicitiae ad Præfectū sibi fecisset, familiariter deinde commeari ad eum cœperat. Itaque aliquanto post Samoscus ipse, qui interim aduenerat, cum Palatino Braslauiensi, ac sexaginta circiter militibus sigillatim sequentibus, rogantiq; ex more portitori, centurionem venire nostris respondentibus, castrum ingreditur. Venerat sub id tempus Petrus Volkouiscus. Hic cum Palatinum Braslauiensem ex colloquio ad Sapoliam, cui ipse etiam Volkouiscus interfuerat, agnouisset, incusassetque Præfectum: quòd cum centurionem se recepisse diceret, Palatinum recepisset: respondit Palatinus, non se modò, verum Samoscium ipsum adesse. Quare turbatum eum Samoscus videns: tu quidem inquit castrum hoc iam Principi tuo perdideras, nisi ex conditionibus pacis vltro id tradere deberes: nullumq; ea in re dolum à se quæsitum, sed vt castrum, quod Principis sui esset, videret, ingressum se ostēdit: vtq; decederet, hortari hominem cœpit. Illo iumentorum inopiam inculante, ex iis equis qui tormenta trahebant, certum numerum ei dat: quibus subleuatus rebusq; omnibus exportatis, castrò tradito excelsit. Est Nouogrodekum amplitudine quidem non magnum, sed cum vicinitate Moscouiæ clarum; tum ob eam ipsam opere, maximè autem triplici muro, crebrisque turribus ac vno insigni propugnaculo diligenter munitum. Inde Seskelium rectà Samoscus venit. vbi cum per aliquot dies substitisset, dum an Derpa-

tum Sigismundo Rosnio, quem ad accipiendam urbem pro Legato miserat, redditum à Moscis esset, cognosceret: posteaquàm ne iumentis quidem acceptis, quæ in magna iumentorum inopia à Duce Magno ac aliis conquisita non paruo numero Samoscius eò miserat, decedere Moscos intelligeret, Derpatum ipse contendit: inq; proximum ad urbem Monasterium diuertit. Inde Nicolaum Sebridouium, & Stanislauum Solkeuium filium ad Præfectum mit tit: vt innox se recipiat, urbemq; ac arcein vt conuentum erat, tra dat, postulat: quod nisi intra tertium diem faciat, continuò se exer citum in Moscouiam reduetum ostendit. Aduenerat iam à Mo sco Basilius Halouinus, ex primariis aulicis ipsius. Hic gemitum ducens meminisse se eius temporis dicebat, quo Moscis etiam fe rœcibus esse licuisset: moræ tamen causam esse, quod à iumentis at que carris nondum satis paratus esset: Itaque, vt ad tridui spatium vnum solum diem adiici pateretur petebat. Cùm ex propriis iu mentis ducenta circiter Samoscius illi adiecisset, Derpatum quo que xxiiij. mensis Februarij die recepit. Vicesimum nonum iam annum Derpatum Moscus tenuerat. Itaque vt ab ea, in qua geniti magnam partem essent, vel adoleuissent, inaximo cum dolore at que lachrymis plerique diuellebantur. Inprimis scæminæ ad fuo rum partim maritorum, partim liberorum, parentum, ac propin quorum sepulturas concursantes nœnias suas more suo decanta bant. Est enim omnis gens Moscouitica, si quæquam alia in sepul chrorum ac mortuorum cultu cum primis superstitiosa. Diuer sum autem hac in re ab aliarum Gentium institutis hoc maximè habent, vt non statim mortuos sepeliant, sed per annum vnum lo culis conditos in fornicato aliquo cœnaculo asseruent: ac exacto demum anno multis cum lachrymis ac planctu terrâ condant. Fuit Derpatum amplissima olim Liuoniæ vrbs: quod vel hodie adhuc publicorum priuatorumq; ædificiorum cultus indicat. Agrum etiam Liuonia Derpatensi meliorem feracioremq; nullum habet. Priusquàm Germani in Liuoniam immigrantes religio nem Christianam, linguamq; suam ea in loca inferrent à Sudeti bus gente barbara omnis is tractus à mari supra Pelbam lacum Plescouiam vsq; tenebatur: qua cum Russis frequentia bella inter cefsisse Moscorum annales narrant. Postquàm à Christianis ora ea colit cœpit, Episcopis vsque ad Hermannum Vesselium paruit. Hunc cùm post captam Naruam ac Neuhausium vnà cum Derpa to in deditionem Moscus accepisset, postea contra fidem datam in Moscouiam deportarat: non minori in viuum Episcopum perfidia, quàm odio in mortuos vsus: quorum nimirum ibidem paulò

pōst & cadauera è templo sepulchrisq; eiecit. Vrbs aliquandiu deinde à Liuonibus & Moscis æquo iure habitata fuit: aliquanto tempore interiecto cū Liuones iniuriis Moscorum coacti in necem eorum cōspirāssent, Liuonibus vt maiori Moscorum numero non difficulter ab iis superatis, ac plerisq; interemptis, cæteris in Moscouiam deportatis, Moscos solos deinde incolas habuit. Iam antè Nouogrodeko discedentes Mosci ignem fundamentis subiecerāt: qui mox à nostris deprehensus, suppressusq; fuit. Derpati, quòd præcipua ædificia duo sunt: arcis alterum, in quo prius Episcopus, postquàm in Mosci potestatem venerat, Vladica habitabat: alterum ad Principis vsus factum: quod Dux ipse priuatis aliquot primariis domibus occupatis, moreq; suo exornatis pro se exstruxerat: cū existimarent, in arcem Samoscium diuersurum: eorum enim moribus capitale est, in Principis ædibus quenquam habitandi causa esse: arci diuersis in locis pulueres subiecerant, quorum aliqui intra viginti quatuor horarum spatium, partim intra quadraginta octo absumptis funiculis incensi post illorum digressum tollerentur. Samoscium cū in Principis domum recta diuertisset, rusticorum quorundam, qui in purganda arce occupati erant, nece periculum redemptum fuit. Hosti nihilominus diligentissimè fides conseruata fuit: ac non modò in nullos, qui reliqui è Moscis in Liuonia erant, hanc ob causam vindicatum: verū cū puer etiam quidam Plescheoui Derpatensis Palatini propinquus, non tam interceptus à nostris, quàm more puerorum pueriles quasdam voluptates sectatus vltro ad eos se contulisset, vehementerq; ea re Plescheouus perturbaretur, magna diligentia conquistum reddi eum iussit. Haud alia verò ratione reliquæ etiam pleræq; arces à cæteris Præfectis receptæ fuerunt: Moscis initio, priusquàm de Derpato reddito iis constaret, dexteritate potiùs atque ingenio nostrorum ex iis deiectis, quàm decedentibus. Derpato recepto ad regiones quoque Præfectos, qui Sauolocia, Lukis, ac aliis castellis Moscouiticis præerant, vt Moscis ea traderent, literæ datæ fuerunt. Ad hanc enim diem nullius à nostris quoq; possessio præter quàm Ostrouiæ tradita Moscis fuerat: tum autem ex fide omnes redditæ. Interim Gardianus quoq; postquàm Lefnouolscius, quæ suprà ostendimus, à Samoscio ei denunciāssent, finibus obiter pro arbitrio ei demonstratis, obsidioneq; soluta exercitum Parnauia abduxerat: eque campis contractum per præsidia distribuerat. Eodem autem tempore de Veissensteinio quoque Ernestum Veierum, & Michaelem Konarscium ad eum Samoscium misit: qui Veissensteinium à Mosco Regi cessum ostenderent, ac an possessionem eius impedi-

impediturus esset, quærent. Respondit iis Regem suum ipsum Legatos ad Poloniæ Regem de controuersis hisce missurum.

Atq; hic quidem exitus belli fuit, minori animo à Mosco gesti, quàm quo vel in prioribus quibusdã vsus fuerat, vel id ipsum susceperat: pristinaq; eius potentia fama requirebat. Præterquàm enim quòd in siluis fluminibusque superandis exercitum impeditum, cum facillimè id facere posset, priusquàm in aperta Molcouiæ ac viscera regni eius penetraret, transitu prohibere ne conatus quidem omnino sit: nullam etiam iustis viribus pugnandi potestatem vnquam ab eo factam non paucis mirum visum est. Id eàne de causa fecerit, quòd Legatorum missionibus suis rei gerendæ tempus eximere se posse, ac inanibus interim sumptibus vires Regis minutum iri sibi persuasisset: an quòd superiorum temporum fortuna edoctus, parum in acie suis se committere posse statueret: seu etiam quod solet facere Deus, vt quos pro scelere eorum punire velit, iis consilium prius, ac animum eripiat, ipsum quoq; perpetuus crudelitatis comes & vindex metus nihil in rebus suis ratione pro uidere, aut fortiter suscipere siuerit non affirmârim. Hoc satis constat, & ab initio, facillimo momento inter siluarum paludumq; ac fluminum eas difficultates, Regis, exercitusq; impetum vehementer reprimi potuisse: ac si in summum discrimen rem adduxisset, haud ferè maiorem cladem accipi ab eo potuisse, quàm dum de summa rerum sollicitus, certamenque omne defugiens diuersis in locis singulos suos à multitudine exercitus circumuentos nostris obicit, accepta ab eo est. Omni enim Moscua à Borysthene supra Starodubam ac Radohostiam ad Cernihouam vsque: à Duna deinde flumine, quà Stariciam vsque, quà supra Nouogardiam ad Lahodam vsq; lacum longè, lateq; vastata, tot præsidii expugnat, multis in deditionem acceptis, trecenta circiter millia hominum interiisse: ad quadraginta capta constat: vt aliquot vicibus instaurari bellum tanto hominum numero potuisse videatur. puerorum quidem quanta multitudo capta sit, ex eo coniici potest, quòd priuatus ex nobilitate nullus ferè sit, qui non vnum atq; alterum: multi qui plures in seruitute habeant. quod quidem incommodum specie, quàm superius, minus, re ipsa maius est. Iuuentute enim è quibusdam prouinciis maximè autem Lucensi, Sauolociensi, Plescouiensi, ac Nouogardiensi omni ferè sublata, quæ nunc ab adultioribus coluntur, mox sobole omni deficiente vltro desertum ferè iri apparet. Oppida ac castella, quæ ipse in potestate habebat, vltima hac pactione ad octodecim dimisit: Derpatum nimirum, Felinum, Laiisum, Mariemburgum, Kokenhausum, Parna-

uiam, Volmariam, Rumburgum, Hasselum, Nouogrodekum, Marienhauſium, Ludſenium, Roſſittenuum, Trikatum, Berſonũ, Landeſcum, Seſuegium. Weiſſenſteinij autem cũ id à Suco teneretur, ius atq; repetitionem: quæ verò bello antè capta à Rege tenebantur, numero non pauciora, Polotiam, ac in eodem Ducatu Suſſam, Sokolam, Kraſnam, Vſuiatam, Sitnam, Ieſerifciã, Koſianum, Neſcerdam: ſupra Vitepſciam, antiquioris poſſeſſionis Moſciæ Velifium, cuius ad centum viginti millia paſſuum ager patet: in Liuonia Vendam, Lenouartum, Duneburgum, Pirkelium, Salium, Kirempesum, Elſenum, Fabianum: cũ ipſe ex iis, quæ à Rege armis parta poſſidebantur, Lukos, Sauolociam, Oſtrouam, Neuelam, Chelmam, tum ab ipſomet deleta caſtella, Kraſnam, Kraſnohorodum, Voronecium, Veliam ſola reciperet. Quibus tamen in omnibus detrimentis nullum fortassis maius cẽſeri debeat, quàm quod portubus cunctis Balthici maris amiſſis, à Boryſthenis autem nauigatione iam antè Turcarum armis exclusus, à mari ferè omni præterquàm glaciali importuoſiſſimo, ac periculoſiſſimo, atq; aliarum ferè nationum occidentalium, ac meridionaliũ commerciis in penitiorem Moſcouiam tanquam relegatus: compedeſque quò minus liberè vagari poſſit, iniectæ ei videantur.

Liber Sextus.

ACATO eum ad modum, quem ſuperiore libro demonſtrauimus, Mosco, nihil prius Rex habuit, quàm vt prouinciæ conſtituendæ cauſa, ipſe in Liuoniam Rigam vſq; procederet. Quam cũ xij. menſis Martij die ingreſſus fuiſſet, poſtridie Samoſcius ad eum venit. Iam antè autem alij etiam Senatores Polonici aliquot, ac Lituani ſatis frequentes comitati eò Regem fuerant. Ad eos Ducem Churlandiæ ac ex Nobilitate Liuonica quàm frequentiſſimos literis Rex euocat: quæq; ad prouinciæ eius ſtatum pertinere videbantur, cum omnibus iis communicatis, vt ſcripto ſententiam ſuam explicarent, hortatus eos fuit. Erant, de quibus deliberabatur, capita hæc potiſſima: de templis cultuque diuino inſtaurando: de Epifcopo reſtituendo: prouincia ordinis iudiciorumque cauſa in partes certas diuidenda: magiſtratibus ac ærario publico conſtituendo. de quibus cũ quid quiſq; ſentiret, oſtendiſſet, Rex etſi nō ignoraret, à maioribus ſuis etiam ſine ordinum autoritate prouincias ab iis partas priuato conſilio conſtitutas: quò

quò tamen gratius beneficium suum esset, si, cum omnes operam studiumq; suum ad eam prouinciā recuperandā contulissent, ex omnium consilio certa eius formula describeretur, in Comititia totam rem distulit: Legatos tantum partim ex comitatu suo, partim ex Nobilitate Liouonica designauit, qui prouinciā vniuersam inspicerent: agros reditusq; eorum omnes, ac iura describerent, omnibusq; iis de rebus ad se referrent: quò rectius deinceps in Comititiis statui de iis posset. Possessionum autem omnium quatuor genera faciendā iudicabat. quorum primum esset, quod ad publicā securitatem pertineret, finitimarum arcium: quæq; ad illas, ut ex propriis prouentibus muniri, omnibus necessariis ad defensionem rebus ornari, retineriq; possent, adiiciendæ essent: earum alterum, quibus tum Episcopatus cultusq; diuinus, tum ærarium publicum stabiliretur: tertium earum esse debere statuebat, quæ priuatis certo iure deberentur, aut cum iisdem, si hæreditariæ possessiones eorum Reipub. causa restitui iis non possent, permutarentur: Extremum quibus bene meriti & quorum præ cæteris in hoc bello opera eminuisset, virtutis causa donarentur. Inde militibus magistratus præfecturæq; quæ vacabant collatæ: quibusdam stipendia assignata fuerunt. In toto autem hoc bello id à Rege obseruatum fuerat, ut si qui in eo periissent, qui publicas possessiones iure aliquo tenerent, easdem liberis eorum quamuis infantibus, partim etiam puellis confirmaret. multis etiam ex plebe cum superioribus expeditionibus, tum maximè hac ob præclara facinora aliqua Nobilitatis ius datum fuit: qui cum pleriq; à Samoscio in insigniorum communionem recipi se peterent, viris fortibus non inuitus tribuit, ut cum ipsi antè virtute sua Nobilitate dignos se fecissent, à se gentis suæ insignibus non indigni iudicarentur: iisq; aliqua re auctis, vel minutis, aut aliquantum immutatis, qui id à se petiissent, plerosq; donauit. Quibus ita constitutis cum Rigen-sibus de iis rebus, quas in aduentum Regis reiectas supra ostendimus, actum fuit. Occuparat ciuitas à morte Archiepiscopi Vilhelmi, cum sedis ac templi Archiepiscopalis possessionem, tum omnia quæ ad id pertinerent, iura ac prouentus: adq; Augustanæ Confessionis formulam omnia templa reuocarat. De hoc capite ita conuenit, ut D. Iacobi, & quæ proxima ad illam est, D. Mariæ Magdalænæ ædes ad catholicæ religionis vsus cum omnibus, quæ antiquitus ad eas aliquo iure spectassent, prouentibus redirent: penes ciuitatem curia, quæ Archiepiscopi fuisset, prope muros vrbis sita vnâ cum domibus Canonicoꝝ, ac arcis desertis, quæ ante id collatæ non essent, permanerēt: cum verò census aliqui annui percipi

olim publicè iis ex locis soliti fuissent, vt eorum nomine certam pecuniam annuam D. Iacobi ædi eiusdemque sacerdotibus ciuitas penderet. De vallo, quod contra arcem ciuitas obiecerat, assensum à Rege fuit, vt eo quo nunc esset loco maneret: cumq; se quoq; ab omnibus partibus arcem vallo circumdaturum ostendisset, id solum adiectum fuit, vt ad eius modum, quo arcem muniturus esset, vrbs quoq; vallum æquaretur: ab eademq; arcis parte in muro vrbs porta aperiretur. Inter Churlandiæ etiam Ducem, ac ciuitatem de nauigatione, ac portorio cōtrouersia erat: cum ille per fluuium, qui ex ditione eius infra Rigam in Dünam illabitur vsum portus Rigenfis, merciumq; exportandarum ius ac immunitatem sibi defendere; ciuitas negaret: Eos vt inter se componerent, hortatus Rex fuit: quod, si cōuenire non posset, in Comitibus cogniturum de ea se ostendit. Venerat Rigam & Magnus Dux. Hic eius quam possidebat, Liuoniæ partis confirmationem petebat: adq; homagium accipiendum, ac iuramentum præstandum sese offerebat. Ostensum huic, more Maiorū non nisi in Comitibus id fieri posse. Vltimo loco Nobilitas desideria sua ad Regem detulit. Quæ cum ad vniuersæ prouinciæ statum pertinerent, responsum & huic fuit, humanitatem ipsam postulare, vt cum Ordines regni tatum laboris, atq; sumtus in prouincia ea liberanda suscepissent, ne sine eorum autoritate iis de rebus statueretur. Angebatur potissimum animo Rex, ne cum Moscus, qui in finibus Liuoniæ ex præfidiis Liuonicis, quæ deduxerat, non contemnendas copias coactas habebat, Naruam iis oppugnaturus diceretur: si minus fortè paratus tum Suecus esset, minusq; ad resistendum virium haberet, vtriq; eam perderet. Itaq; mox Petrum Visgerdum Lituanum cum literis ad Moscum mittit: ostendit, accepisse se ex Legatis suis, quos Sapolia habuerit, pacem inter eos, atq; ipsius Legatos certis conditionibus conuenisse: eam se ratam habere: cum autem arces Liuonicas, quæ à Sueco tenerentur in conditionibus præteritis intelligeret, si à Mosco oppugnarentur, ius suum ac Reipublicæ, quod semper excepisset, negligere se non posse: id se pro sua fide ac religione dissimulare non debuisse: hortari ne fortè ea res pacem turbet, vt dum maiores Legati, qui pacem vtrinq; firmaturi sint, ac si quid dubitationis in conditionibus adhuc sit, de eo cum illo conuenturi, ad eum perueniant, omnem vim ab illis abstineat. Constituerat iisdem de rebus Regina ad sororem Sueciæ Reginam, per Christophorum Varlaucium literas dare. Cum tardaret, Rex qui in ea, cum voluntatis Mosci, tum aliarum rerum incertitudine nullam moram interponi volebat, non dubitadum sibi existimabat, quin Dominicum

Alamannium Culinæ Præfectum, quam primū ad Suecum mitteret; præ cæteris idoneum ad Legationem hanc ratus, quod ab eo iam tempore, quo primū de matrimonio inter Regem Sueciæ Duce[m] tum Finlandiæ & Reginam Catharinam per Ioannem Baptistam Thencinium potissimū actum fuerat, Alamannius, qui in familia Thencinij tum fuisset, omnium rerum conscius & sequester fuisset; indeque tam Regi quàm Reginæ notus esset; Reginæ etiam, apud quam potissimū negotia hæc propter summam cum Regno Poloniæ necessitudinem, & quod non parum apud maritum posse existimabatur, agenda videbatur, non ingratus putaretur. Summa Legationis erat, ut repetitis iis, quæ ab initio belli utrinque intercessissent, tertij anni bellum nullam aliam ferè ob rem, quàm solam Naruam ac ut communi pace Suecus comprehenderetur, à Rege susceptum ostenderet: reliquam enim Liunionem ferè omnem Legatione Vilnam ad Reginam missa iam antè Moscum celsisse; eò magis contra opinionem Regis accidisse, quod dum ad Plescouiam cum exercitu Rex esset, quò iturum se promutua necessitudine amicè antè ei aperuisset, hostemque ab omni auxilij suis in Liuonia ferendi facultate exclusisset, cum ab alijs potiùs partibus in Moscouiam illum irrupturum expectasset, non modò Naruam, ac vicina castella, præsidario milite, quem Plescouiam, ex præsidijs omnibus hostis contraxerat, nudata, comœtuque ac omni spe auxilij destituta; sed Veisensteinium quoque, quod iam hostis celsione Regis esse sciuisset, dissimulatis literis Regijs, ac iis ferè copiis, quas Gedani magna ex parte ministri eius conquisuerant, occupasset; Parnauiam obsedisset: potuisse Regem, si id tentaturum eum præsciuisset, & sumtu & labore eius anni belli superfedere: iam verò & cursum rerum præclare contra Moscum geri cœptarum, & obsidionem Plescouiensem, cuius cum grauiorem partem iam superasset, facile reliquam etiam superaturus fuisset, interrompere, ac sine ipso etiam pacem facere necesse habuisse; ne dum pro eius commodis laboraret, maius in Liuonia incommodum, de qua sola bellum tum erat ab eo acciperet, pro quibus iniurijs omnibus ut Regi rei que publicæ satisfaceret, postulare iussus fuit. Secretò mandatum ei fuit, ut cum hæreditatis Sigismundi Augusti: pecuniarum ei creditarum: dotis ab eodem promissæ, nec dum numeratæ, aliarumque rerum quarundam petitionem Suecus relaturus existimaretur, ostenderet quidem, aliam earum rerum petendarum rationem esse, certumque de iis ius, ac morem iudiciorum antiquissima Regni consuetudine receptū: aliam iniuriarum, quibus ab illo Rex affectus esset; quæque cum

iis rebus nihil commune haberent: si tamen ita animatum videret, vt de Reualia quoque a omni iure Liuonico simul decidere paratus esset; dotis & mutui, quod peteret, solutionem sine vlla exceptione ei promitteret: reliquarum cōtrouersiarum disceptationem communibus arbitris Regem permissurum: vt communi etiā pace comprehendetur, apud Moscum elaboraturum ostenderet. quòd si ne iis quidem conditionibus permoueri se pateretur; vel pacem cum Mosco certam opera Regis ei fore, vel mille equites in bellum Moscouiticum, sumtu suo Regem ei præsisturum reciperet: ex eorum nimirum genere, qui beneficiis Sigismundi Augusti ornati, haud inulti in militiam eam conuenturi essent, idque pro libertate Gentis Polonicæ salua pace publica suo arbitratu facere possent: stipendio autem ac suintu Regis tam diu futuri apud eum essent, quoad eadem pace, quam cum Rege haberet, ipsum quoque Moscus comprehenderet. quòd si eo tempore de Liuonia, quam teneret, vniuersa transigere Suecus alienum existimaret; docere iussus fuit, nō recusaturum Regem, quo minùs communium amicorum interuentu quicquid inter eos esset controuersie, componi pateretur: si quid etiam debere illi videretur, præsaret: modò de Narua interim in omnes casus vtrique satis prospiceretur: nedum ipsi inter se de ea disceptarent à Mosco occuparetur. Id ea ratione commodissimè fieri posse, si Regis præsidium in eam immitteret. Cùm enim Moscus propter pacem, quæ cum Rege ei esset, si præsidium Regium Narua receptum fuisset, oppugnare eam non posset, non modò Naruæ, sed aliorū etiam præsidiōrū suorum Liuonicorum, quibus Narua obiecta esset, securitati sine incommodo ac molestia sua eum consulturum: simulque omnibus copiis suis coniunctis, ad defendendam Finlandiam longè futurum paratiorem; si nec arces controuersæ contra vim hostilem defendendæ ei essent, nec copiarū in diuersa præsidia distrahendæ. Interim de arbitris inter se conuenturos: & vel minutum controuersias omnes eorum interuentu iri; vel si tolli eæ non possent, Regem Naruam illi redditurum, aliasque iuris sui persequendi rationes initurum. ne verò fraudi ei esset, quòd propter commune periculum, Naruam sibi tradidisset, idoneè in eum casum ei cauturum. Profecto iam Alamānio, Varsauicius cum literis à Regina Rigam venit. Dedit & huic Rex eadem ferè, quæ Alamannio data fuerant, ad Sueciæ Regem mandata. Iussit autem, vt si priorem Legatum aliquid constituisse intellexisset, non exposita Legatione se reciperet: si infecta re dimissum comperisset; ostenderet; quòd maiores Legati eo ipso tempore in Moscouiam à Rege mitterentur.

Comitia etiam breui indicturus Rex esset: summam illum, & vt pace à Mosco comprehenderetur, & de aliis rebus suis cum Ordinibus agendi facultatem habiturum: hanc causam fuisse Regi, vt etsi iam antè iisdem de rebus Legatum ad eum misisset: tamen & Reginae Coniugis suæ precib. & mutua necessitudine adductus, denuò se ad illum mitteret: hancq; explicandarum omnium harum controuersiarum opportunitatem ei significaret. In conditionibus nihil, quemadmodum ostensum est, mutatum fuit. Antequàm Rigà Rex discederet, Maiores Legatos, de quibus dictum est, in Moscouiam designauit, Ioannem Sbarasium Palatinum Braslauiensem, Nicolaum Taluosiium Castellanum Samogitiæ, Michaellem Haraburdam. Mandata hæc iis data fuerunt, vt iuramento in pacem à Mosco exacto, de Sueciæ præterea Rege eadem pace comprehendendo agerent. De Narua autem, ac aliis castellis Liuonicis, quæ à Sueco tenerentur, si tentaturus ea Moscus esset, quemadmodum per literas Rex iam ostendisset, non defuturum iis Regem, vel etiam pacem, si id fieret, ratam habiturum testificarentur. De captiuis quia antè Moscus postulârat, vt vtrinque pariter captiui redderentur, non parem vtriusque captiuorum rationem esse ostenderent: cùm in Regis potestate præcipui ipsius ductores essent: ille ex Regiis insigniorem nullum: ex Nobilitate paucos: reliquos ex promiscua plebe haberet. Itaq; vt vel Sauolociam ac Neuclam, aut alterutrâ saltem earû Regi pro illis permitteret, postularêt: cùm antè integriorib. adhuc rebus suis pro pauciorib. captiuis Vsuiatam ac Ieserisciâ obtulisset, quarû hæc nondum tum in potestatem Regis venisset: vel cùm ipse antè Sigismûdi Augusti temporibus certa precia in singula capita exigere solitus fuisset, eodem exêplo suo suos nunc redimeret. Reuenit sub idem tēpus Rigam à Mosco ad Regem Posseuinus, multis incômodis & earumnis peregrinatione ea perfunctus. Laborârat hic potissimum apud Moscum de dissensione, qua à Romana Ecclesia, sicut cæteri Orientales plerique ita Moscus quoque dissidet, tollenda: adque Ecclesiæ communionem eodem reducendo: tum pro suo in Rempub. Christianam studio fœderis contra Tartarum cum Rege sancienti vltro mentionem intulerat: quidque animi Moscus de coniungêdo contra barbaros bello haberet, explorârat. De extremo hoc ostenderat Moscus, pacem iam cum Tartaro se fecisse. Venêre vnâ cum Posseuino Legati, ad Summum Pontificem ac Rudolphum Rom. Imper. à Mosco missi: alter item quē Constantinopolim cum muneribus, quibus cædem filij expiaret, ad Patriarcham Constantinopolitanum ablegârat. Vtrisque literæ cômæatus.

publici datæ fuerunt. Remisit iisdem etiam ferè temporibus ad Regem Matthiam Preuostium; qui cum literis, quibus ipsius Rex respondebat, de quibus suprà dictum est, Sauolocia ad eum missus fuerat: & mercatores, quos per tempus belli retinuerat. Ad literas paucis respondit: intelligere se, eas in medio ardore belli ad se datas, asperius aliquantò scriptas esse: iam cum pax atque amicitia vtrique restituta sint, ad eas, quas bellum tum nonnihil exasperarit, pacis tempore respondere necesse sibi non arbitrari: quòd eum etiam, qui literas attulisset, tam diu retinuerit, cum propter bellum armis viæ omnes obsessæ fuerint, fieri aliter à se non potuisse. Dimissis Legatis, quos ad describendam Prouinciam designatos suprà ostendimus, Vilnam Rex profectus fuit. Ibi Legationem Tartaricam audiit, quæ à Mahomete Chiereio Tauricanorum Tartarorum Principe haud multò antè venerat. Petebat donatiua: de Kosakkorum iniuriis & vexationib. querebatur: quæ quidem etsi extiterant non infrequètes: augebantur tamen ex industria à Tartaro: quò domestici metus, ac vicini periculi simulatione longinquam Persicam militiam effugeret, in quam à Turcarum Principe sub idem tempus euocabatur. Responsum à Rege fuit, donatiua more Maiorum datum iri: iisdemq; quibus antea fuisset, legibus, pacem cum illo futuram. De Kosakkis idem etiam, quod antè aliquoties ostensum: manum hominum ex diuersarum Gentium colluie coactam, vagam, ac nullis certis sedibus consistentem, nullius etiam in potestate esse: vt tamen quantum fieri eius posset, ab iniuriis & infestatione prohiberentur, sedulò ac cum fide operam datum iri. Insolentiùs id à Barbaris acceptum fuit, responsoque audito, Princeps Legationis in ipso quasi discessu publicè testificatus est, vt omnia fierent, nisi tamen Kosakki in officio continerentur, pacem se non seruatuuros. Iam antè minoris Poloniæ, ac Russiæ Nobilitas, Legatis missis, de tributo in suis conuentibus à se decreto certiore Regem fecerat. Hoc verò tempore priusquam Vilnà Rex discederet à maioris quoque Poloniæ, Masouiticæ item, ac Podlassicæ Nobilitatis Legatis aditus, de simili tributo in illis quoque conuentibus sancito cognoscit. Gratia vtrisque actæ, deq; animo in Rempubicam Regis optimè sperare iussi fuerunt: cuius constituendæ ac Liuoniæ simul, quam communi omnium consilio, ac ope partam, communi etiam Ordinum iudicio Rex reseruasset, ordinandæ causa intra eum ipsum annum Comitia Regem habiturum in responso vltimis hisce dato adiectum fuit. Quibus de causis, quibusque cum mandatis tum ad Moscum Visgerdus Lituanius, tum ad Sueciæ Regem Alamannius à Rege missus fuerit,

rit, suprà ostendimus. Moscus literis Regis, quibus, vt à Narua cæterisque Liuonicis præsidii abstineret, hortatus eum Rex fuerat, statim assensus fuit. Apud Suecum ingrata Legatio fuit: nec multum in Regina etiam ad mitigandum animum eius præsidij fuit; cum præterquàm quòd iracundia eius omnes ad placandum eum aditus omnibus obseperat, de iniuriis, quibus ob non præstitam dotem hæreditatemque fraternam, ac non comprehensum pace maritum affectam se existimabat, vltro quereretur. Itaque cum ea Alamannius inde renunciaret, ex quibus istas quoque res vltra superiores iniurias magis exasperatas appareret, Rex, qui Vlnà Grodnam iam venerat, Senatoribus plerisque eò euocatis, ex illorum sententia Comitia eò maturius indicenda statuit, in quibus de Sueci etiam iniuriis ad Ordines referret. Interim in Liuoniam ad Magistratum & Præfectos, quo loco res essent perscriptum; vtq; videret, ne per negligentiam detrimeti quid acciperetur, moniti fuerunt: cum Lituanis actum, vt si quis præter opinionem in vicinia Liuonia motus accidisset, suppetias ferrent: cum Duce item Prusis; vt finitimo & ipso Liuonia Principe per Reinoldum Heidesteinium eadem communicata fuerunt. cumq; maiores Legati ad Moscum missi, quibus mandata de pace Suecia Regi apud Moscum facienda, data suprà ostendimus, in itinere iam essent; ne vllam eius rei mentionem facerent, & ipsum rem suam agere permetterent, per celerem tabellarium significatū ijs fuit. Grodna sub Mensem Augustum Varfauiam Rex processit. eò Varfauicius quoque è Suecia eodem, quo Alamannius, Legationis exitu ad eum venit. Ibidem verò dum Comitiorum diem expectat, Iancola Valachia Palatinus in potestatem eius venit. Hic, quæ admodum suprà demonstratum est, è Saxonibus Transsiluanicis, loco humili & obscuro ortus, Valachia Principum genus e mentitis fuerat; Achmetis autem Bassæ opera Prouinciæ eius principatum nactus, cum ab initio statim, quo animo erga Regem futurus esset, ostenderat; præterq; decessorum suorum morem nullos vnquam Legatos ad Regem miserat; tum postea variis iniuriis Regem, hominesq; eius affecerat: literas regias ad Turcarum Imperatorem aliquoties interceperat: resignarat: resignatas remiserat: Regem Senatūq; Regni omnibus modis in odium ac inuidiam adducere conatus fuerat: in finitimas aliquot villas Nobilium latrociniis, ferro, ac incendiis grassatus fuerat: homines regios, qui rerum suarū repetendarum, iurisq; obtinendi causa ad illum venissent, pulsatos in carcerem coniecerat. quibus iniuriis cum Rex permotus, quemadmodum antè ostendimus, Turcarum Imperatorem de ijs appellasset; vtq; illum à

Valachia, à finibus molestiam hanc amoueret, ex dignitate aliquin sua consilium capturus, postulasset, res dilata fuerat. Hoc tempore in aulam Turcicam successore ei summisso euocatus, compilata prouincia, omnibusque rebus conuatis, ac manu aliqua hominum facta in Cæsareæ ditionis Vngariam transfugere constituerat. quâ rectâ transeundum illi erat, à Transsiluanis obsessas vias existimabat. itaque cum ambitu capto per Pokutiam Poloniæ ditionis prouinciam perrumpere conaretur, atque ab ea parte Nicolaus Iaslouecius Præfectus Sniatinensis, aliique nonnulli ex ditionibus regis fama fugæ eius exciti eum persequerentur, ab iis captus Leopoli inque perductus fuit. Scripsit mox Rex ad Nicolaum Seniauium, qui finitimæ militiæ in Russia præerat, ac Nicolaum Herbotum Præfectum Leopoliensem, vt iure Gentium supplicium de eo sumerent: bona publicauit: misitque Quæstorem Palatii Hiacynthum Mlodseuium, qui in publicum ea redigeret; vxori & liberis alimēta annua constituit. Appetiit interim tempus Comitiarum. Ea in ante tertiu Menfis Octobris Rex indixerat. Nam cum in aduentum tantum maiorum Legatorum, quemadmodum Rex postulârat, oppugnandæ Naruæ impetum suum repressurum se Moscus promississet, ne si maiores Legati idem tenere non potuissent, ad consiliu pro tempore capiendum imparatior esset, non committendum sibi arbitrabatur, quin primo quoque tempore ad Ordines de eo referret. Præterea verò prouincia Liuania magistratibus, ac legibus fundanda, præsidii, comēatu, instrumento omni bellico, aliisque contra repentinis casus ad defensionē necessariis rebus prouidenda erat: munitiones collapsæ instaurandæ; nouæ instituendæ; quæ & in regione partim continuo tot annorum bello vastata, partim ab hoste ita tradita, vt quæ armis ab inuitis exprimuntur, tradi solent, omnia deerant: & Rex ex omnium Ordinum sententia, quemadmodum supra ostendimus, constituenda sibi existimabat. Adhuc nonnihil Tartari etiam, de qua supra dictum est, bellum denuntiantis oratio eum commouerat. Ad quâ cum crebri etiam rumores ex Russia de tumultu allati accessissent, ita vt in procinctu iam Tartari esse nuntiarentur, iam antè quidem viginti duas turmas equitum, qui ad Plescouiam stipendia fecerant, ad Seniauium Præfectum militiæ Russicæ præmittere Samoscium iusserat. Vt verò in præsentia arma ab illis non sumeretur: quia tamen facili momento impelli eos videret. vt in ditiones suas transirent, dignitatis nihilominus eas esse statuebat, vt pro fama rerum à se gestarum ea consilia susciperet, quibus illos suis quoque reb. timere faceret: remque publicam non modo ab incursionibus eorum, sed metu omni vastationum in perpetuum liberaret.

beraret; rationesq; quibus id salua pace Turcica fieri posset, proponere, de iisq; cum Ordinib. agere in animo habebat. Stipédia præterea militi soluêda erant. Et si enim in conuentibus particularib. tributum hanc in rem decretum fuerat: longè minùs tamen ex illo redigebatur, quàm in ea ipsa, ac alia debita nonnulla sufficeret; resque per se opinione minor, exactorum præterea quorundam seu negligentia, seu culpa, quòd vel minùs quàm deberent, vel tardius ea inferrent, minui dicebatur. de quibus & ipsis vt cognosceretur, necessariò ad Ordines referendum existimabat. *De certa Regnorum ac electionũ ratione stabilienda*, etsi quid publico nomine superiorib. Comitib. à se postulatũ fuisset, & ipse recepisset, memoria teneret: hoc tamen tẽpore, quo superiorũ interregnorũ vulnerib. nondum planè cicatrix obducta esset, ad eas res accedere, quæ sine eorum vulnerum attrectatu agitari non possent, in tempestiuũ ei videbatur. Et si autẽ idem maiorib. quoq; Senatorib. plerisq; cùm pro more per literas prius sententias eos rogasset, videretur: quod tamen prioribus Comitib. enixè id à se nuntiis Nobilitatis petentib. relaturum se de eo recepisset, non posse se iam à priori promissione sua recedere existimabat. eademq; cùm de concordia etiam inter sacrum & profanum Ordinem tentanda sententia ipsius fuisset, vt ab eius temporis ratione alienam tractationem eam existimaret; iisdem quas ostendimus, de causis, id tamẽ caput etiam ferendum ad Ordines suscepit. Addidit his, si quid iudiciorum rationi deesse videretur, aut quam illa emendationem desiderarent, operam suam hac quoq; in re Reipublicæ non defuturam. quæ quia magis, vt Ordinum studiis, ac suæ in eos voluntati satisfaceret, adiecerat, summam deliberationum omnium, ad ea quæ priori loco recensuimus, capita referebat. Hæc postquàm primò ad Senatores, inde ad conuentus Nobilitatis, qui in singulis Palatinatibus ante Comitia ex more haberi solent, delata fuerant: non eodem ab omnibus animo accepta fuerunt; iidemque ferè animorum motus, ac hominum sermones renati, quos in superioribus Comitib. nonnullis extitisse ostendimus. Alij quòd suffragio suo in electione Regem subleuassent, cùm Regnum ipsum eum sibi debere existimarent, minùs vel se expectatione sua, vel quæ ipsi concupissent, alios consecutos dolebant. Non pauci ad hos diuersarum partium supererant, qui in superiorum interregnorum contentione victos se meminissent. Quidam qui in Concionibus, ac conuentibus Nobilitatis plurimùm hætenus potuerat: nomen gratiamque in vulgus ac opes inde parauerant, omnia præmia in milites conferri muscitabant: iis artibus, quibus ipsi plurimùm

pollebant, nullum ampliùs locum relinqui molestè ferebant. Vniuersæ verò Nobilitatis animi, vt qua quisque re maximè permouebatur, ita variè afficiebantur. Alij non id agi iactabant, vt de modo aliquo electionis tractaretur, sed vt successor priuato consilio imponeretur; interim cum regio imperio alienæ potentia vicarius ac adiutor constitueretur, Samoscium notantes: huc deuinctos beneficiis milites spectare: retentos in pace exiisdein non paucos à Samoscio, vt oppressa per metum Nobilitate per vim ac arma Regnum occuparetur. Diuersum de Religione sentiētibus libertatis eius imminutio, circumscriptioisq̃ue metus obiici. Iudiciorum emendatione non correctionem aliquam à Rege quæri, à nonnullis disputabatur; sed quò cum in vniuersum ea sustulisset, ad se de nuò ea transferret: omniaq̃ue secus omninò accipiebantur; ita vt alia eiusdem rogationis capita, quæ regiis opponerentur, detorto ad metum iniiciendùm sensu in vulgus à quibusdam ederentur: erumpente non nihil inter hæc inuidia etiam in Samoscium. Publicè quidem plerique honores Vngaris collatos exagitabant; Landskoronam ferè designâtes, quam vidua Gasparis Bekefsij marito, qui in castris ad Polotiam ob virtutem iure Nobilitatis Polonicæ donatus fuerat, ac fratre eius Gabriele, qui in irruptione Ple-scouienſi perierat, amissis, vnâ cum orbis liberis tenebat; & sub id tempus Francisco Vesselinio nupserat. Interim non deerant, qui Regi, si de successore agi vellet, operam suam vltro deferrent; cumq̃ue Rex, etsi ita de Republica se meritum sciret, vt non minùs, quàm aliorum Regum, suæ quoque familiæ ratio haberi deberet: ab hoc tamen tempore id tentare alienû, studiâq̃ Ordinum vltro potiùs expectanda sibi existimaret; spretos se rati, ac aliorum opera confici id posse Regem sperare, eò magis incēdebantur. Nobilitas etsi quid maximis Regis in se ac Reipublicam beneficiis deberet, agnoscebat; libertatis tamen aliarumq̃ue charissimarum quarumcunque rerum metu iniecto hæsitare; cunctantiusq̃ue agere: omnia denique suspecta habere. His igitur animis cum in Comitia ventum esset, Samoscius pro munere Cancellarij verba nomine Regis faciens orsus à voto, quod cum ex superioribus Comitii discederetur, ipsi fecissent, quoq̃ vt saluus atque incolumis ab expeditione ea Rex ad se rediret, ac ipsi lætis animis in mutuos amplexus ruerent, optârant; quod à Deo contēderant, ita cumulatè iis præstitum ostendit; vt non modò incolumem saluo exercitu, sed re etiâ benè gestâ, immortalisq̃ gloria parta; reuersum ex hostico Regem videret: quòd in ipsorum potestate totû fuisse, vt mutuis gratulationib. ac fraterna beneuolētia se exciperet; certo-

rum hominum maleuolentia impeditum ait. quorum opera id factum sit, non arbitrari nunc sibi inquirendum: videre autem iam Petilios in Republica quosdam existere: optandum ne mox Catilinæ etiam aliqui existerent. quæ præfatus, domesticarum rerum nihil aliud hisce Comitibus proponendum sibi Regem statuisse docet, quàm quæ ipsi non modo viuentē adhuc Sigismundo Augusto, ac superioribus Comitibus Andreiouiensibus, vt ferrentur, sanxissent: sed postea etiam cū sæpe aliàs, tum in proximis Comitibus efflagitassent: Itaquē illorum precibus Regem adductum de modo liberæ ac ordinatæ electionis referre. Cū de ratione certa eligendorum Regum statuere eos debere diceret, non id dicere, vt de relinquendo iure electionis, ac patrimonio hoc libertatis, quo nihil à maioribus eorum relinqui iis potuerit præstantius, cogitarent: sed quomodo eam, quàm maximè integram conseruarent, & in perpetuum munirent. quæ cogitatio num necessariò ab illis suscipi debeat, non aliorum exemplis confirmandum sibi existimare: eos ipsos, si superiorum interregnorum actiones, ac grauissimum discrimen, in quod Respublica adducta tum fuerit, secum perpendant, æstimaturos: nullam hîc Regis rem agi, sed propriam ipsorum: optare tamen se, ne huic suo tempori desint, superiorumque annorum benignitate diuina, qua mirabiliter Rempublicam conseruatam intelligant, ad futurorum potiùs consiliorum spem se erigant, quàm ad securitatem ac negligentiam abutantur. Quòd si artibus quorūdam in suspensionem mentes eorum adductæ, quemadmodum ægri salutare cibos, ita ipsæ sana consilia concoquere nō possint: totum in ipsorum potestate futurum, seu statuere quid hac de re velint, seu omnino eam relinquere. Eandem de altero capite, concordia inter Ordines faciendam, quod secundo loco proponendum Rex iudicasset, sententiam eius esse. Optimè ipsos meminisse, quo studio & in Andreiouiensi conuentu, vt deinceps de eo referretur, egissent, & quantopere postea idem à Rege contendissent. In communi omnium ferè regnorum, ac horum temporum fato nos præcipua tamen fortuna vsos, vt concordiam ciuilem egregiè hucusque tutati simus: hanc hisce rebus ferè retineri, vt ab iniuriis & contumelia vtrinque abstinere: iure ac causa cognita non vi aut extra ordinem quid statuatur: maximè verò, vt quod cuiusque est, omnibus tribuatur: Id autem tam ad bona, quàm ad honores etiam ac prærogatiuas pertinere: hac vna re iusticiam perfici: Iusticiam fundamentum esse Reipublicæ & qua illa contineatur concordia. Nemini dubium esse, quin duobus hisce Ordinibus ecclesiastico & ciuili Respublica hæc potissimū subsistat. Proinde ipsi,

quorum res ageretur, viderent, suscipiendamne an relinquentiam huius rei deliberationem existimarent. Iudiciis num quid deesset, omnium optimè ipsos, qui in iis versarentur, iudicare posse: non posse sanè dissimulari, ita brevi tempore calumnias in iis crenisse, vt non pauci grauioribus studiis relictis, totos se causidicis ac captionibus excogitandis, quibus alios irretirent, dare dicantur. Regem operam suam, si qua in re emendatione opus habeant, iis detulisse: qua, si placeret, vterentur: inuitis Regem eam non obtrusurum. Ingressus deinde in orationem de Liuania, statuq; omni eius demonstrato, quidq; cum Mosco hactenus de locis, quæ à Sueco tenerentur, actum esset, commemoratisq; Sueci iniuriis eo potissimum incumbit, vt quo nullum in ea vicinum inueterascere patiantur, iis persuadeat: omnem societatem imperij infidam: in provincia nuper parta, dum animi hominum adhuc dubij, nondum Legibus ac institutis coaluerint, periculi plenam: neminem prudentem in nouam provinciam eiusdem præsertim cum indigenis linguæ ac nationis vicinum admisisse: aut qui admiserit, non eum statim pœnituisse. Inde de Tartari minis Kosakkorumq; qui subinde bellum Reipublicæ conflarent, iniuriis refert. Fuisse superioribus Comitibus rogationem latam, qua extraordinaria lurisdicatio ad certum tantum tempus permessa Regi fuerit: aut illos in officio continendos, aut de bello cum Tartaris suscipiendo cogitandum. Extremum de stipendiis militum fuit. Scitum quidem superioribus conuentibus tributum: id num in stipendium, ac nomina apud externos Principes facta dissoluenda: in defensionem Liuanicæ bellum Tartaricum sufficeret: per quos item stetit, vt tardius & minus quàm deberet, illatum fuisset, ipsi inquirerent: in erogando quidem & fidem, & diligentiam summam reperturos: ita milites meritos ait, vt ante omnia ipsis consulere debeant, qui pro gloria ac dignitate nominis Polonici non modò cum ferocissimo hoste, vrbeq; omnibus rebus munitissima, sed in regione trionibus exposita, cum sæuissima hieme, cum aeris cœliq; iniuriis, ac natura ferè ipsa ab omnibus rebus imparati, ac seminudi ferè propugnarent: Nihil hîc se de Liuania dicturum provincia olim florentissima, ac nunc etiam omnibus opportunitatibus abundante per ipsorum constantiam parta. quantum apud externos nomen ipsorum virtus omnibus pepererit, eos ipsos testes esse posse, qui quæ post discessum Henrici, cum Tartari metu ac trepidatione omnia complerèt, autoritas eorum apud externos fuerit meminissent: & quæ nunc de virtute eorum existimatio omnium sit, intelligerent: postquam potentissimo hoste superato, amissas aliquot provincias recuperârunt,

riūt, nouas adiunxeriat. Nec tamen pluris hæc à se fieri, quàm quæ
iis ipsis parandis simul Respub. acquisiuisset, plurimorum fortium
virorum inæstimabilem thesaurum: qui ita iam & animis parati, &
in armis exercitati sint, vt nullum tantum periculum existere pos-
sit, quod non promptissimo animo pro Repub. suscepturi ij sint:
Horum spem ne destituerent, qui ne dignitatem nominis poloni-
ciacere paterentur, fortunas omnes suas, sanguinem vitamq; ip-
sam profundere non dubitârint: deniq; non alienis hominibus be-
neficium præstituros, sed necessariis, fratribusq; quæ virtuti ac la-
boribus eorum deberentur, stipendia persoluturos. Hæc esse de
quibus referendum Rex existimasset: viderent nunc ipsi, num cum
iis, quæ alieno nomine in vulgus à nonnullis sparsa essent, conue-
nirent. Conuersus deinde ad Regem, optare se, inquit, vt pro tan-
tis eius rebus gestis, vel ea gratia ei referretur, quæ in benè mora-
ta, ac grata ciuitate pro multò minoribus non Regi, ac tam amanti
Reipub. Regi, sed cuiusq; exercitus Duci referri soleret: non ege-
re tamen animi magnitudinem eius consolatione sua: plus enim
in illa præsidij ad quoscunque fortunæ impetus, ac maleuolorum
iniurias perferendas esse, quàm in illis ad eam frangendam virium:
Non esse dubitandum has ipsas quorundam hominum iniurias il-
lustraturas magis laudem atq; nomen ipsius: Quem enim, qui ip-
sius res gestas olim cognosceret, non magis, quòd in tot à quibus-
dam obiectis difficultatibus, tâtas res gerere potuisset, quàm quòd
omnino eas gessisset, admiraturum? esse animi magnitudinis eius,
ne iniuriis quidem absterri se pati, quò minùs quemadmodum
perpetuò fecisset, porrò benè de Repub. mereri pergeret. Milites
allocutus, non debere eos existimare ostendit, tam ingrati animi
notam, tantamq; iniuriam in tam fortibus ac bonis ciuibus hære
posse: Vltimo loco nuntios hortatus fuit, vt cum primis publicæ
dignitati, atq; vtilitati studerent. Optare se inquit, adesse alios, in-
tegros ac bonos etiam ciues, quorum magna præter ipsos multitu-
do esset, qui domi liberis suis educandis ac domesticæ rei operam
darent: faciliè se iis persuasurum, nihil vt Reipub. commodis po-
tius haberent: eorum omnium partes illos suscepisse, tantoq; ma-
gis in omnes res intentos esse oportere, quibus reliqui, qui domi
remansissent, non suam modò ac suorum, verùm, Reipub. etiam sa-
lutem commississent. Peracta rogatione, sententiæ à Senatoribus
dici cœptæ fuerunt. vt de ratione electionis, cæterisq; quæ propo-
sita fuerant, perferretur, omnes ferè statuere: duobus tantum ex-
ceptis, quorum alter, nullis hominum consiliis à Deo regna man-
dari: alter, nò posse vlla è Repub. ac ne oportere quidem ambitum

excludi censebant. In Nuntiorum Nobilitatis concilio principiò Cancellarij oratio exagitata fuit: maximè verò, quòd iam Petilios nonnullos esse dixisset, videndum ne mox etiam Catilinæ existerent. Cùm contrà ab aliis ostenderetur, non vniuersum Ordinem, sed certos homines, ac ne homines quidem sed vitia notata: à quibus qui abesse se intelligeret, orationem quoq; eam ad se non pertinere sciret, res discussa fuit. Negotium inde Suentoslaò Orfelscio datum, qui totius Nobilitatis nomine pro bene gesta Repub. gratias Regi ageret: de què sermonibus, qui contra dignitatem eius à nonnullis habiti, aut in vulgus sparsi dicerentur, ei satisfaceret. qui cùm in huiusmodi oratione ingressus fuisset, vt in autores eorum Regem inquirere, ac cognita causa animaduertere debere diceret, aduerso quorundam Collegarum murmure, ac mox conuictio penè except⁹ fuit. De re ipsa, maximè de Electionis forma certa constitutenda variæ inter eos sententiæ fuerunt: quibusdam omnino ferri de eo oportere negantibus, quòd in re, qua maximè libertas contineretur, quoties aliquid fieret, quò minus latè ea, quàm antea, pateret, libertas ipsa semper minueretur, angustioribusque quàm antea fuisset, finibus circumscriberetur: alij contrà, ita maximè libertatem Electionis stabiliri disputabant, si fraudes atq; ambitus Legibus excluderentur: præterea tanquam affecta iam re, ac contracta superioribus Comitiiis tractatione, inprimis Andreionensis fœderis religionè obiecta eam vrgebant: pleriq; suscipi quidem eam, non finiri tamen volebant: vt quæ de ea dicerentur, ad suos referrent, quò rectiùs sequentibus deinceps Comitiiis ex vniuersæ Nobilitatis sententia statui de ea posset. Dum inter eos disputationibus hisce tempus extrahitur, interim primis octo Comitiorum diebus, quibus capitalium rerum causæ noua lege iudicantur, elapsis, ad aliarum causarum cognitionem Rex accessit. Adeût eum Nuntij: ostendunt multos contra leges in regiam euocari: vt ex Senatu nonnullis negotium Rex det, qui cum aliis ex suo corpore, quos ipsi iis adiuncturi sint, de euocationibus cognoscant, quæq; in ea causa sint, vt aboleri debeant, aboleantur, legitimis ratis manentibus, petunt. Respondit Rex esse magistratus, ad quorum curam hæc pertineant: qui si muneri suo deesse doceatur, non recusare se, quò minus eò, vt alios illis adiungat, descèdat: interim quemadmodum cœperat, porrò cognitionibus operam dare pergit. Prima Stanislai Ciarnkouij causa ob non relata in thesaurum instrumenta quædam causæ Brunsvicensis, quæ à Sigismundo Augusto in Germaniam missus acceperat, in iudicium adducta fuit. Collocata in matrimonium fuerat Henrico Duci Brunsvicensi à Sigis-

Sigismundo Augusto Sophia soror eius, de quæ rebus dotilibus in euentum non susceptorum liberorum restituendis pro more stipulatio interposita. Soluta morte Henrici paulò ante excessum Sigismundi Augusti sine liberis matrimonio, missus ad sororem ab Augusto Ciarnkouius fuit, qui res isthuc inspiceret, consilioque viduam iuaret. quam in rem cum instrumenta pactorum dotalium tradita ei fuissent, penes se ea retinuerat. Obiit haud multò post Sigismundus Augustus: creatus fuit Rex Henricus: idem mox ex Regno excessit. Mortua interim Sophia, sorores Anna Poloniæ, & Catharina Sueciæ Reginæ, successione hæreditatem petere cœperant. Cum aliquot annos à Iulio Duce Brunsvicensi ducerentur, animaduersum postea fuit, non in ea causa hæreditatem eam esse, vt successorio iure peti deberet: sed ad Reges Poloniæ, Rēq; publ. pactis, ac interposita stipulatione pertinere: missusq; iuris eius persequendi causa ad Ducem Iulium, Laurentius Goslicius Decanus Plocensis, cum monumenta ea, quemadmodum iussus erat, tradere ei Ciarnkouius noluisse, nihilque præter pauca quædam exempla, quæ ex tabulario Varsauiensi exceperat, proferre Goslicius potuisset, in eo ferè fuerat, vt non satis petitionem suam probare posset videretur. Itaq; cum iam non modò de re, sed exultimatione etiā publica ageretur: eò acrius illa à Ciarnkouio primùm per literas, inde petente Samoscio per Stephanū Grudinskiū Castellanum Naklensem speciatim eam ob causam ad eum allegatum repetita fuerunt. Cum lenitate sua nihil profici Rex videret, per Procuratorem fisci in ius vocari eum iussit. Hæc igitur dum agitur, haud multò post altera eiusdem causa in cognitionem venit. Ea res ita se habet. Ciarnkouius hic nobili ac claro loco natus, plurimùm in Nobilitatis conuentibus, apudq; Nobilitatem vniuersam gratia ac auctoritate poterat. à Sigismundo Augusto ad Referendarij munus promouectus sub excessum eius Plocensem Præfecturam acceperat: ac quamuis Anselmus Goskomscius Palatinus Rauensis perpetuas controuersias de ea cum illo haberet, possessionem tamen eius retinuerat. Post discessum Henrici, Stephano Rege in regnum iam ingressò, ac plerisq; ad Regis auctoritatem se adiungentibus, diuersarum partium Legatione suscepta, ad Maximilianum Imperatorem in Germaniam iuerat: Cum Cracouiam Rex venisset, instarentq; apud eum Ordines, vt in vnum atq; alterum, quorum insignior ac præcipua pertinacia esset, exemplum statueret, præfectura Plocensis Stanislaò Kriscio Palatino Masouiæ collata fuit. Comitibus postea Thorunium à Rege indictis, cum in iis cognitionibus operam dare Rex necesse haberet: more autem Maiorum ita

Procurator fisci

comparatum sit, vt secundum Cancellarios Referendarij munere in iis Reges vtantur, Ciarnkouiusq; nondum rediisset, Nicolao Firleio, qui & ipse Casarianarum partium fuerat, vnà cum Castellatatu Becensi Referendariatum Rex contulit. Aliquanto tempore interiecto, reuocatus ab amicis, maxime fratre Alberto, qui Maiori Poloniæ Praefectus tum erat, literis Regis ab eodem ad fratrem impetratis, in Poloniam Ciarnkouius rediit: benigneq; à Rege acceptus optimè de Regis erga se animo sperare iussus fuit: eiusque quam fecisset, iacturæ, à largiore liberalitate Regis cum accessione compensationem expectare. Interim Romà ad Regem scribitur, coadiutoria Archiepiscopatus Gnesnensis cōfirmationem, quam certo iure sibi vindicaret, in scio Rege, exteris nonnullis Principibus sequestris, à summo Pontifice eum petere. Accedebat huc, vt dum ad Polotiam Rex esset, in conuentu Lublinensi, qui primus tum Iudiciorum appellationis à Nobilitate habebatur, nouas res à quibusdam tentatas, præcipuumq; earum autorem Ciarnkouium fuisse, certissimis indicis ad Regem deferretur. quæ res nō mediocriter rursus animum Regis illi immutauerat. Mortuo interim Iacobo Vchanscio Archiepiscopo, Stanislauum Karnkouium Episcopum tum Cuiaviensem, à quo inauguratus Rex fuerat, vt promisso suo inaugurationis tempore Ordinibus à se facto satisfaceret, in illius locum Rex nominauit. Etenim cum in dissensione electionis Vchanscius, eiusq; exemplum secuti cæteri Episcopi præter Cuiaviensem omnes ferè diuersas partes secuti fuissent: ille ad inaugurationem etiam vocatus parere noluisse: itaq; à Karnkouio coronatus Rex fuisset: petiit ab eo Nobilitas, vt deiecto Vchâncio Karnkouium in locum eius prouheret. Respondit Rex, si dissensionis Vchanscij causa id peteret, malle se, quod consecuturum se non diffideret, lenitate eum adiungere: si alterius ornâdi, post mortem Vchanscij, quæ homini ætate decrepita non longè abesse posset, rectius illis præstiturum, quod nunc incommodiori tempore representari vellent. Ciarnkouius interim Sninum possessionem Archiepiscopalem tenebat: eamq; cum dimittere nollet, in ius ab Archiepiscopo ad Regem vocatus fuit. comparere iussus, respondere primum nolebat. dictum fuit, ostenderet, quo iure in possessione esset: nam si coadiutoriam ipsam sibi vindicaret, nemini dubium esse, quin de iure regio Regis solius cognitio esset: si priuato titulo bona ea occupata possideret, ad tribunalia terrestria, quæ de rebus soli ordinariè cognoscerêt, remissum iri: petiit interim procurator eius diem ad monumenta producenda, quam qui petit, iure, quo utimur preemptorium terminum propria submissione ac sponte

sua præfinire sibi putatur. Ad diem non integrum esse sibi illa iam proferre excipit: quòd Romæ ea sint, copiamq; exhibèdorum non habeat. Inter hæc Nuntij rursus Regem adeunt: rogât vt euocationes omnes in regiam, exemplo Sigismundi Augusti, qui citationes omnes, quæ in causis fisci editæ fuerant, vno decreto sustulisset, inducat. Postulatum, docerent, quæ ex essent, nolle Regem contra leges cuiquam negotium fieri: neque etiam æquum esse, sine causa iudicium quenquam subterfugere: quòd si vrgeret, quod antè ipsi petiissent: permittere Regem, vt ex Senatu & ipsorum collegio cõuenirent, qui legitimas ab illegitimis euocationibus discernerent. Illi nihil ad hæc respondent: secretum saltem cum Senatu petunt. Potestate à Rege facta, idem in Senatu faciunt: postulat, vt quemadmodum dignitate reliquam Nobilitatem præirent, ita in adducendo ad æquitatem Rege, tuèdoq; iure Nobilitatis Principes cæteris antecederent. Responsum, ostenderent, quos contra ius euocatos, aut qua omnino in re ius Nobilitatis minutum putarent: si quid contra leges susceptum probarent, non defuturum Senatam muneris suo. Qui verba faciebat, publicam causam se agere: debere singulos, qua in re priuatim iniuriam sibi fieri existimarent, pronuntiare dicebat. Procedit in medium Ciarnkouius: se cõtra leges in regiam pertractum ait. Ostensum, quod ad primam causam pertineret, non posse eam vlla ratione seiungi à Republica: repeti instrumenta ab illo fidei eius commissa: quibus debitum Reipublice doceretur: repeti eo iure, quo quiuis priuatus erga eos, qui in ministeriũ se illi tradidissent, vteretur: qui æquo iure libertatis cum alia Nobilitate vti vellet, cui molesta hæc in regiã euocatio videretur, posse eum intra modum vitæ priuatæ se continere: domi viuere: abesse à ministeriis regiis, quibus qui se illigasset, indignũ esse eum postulare, ne rationem quidem eorum, quæ vltro susceperit, reddat. deteriori q; conditione in publica re Regem esse, quàm quemlibet priuatum in sua: qua tamen de re constitutio Sigismundi primi esset, cuius sententia eo pertineret: repudiari deniq; totum à publica vtilitate. quæ si in rebus, quæ moram nullam patiantur, non prius respublica ius suum consequi possit, quàm longo temporis interuallo Comitia habeantur, sæpè maximum periculum aditura sit. Alteram maluisse Senatam ad Comitia euocatam fuisse: iam verò postquàm procurator eius diem ad monumenta petierit, vltro ipsum omnem sibi præscriptionem Iudicii vitandi præcidisse. Ad hæc ille, ad Ordines prouocasse se, cum ad monumenta prouocaret: hæc se viuia monumenta Reipublicæ existimare. ad Senatam deinde redeunt: vt à singulis se præsentibus sententiæ dicantur,

petunt. Dictæ huiusmodi sententiæ ferè omnes fuerunt: non rectè facere, qui constitutionem Sigismundi Augusti de causis fisci ad regias causas omnes traherent: esse cōstitutionem, qua actiones, quæ ad personam Principis: ad maiestatem imperij: ius deniq; ac possessiones regias pertinerent, diserte à causis fisci, ac vectigalium interuerforum discernerentur: videndum quæ eæ sint, ac num omnino fieri possit, vt promiscuè omnes Rex tollat: cum hac ratione non modò suum ac Reipublicæ, sed aliorum quoq; ius, in causis quæ ad delationem quorūdam susceptæ ad eorundem vtilitatem pertinerent, quod in ipsius potestate non esset, voluntatibus petentium ista condonaturus esset. Nuntij in suo proposito nihilominus persistebant: perq; complures dies disputatione hac extracta frequenter in concilio suo tumultuabantur. Demonstrabat iis Rex, quam iniquum esset, ne discerni quidem inter legitimas ac illegitimas euocationes eos velle, videre præterea etiam se nulla eos hac de re agendi à suis mandata accepisse: permittere tamen, vt ad suos referrent: quò in proximis conuentibus certi aliquid statui de eo posset: interim rem integram se iis seruaturum, neq; vllas alias causas, præter Ciarnkouianas duas, quæ in iudiciū adductæ iam essent, cogniturum. Erāt qui ab Archiepiscopo ob templorum sacrorumq; violationem euocati fuerant: qui eò vehementius sibi metuebant, quòd rumor per dies eos sparsus fuerat, constituisse Regem feuerissimè ius de iis dicere: opinionemq; eam Rex auxerat, quòd dum in venatione non procul à possessionibus Archiepiscopi esset, Louicium ab Archiepiscopo inuitatus ad eum accesserat, familiariterq; per aliquot dies cum illo fuerat. nō pauci etiam aliis ex causis euocati cū Nūtiis, quò facilius iudicio se subducerent, creari se passi fuissent, omnia etiam tentanda sibi statuerant: quò antequàm periculum causæ dictionis ad se perueniret, sub Ciarnkouij persona iudicio omnes eriperentur. Itaque etsi liberabantur metu eo, cū præter Ciarnkouianas causas, nullas alias iudicaturum se Rex ostēderet: quia tamen semel ita in causam ingressi fuissent, vt exiltinationis de se aliorum causa non temerè recipere se possent, ne hac quidem ratione ab instituto suo deduci se patiebantur. Alij sermonibus eorum permoti, vt in metu grauissimarum rerum, in quibus libertas agi prætēderetur, tempus aliquod interponi, dum certius de eo cognosci posset, non molestè ferebāt. quidam cū in re nihil periculi esse intelligerent, opinionem metuebant: ne tantquam autores libertatis destituisent, in vulgus traducerentur. Fiebat hinc, vt qui omnino ista improbābāt, cū ab aliis impugnarentur, ab aliis non iuuarentur, in tantā diuersa sentientium multitudine.

Henric 27

de cur v. d. j. m.

dine ipsi nihil possent. Latæ nihilominus sententiæ contra Ciarnkouium fuerunt. prima iam multò antè, qua monumenta restituere iussus fuit, in qua causa ne ab ipsis quidem Nunciis magnopere cõtendebatur. Altera causa cùm variè adhuc duceretur, ad id nonnullis decurrendum videbatur; quòd post discessum Henrici coadiutoriam impetrâsse diceretur; eiq; rei fidem faceret, quòd alterius Posnanienſis Episcopatus nominationem à discessu Henrici in illum collatam, Regi ipſe exhibere non dubitârat. quare cùm Varſauienſi fœdere, qui ab absente Henrico quicquam petiisset, contra Rempublicam facturum eum iudicatum eſſet, conventionis eius vi vrgendum cenſebant. Rex vltimo Comitiorum die decretum tulit: coadiutoriam ſuſtulit; de poſſeſſione, quæ ab illo tenebatur, cognitionem ad ordinaria Nobilitatis iudicia, in quibus quo iure eas poſſideret, doceret, remiſit. Hunc ad modum ſtato Comitiorum tempore extracto, ingenti cum omnium dolore, Samoſcio præſertim omnes obteſtante, Liunioniæ ſaltem Ruſſiæque curam ſuſciperent, ne vel illam magno labore, ac ſanguine ſuo partam omni ope nunc deſtitutam ruruſum amitterent; vel hanc Barbaris diripiendam proderent; Conſtantino etiã Oſtrogiæ Duce, Palatino Kiouiſi recentiſſimos quoſque nuntios de Tartarorum expeditione proferente, nihil tamen actum fuit. Appellatus per eos dies frequenter à Lituaniſ Rex fuit, vt Liunioniam Lituaniæ formulæ faceret. Vbi nec in Senatu, nec in Concilio Nuntiorum magnopere à quoquam illis contradicebatur: in hoc potiùs non deeſſent, qui quò Lituaniſ adiutoribus faciliùs, quod contende-
bant, à Rege extorquerent, non inuiti deceſſuri illis de ea viderentur. Surrexit Samoſcius; reliquosq; intuitu ſuo ſuorumq; commilitonum periculis Liunioniam hoſti ereptam dixit; de quo ſi qui ambigerent, ad Moſcum ipſum ſe prouocare: non dubitare, ſe vel hoſtis ipſius profeſſione id euincere: ea igitur ne à Regno ſeiungere-
tur, ſi à nemine contradiceretur, ſe tamen pro omnibus interceſſurum. Venerant ad Comitia Legati Moſcouitici, vt iuramentum in pacem à Rege acciperent; quemadmodum regij iam antè ipſorum Principem iureiurando obſtrinxerant: Præſtitum id à Rege maxima omnium Ordinum corona fuit, ara in comitiò ad id conſtituta, Archiepiſcopoq; poſtquam tabulæ fœderis à ſcribis lectæ fu-
iſſent, in verba ei præeunte. Præter Iuramenti exactionem, vt de captiuis vtrinq; permutandis agerent, mandatum habebant: quod cùm tenere non potuiſſent, vt in locum certum captiui comporta-
rentur, redimendiq; eos poſteſtas, quorum eſſent, fieret, impetrârunt. Referebant nonnihil & de finibus controuerſiæ ex eo potif-

finum ortæ, quod de Velisienti agro, ne à Polonicis Ordinibus à quorum copiis captus erat, vindicaretur, in Sapolienti fœdere à Lituanicis scribes adiectum fuerat; vt quemadmodum olim is ad Palatinatū Vitepsciensem pertinuiſſet, ita poſthac pertineret: Mosci- que ab eo tempore, quo in poteſtatem eorum Velisium veniſſet, magnam partem Toropecienſis agri ad eum adiectam contenderent. Placuit vt vtrinq̃ Legati ad fines regendos mitterentur. De caſtellis Liuonicis, quæ Suecus occuparat, iam antè per Boiaros Moscouiticos cum Legatis, quos à Rege in Moscouiam miſſos dictum eſt, conuenerat, vt per totum pacis tempus à cis Naruanis Moscus, ab vltra Naruanis Rex vtrinq̃ abſtinerent. Excepti inde conuiuio fuerunt more Maiorum, ſplendiſſimæque habitis hominibus elegantioris cultus ferè rudibus cum epularum magnificentiâ, tum apparatus varietatē multo magis tamen Regem ipſum admirantibus. In tam inſigni publicarum rerum perturbatione, ſeu potiùs negligentia præ cæteris tamen militum conditio maximè miſerabilis videbatur. Plerique enim non modò tanquam ad paratum ſtipendium, cuius ſpes facta illis erat, ſed ad magnam honorum, vt bene geſta re agrorumq̃ ſpem, ij præfertim, qui Nobilitate ob virtutem donati, præſidia etiam iſta, quibus Nobilitatem tuerentur, ac alia præmia ſperauerant, omnium rerum egentes, ac nudi alieniſſimo anni tempore eò venerant; vt non pauci è Nobilioribus etiam, ad Pleſcouiam occubiſſe ſe male dicerent, quàm ad tantam egeſtatem, atq̃ omnium rerum difficultatem redigi. Iiſdem autem temporibus Ioannes Suicius etiam, quem in deſenſione Pleſcouiæ egregiam operam nauaſſe ſuprà oſtendimus, à conſpectu Principis ſui abiectus in luſtu ac ægritudine erat. ſed militum difficultatibus conquiſta vndiq̃ pecunia, cum ab aliis deſtitutam ferè Rempublicam à ſe tamen deſerendam Rex non exiſtimaret, quoad eius fieri potuit, occurſum fuit; agenteq̃ cum iis Samoſcio tanta animorum alacritas innata iis fuit, vt non modò diem ſolutionis ad Pentecoſtes proferri paterentur, ſed dum modò certo aliquo loco collocarentur, ex quo com- meatus ſibi ſuppeterent, ſi interim Tartari irruptionem facerent, etiam tunc ſtipendio, quocunq̃ ducturus eos Samoſcius eſſet, i- turos ſe pollicerentur. Solutis Comitibus cum iam Nuntij diſceſſiſſent, Rex cum Senatu Liuoniæ etiam, quantam potuit, curam in peditibus initioq̃ à diuinarum rerum cura facto, quod pleriq̃ in Pro- uincia ea Epiſcopatus temporum ac bellorum iniuria ſuppreſſi eſſent, Vendam, quam potiſſimum ad accipiendam nouam ſedem Epiſcopi idoneam iudicabat, oppidis caſtellisq̃ aliquot ac poſſeſſio.

feſſionibus ad eam adiectis, Episcopatu attribuit, aque S. Pontifice, vt Episcopatum autoritate sua ibi fundaret, petiit. Prouincialibus etiam iura certa, ac forma Prouinciæ, vt aliquam tamen sui curam habitam cernerent, pro tempore descripta fuerunt. Venerant à Nobilitate Legati Varſauiam: alij præterea frequentes priuati suarum quisque possessionum, è quibus se, vel Maiores suos à Moscis deiectos dicerent, recuperandarum causa. Summa publicorum postulatorum erat, vt pacta inter Sigism. August. ac Prouinciæ eius Ordines, quo tempore se in potestatem illius dedissent, conuenta, rata Rex haberet. Eorum hæc ferè erant capita: vt non nisi Germanicæ Gentis in Prouincia ea magistratus essent: Possessiones quas tum singuli haberent, aut postea consecuti fuissent, quo vnquam optimo iure possedissent, possiderent: Iura ac Priuilegia singulorum integra conseruarentur. Addiderunt adhæc ipsi, vt iudiciorum certa ratio constitueretur: ne castella demoliri, quemadmodum Rigæ à Rege imperatum iis fuerat, cogerentur: vt in captiuis suis recuperâdis à Rege iuuarentur. Respondit: quod ad vetera à Sigism. August. concessa iis Priuilegia pertineret, tenere eos memoria, quid ab eo tempore, quamq; varia intercessissent: quid etiam huius temporis esset, pro sua prudentia perspicere: debere eos se credere iudicio Regis, qui cùm salutis eorum autor fuisset, ornamentorum, ac commodorum Prouinciæ eius non minorè curam se habere ostensurus esset. Sigillatim verò, quod præcipuæ autoritatis in illa Prouincia Magistratû Germanicæ Gentis peterent, cùm ab honore eo ex Prouincialibus, si qui ad eum idonei futuri essent, neminem exclusum Rex vellet: eò futurum acerbius, si ipsi propriæ salutis libertatisq; autores dignitate tam præclaræ victoriæ remotos vellent: daturum operam Regem, vt eum Prouinciæ præficeret, qui ex æquitate, ipsorumq; iure ac legibus omnia administraret. tum verò in Prouinciali publico consilio constituêdo, iudiciis, cæterisq; officiis Præsidum, Succamerariorum, & reliquorum præcipuam vetustæ quoq; Nobilitatis Liuonicæ in Prouincia ea rationem habitum iri. Inter iura ac priuatas singulorum possessiones id discrimen factum: vt, quæ à superioribus Liuoniæ Principibus, legitimisq; eius magistratibus ad Guilhelmu Marchionē Brandenburgensem Archiepiscopum Rigensem profecta essent, iure ipso rata haberentur; quæ à posterioribus collata essent, quod ea tempora inde consecuta fuissent, quibus multa non ordine fierent, Prouinciaque nullo ferè certo Imperio teneretur, de iis Regem ex publicis Prouinciæ commodis, cuius vt opibus ac nervis cōtra omnes casus muniretur, præci-

pua ratio habenda ei esset; & cuiusque meritis; genere denique ipso possessionum statuturum; ad eaque cognoscenda primo quoque tempore conuentum Prouincialibus edicturum, in quo sua quilibet iura exhiberet. Cum autem superiori tempestate amisisse plerique Priuilegia sua dicerentur; eos quos, & à quibus, quoque tempore, & sententia literas habuissent, aperire debere, eaque omnia suo idoneorumque testium Iuramento comprobare. Iudiciorum forma iis, de quibus suprà ostensum est constitutionibus descripta, tradita illis fuit. Castellorum demolitionem hoc potissimum consilio Rex imperarat, ne vires Prouinciæ, quemadmodum superioribus temporibus factum fuerat, distraherentur; eandemque ob causam, ex suis quoque non pauca deiecturum se edixerat. Idem hinc iis responsum fuit, non debere eos detrectare, in re qua publicam potissimum Prouinciæ salutē Rex spectaret, quò minus eius exemplum imitarentur. In captiuos redimendos certus Boiarici generis numerus promissus iis fuit. Magnus Dux cum difficultatibus quibusdam suis, quemadmodum Rigæ à Rege monitus fuerat, ipse Comitia obire nō potuisset, Legatos miserat; per quos eadem ferē quæ Rigæ, proposuit. quæ cum sine præsentia eius explicari non possent, ad sequētia Comitia necessariò dilatus fuit. Quibus rebus confectis, crebris nunciis de apparatu Tartarorum Varfauiam allatis, Varfauia Cracouiam Rex proficiscitur. venientem Legatio à Tartaro adiit: quæ, nisi continuo conditiones quas ferebat, Rex acciperet, iisque satisfaceret, bellum denunciabat. Ad eam Sinan Bassa literas adiunxerat; quibus Turcam etiam iniurias Tartari nō neglecturum ostendebat. Iam antè autem, quèadmodum ostensum est, iustam equitatus partem in Rusiam Samoscium præmiserat; ad eam quàm potest maximum numerum militum adiecit: quos addictos adhuc habebat, omnes contrahit: nouos suis stipendiis alios conscribit: ex Nobilitate nominatim fortissimum quemque euocat: Præter eos Constantinus Ostrogia Dux suas copias, quas non contemnendas è clientibus suis coactas habebat, promptissimè Reipublicæ offerebat. Itaque

in Rusiam Samoscium contra Tar-

taros Cracouia Rex

mittit.

FINIS.